

EMPOWERING & ENGAGING TB SURVIVORS AND CHAMPIONS TO RESPOND TO DRUG-RESISTANT TUBERCULOSIS

A Community Engagement Package

RESPECT

Resilient, People-centered, Community-led
Responses to End Drug Resistant Tuberculosis

Stop TB Partnership

hosted by
UNOPS

PQS

DOPASI
FOUNDATION

*This community engagement tool is developed through the Challenge Facility for
Civil Society mechanism, supported by Unitaid and L'Initiative.*

Rhea Lobo

Олон нийтийн төлөөллийн зөвлөлийн гишүүн – Stop TB Partnership

Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ (DR-TB) нь өнөө цагийн хамгийн тулгамдсан, төвөгтэй дэлхийн эрүүл мэндийн сорилтуудын нэг хэвээр байна. Нянгийн тэсвэржилт (AMR) нь дэлхийн эрүүл мэндэд учруулж буй хамгийн том аюулуудын нэг хэмээн өргөнөөр хүлээн зөвшөөрөгдөж байгаа бөгөөд энэхүү өсөн нэмэгдэж буй хямралын хүрээнд эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ нь AMR-тэй холбоотой нас баралтын хамгийн өндөр хувийг эзэлсээр байна.

Stop TB Partnership-ийн Олон нийтийн зөвлөлийн гишүүний хувьд, Иргэний нийгмийн Чадавхыг бэхжүүлэх сангийн хүрээнд боловсруулсан “Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн манлайлагчдын хөдөлгөөн ба чадавх бэхжүүлэх модуль”-ийг танилцуулж байгаадаа таатай байна. Энэхүү сан нь сүрьеэг устгах дэлхийн тэмцэлд нөлөөлөлд өртсөн олон нийтийг манлайлан оролцуулахад чиглэсэн цорын ганц санхүүжилтийн механизм юм.

Энэхүү санаачилга нь сүрьеэгийн эсрэг үр дүнтэй, тогтвортой хариу арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд, ялангуяа сүрьеэгээр өвчилж байсан болон өртсөн иргэдийн оролцоо зайлшгүй чухал болохыг улам бүр хүлээн зөвшөөрч байгааг илэрхийлж байна. Unitaid болон L'Initiative байгууллагуудын дэмжлэгтэйгээр хэрэгжсэн стратегийн хөрөнгө оруулалтаар Иргэний нийгмийн Чадавхыг бэхжүүлэх сан нь олон нийтийн манлайлал, хариуцлагыг тогтмол бэхжүүлсээр ирсэн бөгөөд энэхүү гарын авлага нь иргэний нийгэм болон өртсөн олон нийтийг бодит өөрчлөлтийг бий болгоход чадавхжуулах чиглэлд хийгдэж буй олон ажлын хамгийн сүүлийнх нь юм.

Энэхүү чухал нөөцийг боловсруулж гаргахад манлайлан ажилласан REACH India болон Камерун, Бүгд Найрамдах Ардчилсан Конго Улс, Молдова, Пакистан улсын түнш байгууллагууд, мөн Stop TB Partnership-д чин сэтгэлийн талархал илэрхийлье. Тэдний хамтын ажиллагаа нь эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй тэмцэхэд улс хоорондын туршлага солилцоо, эв нэгдлийн ач холбогдлыг тод харуулж байна.

Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй үр дүнтэй тэмцэхийн тулд бид өвчнийг даван туулсан хүмүүсийг өөрсдийн нийгэмд манлайлагч болгон дэмжиж, чадавхжуулах шаардлагатай. Эдгээр манлайлагчид нь мэдлэг, мэдээллийг түгээх, илрүүлэлт ба эрт оношилгоог дэмжих, эмчилгээ хийлгэж буй хүмүүст сэтгэлзүйн болон харилцан дэмжлэг үзүүлэх, мөн гутаан доромжлол, үйлчилгээний хүртээмжийн саад бэрхшээл, тасралтгүй үйлчилгээний доголдлыг илрүүлэх зорилгоор олон нийтэд суурилсан хяналтыг хэрэгжүүлэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Үүний зэрэгцээ тэд илүү шинэ, үр дүнтэй эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн оношилгоо, эмчилгээний хэрэгслийн хэрэгцээг нэмэгдүүлэхэд хувь нэмэр оруулдаг.

Өвчнийг даван туулсан хүмүүсийг манлайлагч болгон чадавхжуулах нь зөвхөн сүрьеэгийн хөтөлбөрүүдийг сайжруулах стратеги биш, харин илүү бат бөх, тэсвэртэй эрүүл мэндийн тогтолцоо болон нийгмийг бүрдүүлэх чухал алхам юм. Ийм төрлийн сургалтын модуль нь олон нийтийн манлайллыг бэхжүүлж, эрүүл мэндийн аюулгүй байдлыг сайжруулан, сүрьеэгийн эсрэг хариу арга хэмжээг нэр төр, тэгш байдал, хариуцлагад суурилсан хэвээр байлгахад дэмжлэг үзүүлдэг.

Эцэст нь, олон нийтийн манлайлагчид болон иргэний нийгмийн оролцоог дэмжсэнээр бид хэнийг ч орхигдуулахгүй, хүний амь насыг авран хамгаалах, сүрьеэг устгах зорилгод улам ойртох болно.

Ерөнхий мэдээлэл

2023–2030 оны END TB STRATEGY нь 2030 он гэхэд сүрьеэ (TB) болон **эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ (DR-TB)**-г устгах зорилгоор засгийн газрууд, судлаачид, иргэний нийгэм болон олон нийтийн хамтын үүрэг амлалтыг тодорхойлсон баримт бичиг юм. Энэхүү амбицтай төлөвлөгөө нь сүрьеэг устгах асуудал нь зөвхөн биоанагаах ухаан эсвэл хөтөлбөрийн хүрээний сорилт биш, харин нийгмийн шинжтэй асуудал болохыг хүлээн зөвшөөрдөг.

Сүрьеэг устгахын тулд өвчнөөр хамгийн их өртсөн хүмүүсийн оролцоонд тулгуурласан манлайлал, хариуцлага, тасралтгүй үйл ажиллагаа шаардлагатай. Энэхүү алсын харааны гол цөм нь сүрьеэгээр өртсөн олон нийт, ялангуяа сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийг үндэсний болон дэлхийн хэмжээнд сүрьеэгийн хариу арга хэмжээг төлөвлөх, бэхжүүлэхэд тэгш эрхтэй түнш болгон бодитой оролцуулах явдал юм.

Сүрьеэгээр өртсөн олон нийтийн оролцоог идэвхжүүлэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэсэн дэлхийн томоохон механизмын нэг бол **Stop TB Partnership**-ийн **Иргэний нийгмийн Чадавхыг бэхжүүлэх сан (CFCS)** юм. Тус сан нь сүрьеэгээр өртсөн олон нийт, сүрьеэ даван туулсан хүмүүсийн сүлжээ болон иргэний нийгмийн байгууллагуудад шууд хөрөнгө оруулалт хийдэг.

CFCS нь сүрьеэгийн хариу арга хэмжээнд олон нийтийн оролцоог захын, нэг удаагийн үйл ажиллагаанаас стратегийн, тогтвортой, хариуцлагатай бүрэлдэхүүн хэсэг болгон хөгжүүлэхэд чухал хувь нэмэр оруулсан. Ялангуяа дараах харилцан уялдаатай дөрвөн чиглэлд улс орнууд болон олон нийтийг чадавхжуулахад дэмжлэг үзүүлсэн. Үүнд:

- сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн илүү чанартай үйлчилгээ, шинэ арга хэрэгслийн эрэлтийг бий болгох
- үйлчилгээ авахад саад болдог гутаан доромжлол болон эрх, жендэртэй холбоотой саад бэрхшээлийг арилгах
- олон нийтэд суурилсан хяналт-шинжилгээ, хариуцлагыг бэхжүүлэх
- урт хугацааны тогтвортой байдлыг хангах зорилгоор олон нийтийн үйл ажиллагааг үндэсний хариу арга хэмжээнд илүү нягт уялдуулах

Энэхүү хандлагаар дамжуулан CFCS нь дэлхийн түвшний эрч хүчийг нэмэгдүүлэхийн зэрэгцээ улс орнуудын практикт бодит өөрчлөлт авчирсан. Түүнчлэн сүрьеэгийн манлайлагчид болон өвчнийг даван туулсан хүмүүсийн удирдсан олон нийтийн бүлгүүд нь сүрьеэгийн хөтөлбөрүүдийн нэмэлт хэсэг бус, харин хүний төвтэй, эрхэд суурилсан, үр дүнтэй хариу арга хэмжээг бүрдүүлэхэд гол оролцогчид болохыг нотлон харуулсан.

Саяхан **Stop TB Partnership**-ээс гаргасан *“Сүрьеэгийн олон нийтийн тогтолцоог бэхжүүлэх (TB CSS)-ийг хэрэгжүүлэх нь: Үйл ажиллагааны хүрээ”* баримт бичиг нь

одоо байгаа CSS хандлагыг улам баяжуулж, улс орнууд олон нийтийн тогтолцоог бэхжүүлэх ойлголтыг сүрьеэгийн онцлогт нийцүүлэн илүү тодорхой ойлгож, хэрэгжүүлэх шаардлагатайг онцолсон.

Одоогоор сүрьеэгийн хүрээнд олон нийтийн оролцоог хэт явцуугаар ойлгож, зөвхөн Олон нийтийн эрүүл мэндийн ажилтнуудын эмчилгээний сахилгыг дэмжих, хавьтлын тандалт хийх үйл ажиллагаагаар хязгаарлах нь түгээмэл хэвээр байна. Энэ нь сүрьеэгээр өртсөн олон нийтийн бодлого боловсруулахад оролцох, гутаан доромжлолыг бууруулах, эрэлт бий болгох, хариуцлагыг бэхжүүлэх, өндөр эрсдэлтэй бүлгийн хүртээмжийг сайжруулах зэрэг өргөн хүрээний үүргийг дутуу үнэлж байна.

Тус хүрээ баримт бичиг нь дараах **зургаан “суурь элемент”-д** тулгуурладаг. Үүнд:

1. Олон нийтийн оролцоо ба хүртээмжтэй засаглал
2. Бүх нийтийн хүртээмж ба олон нийтийн удирдсан инноваци
3. Олон нийтийн удирдсан үйл ажиллагаанд зориулсан тогтвортой санхүүжилт ба чадавх бэхжүүлэлт
4. Олон нийтийн удирдсан, хүний төвтэй тусламж үйлчилгээ ба дэмжлэг
5. Олон нийтийн ажиллах хүч болон байгууллагын чадавхыг бэхжүүлэх
6. Олон нийтийн удирдсан хяналт-шинжилгээ, хариуцлага ба суралцах үйл явц

Энэхүү хүрээ нь сүрьеэг даван туулсан хүмүүс, үйлчилгээ дутмаг хүрч буй бүлгүүд, иргэний нийгмийн байгууллагууд болон бүс нутгийн/дэлхийн платформуудыг улам бүр зохион байгуулалттай болж буй сүрьеэгийн олон нийтийн тогтолцооны нэг хэсэг хэмээн тодорхойлсон. Энэ тогтолцоо нь аль хэдийн үндэсний стратегид нөлөөлөх, гутаан доромжлолыг бууруулах үйл ажиллагаа хэрэгжүүлэх, харилцан дэмжлэгийг өргөжүүлэх, үйлчилгээний цоорхойг илрүүлэх зорилгоор олон нийтийн хяналтыг ашиглах зэрэг бодит нөлөөг үзүүлж байна.

Гэсэн хэдий ч одоог хүртэл гарсан ахиц дэвшил нь хөрөнгө оруулалтын стандарт, уялдаа холбоо, хариуцлагыг чиглүүлэх нэгдсэн хүрээ дутмаг байгаагаас шалтгаалан салангид хэвээр байгааг тус баримт бичиг онцлон тэмдэглэж байна.

Энэхүү хэрэгсэл нь юу вэ?

“Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ (DR-TB)-тэй тэмцэхэд сүрьеэг даван туулсан хүмүүс болон манлайлагчдыг чадавхжуулах, оролцоог нэмэгдүүлэх нь: Олон нийтийн оролцооны багц” хэмээх энэхүү хэрэгсэл нь Сүрьеэгийн олон нийтийн тогтолцоог бэхжүүлэх (TB-CSS) хүрээ баримт бичигт тулгуурлан боловсруулагдсан.

Иргэний нийгмийн Чадавхыг бэхжүүлэх сан (CFCS)-ийн механизмаар боловсруулсан энэхүү хэрэгсэл нь Stop TB Partnership болон REACH байгууллагын хамтын ажиллагаанд, олон улс орны сүрьеэгийн манлайлагчид, өвчнийг даван туулсан хүмүүсийн сүлжээ, иргэний нийгмийн байгууллагуудтай нягт хамтран бүтээсэн, туршлага дээр суурилсан, практик ач холбогдолтой олон нийтийн оролцооны иж бүрэн багц юм.

Энэхүү баримт бичиг нь үндэсний болон орон нутгийн түвшинд сүрьеэгийн хариу арга хэмжээнд сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийг тодорхойлох, сургах, бодитойгоор оролцуулах үйл явц, алхмуудыг дэлгэрэнгүй тодорхойлсон цогц эх сурвалж юм.

Дэлхийн шилдэг туршлагад тулгуурлан, сүрьеэгийн манлайлагчдыг дараах олон талт үүргээр идэвхтэй оролцуулах боломжит алхмуудыг нарийвчлан тайлбарласан. Үүнд:

- сүрьеэгээр өртсөн олон нийтийн төлөө хүчтэй нөлөөлөгч (advocate) байх
- сэтгэлзүйн дэмжлэг үзүүлэгч, харилцан туслагч (peer supporter) байх
- олон нийтэд ойлгомжтой, нөлөө бүхий сургагч, мэдээлэл түгээгч байх
- ур чадвартай олон нийтийн хяналт-шинжилгээ хэрэгжүүлэгч байх

Тус хэрэгсэл нь ялангуяа **эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ (DR-TB)-тэй тэмцэхэд** сүрьеэгийн манлайлагчдын гүйцэтгэх үүрэгт төвлөрч, DR-TB-ийн талаарх буруу ойлголтыг арилгах, мөн өвчтөн болон тэдний гэр бүлийн эмнэлзүйн болон нийгмийн үр дүнг сайжруулахад олон нийтийн оролцооны ач холбогдлыг онцлон тэмдэглэсэн.

Энэхүү хэрэгсэл нь бодит туршлага, ойлголт, хамтын мэдлэг дээр шууд тулгуурласан. Иймээс энэ нь олон нийтийн талаар гаднаас нь бичсэн техникийн удирдамж биш, харин сүрьеэгээр өртсөн хүмүүсийн оролцоотойгоор, тэдний хамтран бүтээсэн олон нийтийн эх сурвалж юм.

Энд тусгагдсан тэргүүлэх чиглэл, үзэл баримтлал нь сүрьеэг даван туулж, манлайлагч болсон хүмүүсийн бодит туршлага, мөн амьдралын туршлагаас үүдэн бий болсон сүлжээний байр суурийг илэрхийлдэг.

Янз бүрийн нөхцөл байдалд сүрьеэгийн манлайлагчид болон өвчнийг даван туулсан хүмүүсийн сүлжээ нь олон нийт нь сүрьеэгийн хөтөлбөрийн идэвхгүй хүлээн авагч биш гэдгийг нотлон харуулсан. Харин тэд:

- мэдлэгийн эзэд
- харилцан дэмжигчид
- нөлөөлөгчид
- хяналт хэрэгжүүлэгчид
- өөрчлөлтийн хөдөлгөгч хүч

болон оролцдог.

Энэхүү баримт бичгээр дамжуулан олон орны сүрьеэгийн манлайлагчид нэгдэн, олон нийтийг хэрхэн үр дүнтэй, чадавхжуулсан, хүндэтгэл, нэр төр, эрхэд суурилсан байдлаар оролцуулах боломжтойг хуваалцаж байна.

Энд тайлбарласан арга хандлагууд нь практикт үр дүнтэй байсан туршлага, тулгарсан бэрхшээл, мөн олон нийтийн оролцоог хэлбэр төдий биш, бодит түншлэл, хамтын эзэмшил (ownership)-д хүргэхийн тулд юуг өөрчлөх шаардлагатайг тусгасан болно.

Энэхүү хэрэгслийн зорилго

Сүрьеэгийн олон нийтийн тогтолцоог бэхжүүлэх (TB-CSS) хүрээ баримт бичигт онцолсноор сүрьеэгээр өртсөн олон нийтийн оролцооны ач холбогдлыг улам бүр

хүлээн зөвшөөрөх болсон хэдий ч энэхүү амлалтыг бодит, үр нөлөөтэй үйл ажиллагаа болгон хэрэгжүүлэх байдал хангалтгүй хэвээр байна.

Сүрьеэгээр өртсөн олон нийтийг чадавхжуулах нь зөвхөн хүсэл зориг, тунхаглал төдий бус, харин сүрьеэгийн хариу арга хэмжээнд бүрэн дүүрэн оролцоход шаардлагатай мэдлэг, ур чадвар, боломжид тогтвортой хүртээмжтэй байхыг шаарддаг.

Энэхүү хэрэгсэл нь “**сүрьеэг даван туулсан хүнээс сүрьеэгийн манлайлагч хүртэл**” загварт суурилан сүрьеэгээр өртсөн олон нийтийг оролцуулах туршигдсан, үр дүн нь батлагдсан хүрээг тодорхойлсон. Үүнд сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийг:

- тодорхойлох
- сургах
- оролцуулах
- тогтвортой, бодит оролцоог хангах

арга зам, үйл явцыг нарийвчлан тайлбарласан болно.

Мөн энэхүү баримт бичиг нь сүрьеэг даван туулсан хүмүүсээс бүрдсэн манлайлагчдын баг (cadre) бүрдүүлэх, цаашлаад сүрьеэгээр өртсөн олон нийтийг сүрьеэгийн хариу арга хэмжээний олон талт үйл ажиллагаанд бодитой, утга учиртайгаар оролцуулахад шаардлагатай үндсэн үйл явц, аргачлалуудыг тусгасан болно.

Энэхүү хэрэгсэл хэнд зориулагдсан бэ?

“Сүрьеэгийн манлайлагчид (TB Champions)” хэрэгсэл нь улс орны сүрьеэгийн хариу арга хэмжээнд сүрьеэгээр өртсөн олон нийт, ялангуяа сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийн оролцоог нэмэгдүүлэх, бэхжүүлэх зорилгоор ажиллаж буй аливаа **Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөр (NTP)**, иргэний нийгмийн байгууллага, эсвэл сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийн сүлжээнд зориулагдсан.

Энэхүү хэрэгсэл нь сүрьеэгийн манлайлагчдыг:

- тодорхойлох
- чадавхжуулах
- оролцуулах
- эрх мэдэлжүүлэх
- тогтвортой оролцоог хангах

чиглэлээр **бүтцэтэй (мөн уян хатан)** хүрээг санал болгодог.

Тус хэрэгсэл нь дараах нөхцөлүүдэд ашиглахад тохиромжтой:

- ийм төрлийн оролцооны механизм огт бүрдээгүй улс орнууд
- эхлэл шатандаа байгаа, одоо байгаа механизмаа сайжруулахыг зорьж буй улс орнууд

Хэрэгслийг орон нутгийн, бүс нутгийн болон үндэсний түвшний сүрьеэгийн хөтөлбөрүүд (NTPs) ашиглах боломжтой. Үүнтэй адилаар иргэний нийгмийн байгууллагууд (сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийн удирдсан сүлжээ орно) энэхүү хэрэгслийг:

- тодорхой газарзүйн хүрээнд туршин хэрэгжүүлэх
- эсвэл бүс нутаг, улс орон даяар өргөн хүрээнд нэвтрүүлэх

боломжтой.

Мөн Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөрүүд болон хэрэгжүүлэгч байгууллагууд энэхүү хэрэгслийг бүхэлд нь ашиглах боломжгүй гэж үзсэн тохиолдолд зөвхөн тодорхой хэсгүүдийг нь сонгон хэрэглэх боломжтой. Тухайлбал:

- сургалтын хөтөлбөр
- сүрьеэгийн манлайлагчдыг оролцуулах арга хэлбэрүүд

зэрэг хэсгүүдийг дангаар нь ашиглаж болно.

Энэхүү хэрэгслийг дэлхий даяар хэрэглэх боломжтой байхаар боловсруулсан боловч улс орнууд өөрийн нөхцөл байдалд нийцүүлэн зарим бүрэлдэхүүн хэсгийг өөрчлөн тохируулах шаардлагатай байж болохыг хүлээн зөвшөөрч байна.

Түүнчлэн сургалтын хөтөлбөрийг тухайн улсын **эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ (DR-TB)**-ийн нөхцөл байдалд нийцүүлэн өөрчлөх шаардлагатай. Сүрьеэгийн манлайлагчдыг оролцуулах үйл явц, тэдний үүрэг, хариуцлагыг мөн тухайн орны нөөц боломжид тулгуурлан тохируулна.

Энэхүү хэрэгслийг ашиглах сонирхолтой талууд нь шаардлагатай тохиолдолд агуулгыг өөр өөр хэлнүүдэд орчуулан нутагшуулах хэрэгцээ гарна.

Яагаад сүрьеэгийн манлайлагчид нь “Сүрьеэг устгах” зорилгын гол цөм вэ?

Сүүлийн арван жилийн хугацаанд сүрьеэ (TB) болон **эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ (DR-TB)**-г устгах дэлхийн хүчин чармайлт тасралтгүй үргэлжилсэн хэдий ч зарим талаар жигд бус байсан. Нэг талаас ахиц дэвшлийг илтгэх эерэг өөрчлөлтүүд гарсан боловч нөгөө талаас сүрьеэгийн хариу арга хэмжээг сааруулсан шинэ сорилтууд мөн гарч ирсэн.

Эерэг талд нь:

- сүрьеэг оношлох шинэ арга хэрэгслүүд нэвтэрсэн
- сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэг эмчлэх илүү богино хугацаатай, аюул багатай эмчилгээний горимууд бий болсон
- сүрьеэгийн урьдчилан сэргийлэлд илүү их анхаарал хандуулах болсон
- олон салбарын хамтын ажиллагаа илүү тогтвортой болсон
- сүрьеэгийн вакцины судалгаа, хөгжүүлэлт эрчимжсэн

Харин сөрөг талд нь дараах хоёр томоохон саад бэрхшээл тулгарсан:

- **COVID-19 цар тахал**, энэ нь сүрьеэтэй хүмүүсийг илрүүлэх, эмчлэх ажлыг мэдэгдэхүйц ухраасан
- сүрьеэгийн санхүүжилт, хөрөнгө оруулалтын огцом бууралт

Сүүлийн арван жилд гарсан хамгийн том, мөн хамгийн эерэг өөрчлөлт бол сүрьеэгээр өртсөн олон нийт, ялангуяа сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийн оролцоо мэдэгдэхүйц нэмэгдсэн явдал юм.

Удаан хугацаанд сүрьеэгийн хариу арга хэмжээ нь голчлон биоанагаах ухаанд суурилсан, өвчний эмнэлзүйн асуудлыг шийдвэрлэхэд төвлөрсөн байсан бөгөөд сүрьеэтэй хүмүүсийн сэтгэлзүйн болон нийгмийн хэрэгцээнд хангалттай анхаарал хандуулж чаддаггүй байв. Сүрьеэгийн хариу арга хэмжээг ихэвчлэн сүрьеэгээр өртсөн хүмүүст зориулан боловсруулдаг байсан боловч тэдэнтэй хамтран боловсруулдаггүй байсан.

Үүний үр дүнд, сүрьеэгийн нөлөөллийг өөрийн биеэр туулсан олон нийтийн гүн гүнзгий, онцгой ойлголт байсаар атал:

- тэдний оролцох боломж хязгаарлагдмал байсан
- сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийн үүргийг тодорхойлоогүй
- эрүүл мэндийн тогтолцоонд оролцуулах механизм ховор байсан

Харин өнөөдөр сүрьеэг устгах хамтын хүчин чармайлтад сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийн гүйцэтгэх үүрэг чухал болохыг хүчтэй, маргаангүйгээр хүлээн зөвшөөрөх болсон.

Тэд өөрсдийн амьдралын туршлага дээр үндэслэн:

- нөлөөлөгч (advocate)
- харилцан дэмжигч
- сургагч, мэдээлэл түгээгч
- эрүүл мэндийн тогтолцооны хяналт хэрэгжүүлэгч

болж ажиллаж байна.

Тэд:

- сүрьеэг олон нийтэд илүү тод харагдуулж
- илүү сайн оношилгоо, эмчилгээний хэрэгслийн эрэлтийг нэмэгдүүлж
- өвчний талаарх олон нийтийн ойлголтыг сайжруулж
- эмчилгээ хийлгэж буй хүмүүст хүрч, дэмжлэг үзүүлж
- үйлчилгээ авахад тулгарч буй саад бэрхшээлийг илрүүлж
- гутаан доромжлол, ялгаварлан гадуурхалтай идэвхтэй тэмцэж байна

Тэдний оролцоо нь зөвхөн тусламж үйлчилгээний туршлагыг сайжруулаад зогсохгүй эмчилгээний үр дүнд ч эерэгээр нөлөөлдөг болохыг харуулсан. Мөн амьдралын туршлага нь хоёрдогч бус, харин хүний төвтэй, үр дүнтэй сүрьеэгийн хариу арга хэмжээг боловсруулахад зайлшгүй шаардлагатай мэдлэг, туршлага болохыг нотолсон.

Энэхүү өөрчлөлтийг иргэний нийгэм, үндэсний хөтөлбөрүүд болон дэлхийн түншүүд, тэр дундаа Stop TB Partnership-ийн дэмжлэгтэй санаачилгууд дэмжиж, сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийн манлайлал болон олон нийтийн удирдсан үйл ажиллагаанд орон зай бүрдүүлэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэсэн.

Ялангуяа L'Initiative, Expertise France, Unitaid-ийн дэмжлэгтэйгээр хэрэгжсэн Stop TB Partnership-ийн **Иргэний нийгмийн Чадавхыг бэхжүүлэх сан (CFCS)** нь олон улс оронд сэтгэлгээний өөрчлөлт болон хэрэгжих боломжийг бий болгоход онцгой хувь нэмэр оруулсан.

Өнөөдөр сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийн удирдсан сүлжээ урьд өмнөхөөс илүү олноор бий болсон (жишээлбэл, TBpeople сүлжээ 20 гаруй улсын салбартай) бөгөөд тэдний үүрэг, нөлөө улам өргөжсөөр байна.

Жишээлбэл, **TBpeople** нь одоо дэлхийн хэмжээний, сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийн удирдсан хөдөлгөөн болж хөгжсөн. CFCS-ийн дэмжлэгтэйгээр сүрьеэг даван туулсан хүмүүс тусгаарлагдсан дуу хоолой байснаас зохион байгуулалттай, чадавхжсан, нөлөө бүхий хөдөлгөөн болон өөрчлөгдсөн.

TBpeople нь сүрьеэгийн өндөр ачаалалтай бүх улс оронд гишүүнчлэлтэй бөгөөд 30 гаруй улсын салбартай. Тус сүлжээ нь:

- үндэсний сүрьеэгийн хариу арга хэмжээг жинхэнэ утгаараа хүний төвтэй болгох
- хүн бүр шаардлагатай үйлчилгээ авах боломжийг хангах
- хүмүүсийг нэр төртэй харьцах нөхцөлийг бүрдүүлэх
- амь насыг аврах хариу арга хэмжээнд иргэдийг оролцуулах, чадавхжуулах

зорилготой ажиллаж байна.

Сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийн оролцоо нь дэлхийн сүрьеэгийн хариу арга хэмжээнд олон талаар эерэг нөлөө үзүүлдэг. Практикт сүрьеэгийн манлайлагчид (TB Champions) нь дараах үүргийг гүйцэтгэдэг. Үүнд:

- Эрүүл мэндийн тогтолцоонд хандах боломж нь хойшлох эсвэл огт хүрч чадахгүй байх эрсдэлтэй сүрьеэтэй хүмүүст хүрч ажилладаг
- Сүрьеэ болон **эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ (DR-TB)**-тэй бүх хүний эрх, шударга ёс, нэр төрийг хангах зорилгоор бодлого боловсруулагчид болон хэрэгжүүлэгчидтэй хамтран ажилладаг
- Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн шинэ эм, оношилгоо болон бусад инновацын хүртээмжийг нэмэгдүүлэх, нэвтрүүлэх эрэлтийг бий болгодог
- Хүний төвтэй хууль, бодлого, хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд төрийн санаачилгыг дэмжиж, нөхөн гүйцээдэг
- Сүрьеэгээр өртсөн хүмүүст чиглэсэн гутаан доромжлол, ялгаварлан гадуурхлыг хянах, баримтжуулах, эсэргүүцэхэд оролцдог
- Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүс болон тэдний гэр бүлд сэтгэлзүйн дэмжлэг, эмчилгээний талаарх мэдлэг (treatment literacy) олгодог
- Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүс, тэдний гэр бүлийн нийгмийн хамгааллын асуудлаар нөлөөллийн үйл ажиллагаа явуулдаг
- Нийгмийн сүлжээ зэрэг олон төрлийн арга хэрэгслээр дамжуулан сүрьеэгээр өртсөн хүмүүсийг нийгэмд хүлээн зөвшөөрөх, дэмжих орчныг бүрдүүлдэг *(эдгээр сүлжээ нь өртсөн хүмүүсийн туршлагын талаархи дуугүй байдлыг эвдэж, гутаан доромжлолыг бууруулахад чухал нөлөө үзүүлдэг)*

- Сүрьеэгээр өртсөн олон нийтийн дуу хоолой, байр суурийг үндэсний түвшний бодлогоос эхлээд олон түвшинд сүрьеэгийн хариу арга хэмжээний төвд авчирч, түүнийг бэхжүүлдэг
- **Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ (DR-TB)**-ийн талаарх буруу ойлголтыг арилгахад чухал үүрэг гүйцэтгэдэг: айдас дээр суурилсан ойлголтыг няцаах, ташаа мэдээллийг залруулах, DR-TB нь хувь хүний алдаа бус, харин эмчилгээний үр дүн нь сайжирч буй эмнэлзүйн өвчин гэдгийг ойлгуулах

Хамгийн чухал нь, сүрьеэгийн манлайлагчид нь сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэг даван туулсны дараа зөвхөн “эдгэрэх”-ээс цааш, утга учиртай, бүтээлч амьдралыг үргэлжлүүлэх боломжтой гэдгийг бодитоор харуулж, итгэл найдвар төрүүлдэг.

Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн нөхцөл дэх онцлог ач холбогдол

Ялангуяа **эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ (DR-TB)**-ийн хүрээнд сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийн бодитой оролцоо урьд өмнөхөөс илүү чухал болж байна. Энэ нь зөвхөн уг чиглэлд тулгарч буй хүндрэл бэрхшээлээс гадна, шинэ боломжууд урьд өмнө байгаагүйгээр нэмэгдэж байгаатай холбоотой юм.

Энэ цаг үед сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийн манлайллыг онцгой үр нөлөөтэй болгож буй **хоёр үндсэн хүчин зүйл** байна:

• Өвчний талаарх мэдээлэл

Хэдийгээр эмийн тэсвэржилтийн ойлголт олон нийтийн дунд хангалттай түвшинд төлөвшөөгүй хэвээр байгаа ч сүрьеэг даван туулсан хүмүүс нь өвчний талаарх буруу ойлголтыг арилгахад хамгийн тохиромжтой байр сууринд байдаг.

Өөрсдийн амьдралын туршлагад тулгуурлан сүрьеэгийн манлайлагчид (TB Champions) нь эмнэлзүйн нарийн төвөгтэй мэдээллийг олон нийтэд ойлгомжтой, итгэл төрүүлэхүйц хэлбэрт хөрвүүлж чаддаг.

Сүрьеэгээр өртсөн хүмүүсийн нийгэм, сэтгэлзүйн хэрэгцээ нь хүний төвтэй тусламж үйлчилгээ шаарддаг бөгөөд сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийн харилцан дэмжлэг (peer support) нь эмчилгээний явцыг итгэлтэй, найдвар дүүрэн даван туулахад үр дүнтэй, энэрэнгүй арга болох нь батлагдсан.

• Шинэ арга хэрэгслийн хүртээмж

Сүүлийн жилүүдэд гарсан томоохон дэвшлүүд нь эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүст нээгдэх боломжийг эрс өөрчилсөн. Шинэ оношилгооны арга хэрэгслүүд, зөвхөн ууж хэрэглэх эмчилгээний горимууд, мөн илүү богино хугацаатай, аюул багатай эмчилгээний сонголтууд нэвтэрснээр эдгэрэлт нь цөөн тохиолдлын онцгой үр дүн бус, харин олон хүний хувьд хүрч болох бодит боломж болсон.

Сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийн хувьд тэд өмнөх, илүү хүнд, ачаалал ихтэй эмчилгээний туршлагыг ч, мөн эдгээр шинэ боломжуудын үнэ цэнийг ч биеэр мэдэрсэн байдаг.

Тиймээс тэдний өнөөгийн гол үүрэг нь энэхүү боломж бодит амьдрал дээр хэрэгжиж, олон нийтэд жинхэнэ хүртээмж, бодит үр дүн авчрахад чиглэгдэж байна.

Энэхүү баримт бичигт тодорхойлсон ур чадварууд—харилцан дэмжлэг, олон нийтийн боловсрол, нөлөөллийн үйл ажиллагаа, олон нийтийн хяналт—дээр тулгуурлан тэд:

- шинэ DR-TB-ийн арга хэрэгслийн талаарх мэдлэгийг нэмэгдүүлэх
- эрэлт, хэрэглээг нэмэгдүүлэх
- өвчтөн болон гэр бүлүүдэд эмчилгээний сонголтоо ойлгоход дэмжлэг үзүүлэх
- эмчилгээний явцад тасралтгүй хамрагдах, нэр төртэйгөөр эмчилгээгээ дуусгахад туслах

зэрэг чухал үүргийг гүйцэтгэдэг.

Ийнхүү илүү сайн эмчилгээний боломжуудыг олон нийтийн хүчирхэг, оролцоонд суурилсан дэмжлэгтэй хослуулснаар эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн хариу арга хэмжээ илүү үр дүнтэй, хүртээмжтэй болж байна.

Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ: Дэлхийн товч дүр зураг

Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ (DR-TB) нь олон нийтийн эрүүл мэндэд ноцтой аюул занал хэвээр байгаа бөгөөд сүрьеэгийн хамгийн үр дүнтэй нэгдүгээр шугамын эм болох рифампицинд тэсвэржилтийн түвшин өндөр хэвээр байна.

Гэсэн хэдий ч сүүлийн үеийн мэдээлэл нь өөдрөг үзэл төрүүлэхүйц, бодит ахиц дэвшлийг мөн харуулж байна. ДЭМБ-ын 2025 оны Дэлхийн сүрьеэгийн тайланд дурдсанаар, 2024 онд ойролцоогоор 390,000 хүн олон эмэнд тэсвэртэй/рифампицинд тэсвэртэй сүрьеэ (MDR/RR-TB)-ээр өвчилсөн бөгөөд энэ нь 2015 оны түвшинтэй харьцуулахад буурсан үзүүлэлт юм.

Эмийн мэдрэг чанарын шинжилгээ (drug susceptibility testing)-ний хүртээмж сайжирсан нь онцгой ахиц дэвшил болсон байна. Дэлхийн хэмжээнд 2024 онд бактериологийн аргаар батлагдсан сүрьеэтэй хүмүүсийн 83% (3.7/4.5 сая) нь рифампицинд тэсвэржилтийн шинжилгээнд хамрагдсан бөгөөд энэ нь 2023 оны 79% (3.4/4.3 сая)-тай харьцуулахад өссөн үзүүлэлт юм. Энэ нь мөн 2021 оны 69% (2.4/3.5 сая) болон цар тахлын өмнөх 2019 оны 62% (2.2/3.6 сая)-тай харьцуулахад мэдэгдэхүйц ахиц юм.

Эдгээр ололт нь эмэнд тэсвэржилтийг эрт, үнэн зөв илрүүлэх дэлхийн чадавх нэмэгдэж байгааг харуулж байгаа бөгөөд энэ нь үр дүнтэй эмчилгээний үндсэн суурь юм.

Дэлхийн хэмжээнд 2024 онд нийт 164,545 хүн рифампицинд тэсвэртэй сүрьеэ (RR-TB)-ийн эмчилгээнд хамрагдсан. Энэ нь 2024 онд өвчилсөн ойролцоогоор 390,000 хүний ердөө 42% бөгөөд 2023 оны түвшинтэй ойролцоо хэвээр байна. Энэхүү эмчилгээний хүртээмжийн зөрүү (treatment gap) нь анхаарал татсан асуудал хэвээр байгаа хэдий ч эмчилгээний үр дүн сайжирсаар байна. 2022 онд эмчилгээ эхэлсэн хүмүүсийн дунд амжилттай эдгэрэлтийн түвшин 71% болж өссөн нь 2021 оны 68%-тай харьцуулахад сайжрал юм.

Өөр нэг чухал зэрэг өөрчлөлт нь 6 болон 9 сарын хугацаатай богино, илүү тэсвэрлэх боломжтой эмчилгээний горимууд дэлхий даяар өргөжиж байгаа явдал юм. 2024 онд

MDR/RR-TB-тэй 34,256 хүн 6 сарын эмчилгээний горимд хамрагдсан нь 2023 оны 5,653, 2022 оны 1,744 тоотой харьцуулахад огцом өсөлт юм.

2024 оны эцэс гэхэд 6 сарын эмчилгээний горимыг MDR/RR-TB-ийн эмчилгээнд нийт 97 улс ашиглаж байсан бөгөөд энэ нь 2023 оны 60 улс, 2022 оны 41 улс-тай харьцуулахад мэдэгдэхүйц өссөн үзүүлэлт юм.

Хэдийгээр 18–20 сарын урт хугацааны эмчилгээ хамгийн өргөн хэрэглэгдсээр байгаа (2024 онд 54%), богино хугацааны эмчилгээний хурдтай тэлэлт нь эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээний салбарт эргэлтийн цэг болж байна. 2024 онд хүмүүсийн 21% нь 9 сарын, мөн 21% нь 6 сарын эмчилгээний горимд хамрагдсан байна.

Эдгээр өөрчлөлтүүд нь дэлхийн эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн хариу арга хэмжээнд онцгой боломж бүрдсэнийг харуулж байна. Анх удаа оношилгоо, шинэ болон дахин ашиглагдаж буй эмүүд, мөн богино, аюул багатай эмчилгээний горимуудын дэвшлийн ачаар эдгэрэл нь олон хүний хувьд бодит боломж болж байна.

Эдгээр хэрэгслийн нэвтрэлтийг түргэтгэхийн зэрэгцээ эмчилгээний чанарын хяналт, гутаан доромжлолыг бууруулах, нийгмийн болон бүтцийн саад бэрхшээлийг арилгах тогтолцоог бэхжүүлэх нь үр дүнг эрс сайжруулна.

Харилцан дэмжлэг (peer support), олон нийтэд суурилсан хяналт (community-led monitoring), болон сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийн оролцоо нь эдгээр шинэчлэл бодит хүртээмж болж, тасралтгүй эмчилгээ, хүний амь насыг аврах үр дүнд хүрэхэд зайлшгүй чухал үүрэгтэй.

Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэг шийдвэрлэх нь зөвхөн сүрьеэгийн асуудлаас давсан өргөн үр дагавартай.

ЭТС нь нянгийн тэсвэржилтийн хамгийн тод илрэлүүдийн нэг юм. ЭТС-ээс урьдчилан сэргийлэх, илрүүлэх, эмчлэх чиглэлд гарч буй ахиц нь НТ-ийг хязгаарлах дэлхийн хүчин чармайлтад шууд хувь нэмэр оруулдаг.

Үүнтэй адил ЭТС-ийн оношилгоо, тандалт, олон нийтийн итгэлцэлд хийж буй хөрөнгө оруулалт нь цар тахлын урьдчилан сэргийлэлт, бэлэн байдал, хариу арга хэмжээний чадавхыг (PPPR) бэхжүүлж, эрүүл мэндийн аюулгүй байдлын үндсэн бүрэлдэхүүн хэсгүүдийг сайжруулдаг.

Иймээс одоо шийдэмгий арга хэмжээ авах нь—шинэ технологи, хэрэгслийг олон нийтийн оролцоотой хослуулснаар—зөвхөн эмэнд тэсвэртэй сүрьеэг устгахаас гадна эрүүл мэндийн тогтолцоонд урт хугацааны үр өгөөж авчирч, ирээдүй хойч үеийг хамгаалан, олон хүний амь насыг аврах боломжийг бүрдүүлнэ.

Гол нэр томьёо

Ерөнхий утгаараа олон нийтийн оролцоо (community engagement) гэдэг нь олон нийттэй болон олон нийтийн оролцоотойгоор хамтран ажиллаж, тэдний сайн сайхан байдалд нөлөөлж буй асуудлуудыг шийдвэрлэх үйл явц гэж тодорхойлогддог.

Сүрьеэгээр өртсөн хүмүүсийн хувьд олон нийтийн оролцоо гэдэг нь бидний амьдралд нөлөөлж буй хариу арга хэмжээг хэлбэржүүлэхэд идэвхгүй тусламж хүлээн авагч бус, харин тэгш түнш гэж хүлээн зөвшөөрөгдөн оролцохыг хэлнэ.

“Олон нийт” (community) гэсэн ойлголт нь олон янзаар тайлбарлагдаж болох бөгөөд энэхүү баримт бичигт нийтлэг тодорхой шинж чанараар нь нэгтгэсэн хүмүүсийн бүлгийг илэрхийлэхэд ашигласан болно.

“Өртсөн олон нийт (affected community)” гэсэн нэр томьёо нь тухайн өвчинд шууд өртсөн хүмүүсийг тусгайлан илэрхийлнэ. Үүнд, жишээлбэл, сүрьеэгийн эмчилгээ хийлгэж буй хүн, түүний гэр бүл, эсвэл ХДХВ/ДОХ-той хүн болон түүний гэр бүл зэрэг багтаж болно.

Ийнхүү өртсөн олон нийтийг тодорхойлсноор бид хүмүүсийн тулгарч буй бэрхшээлийг хүлээн зөвшөөрөхийн зэрэгцээ, тэдний хамтын туршлагаас үүдэлтэй хүч чадлыг мөн үнэлж байна.

Энэхүү хэрэгсэл нь олон нийтийн үр дүнтэй оролцооны ач холбогдлыг хүлээн зөвшөөрөхийн зэрэгцээ сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийг оролцуулах арга зам, тэдний амьдралын туршлагын үнэ цэнийг онцлон авч үздэг. Энэ туршлага нь зөвхөн хувийн түүх бус, харилцаа холбоо, итгэлцэл, хүч чадлын эх үүсвэр болохын зэрэгцээ сүрьеэгийн хариу арга хэмжээг бэхжүүлж, бусдын үр дүнг сайжруулах мэргэжлийн мэдлэг (expertise) юм.

Энэхүү хэрэгслийн туршид “сүрьеэтэй хүн (person with TB)” гэсэн нэр томьёог эмчилгээ хийлгэж буй хүнийг илэрхийлэхэд ашиглана.

“Сүрьеэгээр өртсөн хүн (person affected by tuberculosis)” гэдэг нь сүрьеэгийн халдвар авсан эсвэл өвчилж байсан хүн, мөн тэдний асран хамгаалагч болон ойрын гэр бүлийн гишүүдийг хамарсан өргөн ойлголт юм.

“Хүн төвтэй хэллэг” (person-first language) буюу “хүн” гэдэг үгийг ашиглах нь “тохиолдол (case)” эсвэл “сэжигтэй (suspect)” гэх мэт нэр томьёоноос зориуд татгалзсан ухамсартай сонголт бөгөөд сүрьеэ нь тухайн хүний бүхэлд нь тодорхойлох шинж биш, харин эмнэлзүйн өвчин гэдгийг хүлээн зөвшөөрөх зорилготой юм.

Үр дүнтэй хариу арга хэмжээ нь хүмүүсийн амьдралын бүхий л талыг—гэр бүл, нийгэм, мэргэжлийн орчин, мөн эрүүл мэндийн үйлчилгээ авах боломж—зэрэг олон хэмжээсийг харгалзан үзэх шаардлагатай.

Үүнээс гадна сүрьеэгийн нөхцөлд тэгш бус байдлын улмаас үйлчилгээний хүртээмж хангалтгүй байгаа тодорхой бүлгүүд байдаг бөгөөд эдгээрийг тэргүүлэх ач холбогдолтойгоор авч үзэх шаардлагатай.

Эдгээр нь сүрьеэгээр өвчлөх эрсдэл өндөртэй дэд бүлгүүд байж болох бөгөөд эрсдэлийн шалтгаан нь:

- орчны хүчин зүйлс (хэт бөөгнөрөл, агааржуулалт муу)
- биологийн хүчин зүйлс (дархлаа дарангуйлагдсан байдал, хоол тэжээлийн дутагдал)

- зан үйлтэй холбоотой хүчин зүйлс (агаараар дамжих халдвар эсвэл дархлааг сулруулах бусад өвчний эрсдэлийг нэмэгдүүлэх зан үйл)
- хууль, хүний эрх, жендэр болон нийгмийн бусад саад бэрхшээл

зэрэг байж болно.

Ийм үйлчилгээ дутмаг бүлгүүдийг тухайн улсын нөхцөл байдалд тулгуурлан тодорхойлох шаардлагатай бөгөөд үүнд дараах бүлгүүд багтаж болно: хоригдлууд; ХДХВ-тэй хүмүүс; шилжин суурьшигчид, дотоод дүрвэгсэд болон дүрвэгсэд; хар тамхи хэрэглэгчид; эрүүл мэндийн ажилтнууд; хүүхдүүд; чихрийн шижинтэй хүмүүс; хотын ядуу болон гэр хороололд амьдардаг хүмүүс; өндөр настнууд; уурхайчид болон силикозтой хүмүүс; мөн мал амьтантай ажилладаг эсвэл ойролцоо амьдардаг хүмүүс зэрэг. (“Words Matter” – Stop TB Partnership-ээс ишлэв)

Эдгээр бүлгийг хүлээн зөвшөөрснөөр бид хэнийг ч орхигдуулахгүй, илүү хүртээмжтэй, тэгш шударга сүрьеэгийн хариу арга хэмжээг дэмжихийг зорьж байна.

“Сүрьеэгийн манлайлагчид (TB Champions)” гэдэг нь сүрьеэгээр өртсөн хүмүүс бөгөөд тэд өөрсдийн амьдралын туршлагыг ашиглан бусдад туслах, сүрьеэгийн хариу арга хэмжээг бэхжүүлэх, мөн өөрчлөлтийг бий болгохын төлөө идэвхтэй ажиллахыг сонгосон хүмүүсийг хэлнэ.

Сүрьеэгийн манлайлагчдын талаар дэлгэрэнгүй мэдээллийг Хайрцаг 2 болон Хайрцаг 3-аас үзнэ үү.

Сүрьеэгийн манлайлагч (TB Champion) гэж хэн бэ?

Ерөнхийдөө стандарт сургалтын хөтөлбөрөөр сургалтад хамрагдсан, мөн сүрьеэг устгах үйл ажиллагаанд хувь нэмэр оруулах зорилготой сүрьеэг даван туулсан хүнийг сүрьеэгийн манлайлагч (TB Champion) гэж үзнэ.

Сүрьеэгийн манлайлагчид нь өөрсдийн өвчин болон эдгэрэлтийн замналын туршлагадаа тулгуурлан:

- харилцан дэмжлэг (peer support) үзүүлэх
- итгэлтэй, баталгаатай мэдээлэл түгээх
- олон нийттэй харилцах, оролцоог нэмэгдүүлэх
- эрүүл мэндийн тогтолцоотой хамтран ажиллаж үйлчилгээний хүртээмж, чанар, нэр төрийг сайжруулах

зэрэг үйл ажиллагааг хэрэгжүүлдэг.

Иймээс амьдралын бодит туршлага (lived experience) нь сүрьеэгийн манлайлагчийн үндсэн тодорхойлох шинж төдийгүй тэдний хүч чадлын гол эх үүсвэр болдог.

Зарим тохиолдолд энэ нэр томьёо нь тухайн өвчнөөр өөрсдөө өвдөж байгаагүй боловч сүрьеэгээр өртсөн олон нийтийг дэмжих, мөн сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн хариу арга хэмжээнд дуу хоолойгоо идэвхтэй өргөж, тууштай оролцож буй бусад хүмүүст мөн хэрэглэгдэж болно.

Үүнд олон төрлийн хүмүүс багтаж болно. Тухайлбал:

- олны танил хүмүүс (celebrities)
- сүрьеэгийн элч төлөөлөгчид (ambassadors)
- олон нийтийн эрүүл мэндийн ажилтнууд

- иргэний нийгмийн төлөөлөгчид
- улс төрийн зүтгэлтнүүд
- санхүүжүүлэгч байгууллагууд болон хөрөнгө оруулагчид гэх мэт

Сүрьеэгийн манлайлагчид нь ганцаарчилсан байдлаар эсвэл сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийн удирдсан сүлжээ (survivor-led networks)-ээр дамжин олон янзын нөхцөл байдалд ажилладаг.

Тэд энэрэнгүй хандлага, эв нэгдэл, мөн сүрьеэгээр өртсөн олон нийтийн өмнө хүлээсэн хариуцлагын зарчмуудаар удирдуулан дараах олон үүргийг гүйцэтгэдэг:

- Хувь хүний түвшинд, сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ (DR-TB)-тэй хүмүүс болон тэдний гэр бүлд харилцан дэмжлэг (peer support), түүний дотор эмчилгээний талаарх мэдлэг (treatment literacy) олгох, эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээтэй холбох, мөн тэдэнд тулгарч буй гутаан доромжлол, ялгаварлан гадуурхлыг даван туулахад нь дэмжлэг үзүүлэх замаар ажилладаг.
- Олон нийтийн түвшинд, сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн талаар олон нийтэд боловсрол олгож, эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ эрэлхийлэх зан үйл (health-seeking behaviour)-ийг сайжруулахад хувь нэмэр оруулна. Мөн эмийн тэсвэржилтийн ойлголтыг олон нийтэд ойлгомжтой байдлаар тайлбарлах, олон нийтийн удирдагчид болон нөлөөлөгчдийг татан оролцуулах, олон салбарын хамтын ажиллагаанд тулгуурлан сүрьеэгийн хариу арга хэмжээнд шаардлагатай нөөцийг дайчлахад чиглэнэ.
- Систем болон бодлогын түвшинд, олон нийтийн хяналт-шинжилгээ (community monitoring)-ээр дамжуулан тусламж үйлчилгээний чанарын талаар санал, шүүмж өгч, мөн үндэсний ажлын хэсэг болон хороодод сүрьеэгээр өртсөн олон нийтийг төлөөлөн дуу хоолойгоо илэрхийлснээр бодлого боловсруулах үйл явцад нөлөөлдөг.

Хайрцаг 2: Сүрьеэгийн манлайлагч гэж хэн бэ?

Энэтхэг дэх TB Champion загварын хөгжлийн түүх

2016 онд REACH байгууллага нь АНУ-ын Олон улсын хөгжлийн агентлагийн (USAID) дэмжлэгтэйгээр хэрэгжүүлсэн “**TB Call to Action**” төслийн хүрээнд сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийг оролцуулсан **сүрьеэгийн манлайлагч (TB Survivor–Champion) загварыг** анх удаа нэвтрүүлсэн.

Энэ хүрээнд дөрвөн муж улсын ойролцоогоор **50 сүрьеэг даван туулсан хүнээс бүрдсэн жижиг бүлэг** системтэйгээр сонгогдон, тусгай сургалтад хамрагдан бэлтгэгдсэн. Сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийг **Үндэсний сүрьеэг устгах хөтөлбөр (NTEP)**-тэй хамтран сонгож, гурван өдрийн сургалтын семинарт хамруулсан.

Сургалтын дараа тэдэнд “**сүрьеэгийн манлайлагч (TB Champions)**” гэсэн албан ёсны нэршил олгож, олон нийттэй харилцахдаа энэхүү нэрийг ашиглахыг дэмжсэн. Мөн тэдэнд зөвлөн чиглүүлэх (mentorship) хөтөлбөрөөр дамжуулан нэмэлт дэмжлэг үзүүлж, өөрсдийн хэрэгцээнд тулгуурласан хувьчилсан ажлын төлөвлөгөө боловсруулах боломж олгосон.

Анхны зөвлөн чиглүүлэх хөтөлбөрийн үр дүн, туршлагын дүн шинжилгээгээр ихэнх сүрьеэгийн манлайлагчид сэтгэлзүйн болон нийгмийн дэмжлэг (psychosocial support) үзүүлэхэд илүү тухтай байсан бол, нөлөөллийн үйл ажиллагаа (advocacy) хийх хэсэг нь харьцангуй хүндрэлтэй байсныг тогтоосон.

Энэхүү санал, дүгнэлтэд үндэслэн хоёр дахь шатны хөтөлбөрт илүү бүтэцтэй ажлын төлөвлөгөө, тодорхой зорилт бүхий загвар боловсруулсан бөгөөд энэ шатанд **зургаан муж улсын 110 гаруй дүүргээс 180 гаруй сүрьеэгийн манлайлагч** хамрагдсан.

Зургаан сарын хугацаанд эдгээр сүрьеэгийн манлайлагчид:

- 12,000 гаруй сүрьеэтэй хүний амьдралд шууд хүрч ажилласан
- 150,000 гаруй хүнийг сүрьеэгийн талаар мэдээлэлтэй болгосон байна.

2019 он гэхэд туршлага, санал дүгнэлтэд тулгуурлан сүрьеэгийн манлайлагчдын үүрэг нь аяндаа (organic) хөгжиж, дараах **таван үндсэн чиглэлд** төлөвшсөн. Үүнд:

- Сүрьеэтэй хүмүүст сэтгэлзүйн болон сэтгэл хөдлөлийн дэмжлэг үзүүлэх
- Орон нутгийн олон нийтэд сүрьеэгийн талаар боловсрол олгох
- Нөлөөллийн үйл ажиллагаа (advocacy) хэрэгжүүлэх
- Гутаан доромжлол, ялгаварлан гадуурхлыг бууруулах
- Сүрьеэтэй хүмүүс болон үйлчилгээ хэрэглэгчдийн санал, хүсэлтийг хөтөлбөрт дамжуулах, эргэх холбоог хангах

Тэдний хэрэгжүүлсэн үйл ажиллагааны үр дүнд сүрьеэгийн манлайлагчид (TB Champions) сүрьеэгийн шинж тэмдэгтэй хүмүүсийг илрүүлж, тэднийг шинжилгээнд хамруулах зорилгоор эрүүл мэндийн байгууллагад шилжүүлэн холбож байв. Олон тохиолдолд тэд хүмүүсийг шинжилгээнд цаг алдалгүй хамрагдахад нь дэмжих зорилгоор биечлэн хамт явж, туслалцаа үзүүлдэг байсан.

Тэд сүрьеэтэй хүмүүсийг төрөөс олгодог тэтгэмж, тухайлбал Энэтхэгийн тэжээлийн мөнгөн тусламжийн хөтөлбөр зэрэг боломжит нийгмийн халамжийн үйлчилгээнд холбож өгсөн.

Мөн эмчилгээ тасалсан сүрьеэтэй хүмүүсийг эмээ дахин тогтмол хэрэглэхэд нь урамшуулан, эмчилгээнд эргэн хамрагдахад амжилттай дэмжлэг үзүүлж байв.

Олон тохиолдолд сүрьеэтэй хүмүүс болон тэдний гэр бүлд биечлэн очиж уулзан, өвчний талаарх буруу ойлголтыг арилгах, гэр бүлийн дэмжлэгийн ач холбогдлыг онцлон тайлбарлах чиглэлээр ажилласан.

Сүрьеэгийн манлайлагчид олон нийтэд зориулсан уулзалт, сургалт зохион байгуулж, өмнө нь сүрьеэгийн талаар огт мэдлэггүй байсан бүлгүүдэд мэдээлэл хүргэхдээ орон нутгийн хэл, аялгууг ашиглан ойлгомжтой байдлаар мэдээлэл түгээж байв.

“Сүрьеэгийн манлайлагч (TB Champion)” гэсэн нэршил нь онцгой ач холбогдолтой байсан бөгөөд сүрьеэг даван туулсан хүмүүст шинэ **таних чанар (identity)** болон амьдралын **зорилго, утга учрыг** өгсөн чухал хүчин зүйл болсон юм.

Өнөөдөр сүрьеэгийн манлайлагчид (TB Champions) нь олон нийт дунд манлайлагчид хэмээн улам бүр хүлээн зөвшөөрөгдөж, сүрьеэгийн асуудлаас давсан, эрүүл мэндтэй холбоотой бүх төрлийн асуудалд хандах “анхны зөвлөх хүмүүс” болон аажмаар төлөвшиж байна. Энэ нь ялангуяа **COVID-19 цар тахлын үед** хамгийн тод илэрсэн.

Энэхүү арга хэмжээний нөлөө нь Энэтхэгийн шинэчлэгдсэн **Үндэсний стратегийн төлөвлөгөө**-нд мөн тусгалаа олсон бөгөөд уг төлөвлөгөөнд олон нийтийг сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээний идэвхгүй хүлээн авагч бус, харин улс орны сүрьеэгийн хариу арга хэмжээнд оролцогч, идэвхтэй, сэдэлтэй оролцогч тал гэж тодорхойлсон.

Энэ өөрчлөлтийг мөн 2019 оны **Хамтарсан хяналт-шинжилгээний багийн (Joint Monitoring Mission)** тайлан баталгаажуулсан бөгөөд тус баг анх удаа сүрьеэгийн манлайлагчидтай уулзсан. Тэд “олон нийтийн оролцоог идэвхгүй хэлбэрээс бүрэн оролцоо, эзэмшилд суурилсан хэлбэр рүү шилжүүлэх” шаардлагатайг онцолж, сүрьеэгийн манлайлагчид болон сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийг хөтөлбөрийн ажилтнуудтай хамтран:

- нөлөөллийн үйл ажиллагаа
- төлөвлөлт
- хэрэгжилт
- хяналт-шинжилгээ

зэрэг үндэсний, мужийн болон орон нутгийн сүрьеэгийн хариу арга хэмжээнд оролцуулахыг уриалсан.

Өнөөдөр сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийн оролцоо нь сүрьеэг устгах хөтөлбөрийн тодорхой тэргүүлэх чиглэл болж, Энэтхэгийн сүрьеэг устгах эрхэм зорилгын салшгүй хэсэг болон төлөвшсөн байна.

Үндэсний сүрьеэг устгах хөтөлбөр (NTEP)-тэй хамтран REACH байгууллага нь сургалтын хөтөлбөр болон материалыг нэгтгэн “**сүрьеэг даван туулсан хүнээс сүрьеэгийн манлайлагч болох**” (**TB survivor to TB Champion**) сургалтын хөтөлбөрийг боловсруулсан бөгөөд уг хөтөлбөрийг Эрүүл мэнд, гэр бүлийн халамжийн яам албан ёсоор баталсан.

Энэхүү сургалтын хөтөлбөр нь оролцоонд суурилсан сургалтын зарчим болон насанд хүрэгчдийн сургалтын арга зүйд тулгуурлан сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийг хүчирхэг нөлөөлөгч болгон чадавхжуулах зорилготой.

Хөтөлбөрийн анхны хувилбар нь 2018 онд нийтлэгдсэн бөгөөд NTEP-ийн ажлын хэсгээс гаргасан санал, оролцоо болон чадавх бэхжүүлэх сургалтын туршлагад тулгуурласан.

Хоёр дахь хувилбар нь 2023–2024 онд боловсруулагдсан бөгөөд сургалтыг хэрэгжүүлж байсан ахлах сургагчдын санал, мөн оролцогчоос хамтран сургагч (co-trainer) болсон туршлагатай сүрьеэгийн манлайлагчдын оролцоонд тулгуурлан шинэчлэгдсэн.

Энэхүү гарын авлага нь тухайн хоёр дахь хувилбарын агуулгад үндэслэсэн болно.

Хэрэгслийн бүтэц

Энэхүү баримт бичиг нь гурван үндсэн хэсэгт хуваагдсан бөгөөд дэлгэрэнгүй сургалтын хөтөлбөр болон практик хавсралтуудаар дэмжигдэнэ. Эдгээр нь уншигчдыг сүрьеэгийн манлайлагчдыг (TB Champions) яагаад оролцуулах шаардлагатай вэ гэдгээс эхлэн, бодит нөхцөлд энэ хандлагыг хэрхэн хэрэгжүүлэх, тогтвортой хэрэгжүүлэх вэ гэдэг хүртэл чиглүүлэх зорилготой юм.

А хэсэг: Суурь ойлголт

А хэсэг нь энэхүү хэрэгслийн үндсэн суурийг тавина. Энэ хэсэгт сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэг (DR-TB) устгах үйл ажиллагаанд сүрьеэгийн манлайлагчдыг төвд байрлуулах үндэслэлийг танилцуулж, гол нэр томъёог тодорхойлж, энэхүү хэрэгсэл юу болох болон хэнд зориулагдсан болохыг тайлбарлана.

Энэ хэсэг нь олон нийтийн оролцоонд суурилсан хандлагын талаар нэгдсэн ойлголт бий болгох, мөн сүрьеэгийн манлайлагчийн загварыг үндэсний болон дэлхийн сүрьеэгийн зорилтуудтай уялдуулахад чиглэнэ.

Мөн сүрьеэгийн манлайлагч гэж хэн болох эсвэл хэн байж болох талаар товч тодорхойлолт өгнө. Үүнээс гадна сүрьеэгээр өртсөн олон нийт, ялангуяа сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийг оролцуулахад баримтлах зарчмуудыг тодорхойлно.

В хэсэг: “Сүрьеэг даван туулснаас манлайлагч болох нь” (From Survivor to Champion)

В хэсэг нь энэхүү хэрэгслийн гол цөм бөгөөд гурван үе шаттай үйл явцын хүрээнд бүтэцлэгдсэн практик, уян хатан хүрээг танилцуулна. Үүнд:

• 1-р үе шат: Илрүүлэх ба чадавх бэхжүүлэх

Энэ үе шат нь боломжит сүрьеэгийн манлайлагчдыг тодорхойлох шалгуур, аргачлал, харилцан хүлээлтийг тодруулах, мөн үр дүнтэй оролцооны суурийг бүрдүүлэхэд чиглэнэ.

• 2-р үе шат: Оролцуулах ба чадавхжуулах

Энэ үе шатанд сүрьеэгийн манлайлагчдыг харилцан дэмжигч, олон нийтэд мэдээлэл түгээгч, нөлөөлөгч, мөн манлайлал, эрх мэдэлжүүлэлтийн үйл явцад идэвхтэй оролцогч болгон дэмжих арга замуудыг тодорхойлно.

• 3-р үе шат: Тогтвортой байдлыг хангах

Энэ үе шат нь сүрьеэгийн манлайлагчдын оролцоог ёс зүйн хувьд зөв, үр дүнтэй, урт хугацаанд тогтвортой байлгахад шаардлагатай дэмжлэг, хүлээн зөвшөөрөл, системийн зохицуулалтыг хамарна.

С хэсэг: Сүрьеэг даван туулснаас манлайлагч болох сургалтын хөтөлбөр

С хэсэг нь бүтэцжүүлсэн, модуль хэлбэрийн сургалтын хөтөлбөрийг агуулдаг бөгөөд улс орны онцлогт нийцүүлэн өөрчлөн ашиглах боломжтой.

Энэ нь дараах таван үндсэн модульд хуваагдана:

- эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн шинжлэх ухаан болон сүрьеэгийн хариу арга хэмжээ

- тусламж үйлчилгээний гинжин хэлхээ (care cascade)
- сүрьеэгийн манлайлагчдын үүрэг, хариуцлага
- гутаан доромжлол, ялгаварлан гадуурхлыг бууруулах арга зам
- олон нийтийн хяналт-шинжилгээ (community-led monitoring)
- өөрийгөө хамгаалах, анхаарах (self-care)
- сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийн сүлжээг хөгжүүлэх

Модуль бүр нь тодорхой сургалтын зорилго, агуулгатай бөгөөд оролцоонд суурилсан болон насанд хүрэгчдийн сургалтын зарчмуудад тулгуурлан боловсруулагдсан.

Хэдийгээр энэхүү баримт бичгийг дараалсан бүтэцтэйгээр танилцуулсан боловч бодит байдал дээр энэ нь **модульчлагдсан, уян хатан хэрэглээтэй** хэрэгсэл юм. Уншигчид бүх хэсгийг заавал дарааллаар дагаж үзэх шаардлагагүй бөгөөд өөрсдийн ажлын үе шат, нөхцөл байдалд хамгийн тохиромжтой хэсгийг сонгон ашиглахыг зөвлөж байна.

Жишээлбэл:

- Сүрьеэгийн манлайлагчтай ажиллаж эхэлж буй хөтөлбөрүүд А хэсэг болон В хэсгийн 1-р үе шатаас эхэлж, суурь ойлголт, сонгон шалгаруулалт, хүлээлтийг тодорхойлоход ашиглаж болно.
- Аль хэдийн сүрьеэгийн манлайлагчдыг оролцуулсан хөтөлбөрүүд чадавхыг бэхжүүлэх зорилгоор С хэсгийн сургалтын хөтөлбөрийг шууд ашиглаж болно.
- Илүү төлөвшсөн хөтөлбөрүүд нь урт хугацааны тогтвортой байдал, манлайллын хөгжил, оролцооны үргэлжлэлд чиглэсэн 3-р үе шат дээр төвлөрч болно.

Энэхүү уян хатан хандлага нь шинэ хөтөлбөр боловсруулах, одоо байгаа хөтөлбөрийг сайжруулах, эсвэл туршлагыг эргэн дүгнэх зэрэг олон нөхцөлд хэрэглэх боломжийг олгодог. Мөн сүрьеэгийн манлайлагчид өөрсдөө ажлын чиглэл, тэргүүлэх чиглэлийг тодорхойлоход хувь нэмэр оруулахын хэрээр энэ хэрэгслийг дахин дахин эргэн ашиглах боломжтой юм.

Сүрьеэгийн манлайлагчидтай (TB Champions) ажиллах үндсэн зарчмууд

- Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэг (DR-TB) устгах үйл ажиллагаанд сүрьеэгээр өртсөн олон нийтийг утга учиртай, хүндэтгэлтэй байдлаар оролцуулах нь хүсүүштэй зүйл бус, харин зайлшгүй шаардлагатай, суурь зарчим юм.
- Сүрьеэ болон DR-TB-ийн хариу арга хэмжээнд сүрьеэгийн манлайлагчдыг (TB Champions) оролцуулахгүй байх нь тухайн хариу арга хэмжээний салшгүй чухал бүрэлдэхүүнийг орхигдуулж буй хэрэг бөгөөд энэ нь эцэстээ сүрьеэтэй хүний авах тусламж үйлчилгээний чанар болон туршлагад сөргөөр нөлөөлнө.
- Сүрьеэгийн манлайлагчдад зөвхөн “ширээний суудал” олгох нь хангалтгүй бөгөөд тэдэнд чөлөөтэй, нээлттэйгээр үзэл бодлоо илэрхийлэх орон зай олгогдох ёстой бөгөөд тэдний дуу хоолойг бодитоор сонсох шаардлагатай.
- Сүрьеэгийн манлайлагчдыг оролцуулах бүх үйл ажиллагаа нь тэдний амьдралын туршлага (lived experience) болон мэргэжлийн бус ч гэсэн бодит мэдлэг, туршлагыг үнэлэх ёстой бөгөөд зөвхөн бэлгэдлийн шинжтэй (tokenistic) оролцоогоор хязгаарлагдах ёсгүй. Тухайлбал, сүрьеэгийн манлайлагчийг зөвхөн өөрийн амьдралын түүхийг хуваалцах зорилгоор уриад, мөн түүнчлэн хөтөлбөрүүдийг хэрхэн сайжруулах талаар санал бодлоо илэрхийлэх боломж олгохгүй байх нь зохисгүй юм.
- Сүрьеэгийн манлайлагчдыг Үндэсний сүрьеэг устгах хөтөлбөр (NTP) эсвэл иргэний нийгмийн байгууллагууд оролцуулж болох боловч энэ нь шаталсан, хараат байдал үүсгэх ёсгүй. Тэдний хараат бус байдлыг хүндэтгэх нь чухал юм.
- Зарим тохиолдолд сүрьеэгийн манлайлагчид NTP эсвэл иргэний нийгмийн байгууллагуудыг шүүмжлэх нь бий. Энэ нь тэдний хамгийн түрүүнд үнэнч байдаг зүйл нь сүрьеэгээр өртсөн олон нийт бөгөөд тэдний өмнөөс дуу хоолойгоо илэрхийлж буйтай холбоотой юм.
- Сүрьеэгийн манлайлагчид нь зайлшгүй олон янз, ялгаатай бүлэг бөгөөд гол болон эмзэг бүлгийн төлөөллийг багтаасан байх ёстой. Тэднийг оролцуулах үйл ажиллагаанд жендэрийн тэгш байдал болон үйлчилгээ дутмаг бүлгүүдийн оролцоог хангах зэрэг хүртээмжтэй, төлөөлөлт чанарыг дэмжих шаардлагатай.

• Сүрьеэгийн манлайлагчидтай ажиллахад нэг хэв загвартай (one-size-fits-all) арга барил хэрэглэх ёсгүй. Тэд өөрсдийн хувь хүний туршлага дээр үндэслэн ажилладаг тул тэдний үүрэг, оролцооны ойлголт улс орон, нөхцөл бүрд өөр өөрөөр хөгждөг. Энэхүү загварыг хэрэгжүүлж буй аливаа улс орон өөрийн сүрьеэгийн манлайлагчдын санал, туршлагад тулгуурлан хөгжиж, өөрчлөгдөнө гэдгийг хүлээн зөвшөөрөх ёстой. Хэрэгжилтийн үйл явц нь динамик шинжтэй байх бөгөөд хэрэгжүүлэгчид нь орон нутгийн хэрэгцээ, саналд уян хатан хандах шаардлагатай.

В. “Сүрьеэг даван туулснаас манлайлагч болох нь”: 3 үе шаттай үйл явц

Сайн сургалт, чадавхжуулалт, мөн урам зоригтой сүрьеэгийн манлайлагч (TB Champion) юу хийж чадах нь бараг хязгааргүй юм. Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн (DR-TB) хариу арга хэмжээг илүү **хүн төвтэй, эрхэд суурилсан, олон нийтийн манлайлалтай** болгоход сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийн манлайлал чухал хувь нэмэр оруулдгийг олон баримт нотолж байна.

Сүрьеэг даван туулсан хүн хэрхэн үр нөлөөтэй сүрьеэгийн манлайлагч болдог үйл явцыг энэхүү хэсэгт тайлбарласан бөгөөд энэ нь уг баримт бичгийн гол цөмийг бүрдүүлнэ. Өөрөөр хэлбэл, гурван үе шаттай загварыг хэрэгжүүлэх аргачлал юм.

1-р үе шат: Илрүүлэх ба чадавх бэхжүүлэх (Identify & Build Capacity)

Энэ дэд хэсэг нь сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийг хэрхэн илрүүлэх үйл явцыг тайлбарлана. Үүнд:

- Орон нутгийн нөхцөл байдалд тохируулан өөрчилж болох элсэлтийн шалгуур болон анхаарах хүчин зүйлс
- Сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийг илрүүлэх өөр өөр арга замууд
- TB Champion загварыг тайлбарлах, хүлээлтийг тодруулах анхны холбоо тогтоох үйл явц

Сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийг TB Champion-д сонгохдоо анхаарах хүчин зүйлс

Сүрьеэгийн манлайлагчийг тодорхойлохдоо сүрьеэг даван туулсан хүмүүс нь олон янзын сонирхол, чадавх, нөхцөл байдалтай бүлэг гэдгийг ойлгох нь чухал.

Хэдийгээр олон оронд сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийн тоо өндөр байдаг ч бүгд сүрьеэгийн манлайлагч болохыг хүсэхгүй байж болно. Энэ сонголтыг заавал хүндэтгэх ёстой.

Доорх шалгуур, хүчин зүйлс нь уян хатан, тухайн орчны нөхцөлд нийцүүлэн хэрэгжих зориулалттай:

• Сүрьеэ эсвэл эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн туршлага:

Ихэвчлэн сүрьеэ эсвэл DR-TB-ийн эмчилгээг амжилттай дуусгасан хүмүүст давуу эрх олгож болох бөгөөд тэд эмчилгээний явц, үр дүнгийн талаар тусгаж ярих боломжтой. Эмийн мэдрэг сүрьеэ (drug-sensitive TB) туссан хүмүүс ч мөн харилцан дэмжлэг, олон нийтийн боловсрол, гутаан доромжлол бууруулах үйл ажиллагаанд үнэ цэнтэй хувь нэмэр оруулж чадна. Шууд өвчний туршлага нь гол суурь хэвээр боловч сүрьеэгээр өвдөөгүй хүмүүс ч (жишээлбэл олон нийтийн сайн дурынхан, дэмжигчид, хамтрагчид) TB Champion-уудтай хамтран ажиллах боломжтой.

• Нас:

Ихэнх тохиолдолд TB Champion нь 18 ба түүнээс дээш насны насанд хүрэгчид байна. (Хэрэв хүүхдийн сүрьеэгийн манлайлагчийг тусгайлан хөгжүүлэх зорилготой бол мэдээлэлд суурилсан зөвшөөрөл (assent) болон эцэг эх/асран хамгаалагчийн зөвшөөрөл (consent) шаардлагатай.)

• Сонирхол ба хүсэл эрмэлзэл:

Хамгийн чухал нь тухайн хүн сүрьеэгийн манлайлагч болох сонирхолтой, бэлэн байх явдал юм. Хувийн сэдэл, бэлэн байдал нь тогтвортой оролцооны үндэс болдог.

- **Өөрийн түүхээ ил болгох (disclosure):**

Тухайн хүн өмнө нь сүрьеэг тусаж байсан гэдгээ ил тод хүлээн зөвшөөрөхөд бэлэн байх ёстой. Зарим хүн TB Champion болж ажиллахыг хүсдэг ч өөрийн өвчний түүхээ нээлттэй ярих хүсэлгүй байж болно. Гэвч нөхцөлт зөвшөөрөл нь хэрэгжүүлэхэд хүндрэлтэй бөгөөд нууцлалыг бүрэн баталгаажуулах нь боломжгүй байж болно. Мөн хувь хүний өвчний түүх нь хамгийн хүчирхэг нөлөөллийн хэрэгсэл байдаг тул үүнийг хасах нь хөтөлбөрийн хувьд хүндрэл үүсгэнэ. Иймээс энэ асуудлыг ил тод, мэдрэмжтэй байдлаар хэлэлцэх шаардлагатай.

- **Нөлөөллийн үйл ажиллагаанд оролцох хүсэл:**

Сүрьеэгээр өртсөн олон нийтийн өмнөөс дуу хоолойгоо илэрхийлэх, нөлөөллийн ажил хийх сонирхолтой байх.

- **Хөдөлгөөнт байдал:**

Орон нутгийн хэмжээнд зорчих боломжтой байх (заавал шаардлага биш, харин давуу тал). Хэт их анхаарах нь эмэгтэйчүүд болон асран хамгаалах үүрэгтэй хүмүүсийг оролцохоос хасах эрсдэлтэй.

- **Сургалтын семинарт оролцох боломж:**

Чадавх бэхжүүлэх сургалтад оролцох боломжтой байх. Эмэгтэйчүүдийн оролцоог дэмжихийн тулд сургалтыг аль болох орон нутгийн түвшинд, ойр байршилд зохион байгуулах нь зүйтэй.

- **Цагийн боломж:**

Тухайн хүн сүрьеэгийн манлайлагчийн хувьд тодорхой хэмжээний цаг зарцуулах боломжтой байх. Энэ нь тухайн хөтөлбөрийн загвараас хамааран бүтэн цагийн эсвэл долоо хоногт хэдэн цагийн, урамшуулалтай байдлаар байж болно.

- **Банкны данс:**

Урамшуулал, нөхөн олговор авах банкны данстай байх нь давуу тал боловч заавал шаардлага биш. Шаардлагатай тохиолдолд гэр бүлийн гишүүний данс ашиглаж болно. Боломжтой бол сүрьеэг даван туулсан хүмүүст данс нээхэд дэмжлэг үзүүлэх хэрэгтэй.

- **Боловсролын түвшин:**

Тодорхой боловсролын шаардлага тавих нь маргаантай асуудал юм. Хэрэв тайлан мэдээ тогтмол гаргах шаардлагатай бол унших, бичих, тоо бодох суурь чадвар хэрэгтэй байж болно. Гэвч энэ нь хамгийн эмзэг бүлгийн хүмүүсийг оролцохоос хасах эрсдэлтэй. Иймээс англи хэлээр тайлагнахыг шаардахгүй байх, оролцогчдын эх хэл дээр тайлагнах боломж олгох нь илүү зохистой хувилбар юм.

- **Ухаалаг гар утасны хүртээмж:**

Смарт утас байх нь ашигтай боловч заавал шаардлага болгож болохгүй. Ихэнх тохиолдолд хүмүүс хөтөлбөрт орсны дараа урамшуулал, оролцооны үр дүнд ухаалаг утас худалдан авч, харилцаа холбооны сүлжээнд (жишээ нь WhatsApp бүлэг) нэгддэг.

Сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийг (TB survivors) илрүүлэх аргачлалууд

Сүрьеэгийн манлайлагч (TB Champions) болох боломжтой хүмүүсийг сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийн дундаас илрүүлэх хэд хэдэн арга байдаг. Аль аргыг сонгох нь тухайн улсын нөөц боломж, хэрэгжүүлэлтийн цар хүрээ, мөн Үндэсний сүрьеэг устгах хөтөлбөр (NTP) эсвэл иргэний нийгмийн байгууллага тэргүүлж буй эсэх зэрэг олон хүчин зүйлээс хамаарна.

Улс орнууд өөрийн нөхцөл байдалд хамгийн тохиромжтой нэг эсвэл хэд хэдэн аргыг хослуулан ашиглах боломжтой. Дараах нь үр дүнтэй хэрэгжиж байсан зарим аргачлалууд юм:

- **Орон нутгийн NTP-ийн ажилтнуудаар дамжуулан, албан ёсны үйл явцаар:**

Энэтхэгт энэ нь ихэвчлэн эрүүл мэндийн байгууллагын түвшинд эхэлдэг бөгөөд тухайн орон нутгийн сүрьеэгийн хяналтын ажилтан эмчилгээ амжилттай дуусгасан сүрьеэг даван туулсан хүмүүсээс боломжит нэр дэвшигчдийг тодорхойлдог. Гэхдээ энэ арга нь хувийн хэвшлийн эрүүл мэндийн байгууллагаар үйлчлүүлсэн хүмүүсийг орхигдуулах эрсдэлтэй бөгөөд сүрьеэгийн манлайлагчийн хараат бус байдалд тодорхой хэмжээгээр нөлөөлж болзошгүй.

- **Сүрьеэгийн чиглэлээр ажилладаг иргэний нийгэм болон олон нийтийн байгууллагуудаар дамжуулан:**

Эдгээр байгууллагууд нь өмнө нь дэмжлэг үзүүлж байсан сүрьеэг даван туулсан хүмүүстэй шууд холбоотой байдаг тул илрүүлэхэд үр дүнтэй арга юм.

- **Сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийн удирдсан сүлжээгээр дамжуулан:**

Энэ нь хамгийн үр дүнтэй аргуудын нэг байж болох боловч зөвхөн ийм сүлжээ аль хэдийн бий болсон улс орнуудад хэрэгжих боломжтой.

- **Хувийн хэвшлийн эрүүл мэндийн идэвхтэй үйлчилгээ үзүүлэгчдээр дамжуулан:**

Тухайн үйлчилгээ үзүүлэгчдийн зөвлөмжөөр сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийг (тэдний зөвшөөрөлтэйгээр) илрүүлж болно.

- **Нээлттэй уриалга зарлах замаар (open call for applications):**

Олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэл болон сошиал медиагаар өргөн сурталчилсан нээлттэй сонгон шалгаруулалт явуулах.

- **Тодорхой зохион байгуулалттай болон албан бус сүлжээгээр дамжуулан:**

Үүнд дараах бүлгүүд багтана:

- ХДХВ-тэй хүмүүсийн сүлжээ, тэдний дотор сүрьеэг даван туулсан хүмүүс олон байдаг
- Гол болон эмзэг бүлгүүдэд чиглэсэн сүлжээнүүд (жишээ нь: хотын ядуу иргэд, орон гэргүй хүмүүс, уурхайчид, шилжин суурьшигчид, хуучин хоригдлууд, бэлгийн болон хүйсийн цөөнх)
- Хам хавсарсан өвчлөлд чиглэсэн сүлжээнүүд (жишээ нь: чихрийн шижин, уушгины эрүүл мэндийн сүлжээнүүд)

- **Орон нутгийн түвшний ам дамжсан мэдээллээр (word of mouth):**

Ихэнхдээ орон нутгийн жижиг хүрээнд (hyperlocal) үр дүнтэй байдаг.

Хүлээлтийг тодруулах анхны холбоо тогтоох үйл явц

Энэ нь чадавх бэхжүүлэх сургалтад оролцох боломжийг хангах, мөн сүрьеэгийн манлайлагч болохоор сонгогдсон хүнд илүү дэлгэрэнгүй мэдээлэл өгч, асуух зүйлээ тодруулах боломж олгох **чухал үе шат** юм.

Энэ үйл явцыг ихэвчлэн хэрэгжүүлэгч байгууллага эсвэл Үндэсний сүрьеэг устгах хөтөлбөрийн (NTP) төлөөлөгч тухайн хүнтэй утсаар холбогдон дараах мэдээллийг ярилцаж, тодруулснаар гүйцэтгэнэ:

- Нэр дэвшүүлэлт хаанаас ирснийг тодруулах (нэр дэвшүүлсэн хүний нэр, түүний үүрэг, албан тушаал)
- Тухайн хүн сүрьеэгийн эмчилгээг бүрэн дуусгасан эсэхийг баталгаажуулах
- Мөн дараах суурь мэдээллийг баталгаажуулах эсвэл тэмдэглэх (хуваалцахыг зөвшөөрсөн хэмжээнд):
 - Оршин суугаа газар
 - Одоогийн хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал
 - Тэдний хуваалцахад бэлэн бусад холбогдох мэдээлэл
- Тэд юуны төлөө бүртгүүлж, оролцож байгаагаа ойлгож байгаа эсэхийг шалгах. Зарим тохиолдолд:
 - сургалтад заавал хамрагдах шаардлагатай болох
 - өөрийн сүрьеэгийн туршлагаа хуваалцах шаардлага гарах гэсэн гол шаардлагууд бүрэн ойлгомжтой байдлаар хүрээгүй байх тохиолдол гардаг.
- Сүрьеэгийн манлайлагчдыг яагаад тодорхойлж, сургаж буй шалтгааныг тайлбарлах. Мөн сургалттай сүрьеэгийн манлайлагчийн үүрэг, цагийн оролцооны шаардлагыг тодорхой тайлбарлах.
- Чадавх бэхжүүлэх сургалтын талаар товч мэдээлэл өгөх:
 - сургалтын агуулга

- сургалтын явцад юу хүлээх вэ
 - урьдчилсан огноо, байршил
 - Энэ нь нэг удаагийн үйл ажиллагаа биш, урт хугацааны үйл явц гэдгийг тайлбарлах (боломжтой бол оролцооны хугацааг тодорхой заах). Мөн сүрьеэгийн манлайлагчийн үүрэгт хэдий хэмжээний цаг зарцуулах шаардлагатайг ойлгуулах.
 - Тухайн хүний сэдлийг ойлгох: яагаад сүрьеэгийн манлайлагч болох хүсэлтэй байгаа вэ?
 - Хамгийн чухал нь санхүүгийн нөхцөлийг бүрэн ил тод тайлбарлах. Үүнд:
 - сургалтын үеийн замын зардал, байр, хоолыг байгууллагаас хариуцах
 - оролцооны хугацаанд олгох урамшуулал, нөхөн олговорын талаар тодорхой мэдээлэл өгөх
- Энэ ил тод байдал нь тухайн хүн сургалтад оролцох эсэхээ ухамсартай шийдвэр гаргахад чухал үүрэгтэй.

Чадавхижуулах

Сүрьеэг даван туулснаас сүрьеэгийн манлайлагч болох сургалтын хөтөлбөр (TB survivor to Champion curriculum) нь сүрьеэгийн манлайлагчдын санал, мөн сүрьеэгийн чиглэлийн дэлхийн шинжээчдийн зөвлөмжид тулгуурлан арван жилийн турш тасралтгүй сайжруулан боловсруулсан болно.

Туршлагын дагуу энэхүү сургалтын хөтөлбөрийг хамгийн үр дүнтэй хэрэгжүүлэх арга нь гурван өдрийн, биечлэн зохион байгуулагддаг сургалт бөгөөд боломжтой нөхцөлд байрлан оролцох (residential) хэлбэрээр зохион байгуулах нь илүү үр дүнтэй байдаг. Гэхдээ энэ нь тухайн нөөц боломж, нөхцөл байдлаас хамаарна.

Сургалтын хөтөлбөрийг бүрэн эхээр нь С хэсэгт оруулсан бөгөөд нийт таван модуль-оос бүрдэнэ (Зураг 1-д харуулсан болно).

Сургалтын зорилго (Learning Goals)

Энэхүү сургалтын хөтөлбөр нь **оролцоонд суурилсан (participatory) сургалтын арга барилд** тулгуурлан бүтээгдсэн бөгөөд хоёр үндсэн чиглэлд төвлөрдөг:

• Мэдлэг олгох (Knowledge-building):

Оролцогчдод сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн (DR-TB) талаарх өөрийн хувийн туршлагыг өргөн хүрээний орон нутгийн болон улсын нөхцөл байдалтай уялдуулан ойлгоход нь дэмжлэг үзүүлнэ. Үүнд:

- сүрьеэ болон DR-TB-ийн талаар гүнзгий мэдлэг олгох
- Үндэсний сүрьеэг устгах хөтөлбөр (NTP)-ийн бүтэц, үйл ажиллагааг танилцуулах
- гол буруу ойлголт, домог (myths and misconceptions)-ийг тодруулах зэрэг багтана

• Чадвар хөгжүүлэх (Skills-building):

Оролцогчдын нөлөөлөл, харилцааны ур чадварыг хөгжүүлэхэд чиглэнэ. Ялангуяа:

- өөрийн түүхийг үр дүнтэй, нөлөөтэй байдлаар илэрхийлэх
- олон нийттэй харилцах ур чадвар сайжруулах
- сүрьеэгийн эсрэг үйл ажиллагаанд орон нутгийн нөөц, хамтын ажиллагааг үр дүнтэй ашиглах боломжийг бүрдүүлэх

Чадавх бэхжүүлэх сургалтын төгсгөлд оролцогчид дараах ойлголтыг эзэмшсэн байх ёстой:

- Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн (DR-TB) суурь шинжлэх ухаан, мөн сүрьеэгийн манлайлагчийн хувьд эзэмших шаардлагатай гол мэдээллүүд
- Үндэсний сүрьеэг устгах хөтөлбөр (NTP)-ийн бүтэц, үйл ажиллагаа болон өргөн хүрээний нийгмийн эрүүл мэндийн тогтолцоо
- Сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээний “care cascade” буюу тусламж үйлчилгээний шатлал, мөн сүрьеэ болон DR-TB өвчтэй хүмүүсийн тулгарч болзошгүй гол бэрхшээлүүд
- Сүрьеэгийн манлайлагчийн боломжит үүрэг, мөн DR-TB-ийн эсрэг олон нийтэд суурилсан хариу арга хэмжээг хэрхэн манлайлах талаар ойлголт

Сургалтын хөтөлбөрийг ашиглах ба тохируулан хэрэглэх

Сургалтын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд анхаарах зарим нөхцөл байдлын гол зүйлс дараах байдалтай байна:

- Энэхүү сургалтын хөтөлбөр нь таван модульд хуваагдсан бөгөөд зарим модуль нь цаашдаа дэд сургалтын хэсгүүдэд (sessions) задарсан байдаг. Хөтөлбөрийн нийт үргэлжлэх хугацаа ойролцоогоор **16–18 цаг** бөгөөд үүнийг шаардлагатай тохиолдолд **хоёр бүтэн өдрийн сургалт** болгон шахан зохион байгуулах боломжтой. Сургалтын санал болгосон хөтөлбөрийн хуваарийг хавсралтад (Annexures) оруулсан.
- Модуль бүрийн хувьд сургалтын зорилго, хүлээгдэж буй үр дүн, санал болгож буй арга зүй болон шаардлагатай материалуудыг тодорхой тусгасан. Мөн дэлгэрэнгүй “ярих гол агуулга” (talking points) болон багшид зориулсан тайлбар, чиглүүлэг багтсан. Энэхүү агуулгыг тухайн улсын нөхцөл байдалд тохируулан, холбогдох бодит мэдээлэлтэй уялдуулан хялбархан өөрчлөн ашиглах боломжтой.
- Сургалтын хөтөлбөрийг аль болох **оролцоонд суурилсан** байдлаар боловсруулсан бөгөөд ихэнх хэсгийг сургалтад хамрагдсан сүрьеэгийн манлайлагч (TB Champion) удирдан явуулах нь хамгийн тохиромжтой. Үүнд Үндэсний сүрьеэг устгах хөтөлбөр (NTP) болон иргэний нийгэм, олон нийтийн байгууллагын төлөөлөгчид дэмжлэг үзүүлнэ. Харин сүрьеэ болон DR-TB-ийн тархалт, ачаалал, эсвэл NTP-ийн бүтэц зэрэг тодорхой сэдвүүдийг NTP-ийн төлөөлөгчид удирдан явуулах нь илүү тохиромжтой. Хэрэв бэлтгэгдсэн сүрьеэгийн манлайлагч байхгүй бол сургалтыг иргэний нийгэм, олон нийтийн байгууллагын манлайлагчид удирдаж болох ч урт хугацаанд сүрьеэгийн манлайлагчдаас бүрдсэн “мастер сургагчдын” багийг бүрдүүлэхийг зорих хэрэгтэй.
- Анхны чадавх бэхжүүлэх сургалтын дараа **6 сар тутамд давтан сургалт (refresher training)** зохион байгуулах нь зүйтэй бөгөөд үүнийг шаардлагын дагуу илүү ойр давтамжтай онлайн сургалтаар дэмжиж болно.
- Энэхүү сургалтын хөтөлбөр нь сургагч багш нарт зориулсан **дэлгэрэнгүй гарын авлага** хэлбэрээр боловсруулагдсан гэдгийг онцлох нь чухал. Тиймээс үүнийг оролцогчдод бүрэн эхээр нь тараах шаардлагагүй. Гэсэн хэдий ч тодорхой хэсгүүдээс хураангуй материал, гарын авлагыг ирээдүйн ашиглалтанд зориулан өгч болно.

Сүрьеэгийн даван туулагчаас манлайлагч болох хөтөлбөр

Модуль 1

Сүрьеэгийн шинжлэх ухаан: Үндсийг зөв ойлгох

Модуль 2

Сүрьеэгийн дарамт ба хариу үйлдэл

Модуль 3

Сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээний уялдаа холбоо

- Session 3.1: Бидний сүрьеэгийн түүх
- Session 3.2: Эдгэрэх арга замууд

Модуль 4

Сүрьеэгийн манлайлагчийн үүрэг

- Session 4.1: Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүсийг дэмжих
- Session 4.2: Сүрьеэ болон ЭТС-ийн талаар олон нийтийн мэдлэгийг сайжруулах
- Session 4.3: Сүрьеэ болон ЭТС-ийн төлөө нөлөөллийн ажил хийх
- Session 4.4: Гутаан доромжлол ба ялгаварлан гадуурхлыг бууруулах
- Session 4.5: ОНУХ ба эрүүл мэндийн тогтолцоонд санал өгөх
- Session 4.5: Өөрийгөө халамжлах

Модуль 5

Сүрьеэгийн даван туулагчдаар удирдуулсан сүлжээ

2-р үе шат: Оролцуулах ба чадавхжуулах

Оролцуулах

Энэ дэд хэсэг нь сургалтад хамрагдсан сүрьеэгийн манлайлагчид (TB Champions) юу хийж чадах, тэд ямар үүрэг, хариуцлага хүлээж болох, мөн “манлайлагчийг оролцуулах” гэдэг нь бодит практикт юу гэсэн утгатай болохыг тайлбарлана.

Энэ нь чадавх бэхжүүлэх сургалтын дараах **чухал дараагийн алхам** бөгөөд сургалтын үеэр бий болсон анхны урам зориг, идэвх, эрч хүчийг бодит үйл ажиллагаанд үр дүнтэй ашиглахад чиглэнэ.

Практик талаас нь авч үзвэл, сүрьеэгийн манлайлагчдыг оролцуулах төлөвлөгөөг ихэвчлэн сургалтын үеэр өөрийнх нь оролцоотойгоор танилцуулж, хэлэлцэн тодорхойлох боломжтой байдаг.

“Оролцуулах” гэж юу гэсэн үг вэ?

Энэхүү хэрэгслийн зорилгоор “Engage” буюу “оролцуулах” гэсэн ойлголт нь сүрьеэгийн манлайлагчдын (TB Champions) хувьд хоёр үндсэн утгыг агуулна:

1. Тодорхой үүрэг, хариуцлага (Specific role)

Сүрьеэгийн манлайлагчид нь өөрсдийн хийх ажлын **тодорхой үүрэг, хариуцлагыг ойлгосон байх** шаардлагатай.

Хамгийн тохиромжтой нөхцөлд, хэрэв оролцоог иргэний нийгэм эсвэл олон нийтийн байгууллага тодорхой төсөл, тодорхой хугацааны хүрээнд хэрэгжүүлж байгаа бол:

- Сүрьеэгийн манлайлагч бүртэй **гэрээ эсвэл тохиролцоо (agreement/contract)** байгуулах нь зүйтэй
- Энэхүү баримт бичигт дараах зүйлсийг тодорхой тусгана:

- хийх ажил, үүрэг хариуцлага
- санхүүгийн урамшуулал эсвэл нөхөн олговор
- бусад нөхцөл, шаардлага

- Гэрээ нь аль болох **орон нутгийн хэл дээр** байх ёстой
- Үүрэг, хариуцлагыг тодорхойлохдоо туршлагатай сүрьеэгийн манлайлагчидтай зөвлөлдөх нь чухал

Харин сүрьеэгийн манлайлагчдыг Үндэсний сүрьеэг устгах хөтөлбөр (NTP)-өөр дамжуулан оролцуулж байгаа тохиолдолд гэрээ байгуулах боломж хязгаарлагдмал байж болно. Ийм нөхцөлд тэдэнд шаардлагатай бүх мэдээллийг **чадавх бэхжүүлэх сургалтын үеэр тодорхой өгсөн байх ёстой**.

2. Санхүүгийн нөхөн олговор (Financial compensation)

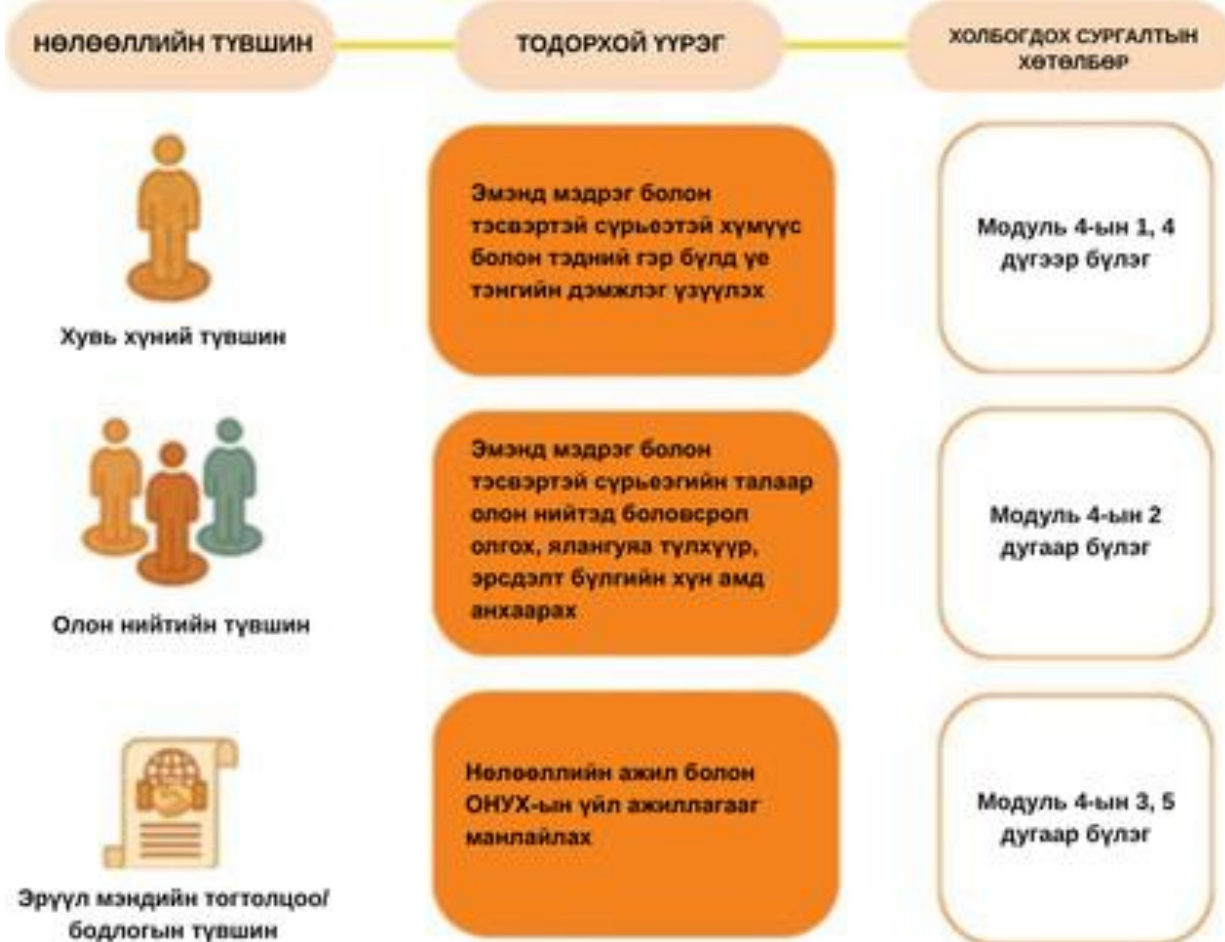
“Оролцуулах” гэдэг нь сүрьеэгийн манлайлагчдыг тэдний зарцуулж буй цаг, хөдөлмөрт нь тохирсон **урамшуулал, нөхөн олговор олгох** гэсэн утгыг мөн агуулна.

Үүнд:

- Сар бүрийн тогтмол урамшуулал (monthly honorarium) эсвэл
- Тодорхой үйл ажиллагаа, үр дүнд суурилсан урамшууллын систем (activity or results-based incentive model)
- Энэхүү санхүүгийн зохицуулалтыг ихэвчлэн тодорхой хугацааны гэрээтэй хамт албан ёсоор тусгана

Сүрьеэгийн манлайлагчдыг (TB Champions) төсөл, гэрээт байгууллагын нөхцөл байдал эсвэл Үндэсний сүрьеэг устгах хөтөлбөр (NTP)-ийн хугацаатай зорилгоос хамааран янз бүрийн зорилгоор, олон төрлийн үйл ажиллагаанд оролцуулж болно. Ерөнхийдөө сүрьеэгийн манлайлагчдын оролцоог гурван түвшинд, гурван үндсэн зорилгод чиглүүлдэг (Зураг 2):

- Өртсөн олон нийтэд үе тэнгийн дэмжлэг (peer support) үзүүлэх
- Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн (DR-TB) талаар олон нийтэд боловсрол олгох
- Нөлөөллийн ажил болон ОНУХ-ын үйл ажиллагааг манлайлах

Ялгаварлан гадуурхлыг бууруулах нь сүрьеэгийн манлайлагчийн (TB Champion) үүргийн хөндлөн огтлолцсон чухал бүрэлдэхүүн хэсэг бөгөөд тэдний хэн болохыг тодорхойлох үндсэн шинжүүдийн нэг юм. Гутаан доромжлолыг бууруулах үйл ажиллагаа нь үе тэнгийн дэмжлэг үзүүлэх, олон нийтэд боловсрол олгох, нөлөөллийн ажил хийх, мөн ОНУХ-ын ажлын салшгүй хэсэг болдог.

Эдгээр гурван түвшин нь харилцан тусгаарлагдсан биш бөгөөд сүрьеэгийн манлайлагчдын үйл ажиллагаа нэгээс илүү түвшинд зэрэг хамаарч, олон талын нөлөө үзүүлэх боломжтойг онцлон тэмдэглэх нь зүйтэй. Боломжтой нөхцөлд сүрьеэгийн манлайлагчид өөрсдөд нь хамгийн тохиромжтой, сонирхолтой үүргийг сонгох эрх чөлөөтэй байх ёстой.

Бүх үүрэгт нийтлэг зүйл нь тэдний сүрьеэгээр өвчилж байсан хувийн туршлага, анхны “сүрьеэгийн эдгэрсэн хүн” гэсэн тодорхойлолт, улмаар “сүрьеэгийн манлайлагч” болсон шинэ үнэмлэхүй байдал, мөн тэдний бодит амьдралын туршлага нь бүх үйл ажиллагаанд нь чиглүүлэг болдог явдал юм. Дараагийн хэсэгт эдгээр гурван зорилгыг дэлгэрэнгүй тайлбарлана.

Эмэнд мэдрэг болон тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүс болон тэдний гэр бүлд үе тэнгийн дэмжлэг үзүүлэх

Ерөнхийдөө үе тэнгийн дэмжлэг гэдэг нь сүрьеэ оношлогдсон хүнд мэдээлэл болон сэтгэлзүйн дэмжлэгийг хослуулан үзүүлэх үйл явц юм. Жишээлбэл, эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүнд үзүүлэх үе тэнгийн дэмжлэгт дараах зүйлс багтана:

- Эмийн тэсвэржилт болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн ойлголтыг тайлбарлаж, ойлгомжтой болгох
- Өмнө нь сүрьеэгээр өвчилж байсан эсэхийг тодруулж, боломжтой бол юуг өөрөөр хийх боломжтой байсныг хамтдаа эргэцүүлэх (буруутгахгүй байх нь чухал)
- Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн эмчилгээ болон юу хүлээж болох талаар (боломжит гаж нөлөөг

оролцуулан) тайлбарлах

- Дээрх мэдээллийг ойрын гэр бүлийн гишүүдэд ойлгуулж, гэр бүлийн хүрээнд хэрхэн дэмжих арга замыг тодорхойлох
- Нийгмийн эрүүл мэндийн арга хэмжээг дэмжих — оношилгооны шат дамжлагыг бүрэн хийх, ялангуяа LPA шинжилгээ, гэр бүлийн хавьтлын илрүүлэлт, чихрийн шижингийн шинжилгээ зэрэг
- Тэдний санаа зовнил, айдсыг сонсож, арилгахад туслах (нас барах айдас, гэр бүл буруутгах вий гэх айдас, дахин ажиллаж чадахгүй байх гэх мэт)
- Гэр бүл болон ажлын байранд үүсэх гутаан доромжлолыг бууруулахад дэмжлэг үзүүлэх
- Эмчилгээний туршид тасралтгүй холбоотой байж, бүрэн эдгэрч “сүрьеэгийн дараах амьдрал”-даа эргэн орох хүртэл нь дэмжих

Үндсэндээ үе тэнгийн дэмжлэг нь зөвхөн мэдээлэл өгөхөөс гадна сүрьеэгийн манлайлагч (TB Champion) болон өвдсөн хүний хооронд итгэлцэл, сэтгэлзүйн холбоо бий болгох явдал юм.

Оролцооны явцад үе тэнгийн дэмжлэгийг тодорхойлох

Үе тэнгийн дэмжлэгийг тухайн хөтөлбөр эсвэл төслийн тодорхой шаардлагын хүрээнд заавал тодорхойлох шаардлагатай. Жишээлбэл, Stop TB Partnership-ийн дэмжлэгтэй TB REACH төсөл нь сүрьеэгийн манлайлагчдыг (TB Champions) ашиглан эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй (DR-TB) хүмүүсийн эмчилгээ эхлэхээс өмнөх алдагдлыг (pre-treatment loss-to-follow-up) бууруулах зорилгоор ажиллуулсан бөгөөд энэ нь оношлогоо ба эмчилгээ эхлэх үеийн дэмжлэгт төвлөрсөн байсан. Харин бусад төслүүд нь DR-TB-тэй хүмүүсийн эмчилгээний үр дүнг сайжруулах зорилгоор сүрьеэгийн манлайлагчдыг оролцуулдаг бөгөөд энэ нь илүү урт хугацааны тасралтгүй хяналт, дэмжлэг шаарддаг. Ийм тодорхойлолт нь сүрьеэгийн манлайлагчид өөрсдийн үүргийг ойлгомжтой болгох төдийгүй эрүүл мэндийн тогтолцооны зүгээс тэдэнд тавих хэт өндөр эсвэл тодорхой бус хүлээлтийг багасгахад чухал ач холбогдолтой.

Мөн тухайн хэрэгцээнээс хамааран үе тэнгийн дэмжлэгийн хүрээнд хийх харилцааны (contact) тоог тодорхойлох нь бүртгэл, тайлагналын хувьд хэрэгтэй байж болно. Үүнд эмнэлэг дээрх уулзалт, гэрийн айлчлал (зөвшөөрөлтэйгөөр), утсаар холбогдох зэрэг хосолсон хэлбэр багтаж болно.

Эцэст нь, зөвхөн зорилтод хэт төвлөрсөн (target-driven) хандлагад орохгүй байхыг анхаарах нь чухал боловч сүрьеэгийн манлайлагч бүр хэчнээн хүнийг дэмжих ёстойг тодорхой ойлгох нь практикт тус болдог. Төсөв, төлөвлөлтийн хувьд нэг манлайлагч хэдэн хүнд хүрч ажиллахыг тооцоолох шаардлагатай бөгөөд энэ нь нэгж байгууллага эсвэл дүүргийн дундаж ачааллаас хамаарна. Ерөнхийдөө нэг сүрьеэгийн манлайлагч сард дунджаар 10–15 шинэ сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүнийг дэмжих боломжтой гэж үздэг бөгөөд сар бүр нэмэгдэх хяналт, дагалт нь ачааллыг өсгөнө.

Анхаарах хэрэгтэй зарим асуултууд:

- Сүрьеэгийн манлайлагчийн үйл ажиллагаа ямар үр дүнд чиглэж байна вэ? (үр дүнг тодорхойлох)
- Түүний үүрэг нь эмнэлэгт суурилсан уу, эсвэл гол харилцаа нь өвчтөний гэрт явагдах уу? Хэрэв гэрт суурилсан бол сонгон шалгаруулалтад хөдөлгөөнт байдал чухал шалгуур мөн үү?
- Сард хэдэн сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүнийг дэмжих вэ?
- Ямар тодорхой “үйлчилгээ”-г үзүүлэх вэ? (эмчилгээний боловсрол, гэр бүлийн зөвлөгөө, хавьтлын илрүүлэлт, оношилгооны шат дамжлага бүрд дэмжлэг, хоол тэжээлийн зөвлөгөө гэх мэт)
- Сүрьеэгийн манлайлагч үйл ажиллагаагаа хэрхэн тайлагнах вэ? (цаасан эсвэл дижитал эсвэл хосолсон хэлбэр) Тайлагналын давтамж ямар байх вэ?

Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн талаар олон нийтэд боловсрол олгох

Сүрьеэгийн манлайлагчдыг (TB Champions) олон нийтийн мэдлэг, ойлголтыг сайжруулах зорилгоор мэдээлэл түгээх болон мэдрэмж, хандлага өөрчлөх (outreach and sensitisation) үйл ажиллагаанд оролцуулж болно. Мөн тэд орон нутгийн түвшинд олон нийтийн, эрхийн, жендэрийн болон гутаан доромжлолын (CRGS) үнэлгээ хийх, гол болон эмзэг бүлгүүдийн хэрэгцээнд анхаарал хандуулах ажлыг хэрэгжүүлж чадна.

Сүрьеэгийн манлайлагчдын хамгийн том давуу талуудын нэг нь тэд өөрсдөө тухайн орон нутгийн олон нийтийн гишүүд байдаг явдал юм. Иймээс тэд орон нутгийн гол удирдагчдыг хэн болох, тэдэнтэй хэрхэн холбогдох, тэдний оролцоо сүрьеэгээр өртсөн хүмүүст ямар нөлөө үзүүлэх боломжтойг илүү сайн ойлгож, илүү өндөр түвшний хүлээн зөвшөөрөлтэй байдаг.

Сүрьеэгийн манлайлагчдын орон нутгийн түвшинд хэрэгжүүлж болох зарим үйл ажиллагаа нь:

- Олон нийтийн уулзалт зохион байгуулж, эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ, сүрьеэгийн шинж тэмдэг болон хаана хандаж тусламж авах талаар олон нийтэд мэдээлэл, ойлголт өгөх
- Ганцаарчилсан уулзалт, зөвлөгөө хийх замаар орон нутгийн удирдагчид, түүний дотор сонгогдсон төлөөлөгчид, орон нутгийн хэвлэл мэдээлэл, бизнес ба үйлдвэрлэлийн удирдлагууд, эрүүл мэндийн ажилтнууд, бусад салбарын төлөөлөгчидтэй уулзаж олон салбарын хамтын ажиллагааг дэмжих
- Орон нутгийн түвшний CRGS үнэлгээ хийх, үүнд:
 - Бүс нутгийн гол болон эмзэг бүлгүүдийг зураглах, шаардлагатай тохиолдолд хэрэгцээний үнэлгээ хийх
 - Орон нутгийн жендэрийн харилцааг ойлгох, бэлгийн болон жендэрийн цөөнхийн бүлгүүд байгаа эсэхийг тодорхойлох
 - Олон нийтийн дунд гутаан доромжлолын түвшинг үнэлэх, сүрьеэтэй хүмүүс болон тэдний гэр бүлийн эсрэг ялгаварлан гадуурхлыг бууруулах арга хэмжээ авах; үүнд сүрьеэтэй холбоотой гутаан доромжлолын эсрэг кампанит ажил, жагсаал болон олон нийтийн арга хэмжээ зохион байгуулах зэрэг багтана

Эдгээр бүх үйл ажиллагаанд нийтлэг нэг гол зүйл байдаг нь сүрьеэгийн манлайлагчдын хамгийн хүчирхэг хэрэгсэл болох өөрсдийн хувийн туршлага, амьдралын түүхээ ашиглан олон нийтэд нөлөөлөх явдал юм.

Олон нийтэд чиглэсэн хүрч ажиллах ба боловсрол олгох үйл ажиллагааг тодорхойлох

Олон нийтэд чиглэсэн хүрч ажиллах (community outreach) үйл ажиллагаа нь цар хүрээний хувьд өргөн байж болох тул сүрьеэгийн манлайлагчид (TB Champions) тодорхой хугацаанд юуг хэрэгжүүлэх ёстойг тодорхой болгох нь зайлшгүй шаардлагатай. Үүнд нэг удаагийн үйл ажиллагаа (жишээлбэл CRGS үнэлгээ) болон давтамжтай хэрэгжих үйл ажиллагаа (жишээлбэл олон нийтийн уулзалт) хослон багтаж болно.

Эдгээр үйл ажиллагаа бүрийн хувьд боломжтой хэмжээнд ажлын ачааллыг тоон утгаар тодорхойлох нь зүйтэй. Жишээлбэл, долоо хоног бүр өөр өөр байршилд дор хаяж нэг удаа олон нийтийн уулзалт зохион байгуулах шаардлага тавьж болно. Эдгээр уулзалтуудыг CRGS үнэлгээнд үндэслэн тодорхой бүлгүүдэд чиглүүлэх боломжтой. Мөн орон нутгийн гол нөлөө бүхий хүмүүсийн жагсаалтыг гаргаж, тэдэнтэй үе шаттайгаар ажиллах—жишээлбэл сар бүр нэг хүнийг зорилтот байдлаар хамруулах—зэрэг арга хэрэглэж болно. Түүнчлэн тодорхой “шаардлага” (asks)-ыг тодорхойлох нь чухал бөгөөд тухайлбал сүрьеэгийн манлайлагч тухайн орон нутгийн сонгогдсон удирдагчаас яг юу хүсэж байгаа вэ гэдгийг тодорхой болгох шаардлагатай.

Гэсэн хэдий ч ажлын хэмжээг тодорхойлохдоо хэт хатуу хязгаар тогтоох нь зүйтэй боловч сүрьеэгийн манлайлагчдад өөрсдөө хэрэгжүүлэх арга замаа сонгох эрх чөлөө олгох хэрэгтэй. Тэд уулзалт хийх цаг, байршил, хэнд мэдээлэл өгөх, албан ёсны арга (захидал илгээх гэх мэт) ашиглах эсвэл илүү албан бус, харилцаанд суурилсан арга барил сонгохоо өөрсдөө шийдэж болно.

Анхаарах хэрэгтэй зарим асуултууд:

- Сүрьеэгийн манлайлагчийн үйл ажиллагааны газар зүйн хүрээ юу вэ? Тухайн эрүүл мэндийн байгууллагаас тодорхой километрийн радиус уу, эсвэл түүний ажиллаж эсвэл амьдарч буй газар уу?
- Сар бүр хэдэн хүнийг эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн талаар мэдээлэл, ойлголтоор хангах

боломжтой вэ (олон нийтийн уулзалт болон ганцаарчилсан хүрч ажиллахыг оролцуулан)?

- Тухайн манлайлагч тодорхой эмзэг бүлэгт (жишээ нь транс эмэгтэй хүн эсвэл тодорхой салбарт ажилладаг хүн гэх мэт) илүү төвлөрөх сонирхолтой юу?
- Тэдэнд тогтмол сарын урамшуулал олгох уу, эсвэл хийсэн үйл ажиллагаа бүрт суурилсан төлбөрийн систем байх уу?
- Эдгээр үйл ажиллагааны явцад түгээх сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн боловсролын материал бэлэн үү?
- Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний (M&E) хувьд эдгээр үйл ажиллагааг хэрхэн баталгаажуулж, нотлох вэ?

Нөлөөллийн ажил болон ОНУХ-ын үйл ажиллагааг манлайлах

Сүрьеэгийн манлайлагчид (TB Champions) нь сүрьеэгээр өртсөн олон нийтийн өмнөөс хүчирхэг нөлөөллийн ажил (advocacy) хийх онцгой боломжтой бөгөөд олон нийтийн түвшинд сүрьеэгийн хариу арга хэмжээг сайжруулахад чиглэсэн нөлөөллийн үйл ажиллагааг удирдан хэрэгжүүлж чадна. Үүнд эрүүл мэндийн тогтолцооны түвшинд сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээний чанарыг сайжруулах, хэвлэл мэдээллээр сүрьеэгийн талаарх мэдээлэл, сурвалжилгыг нэмэгдүүлэх, эсвэл гол оролцогч талуудтай хамтран сүрьеэгийн асуудалд илүү их анхаарал хандуулах, хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлэх чиглэлээр хийж буй нөлөөллийн ажил багтаж болно. Нөлөөллийн ажлыг сүрьеэгийн манлайлагчид ганцаарчилсан байдлаар эсвэл сүрьеэ даван туулагчдын сүлжээний хүрээнд хэрэгжүүлж болно.

Үүний нэгэн адил сүрьеэгийн манлайлагчид олон нийтээр удирдуулсан хяналт-шинжилгээ (community-led monitoring, CLM) хийх, үйлчилгээ авч буй хүмүүсээс санал, шүүмж цуглуулах, тэдгээрийг үйлчилгээ үзүүлэгч байгууллагад дамжуулахад хамгийн тохиромжтой байр суурьтай байдаг. Тэд нь олон нийтийн эрүүл мэндийн тогтолцоо болон сүрьеэгээр өртсөн хүмүүсийн хоорондох чухал гүүр болж, санал хүсэлтийг цуглуулах, нэгтгэх, дүн шинжилгээ хийх, шийдвэр гаргагчдад бүтээлч, зөрчилдөөн үүсгэхгүй байдлаар хүргэх үүрэгтэй. Сүрьеэгийн манлайлагчид нээлттэй, хамтын ажиллагаанд суурилсан, асуудал шийдвэрлэх хандлагатай ажилласнаар тодорхой сорилтуудын зөв шийдлийг олох, хэрэгжүүлэхэд хувь нэмэр оруулдаг.

Ерөнхийдөө шинээр бэлтгэгдсэн сүрьеэгийн манлайлагчдад нөлөөллийн ажлын үүрэгтээ аажмаар дасах хугацаа олгох нь зүйтэй. Нөлөөлөгчийн (advocate) үүрэг нь туршлагатай сүрьеэгийн манлайлагчдад илүү байгалийн мэт болдог. Эхний үед сүрьеэгийн манлайлагчид ихэвчлэн үе тэнгийн дэмжлэг үзүүлэх болон зарим тохиолдолд олон нийтэд чиглэсэн хүрч ажиллах үйл ажиллагаанд илүү тухтай байдаг. Иймээс шинээр бэлтгэгдсэн манлайлагчдаас хэт өндөр хүлээлт тавихгүй байх нь чухал бөгөөд тэдэнд итгэл, туршлага хуримтлуулах цаг хугацаа хэрэгтэй.

Нөлөөллийн ажлын зарим элементүүдэд орон нутгийн хэрэгцээг тодорхойлох (жишээлбэл, нийгмийн хамгааллын хөтөлбөрүүд байгаа ч хэрэгжилт сул байх), нөлөөллийн стратеги болон үйл ажиллагааны төлөвлөгөө боловсруулах, түүнийг тодорхой хугацаанд хэрэгжүүлэх зэрэг багтаж болно.

Олон нийтээр удирдуулсан хяналт-шинжилгээ (CLM) нь мөн туршлагатай сүрьеэгийн манлайлагчдын түвшинд илүү үр дүнтэй хийгддэг бөгөөд тэд тодорхой эрүүл мэндийн байгууллагуудад үзүүлж буй үйлчилгээний чанарыг үнэлэх энгийн хэрэгслүүдийг ашиглаж чаддаг. Энэхүү санал, мэдээллийг OneImpact платформ эсвэл орон нутгийн бусад боломжит хэрэгслээр дамжуулан цуглуулж, эрүүл мэндийн тогтолцоонд хүргэж, арга хэмжээ авахад ашиглана.

Энэ үйл явц нь өндөр хэмжээний ухаалаг харилцаа, дипломат ур чадвар шаарддаг бөгөөд сүрьеэгийн манлайлагчдыг хангалттай бэлтгэх ёстой. Тэд өөрсдийгөө эрүүл мэндийн тогтолцооны эсрэг тал бус, харин хамтран ажиллагч түнш гэж байр сууриа зөв тодорхойлж сурах хэрэгтэй (энэ түншлэлийн түвшин нь тухайн орон нутгийн нөхцөл байдлаас хамаарна).

Нөлөөллийн ажил болон олон нийтээр удирдуулсан хяналт-шинжилгээг тодорхойлох

Олон талаараа нөлөөллийн ажил (advocacy) нь биет бус шинжтэй, цаг хугацаа их шаарддаг бөгөөд үр дүн нь урьдчилан таамаглахад хүндрэлтэй байдаг. Иймээс нөлөөллийн ажлын тодорхой үйл ажиллагааг нарийн тодорхойлох нь харьцангуй төвөгтэй. Гэсэн хэдий ч сүрьеэгийн манлайлагчид (TB Champions) өөрсдийн нөлөөллийн зорилгыг тодорхойлж, тэдгээрт хүрэх үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг хугацааны хамт боловсруулах боломжтой. Нөлөөллийн ажлыг тоон үзүүлэлтээр хэмжих нь үргэлж боломжгүй байж болно.

Олон нийтээр удирдуулсан хяналт-шинжилгээ (community-led monitoring, CLM) нь тухайн орон нутагт хэрэгжиж буй CLM загвараас хамаарна. Сүрьеэгийн манлайлагчдыг тодорхой зорилт хэрэгжүүлэхэд оролцуулж болно; жишээлбэл, тодорхой аппликейшн татаж авах эсвэл ашиглахад уриалах хүний тоо, эсвэл эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүс болон сүрьеэ даван туулагчдаас санал, мэдээлэл цуглуулах хүний тоо гэх мэт. Сүрьеэгийн манлайлагчдын үүрэг нь зөвхөн мэдээлэл цуглуулахад хязгаарлагдах ёсгүй бөгөөд тэднийг шийдэл боловсруулах, асуудал шийдвэрлэх үйл явцын салшгүй хэсэг гэж үргэлж хүлээн зөвшөөрөх шаардлагатай.

Зарим тохиолдолд, ялангуяа Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөр (NTP)-өөр шууд оролцуулсан эсвэл санхүүгийн урамшуулал авдаг сүрьеэгийн манлайлагчид тухайн байгууллагыг шүүмжлэхээс зайлсхийх хандлагатай байж болно. Иймээс сүрьеэгийн манлайлагчдад айдас, дарамтгүйгээр чөлөөтэй санал бодлоо илэрхийлэх боломж олгох таатай орчныг бүрдүүлэх нь маш чухал юм.

Анхаарах хэрэгтэй зарим асуултууд:

- Нөлөөллийн ажил шаардлагатай тодорхой асуудал эсвэл үйлчилгээний цоорхой юу вэ?
- Нөлөөллийн ажил нь улсын эрүүл мэндийн тогтолцоонд чиглэх үү, хувийн хэвшилд чиглэх үү, эсвэл орон нутгийн удирдагчдад чиглэх үү?
- Нөлөөллийн ажил нь үндэсний түвшинд, орон нутгийн түвшинд, эсвэл хоёуланд нь хэрэгжих шаардлагатай юу? (жишээлбэл эмийн тасалдал гарсан үед)
- Ялгаварлан гадуурхлыг бууруулах зорилготой нөлөөллийн ажил шаардлагатай юу?
- Сүрьеэгийн манлайлагчдын (TB Champions) нөлөөллийн ажлыг хэт хөдөлмөр ихтэй, цаг хугацаа их шаарддаг шинжтэй тул хэрхэн нөхөн олговор олгох вэ?
- Олон нийтээр удирдуулсан хяналт-шинжилгээ (CLM)-ийн яг ямар загвар хэрэгжиж байна вэ, санал хүсэлтийг ямар давтамжтай цуглуулах шаардлагатай вэ, энэ мэдээллийг хэнд хүргэх ёстой вэ? Энэ загварт сүрьеэгийн манлайлагчдын үүрэг яг юу вэ?

Практикт сүрьеэгийн манлайлагчдыг (TB Champions) оролцуулах төлөвлөгөө нь бүх гурван түвшний бүрэлдэхүүн хэсгийг хамарч болно — үе тэнгийн дэмжлэг үзүүлэх, олон нийтэд чиглэсэн боловсрол ба хүрч ажиллах үйл ажиллагаа, мөн нөлөөллийн ажил болон ОНУХ-ын үйл ажиллагааг манлайлах.

Бүх сүрьеэгийн манлайлагчдад тэднээс юу хүлээгдэж байгааг тодорхой тайлбарласан ерөнхий ажлын төлөвлөгөөг заавал өгөх ёстой. Энэхүү төлөвлөгөөг тухайн улс эсвэл бүс нутагт хэрэгжиж буй Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөр (NTP) эсвэл тодорхой төслийн шаардлагад нийцүүлэн, мөн сүрьеэгийн манлайлагчдын саналыг тусган зөвлөлдөх хэлбэрээр боловсруулах нь зүйтэй. Ажлын төлөвлөгөө нь тайлагналын маягтууд болон төлбөр баталгаажуулах (payment approval) механизмтай уялдсан байх шаардлагатай.

ЧАДАВХЖУУЛАХ

Сүрьеэгийн манлайлагчдыг (TB Champions) бэлтгэх болон тэднийг оролцуулах үйл явцад бүх үе шатанд **чадавхжуулах хандлагыг (empowerment lens)** хэрэгжүүлэхийн чухлыг хэтрүүлэн үнэлэх боломжгүй. Чадавхжуулалт нь ялангуяа сүрьеэ даван туулагчдыг оролцуулах суурь зарчмын нэг бөгөөд тэдний итгэл үнэмшил, бие даан ажиллах чадвар, мөн урт хугацааны нөлөөллийн ажил эрхлэх чадамжид шууд нөлөөлдөг.

Олон талаараа сүрьеэгээр өртсөн олон нийтийг оролцуулах зорилго нь өөрөө бие даасан сэтгэлгээтэй, хүчирхэг нөлөөлөгчдийн (advocates) чадавхжсан багийг бий болгоход оршино. Эдгээр хүмүүс хамгийн өртөмтгий болон нөлөөлөлд өртсөн бүлгийн өмнөөс дуу хоолой болж чаддаг байх ёстой.

Ийм байдлаар чадавхжсан сүрьеэгийн манлайлагчид нь илүү сайн үе тэнгийн дэмжигч, илүү үр дүнтэй олон нийтийн сургагч, мөн хүчирхэг нөлөөллийн ажил хэрэгжүүлэгчид бөгөөд эмэнд мэдрэг болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэг устгахад чиглэсэн хамтын хүчин чармайлтад илүү үр дүнтэй хувь нэмэр оруулах чадвартай байдаг.

ЧАДАВХЖУУЛАХ ҮЙЛ ЯВЦ

Чадавхжуулалтад суурилсан (empowerment-first) хандлага нь сүрьеэгийн манлайлагчдыг (TB Champions) тодорхойлох, сургах, мөн тэднийг оролцуулахтай холбоотой бүх үйл ажиллагааны гол цөмд байх ёстой. Үүний тулд Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөр (NTP) эсвэл сүрьеэгийн манлайлагчдыг бэлтгэж, дараа нь чиглүүлэн дэмжиж ажилладаг төсөл, эсвэл иргэний нийгэм ба олон нийтийн байгууллагуудын багууд нь ердийн хөтөлбөр, төслийн арга барилаас өөр, онцгой сэтгэлгээний хандлагыг баримтлах шаардлагатай.

Өөрөөр хэлбэл, сүрьеэгийн хариу арга хэмжээний нэг хэсэг болгон чадавхжсан олон нийтийг бий болгохыг зорьж буй NTP болон төслийн багууд нь чадавхжуулалтын үндсэн зарчмуудыг гүнзгий ойлгож, хэрэгжүүлэх ёстой. Үүнд дараах зүйлс багтана (гэхдээ үүгээр хязгаарлагдахгүй):

- Сүрьеэгийн манлайлагчдын (TB Champions) өвөрмөц онцлог, бие даасан таниулан ялгах шинжийг бий болгож, бэхжүүлэх
- Тэд хэн бэ, сүрьеэгийн хариу арга хэмжээнд хэрхэн хувь нэмэр оруулж чадах талаар олон нийтийн ойлголт, түүхэн өгүүлэмж (public narrative)-ийг бүрдүүлэх
- Анхны харилцаанаас эхлэн, мөн анхны чадавхжуулах сургалтын үеэс тэднийг чөлөөтэй ярьж, үзэл бодлоо илэрхийлэхийг дэмжих
- Сургалтын явцад харилцан хүндэтгэлтэй, шүүмжлэлгүй орчин бүрдүүлж, оролцогчид болон сургагч багш нарын хооронд санал зөрөх, өөр байр суурьтай байхыг хүлээн зөвшөөрөх боломж олгох
- Бүх аман болон бичгийн харилцаанд хүндэтгэлтэй хандах, мөн багийн гишүүдийг ийм хандлагыг хэвшүүлэхэд чадавхжуулах
- Сүрьеэгийн манлайлагчдыг олон нийтийн арга хэмжээ, форумд магтаж урамшуулах, тэдний нийгэмд оруулж буй хувь нэмрийг хүлээн зөвшөөрөх замаар тэднийг өөртөө итгэлтэй болгох
- Тэдний үйл ажиллагааг янз бүрийн мультимедиа хэлбэрээр баримтжуулах, түгээх
- Сүрьеэгийн манлайлагчдыг гэрэл зургийн өгүүлэл, богино хэмжээний кино, подкаст, хэвлэл мэдээлэл болон сошиал платформуудаар дамжуулан сурталчлах
- Тэдний хувийн түүх болон “өөрчлөлтийн түүх”-д төвлөрсөн хэвлэл, материалууд боловсруулах
- Сүрьеэгийн манлайлагчдад эрх чөлөө, бие даасан байдлын мэдрэмж суулгахын тулд тэдний үндсэн үнэнч байдал нь үргэлж сүрьеэгээр өртсөн олон нийтэд байх

ёстойг байнга сануулах

- Хүчирхэг хамтын ажиллагаа, харилцан дэмжлэг бүхий үе тэнгийн сүлжээг бий болгож, хөгжүүлэх

Эдгээр үйл ажиллагаа болон хандлагыг сүрьеэгийн манлайлагчдыг (TV Champions) тодорхойлох, сургах, оролцуулах бүх үе шатанд төдийгүй түүнээс цааш урт хугацаанд тогтвортой хадгалах шаардлагатай.

“Сүрьеэгийн манлайлагч” (TV Champion) таних тэмдэг, бие хүн болох нь

Сүрьеэгийн манлайлагчийн (TV Champion) таних тэмдгийг бүрдүүлж, тогтоох нь энэ загвар анх удаа хэрэгжиж буй улс орнуудад онцгой чухал алхам юм. Үүний зорилго нь бүх гол оролцогч талууд—бодлого боловсруулагчид ба төрийн албан хаагчид, үндэсний, бүс нутгийн болон орон нутгийн түвшний эрүүл мэндийн албан тушаалтнууд, эмч, сувилагч болон бусад эрүүл мэндийн ажилтнууд, сонгогдсон төлөөлөгчид болон бусад холбогдох этгээдүүд—сүрьеэгийн манлайлагч гэж хэн болохыг тодорхой ойлгох явдал юм. Тэд бол сүрьеэ даван туулагчид бөгөөд сүрьеэг устгах үйл ажиллагаанд хувь нэмэр оруулах чин эрмэлзэлтэй хүмүүс юм.

Үүний үр дүнд сүрьеэгийн манлайлагчид өөрсдийн таних тэмдэг, үүрэгтээ бахархах мэдрэмжтэй болж, өмнө нь сүрьеэтэй байсан талаарх ичгүүр, айдсаа даван туулан өөрийн туршлагаа илэн далангүй хуваалцахад шилждэг. Энэ нь зөвхөн тэдний олон нийт дэх таних тэмдгийг бэхжүүлэхээс гадна итгэлцлийн харилцааг бий болгоход чухал үүрэгтэй.

Энэ таних тэмдгийг бэхжүүлэхэд дараах стратегиудыг ашиглаж болно:

- Сүрьеэгийн манлайлагчийн логотип, брэндийг боловсруулж, бүх материал, хэрэглэгдэхүүнд тогтмол ашиглах
- Сүрьеэгийн манлайлагч бүрт тэмдэг (badge) олгож, түүнийг өдөр тутмын ажлын үеэр зүүхийг урамшуулах
- Сүрьеэгийн манлайлагч бүрийн нэр, холбоо барих мэдээлэл (хуваалцахад тухтай бол) бүхий постер бэлтгэж, эрүүл мэндийн байгууллагуудад байрлуулах
- Тухайн бүс нутгийн бүх сүрьеэгийн манлайлагчдыг хамруулсан постер бэлтгэж, олон нийтийн орчинд өргөн байрлуулах
- Сүрьеэгийн манлайлагчдад сошиал медиа хаяг нээхэд нь туслах, мөн тэдний таних тэмдгийг бэхжүүлэх контент бэлтгэх сургалт өгөх
- Хувь хүн болон хамтын түүхийг харуулсан богино хэмжээний кино болон хэвлэмэл материалуудыг боловсруулах

Сүрьеэгийн манлайлагчийн Чадавхжуулалтын Индекс (TV Champion Empowerment Index)

Сүрьеэгийн манлайлагчийн Чадавхжуулалтын Индекс гэж юу вэ?

Чадавхжуулалтын хүрээнд ашиглагдах нэг чухал хэрэгсэл нь Сүрьеэгийн манлайлагчийн Чадавхжуулалтын Индекс (TV Champion Empowerment Index) юм.

Энэхүү хэрэгслийг Сүрьеэг Зогсоох Түншлэл (Stop TB Partnership) болон REACH байгууллагууд “Challenge Facility for Civil Society”-ийн 10-р шатны хүрээнд боловсруулсан.

Энэхүү хэрэгслийг 2016 оноос хойш Энэтхэгт хэрэгжсэн сүрьеэгийн манлайлагчийн загварын хувьслын явцад гарсан ойлголтууд дээр үндэслэн боловсруулсан. Тухайн туршлагаас дараах хоёр төрлийн нөлөө маш тодорхой ажиглагдсан:

- Нэгдүгээрт, сүрьеэгийн хариу арга хэмжээнд үзүүлсэн нөлөө. Үүнд сүрьеэтэй хүмүүсийн тусламж үйлчилгээний туршлага сайжрах, эмчилгээнд баримтлах байдал (adherence) болон үр дүн нэмэгдэх, гутаан доромжлол буурах зэрэг шууд нөлөө орно. Мөн сүрьеэгийн нийт хөтөлбөрт нөлөөлж, сүрьеэгийн талаарх мэдлэг нэмэгдсэнээр илрүүлэлт сайжрах зэрэг үр дүн гарсан. Энэ нөлөөг ихэвчлэн төсөл болон Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөрийн (NTP) түвшинд хэмжиж, тодорхой үнэлдэг.
- Хоёрдугаарт, сүрьеэгийн манлайлагчид болон олон нийт өөрсдийн чадавхжуулалтын түвшинд өөрчлөлт мэдэрсэн. Өөрөөр хэлбэл, хувь хүний түвшинд өөртөө итгэх итгэл нэмэгдэх, илүү тодорхой, чөлөөтэй илэрхийлэх чадвар сайжрах зэрэг эерэг өөрчлөлтүүд ажиглагдсан. Эдгээр нь зөвхөн сүрьеэгийн манлайлагчийн ажилд бус, тэдний амьдралын бүх талбарт нөлөөлж байв. Гэвч энэ өөрчлөлтийг тоон үзүүлэлтээр хэмжих стандарт үзүүлэлт байхгүй байсан тул үүнийг хэмжих зорилгоор Чадавхжуулалтын Индексийг боловсруулсан юм.

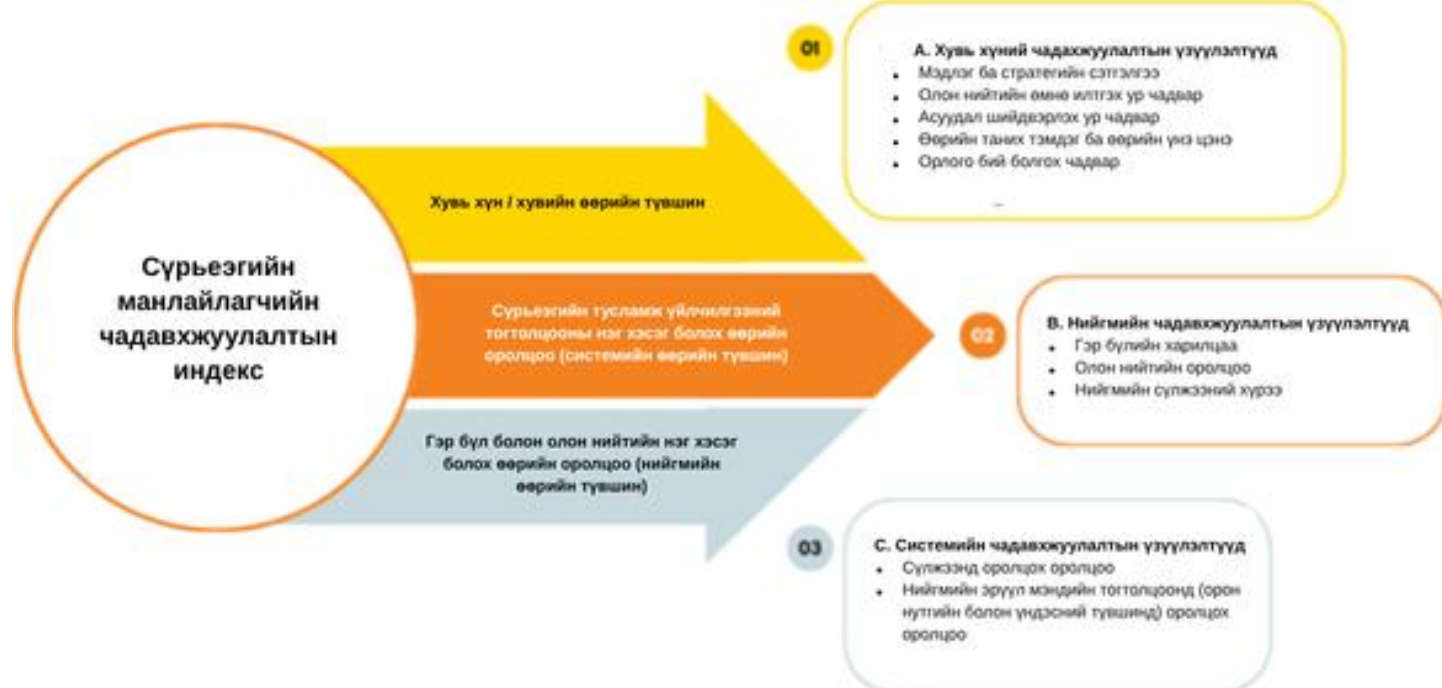
Иймээс Чадавхжуулалтын Индексийг 2020–21 онд мэдээлэлд суурилсан, системтэй үйл явцаар боловсруулсан бөгөөд энэ үйл явц нь дараах үе шатуудыг хамарсан. Үүнд хоёрдогч эх сурвалжийн судалгаа хийх, сүрьеэгийн манлайлагчид болон холбогдох талуудтай ганцаарчилсан ярилцлага болон бүлгийн хэлэлцүүлэг зохион байгуулах, мэдээлэл цуглуулах хэрэгсэл боловсруулах, уг хэрэгслийг туршилтаар хэрэглэх, цуглуулсан хариултуудад дүн шинжилгээ хийх, эцэст нь Индексийг бүрдүүлэн боловсруулж бий болгох зэрэг орно.

Хэрхэн ажилладаг вэ?

Сүрьеэгийн манлайлагчийн Чадавхжуулалтын Индекс нь хэрэгжүүлэгч байгууллагууд болон Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөрүүдэд хувь хүний болон хамтын чадавхжуулалтын (өмнө нь илүү хийсвэр гэж ойлгогдож байсан) туршлагыг тоон үзүүлэлтээр хэмжих, үнэлэх онцгой боломжийг олгодог.

Энэхүү индекс нь чадавхжуулалтыг хоорондоо уялдаа холбоотой гурван бүрэлдэхүүний харилцан үйлчлэл гэж тодорхойлдог. Үүнд: Хувь хүний, Нийгмийн, Системийн.

Хувь хүний гэдэг нь тухайн хүнийг өөрийг нь, Нийгмийн гэдэг нь гэр бүл болон олон нийтийн нэг хэсэг байхыг, харин Системийн гэдэг нь сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээний тогтолцооны нэг хэсэг байхыг тус тус илэрхийлнэ.

Дээрх 3-р зурагт сүрьеэгийн манлайлагчдын туршлагыг бүрдүүлдэг харилцан уялдаатай гурван бүрэлдэхүүн болох хувь хүний, нийгмийн болон системийн түвшний илэрхийллийг харуулсан. Хэлэлцүүлэгт оролцсон сүрьеэгийн манлайлагчид өөрсдийгөө эдгээр гурван харилцан холбоотой бүрэлдэхүүнээс бүрдсэн гэж үзсэн. Мөн тэдгээр бүрэлдэхүүн бүрийн хүрээнд өөрсдийн чадавх, нөлөөлөл нэмэгдсэн тухай жишээ, туршлагаа хуваалцсан. Чадавхжуулалтын сургалт болон сүрьеэгийн манлайлагчийн үүргийг гүйцэтгэх явцад бий болсон чадавхжуулалтын түвшин нь эдгээр гурван бүрэлдэхүүнд харилцан адилгүй байж болно. Жишээлбэл, зарим манлайлагчид хувь хүний болон олон нийтийн гишүүний хувьд нөлөөлөл нь ихээхэн нэмэгдсэн гэж мэдээлсэн бол, системтэй харилцах чадварын хувьд өсөлт нь харьцангуй бага байсан гэж дурдсан. Иймээс Сүрьеэгийн манлайлагчийн чадавхжуулалтын индекс (ТВСЭИ) нь чадавхжуулалтыг дараах гурван чиглэлийн хүрээнд тодорхой үзүүлэлтүүдээр хэмждэг.

Сэдэв 1: Хувь хүний чадавхжуулалт

Хувь хүний чадавхжуулалттай холбоотой таван үзүүлэлт байна:

1. Мэдлэг ба стратегийн сэтгэлгээний ур чадвар
2. Олон нийтийн өмнө илтгэх ур чадвар
3. Асуудал шийдвэрлэх ур чадвар
4. Өөрийн таних тэмдэг ба өөрийн үнэ цэнэ
5. Орлого бий болгох чадвар

Сэдэв 2: Нийгмийн чадавхжуулалт

Нийгмийн чадавхжуулалттай холбоотой гурван үзүүлэлт байна:

6. Гэр бүлийн харилцаа
7. Олон нийтийн оролцоо
8. Нийгмийн сүлжээ

Сэдэв 3: Системийн чадавхжуулалт

Системийн чадавхжуулалтын хүрээнд дараах хоёр үзүүлэлт багтана:

9. Сүрьеэ даван туулагчдын сүлжээнд оролцох оролцоо

10. Нийгмийн эрүүл мэндийн тогтолцоонд оролцох оролцоо

Indicator	Level 1	Level 2	Level 3
THEME 1: PERSONAL EMPOWERMENT			
1 Knowledge and strategic thinking	Understands the science around TB – the disease, diagnosis, and treatment; also understands the structure of the TB programme	Understands what needs to be done when the needs of a person with TB are not being fulfilled; can engage with the public health system	Understands the need to be patient and persistent in engaging with the public health system
2 Public speaking skills	Speaks effectively in network events and with small groups of people with TB and overall community, with some help from other network members	Frequently organises and addresses large community events	Communicates effectively with leaders in the community and the public health system
3 Problem-solving skills	Can respond to most questions from people with TB, sometimes needs help from senior network members	Responds to issues raised by people with TB with minimal help from other TB Champions; escalates via effective channels	Advices and supports other, newer TB Champions in solving their problems
4 Identity and self-worth	Has been able to regain the dignity that was lost when faced with the stigma of having had TB; can now talk about their TB journey without shame	Able to speak about personal TB experiences to increasingly larger groups with confidence; aware that their work is helping people with TB	Experiences a sense of identity and pride in themselves and their work; aware that they are playing an important role in their communities
5 Income generation	Has been able to increase their income to a small extent, which has brought some level of economic independence	Have become eligible for new employment opportunities or increased their income-generation capacity	Their work in TB has resulted in a full-time career that allows them to support their families
Theme 2: SOCIAL EMPOWERMENT			
6 Family relationships	No longer experiencing stigma from family (or reduced stigma)	Family members are accepting of their work as a TB Champion	Family members are supportive of and proud of them and their work as a TB Champion
7 Inclusion in community	No longer experiencing stigma from community (or reduced stigma)	Their community respects them for their work	Their social power has positively impacted their families' standing in the community
8 Social network scope	No longer experiencing isolation because of the connection with other TB survivors	Their network of connections in their community has expanded significantly	Feel confident being part of and supported by a wide social network; think of the network as family
THEME 3: SYSTEMIC EMPOWERMENT			
9 Participation in network activities	Carries out one or more of the following activities – provide peer support and person centred care and/or organise local community awareness generation meetings	Represents networks at meetings with government bodies; takes initiative to add more TB survivors into the network	Actively reaches out to, supports and mentors fellow TB Champions in their work; participates in problem solving for the network; takes initiative for network-related activities
10 Participation in public health system	Can communicate with local public health stakeholders	Recognized and accepted by local public health actors	Seen as a partner by public health partners; invited to key meetings and forums and given opportunities to speak

Ахицын түвшин

Арван үзүүлэлт тус бүрийн хувьд ахицын гурван өсөх түвшинг тодорхойлсон (Зураг 4):

Түвшин 1: “Өөртөө зориулсан мэдлэг”

Энэ түвшинд сүрьеэгийн манлайлагч өөрийн чадвар, боломжийг шинээр ойлгож эхэлдэг бөгөөд энэ ойлголт хурдтай тэлдэг. Үүнд нэгдүгээрт, өөрийн амьдралыг өөрөө удирдах (сүрьеэтэй байсан үеийн амьдралын хяналтаа тодорхой хэмжээнд алдсан туршлагатай холбоотой), хоёрдугаарт, олон нийтийн бусад хүмүүст туслах, гуравдугаарт, нийгмийн эрүүл мэндийн тогтолцоонд бага боловч тодорхой нөлөө үзүүлэх чадварыг ойлгож эхэлнэ. Ихэнх сүрьеэгийн манлайлагчид энэ дотоод хүч чадлын ойлголтод үүргээ эхэлснээс хойш хэдхэн сарын дотор хүрдэг.

Түвшин 2: “Үйл ажиллагаанд чиглэсэн мэдлэг”

Энэ түвшинд сүрьеэгийн манлайлагч тодорхой хугацаанд (хэдэн сараас 2–3 жил хүртэл) ажилласны дараа хүрдэг бөгөөд өөрийн нийгэм дэх байр суурь болон хувь

хүний, нийгмийн, системийн гурван түвшинд эзлэх үүргийн талаар өндөр итгэлтэй болдог. Энэхүү өөртөө итгэх итгэл нь зоригтой, тууштай үйлдлээр илэрдэг.

Түвшин 3: “Тогтвортой байдлыг хангах мэдлэг”

Энэ түвшний онцлог нь бие даасан сэтгэлгээ, сүрьеэгээр өртсөн олон нийт болон сүлжээний бусад гишүүдийн өмнө хүлээх хариуцлагаа ухамсарлах явдал юм. Энэ хариуцлага нь санаачилга гаргах, сүлжээг тогтвортой хөгжүүлэх сонирхол илэрхийлэх байдлаар илэрнэ. Сүрьеэгийн манлайлагч аль нэг үзүүлэлтийн хувьд энэ түвшинд хүрэхэд өөрөө санаачилгатай, шаардлагатай үед манлайлах чадвараа тодорхой харуулдаг.

Сүрьеэгийн манлайлагчийн чадавхжуулалтын индексийг (TV Champion Empowerment Index) хөтөлбөр, төсөл хэрэгжих явцад өөр өөр хугацаанд, ижил эсвэл өөр бүлгүүдэд ашиглан үнэлгээ хийх боломжтой. Цаашид энэхүү индексийг сүрьеэ даван туулагчдын сүлжээнүүд олон үе шат, хугацааны давтамжтайгаар ашиглаж, гишүүдийн хэрэгцээг тодорхойлох, оролцоог нэмэгдүүлэх стратегийг боловсруулахад ашиглах боломжтой.

Эцэст нь, энэхүү индексийг ашигласнаар бий болох нотолгоо нь сүрьеэгээр өртсөн олон нийтэд чиглэсэн илүү стратегийн, нэмэгдсэн хөрөнгө оруулалтыг дэмжих үндэслэл болох боломжтой.

Дэлгэрэнгүйг дараах холбоосоос үзнэ үү: <https://sl1nk.com/EmplIndex>

3-р үе шат: Тогтвортой байдал

Сүрьеэгийн манлайлагчдын хөдөлгөөнийг бий болгох нь зөвхөн эхний алхам юм. Энэ ажлыг урт хугацаанд хэрхэн тогтвортой үргэлжлүүлэх вэ? Манлайлагчдын баг хэрхэн үргэлжлэн өргөжин хөгжих вэ? Энэхүү хөдөлгөөнийг цаг хугацааны явцад хадгалахын тулд зорилтот хөрөнгө оруулалт, тасралтгүй дасан зохицол, мөн богино хугацааны төсөл төвтэй хандлагаас урт хугацааны тогтолцоог бүрдүүлэх хандлагад шилжих шаардлагатай. Сүрьеэгийн манлайлагчид нь тогтмол, өөрчлөгдөшгүй бүлэг биш; тэд хөгжиж, шинэ үүрэг гүйцэтгэж, зарим үед ядарч сульдах, мөн хувийн болон мэргэжлийн амьдралын өөрчлөлтөөс хамааран оролцоо нь нэмэгдэж, буурах боломжтой. Иймээс тогтвортой хандлага нь уян хатан, олон түвшний, эдгээр бодит нөхцөл байдалд нийцсэн байх ёстой.

Энэхүү гуравдугаар үе шат нь улс орнууд, хөтөлбөрүүд болон олон нийтийн байгууллагууд сүрьеэгийн манлайлагчдыг зөвхөн оролцуулахаас цааш, тэднийг хадгалах, шинэчлэх, мөн даван туулагчдын манлайллыг тогтолцоонд суурилуулах арга замд хэрхэн шилжихийг авч үзнэ. Тогтвортой байдлын хувьд нэг л “бэлэн загвар” байхгүй гэдгийг ойлгох нь чухал. Улс орнууд өөр өөр стратегийг туршиж, дунд болон урт хугацаанд хамгийн үр дүнтэй хослолыг тодорхойлохын тулд олон аргыг хэрэгжүүлж, шаардлагатай үед чиглэлээ засах уян хатан байх хэрэгтэй.

Тогтвортой байдал нь, ялангуяа дэлхийн эрүүл мэндийн санхүүжилт эрс буурч, олон нийтэд чиглэсэн хөрөнгө оруулалт багасаж буй энэ үед, сорилт хэвээр байна. Сүрьеэгийн манлайлагчдын үүрэг, хариуцлага өргөжин хөгжихийн хэрээр олон нийтэд чиглэсэн тасралтгүй хөрөнгө оруулалт зайлшгүй шаардлагатай. Энэхүү хөрөнгө оруулалт нь зөвхөн чадавх бэхжүүлэхэд хязгаарлагдах бус, урт хугацаанд тэдний амьдрал, карьерийг дэмжихэд чиглэх ёстой. Сүрьеэгийн манлайлагчдын цаг хугацаа, хүчин чармайлтыг шударгаар үнэлж, зохих урамшуулал олгох нь чухал.

Тогтвортой байдлын үндсэн зарчмууд

Тодорхой стратегиудыг тайлбарлахаас өмнө дараах ерөнхий зарчмуудыг онцлон тэмдэглэх нь зүйтэй:

- Тогтвортой байдал нь зөвхөн санхүүжилтэд бус, харилцаанд суурилдаг. Санхүүжилт чухал хэдий ч урт хугацааны оролцоо нь итгэлцэл, хүндлэл, хүлээн зөвшөөрөлт болон утга учиртай үүрэг хариуцлагаас мөн хамаарна.
- Бүх сүрьеэгийн манлайлагчид байнга идэвхтэй хэвээр байх албагүй (мөн энэ нь хэвийн, хүлээн зөвшөөрөхүйц зүйл). Эрүүл, даван туулагчдад суурилсан хөдөлгөөн нь оролцох, түр завсарлах, гарч буцах, дахин оролцох боломжийг гутаан доромжлолгүйгээр хангах ёстой.
- Манлайллыг төвлөрүүлэхгүй, түгээмэл байлгах шаардлагатай. Хэт цөөн, ил тод идэвхтэй сүрьеэгийн манлайлагчдад бүх хариуцлагыг төвлөрүүлэх нь ядаргаа, тогтворгүй байдлыг нэмэгдүүлдэг.
- Институцлал нь бие даасан байдлыг алдагдуулах ёсгүй. Үндэсний тогтолцоонд нэгтгэхдээ сүрьеэгийн манлайлагчид шүүмжлэлтэй байр сууриа чөлөөтэй илэрхийлэх, мөн өртсөн олон нийтийн дуу хоолойг төлөөлөх чадварыг хадгалах шаардлагатай.

Тогтвортой байдлыг хангах стратегиуд

Сүрьеэгийн манлайлагчдын хөдөлгөөнийг тогтвортой хадгалахад дараах стратегиуд онцгой ач холбогдолтой гэж үзэгдсэн.

1. Сүрьеэгийн манлайлагчдаас мастер сургагч бэлтгэх

Сүрьеэгийн манлайлагчийн санаачилгууд өргөжин тэлэхийн хэрээр гаднын цөөн тооны сургагч эсвэл иргэний нийгмийн байгууллагын ажилтнуудаас хамаарах нь зардал ихтэй, мөн хязгаарлагдмал болдог. Иймээс сүрьеэгийн манлайлагчдын дундаас мастер сургагчдыг тодорхойлж, бэлтгэх нь тогтвортой байдлын чухал стратеги юм. Эдгээр сургагчдын зарим нь иргэний нийгэм, олон нийтийн байгууллага, эсвэл даван туулагчдын сүлжээнээс, мөн зарим нь Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөрөөс (NTP) гарч ирж болно. Боломжит мастер сургагчид нь ихэвчлэн дараах шинжүүдтэй байдаг:

- Олон жилийн туршлагатай оролцоо, ажилласан туршлагатай
- Харилцааны болон сургалт явуулах ур чадвартай, өөртөө итгэлтэй

- Хамтрагч сүлжээндээ хүндлэгдсэн
- Техникийн мэдлэг болон олон нийтийн орчны онцлогийг сайн ойлгодог

Сүрьеэгийн манлайлагчдаас боломжит сургагчдыг тодорхойлсны дараа дараагийн чухал алхам нь тэднийг мастер сургагч болгон чадавхжуулах явдал юм. Үүнийг “Сургагч багш бэлтгэх” (Training-of-Trainers, TOT) сургалтаар дамжуулан хэрэгжүүлж болно. Энэ сургалтыг одоо байгаа сургалтын хөтөлбөр дээр суурилан, нэмэлт TOT элементүүдийг оруулж, оролцогчид тодорхой хичээлүүдийг хэрхэн заахаа практик байдлаар туршиж, суралцах боломжийг бүрдүүлэх хэрэгтэй.

Мастер сургагч бэлтгэх сургалтын хөтөлбөрт дараах элементүүдийг багтаах нь үр дүнтэй гэж үзэгдсэн:

- Дасан зохицох манлайлал болон сургалт удирдах ур чадвар
- Бүлгийн динамикийг удирдах чадвар
- Өгөгдөлд дүн шинжилгээ хийх болон түүх өгүүлэх ур чадвар

Бэлэн мастер сургагчдын жагсаалтыг гаргаж, шаардлагатай үед Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөртэй (NTP) хуваалцах нь сургалтыг төвлөрлийг сааруулах, зардлыг бууруулах, мөн даван туулагчдын манлайллыг хөтөлбөрийн үндсэн хэсэг болгоход дэмжлэг үзүүлнэ.

II. Чадавхыг цаашид бэхжүүлэх ахисан түвшний сургалт зохион байгуулах

Тогтвортой, найдвартай чадавхыг нэг удаагийн сургалтаар бий болгох боломжгүй бөгөөд сүрьеэгийн манлайлагчдад ур чадвараа гүнзгийрүүлэх, төрөлжүүлэх, практикт хэрэгжүүлэх боломж олгох тасралтгүй сургалтын замнал шаардлагатай. Эхний гурван өдрийн сургалтын дараа техникийн мэдлэгийг бататгах, сүрьеэгийн салбарт гарч буй шинэ өөрчлөлтүүдийг (шинэ оношилгооны арга, шинэ эмчилгээний горим, шинэ бодлого гэх мэт) хуваалцах зорилгоор тогтмол (6–12 сар тутам) давтан сургалтууд зохион байгуулах нь зүйтэй. Үүнээс гадна тууштай ажиллаж буй сүрьеэгийн манлайлагчдад зориулсан ахисан түвшний сургалтын дараах чиглэлүүд байж болно:

- Нөлөөллийн ажлын ур чадварыг сайжруулах сургалт
- Харилцааны ур чадварыг хөгжүүлэх сургалт, ингэснээр илүү үр дүнтэй нөлөөлөгч болох
- Эрхэд суурилсан сургалт, хууль эрх зүйн саад бэрхшээл болон боломжуудын талаар мэдлэг олгох
- “Үйл ажиллагаанд зориулсан өгөгдөл” сургалт, өгөгдлийг ойлгож, нөлөөллийн ажилд үр дүнтэй ашиглахад дэмжлэг үзүүлэх
- Сүлжээний гишүүд болон удирдагчдад зориулсан манлайллын сургалт
- Олон нийт, эрх, жендэр, гутаан доромжлолын (CRGS) чиглэлийн сургалт
- Сүрьеэ ба хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх сургалт

Ахисан түвшний сургалтууд нь туршлагатай манлайлагчдад илүү нарийн төвөгтэй үүрэг гүйцэтгэх боломж олгодог. Ийм сургалтуудыг боловсруулж, хэрэгжүүлэхдээ

бүх сүрьеэгийн манлайлагчид ижил ур чадвар хэрэгтэй эсвэл хүсдэггүйг ойлгох нь чухал. Зарим нь харилцан дэмжлэг үзүүлэхэд, зарим нь нөлөөллийн ажилд, зарим нь сургалт явуулахад, харин бусад нь сүлжээний манлайлалд мэргэшэх боломжтой. Сүрьеэгийн манлайлагчдыг өөрсдийн сонирхол, давуу талд нийцсэн чиглэлээр хөгжихөд дэмжих нь тогтвортой байдлыг улам бэхжүүлнэ.

III. Даван туулагчдад суурилсан сүлжээг бий болгох, тогтвортой хадгалах

Даван туулагчдад суурилсан сүлжээ нь урт хугацааны тогтвортой байдлыг хангах хамгийн хүчирхэг механизмын нэг юм. Энэ нь сүрьеэгийн манлайлагчдад хамтын таних тэмдэг, харилцан дэмжлэг, мөн хувь хүний төслөөс давсан хамтын үйл ажиллагааны талбарыг бүрдүүлдэг. Манай туршлагаас харахад сүрьеэгийн манлайлагчдын үр нөлөө, аюулгүй байдал, өөртөө итгэх итгэл болон тогтвортой оролцоо нь ийм сүлжээнд багтсан байхаас ихээхэн хамаардаг.

Даван туулагчдад суурилсан сүлжээ нь зүгээр нэг сүрьеэгийн манлайлагчдын нэгдэл биш юм. Харин тэдгээр нь нийгмийн, улс төрийн болон зохион байгуулалтын бүтэц бөгөөд даван туулагчдыг хувь хүний үйл ажиллагаанаас хамтын хүч рүү шилжих боломжийг бүрдүүлдэг. Эдгээр сүлжээ нь дараах боломжийг олгодог:

- Гутаан доромжлол, ялгаварлан гадуурхалт болон тогтолцооны доголдлын талаар туршлагаа хуваалцах аюулгүй орчин
- Эрсдэлгүйгээр хүнд асуудлуудыг хөндөх боломж олгох хамгаалалтын орчин
- Төр болон бусад нөлөө бүхий талуудтай харилцахад хууль ёсны, хүлээн зөвшөөрөгдсөн хамтын таних тэмдэг
- Зохицуулалт, суралцах болон өргөжүүлэх платформ

Сүрьеэгийн манлайлагчдын ажлын тогтвортой байдалд чухал эдгээр ойлголтууд нь REACH байгууллагын 2023 онд Энэтхэгт хэрэгжсэн даван туулагчдад суурилсан сүлжээнүүдийн гүнзгий судалгаанаас гарсан бөгөөд “Даван туулагчдад суурилсан сүлжээний замын зураг” баримт бичигт нэгтгэгдсэн.

Энэхүү замын зураг нь даван туулагчдад суурилсан сүлжээний зорилгыг дараах хоёр үндсэн, харилцан уялдаатай үүрэгт хуваан тодорхойлдог:

- Сүрьеэгийн “хяналтын” үүрэг: ёс зүйтэй, эрхэд суурилсан, хүний төвтэй, жендэрт мэдрэмжтэй тусламж үйлчилгээг дэмжих нөлөөллийн ажил хийх, тогтолцооны доголдлыг (эмийн тасалдал, оношилгооны дутагдал, хүлээлгийн хугацаа, хүндэтгэлгүй хандлага гэх мэт) илрүүлэх, мөн шийдвэр гаргах түвшинд сүрьеэтэй хүмүүсийн бодит туршлагыг төлөөлөх
- Харилцан дэмжлэг ба олон нийтийн оролцооны үүрэг: сэтгэлзүйн дэмжлэг, зөвлөгөө өгөх, гутаан доромжлолыг бууруулах, олон нийтийн мэдлэгийг нэмэгдүүлэх, мөн оношилгоо, эмчилгээ, хоол тэжээл болон нийгмийн хамгааллын үйлчилгээтэй холбох

Тогтвортой байдал нь дээр дурдсан хоёр үүргийг хоёуланг нь хамгаалахаас хамаарна. Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөрүүд (НТР) болон бусад хэрэгжүүлэгч түншүүд даван туулагчдад суурилсан сүлжээний урт хугацааны тогтвортой байдлыг дараах “дэмжих хүчин зүйлс”-ээр хангаж чадна:

- **Байгууллагын чадавхыг бэхжүүлэх:** Төлөвлөлт, санхүүгийн удирдлага, хөрөнгө босголт, хариуцлагын ур чадварыг хөгжүүлэх; сүлжээнүүдэд ил тод бүтэц, манлайллын үүрэг, шийдвэр гаргах тогтолцоог бий болгоход дэмжлэг үзүүлэх

- **Холбоо, хамтын ажиллагааг дэмжих:** Сүрьеэгийн манлайлагчид тогтмол уулзах (танхимын болон цахим) орчныг бүрдүүлэх. Хэдийгээр энгийн мэт харагдах ч (замын зардал, уулзалтын зохион байгуулалт, ажлын байр гэх мэт) тогтмол нөөц нь тогтвортой байдалд ихээхэн нөлөө үзүүлдэг. Эдгээр байхгүй тохиолдолд удирдах бүтэц тогтмол уулзахгүй болж, орон нутгийн бүлгүүд суларч, харилцан суралцах үйл явц зогсонги байдалд ордог

- **Гишүүдийн амьжиргааны боломжийг дэмжих:** Олон даван туулагчдын хувьд тогтвортой оролцоо нь эдийн засгийн аюулгүй байдлаас салшгүй холбоотой. Сүлжээнүүд нь гишүүдийг цалинтай нийгмийн эрүүл мэндийн ажилд холбох, амьжиргааны сургалтад хамруулах, урт хугацааны ажил эрхлэлтийн боломж руу холбох гүүр болж оролцоог хадгалдаг

Дэлхийн туршлагаас харахад тогтвортой байдал нь нэг удаагийн сургалт эсвэл богино хугацааны оролцоогоор хязгаарлагдахгүй. Харин олон нийтийн тогтолцоо, манлайлал, хариуцлагад урт хугацаанд тасралтгүй хөрөнгө оруулалт хийхийг шаарддаг. Сүрьеэг Зогсоох Түншлэлийн Иргэний Нийгмийн Санхүүжилтийн Механизм (CFCS) нь ийм хандлагын тод жишээ юм. Тус механизм нь улс орнуудын хэмжээнд олон нийт болон даван туулагчдад суурилсан үйл ажиллагааг дараах дөрвөн тулгуур чиглэлээр дэмжиж ирсэн:

- Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэний үйлчилгээ, шинэ шийдлүүдийн эрэлт хэрэгцээг нэмэгдүүлэх
- Тусламж үйлчилгээ авахад саад болдог гутаан доромжлол болон бусад саад бэрхшээлийг бууруулах
- Үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг сайжруулах зорилгоор олон нийтэд суурилсан хяналт, хариуцлагыг бэхжүүлэх
- Олон нийтийн оролцоог үндэсний болон орон нутгийн сүрьеэгийн хариу арга хэмжээнд нэгтгэж, тогтвортой байдлыг хангах

Эдгээр тулгуур чиглэлүүд нь сүрьеэгийн манлайлагчдын үйл ажиллагааг дан ганц төслөөс хамааралгүйгээр урт хугацаанд тогтвортой хөгжүүлэхийг зорьж буй улс орнуудад хэрэгцээтэй хүрээг бүрдүүлдэг. Практик утгаараа энэ нь зөвхөн сүрьеэгийн манлайлагчдыг сургах, оролцуулах төдий бус, даван туулагчдад суурилсан сүлжээнд хөрөнгө оруулах, эрүүл мэндийн тогтолцоонд тогтмол санал хүсэлт өгөх боломж бүрдүүлэх, нөлөөллийн ажлын талбар бий болгох, мөн олон нийтэд суурилсан арга хандлагыг Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөрийн төлөвлөлтөд

тусгахыг хэлнэ. CFCS зэрэг хөрөнгө оруулалт нь Үндэсний хөтөлбөрөөр хэрэгжих нийгмийн гэрээ, санхүүжилт болон үнэлгээний механизмд суурилсан тогтвортой байдлыг цааш хөгжүүлэх үндэс суурийг тавьдаг.

10-р хайрцагт даван туулагчдад суурилсан одоогийн сүлжээнүүдийн жишээг харуулсан бөгөөд эдгээр зарчмуудыг хэрэгжүүлэх нь боломжтой төдийгүй зайлшгүй чухал болохыг нотлон харуулж байна.

Даван туулагчдад суурилсан сүлжээнүүд

Энэ хэсэгт улс орны түвшинд үйл ажиллагаа явуулж буй зарим даван туулагчдад суурилсан сүлжээний жишээг товч танилцуулж байна.

1. TBPeople Ukraine

TBPeopleUkraine нь Украинд сүрьеэтэй тэмцэх, сүрьеэгээр өртсөн хүмүүсийг дэмжих зорилготой, олон нийтэд суурилсан буяны байгууллага юм. 2018 онд сүрьеэг даван туулагч, идэвхтнүүдийн жижиг бүлгээс эхэлсэн энэ байгууллага нь өнөөдөр улс орны хэмжээнд нөлөө бүхий томоохон сүлжээ болон өргөжсөн. Тус байгууллага нь сүрьеэгээр өвчилсөн хүмүүс, иргэний нийгмийн төлөөлөл, эрүүл мэндийн ажилтнууд болон түншүүдийг нэгтгэн, үндэсний болон олон улсын түвшинд бодлого болон үйлчилгээний сайжруулалтад чиглэсэн нөлөөллийн ажил хийдэг.

Тэд сүрьеэгээр өртсөн олон нийтийн чадавхыг бэхжүүлэх, хүний төвтэй, шинэлэг хандлагыг дэмжих, мөн сүрьеэтэй хүмүүсийн дуу хоолойг эрүүл мэндийн бодлого, хөтөлбөрт тусгахыг зорьдог. Засгийн газар, эрүүл мэндийн байгууллагууд болон олон улсын түншүүдтэй хамтран ажилласнаар сүрьеэгийн талаарх мэдлэгийг нэмэгдүүлэх, эмчилгээний хүртээмжийг сайжруулах, нийгмийн дэмжлэг үзүүлэх чиглэлээр ажилладаг.

TBPeopleUkraine-ийн эрхэм зорилго нь сүрьеэг даван туулах, урьдчилан сэргийлэх үр дүнтэй тогтолцоог бий болгох, улмаар сүрьеэгүй дэлхийд хүрэхэд хувь нэмэр оруулах явдал юм. Мөн гутаан доромжлол, ялгаварлан гадуурхалтыг бууруулах, олон нийтийн манлайллыг бэхжүүлэхэд онцгой анхаардаг.

2. Rekat Indonesia

Rekat Peduli Indonesia нь Индонез даяар сүрьеэ болон олон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгээр өртсөн хүмүүст дэмжлэг үзүүлдэг, даван туулагчдад суурилсан байгууллага юм. Энэхүү санаачилга нь 2010 онд сүрьеэтэй хүмүүс болон MDR-TB өвчтэй хүмүүс туршлагаа хуваалцаж, эмчилгээний гаж нөлөөг хэлэлцдэг албан бус уулзалтаас эхэлсэн. Улмаар аажмаар зохион байгуулалттай бүтэцтэй болж, 2015 онд хууль ёсоор бүртгэгдэн Surabaya Rekat холбоо болсон бөгөөд 2020 онд Rekat Peduli Indonesia сан нэртэй болсон.

Голлон даван туулагчдаар удирдуулдаг тус байгууллага нь эмчилгээ хийлгэж буй хүмүүст харилцан дэмжлэг үзүүлж, эмчилгээний явцыг ойлгуулан, бүрэн дуусгах

хүртэл нь дэмждэг. Мөн олон нийтийн арга хэмжээ, сошиал медиа болон “TB rangers” нэртэй сайн дурынхны оролцоотойгоор мэдлэгийг түгээдэг.

Тус байгууллагын зорилго нь Индонезид MDR-TB-ийн тархалтыг бууруулах, сүрьеэтэй холбоотой гутаан доромжлол, ялгаварлан гадуурхалтыг арилгах явдал юм. Үүний зэрэгцээ ур чадвар олгох сургалт, олон нийтийн боловсролоор дамжуулан сүрьеэгээр өртсөн хүмүүсийн амьжиргаа, тэсвэрлэх чадварыг бэхжүүлэхэд чиглэн ажилладаг.

3. Бүгд найрамдах Конго Улс дахь CAD

Club des Amis Damien (CAD) нь 1999 онд Бүгд Найрамдах Ардчилсан Конго Улсад (БНАКУ) байгуулагдсан, сүрьеэг даван туулагчдад суурилсан сүлжээ юм. Энэ нь Киншаса хот дахь сүрьеэгийн эмнэлэг хаагдсаны дараа үүссэн бөгөөд тухайн үед сүрьеэтэй өвчтөнүүдтэй ажиллаж байсан нэгэн сувилагч даван туулагчид болон өртсөн хүмүүсийг нэгтгэн, өвчтөнүүдийг үргэлжлүүлэн дэмжих, сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээний чанарыг сайжруулах зорилгоор санаачилсан.

CAD нь сүрьеэгээр өртсөн хүмүүс өөрсдийн нийгэмд мэдлэг түгээх, эмчилгээний дагаж мөрдөлтийг дэмжих, гутаан доромжлолыг бууруулахад чухал үүрэг гүйцэтгэж чадна гэсэн зарчимд тулгуурлан байгуулагдсан.

Цаг хугацааны явцад CAD нь үйл ажиллагаагаа Киншаса хотоос өргөжүүлж, улс орны 13 мужид хүрч, сүрьеэг даван туулагчид болон олон нийтийг үндэсний сүрьеэгийн хариу арга хэмжээнд идэвхтэй оролцуулах болсон. Тус сүлжээ нь олон нийтийг чадавхжуулах, сүрьеэтэй хүмүүсийн оролцоог бэхжүүлэх, мөн иргэний нийгэм, эрүүл мэндийн байгууллагууд, төрийн байгууллагуудтай хамтын ажиллагааг дэмжихэд төвлөрдөг.

Олон нийтийн хэлэлцүүлэг, нөөцийн зураглал, нөлөөллийн ажлын платформ зэрэг санаачилгуудаар дамжуулан CAD нь гутаан доромжлолыг бууруулах, оролцогч талуудын хоорондын харилцааг сайжруулах, мөн сүрьеэгээр өртсөн хүмүүсийн үзэл бодлыг бодлого, хөтөлбөрт тусган, БНАКУ-д сүрьеэг устгах зорилгод хувь нэмэр оруулахыг зорьдог.

4. Кени улсын Сүрьеэгийн манлайлагчдын сүлжээ

Кени улсын Сүрьеэгийн манлайлагчдын сүлжээ нь тус улсын бүх 47 мужийг хамарсан, сүрьеэгээр өртсөн хүмүүсийг нэгтгэсэн олон нийтэд суурилсан хөдөлгөөн юм. Энэхүү сүлжээ нь 800 гаруй гишүүнтэй бөгөөд ихэнх нь сүрьеэг даван туулагчид болон асран хамгаалагчид байдаг. Тэд өөрсдийн амьд туршлагад тулгуурлан сүрьеэгийн үйлчилгээний чанарыг сайжруулах нөлөөллийн ажил хийх, олон нийтийн мэдлэгийг нэмэгдүүлэх, оношилгоо болон эмчилгээний эрэлтийг дэмжихэд оролцдог.

Орон нутгийн түвшинд ажилласнаар тус сүлжээ нь илрэхгүй өнгөрөх магадлалтай сүрьеэтэй хүмүүсийг илрүүлэх, эмчилгээний дагаж мөрдөлтийг сайжруулах, эмчилгээний үр дүнг дээшлүүлэхэд хувь нэмэр оруулдаг. Байгууллага нь үндэсний сүрьеэгийн хариу арга хэмжээг тодорхойлоход идэвхтэй оролцдог бөгөөд Кени улсын Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөрөөс сүрьеэгээр өртсөн олон нийтийг төлөөлөх

үндсэн сүлжээ гэж албан ёсоор хүлээн зөвшөөрөгдсөн. Сүрьеэгийн манлайлагчид бодлого, удирдамж боловсруулах үйл явцад оролцохоос гадна орон нутгийн салбар нэгжүүд болон манлайллын бүтцээр дамжуулан үндэсний түвшний оролцоог бэхжүүлдэг. Тус сүлжээ нь Меру мужид сүрьеэгийн санхүүжилтийн хуваарилалтад нөлөөлөх, Тайта Тавета мужид хүний төвтэй сүрьеэгийн үйлчилгээ сайжруулах чиглэлээр нөлөөллийн ажлуудыг амжилттай хэрэгжүүлсэн зэрэг томоохон үр дүнд хүрсэн. 2020 онд уг сүлжээ нь дэлхийн сүрьеэгийн эсрэг нөлөөллийн ажилд үзүүлсэн манлайлал, зохицуулалтын төлөө нэр хүндтэй KOCHON шагналыг хүртсэн. Сүрьеэг Зогсоох Түншлэлийн Иргэний Нийгмийн Санхүүжилтийн Механизмын дэмжлэгтэйгээр Кени улсын Сүрьеэгийн манлайлагчдын сүлжээ нь олон нийтийг чадавхжуулах, гутаан доромжлолыг бууруулах, мөн сүрьеэг даван туулагчдын дуу хоолойг сүрьеэг устгах үйл ажиллагааны төвд байлгахад үргэлжлүүлэн ажиллаж байна.

5. Энэтхэг улс дахь “Survivors Against TB (SATB)”

Survivors Against TB (SATB) нь Энэтхэгийн анхны үндэсний хэмжээний, даван туулагчдад суурилсан сүлжээнүүдийн нэг бөгөөд сүрьеэгээр өртсөн хүмүүсийн дуу хоолойг тууштай, итгэл даахуйц байдлаар илэрхийлж ирсэн байгууллага юм. Сүрьеэг даван туулагчид өөрсдөө үүсгэн байгуулж, удирддаг SATB нь сүрьеэгийн хариу арга хэмжээнд даван туулагчдын бодит туршлагыг тусгах, гутаан доромжлолтой тэмцэх, бодлого, хөтөлбөр болон олон нийтийн ойлголтыг өөрчлөхөд чухал үүрэг гүйцэтгэсэн. Тэдний хэвлэл мэдээллийн тасралтгүй оролцоо нь сая сая хүнд хүрч, нийгмийн ойлголтыг өөрчлөхөд нөлөөлсөн. Бодлого боловсруулагчидтай хийсэн нөлөөллийн ажлын үр дүнд шинэ оношилгоо, эмийн хүртээмжийг сайжруулах, хоол тэжээлийн дэмжлэг, гутаан доромжлолыг бууруулах, мөн хүний төвтэй, жендэрт мэдрэмжтэй тусламж үйлчилгээ болон нийгмийн хамгааллыг нэмэгдүүлэх чиглэлээр бодлогын өөрчлөлтүүд гарсан.

Сүүлийн жилүүдэд SATB нь “My Care, My Metrics” болон “TB and Mental Health: Addressing the Twin Epidemics” зэрэг тайлангуудыг боловсруулсан бөгөөд эдгээр нь сүрьеэгээр өртсөн хүмүүсийн өнцгөөс чанартай тусламж үйлчилгээг тодорхойлох хүрээг бий болгосон. Иргэний Нийгмийн Санхүүжилтийн Механизм (CFCS) зэрэг хөрөнгө оруулалт нь даван туулагчдад суурилсан нөлөөллийн ажлыг бэхжүүлэх, сүрьеэгийн манлайлагчдыг дайчлах, гутаан доромжлолыг бууруулах, шинэ оношилгоо болон эмчилгээний хэрэгслийн эрэлтийг нэмэгдүүлэх, мөн илрээгүй сүрьеэтэй хүмүүсийг илрүүлэх, хариуцлагыг сайжруулахад дэмжлэг үзүүлсэн. Энэ бүх ажил нь SATB-ийн үндсэн итгэл үнэмшлийг илэрхийлдэг: сүрьеэг даван туулагчид бол зүгээр нэг оролцогч биш, харин манлайлагчид, нөлөөлөгчид бөгөөд сүрьеэг устгахад зайлшгүй шаардлагатай түншүүд юм.

IV. Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөрүүдийн (NTP) сүрьеэгийн манлайлагчдад оруулах хөрөнгө оруулалт

Зарим улс оронд Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөрүүд (NTP) дотоодын эх үүсвэрээр сүрьеэгийн манлайлагчдыг сургах, оролцуулах үйл ажиллагаанд шууд хөрөнгө оруулах боломжтой байдаг. Энэ нь урамшуулалд суурилсан хэлбэртэй байж болох бөгөөд жишээлбэл, сүрьеэгийн манлайлагч олон нийтийн уулзалт зохион

байгуулах бүрдээ, эсвэл дэмжлэг үзүүлсэн сүрьеэтэй хүн бүрийн тоогоор тогтмол хэмжээний урамшуулал авах боломжтой. Төлбөрийг тогтмол, хугацаанд нь олгох нь маш чухал.

Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөрөөс дотоодын хөрөнгө оруулалт хийх нь тогтвортой байдлын чухал үзүүлэлт юм. Боломжтой нөхцөлд NTP-үүд сүрьеэгийн манлайлагчдыг өдөр тутмын хөтөлбөрийн үйл ажиллагаанд дараах байдлаар нэгтгэж болно:

- Урамшуулал, хөлс, эсвэл үйл ажиллагаанд суурилсан төлбөрийн төсөв тусгах
- Эрүүл мэндийн байгууллага эсвэл дүүргийн түвшинд сүрьеэгийн манлайлагчдын үүргийг албан ёсоор хүлээн зөвшөөрөх
- Төлөвлөлт, үнэлгээ, хяналтын уулзалтуудад сүрьеэгийн манлайлагчдыг оролцуулах

Төлбөрийн механизм нь урьдчилан таамаглах боломжтой, цаг хугацаандаа, ил тод байх ёстой. Саатал, тогтворгүй байдал нь итгэлцэл болон идэвх санаачилгыг хурдан сулруулдаг. Урамшууллын загвар нь орон нутгийн нөхцөлөөс хамаарч өөр өөр байж болох ч шударга байдал болон ойлгомжтой байдал хамгийн чухал.

Үүний зэрэгцээ институцийн түвшний оролцоо нь сүрьеэгийн манлайлагчдын бие даасан байдлыг алдагдуулах ёсгүйг анхаарах шаардлагатай. Үүрэг, хариуцлагыг тодорхой зааж өгөх болон хамгаалах механизмууд нь сүрьеэгийн манлайлагчдад хөтөлбөрийн үйл ажиллагаанд шүүмжлэлтэй хандах шаардлагатай үед ч олон нийтийн байр суурийг шударгаар илэрхийлэх боломжийг хадгалж өгнө.

V. Амжилтыг хэмжих, үнэ цэнийг харуулах

Сүрьеэгийн манлайлагчдын оруулж буй хувь нэмэр ил тод, үнэлэгддэг байх үед тогтвортой байдал улам бэхждэг. Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөрүүд (NTP) болон түнш байгууллагуудад сүрьеэгийн манлайлагчдын оролцоог утга учиртай тодорхой үзүүлэлтүүдээр (11-р хайрцаг) тогтмол хянахад дэмжлэг үзүүлэх нь даван туулагчдын манлайллыг сүрьеэгийн өргөн хүрээний стратегид тогтвортой нэгтгэхэд тусалдаг.

Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөрүүд сүрьеэгийн манлайлагчтай холбоотой үзүүлэлтүүдийг жилийн зорилт эсвэл Үндэсний стратеги төлөвлөгөөндөө тусгах үед даван туулагчдад суурилсан хөдөлгөөнүүдийг тогтвортой хөгжүүлэх хүчин чармайлт улам бэхждэг. Энэхүү үйл явцын чухал хэсэг нь хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний (M&E) бат бөх тогтолцоог боловсруулах явдал юм.

Доор зарим боломжит үзүүлэлтүүдийг жагсаав.

	Үндсэн үзүүлэлтүүд
Үйл явцын үзүүлэлтүүд	- Сүрьеэгийн манлайлагчаар бэлтгэгдсэн сүрьеэ даван туулагчдын тоо (хүйс, эмэнд мэдрэг/эмэнд тэсвэртэй сүрьеэний байдал, нас, газарзүйн байршил, түлхүүр болон эмзэг бүлгээр ангилсан)

	- Албан ёсоор сүрьеэгийн манлайлагчаар оролцож буй сүрьеэ даван туулагчдын тоо (бичгэн гэрээ эсвэл тодорхой үүрэг хариуцлагын хүрээнд) - Сүрьеэгийн манлайлагчдад зориулсан чадавх бэхжүүлэх сургалтын тоо
Гаралтын үзүүлэлтүүд	- Харилцан дэмжлэг үзүүлж буй сүрьеэгийн манлайлагчдын тоо - Харилцан дэмжлэг авч буй сүрьеэтэй хүмүүсийн тоо (эмэнд мэдрэг/эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ, хүйс, насаар ангилсан) - Сүрьеэгийн манлайлагчдын зохион байгуулсан олон нийтийн уулзалтын тоо - Олон нийтийн үйл ажиллагаагаар дамжуулан сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэний талаар мэдээлэл, мэдлэг олгосон хүмүүсийн тоо - Сүрьеэгийн манлайлагчид болон/эсвэл даван туулагчдад суурилсан сүлжээний хэрэгжүүлсэн нөлөөллийн ажлын тоо - Байгуулагдсан эсвэл бэхжүүлсэн даван туулагчдад суурилсан сүлжээний тоо - Даван туулагчдад суурилсан сүлжээнд хамрагдсан сүрьеэ даван туулагчдын тоо - Гутаан доромжлолын эсрэг хэрэгжүүлсэн кампанит ажлын тоо - Олон нийтэд суурилсан хяналтын үйл ажиллагааны тоо (ONEIMPACT зэрэг хэрэгслүүдийн хэрэглээг оролцуулан)
Үр дүнгийн үзүүлэлтүүд	- Харилцан дэмжлэг авсан сүрьеэтэй хүмүүсийн эмчилгээний үр дүн (боломжтой тохиолдолд эмэнд тэсвэртэй сүрьеэг оролцуулан) - Албан ёсоор бүртгэгдсэн эсвэл хууль ёсоор байгуулагдсан даван туулагчдад суурилсан сүлжээний тоо - Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй холбоотой олон нийтийн мэдлэг, хандлагын өөрчлөлт (жишээлбэл КАР судалгаагаар) - Сүрьеэтэй хүмүүсийн туулж буй гутаан доромжлол, ялгаварлан гадуурхалтын түвшний өөрчлөлт (эмэнд мэдрэг болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүс, гэр бүл, олон нийт, эрүүл мэндийн байгууллагын орчинд)

VI. Тусламж үйлчилгээ үзүүлэгчдэд дэмжлэг үзүүлэх нь: ажлаас халсрах болон шантрахаас сэргийлэх

Сүрьеэгийн манлайлагчдын тогтвортой оролцоог хангахын тулд тэдний сайн сайхан байдалд онцгой анхаарах шаардлагатай. Олон сүрьеэгийн манлайлагчид өвчин, гарз хохирол, шударга бус байдлын тухай түүхүүдтэй байнга нүүр тулдаг бөгөөд үүний зэрэгцээ өөрсдөө сүрьеэгийн дараах амьдралын сорилтуудыг даван туулж байдаг. Иймээс тогтвортой байдлын стратегид дараах зүйлсийг багтаах нь зүйтэй:

- Түр завсарлага авах болон үүрэг шилжүүлэхийг хэвийн зүйл гэж ойлгуулах
- Харилцан дэмжлэг болон менторшипийг дэмжих

- Өөрийгөө хамгаалах, өөртөө анхаарах дадлыг сургалт болон уулзалтуудад тогтмол -тусгах

- Оруулж буй хувь нэмрийг олон нийтэд болон хувь хүний түвшинд хүлээн зөвшөөрөх

- Шууд олон нийтийн ажил хэт ачаалалтай болсон үед сүрьеэгийн манлайлагчдыг шинэ үүрэгт (сургагч, зөвлөх, нөлөөлөгч гэх мэт) шилжих боломжийг бүрдүүлэх

Эцэст нь, сүрьеэгийн манлайлагчид нь олон нийтэд суурилсан платформууд болон Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөрийн (NTP) уулзалт, ажлын хэсэг, хөтөлбөрийн үнэлгээ зэрэг албан ёсны бүтэц дэх хүлээн зөвшөөрөгдсөн оролцогч байх нь чухал. Мөн тэдэнд өөрсдийн үзэл бодол, туршлагаа чөлөөтэй хуваалцах боломжийг тогтмол олгох шаардлагатай.

С. СҮРЬЕЭГИЙН МАНЛАЙЛАГЧДЫН СУРГАЛТЫН ХӨТӨЛБӨР

Модуль 1: Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн үндэс – Суурь ойлголтыг зөв төлөвшүүлэх

СУРГАЛТ УДИРДАГЧИД ЗОРИУЛСАН НЭЭЛТИЙН ЗААВАРЧИЛГАА

Шаардлагатай хугацаа: 90 минут

Хичээлийн тоо: 1

Хичээлийн бүтэц

- Модуль 1 нь сургалтын үндсэн суурийг бүрдүүлэх бөгөөд нэг удаагийн хичээлээр зохион байгуулна.
- Энэхүү модуль нь нийт долоон дэд хэсгээс бүрдэнэ:
 1. Сүрьеэ гэж юу вэ?
 2. Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэг илрүүлэх, оношлох
 3. Сүрьеэгийн эмчилгээ
 4. Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ
 5. Сүрьеэд өртөх өндөр эрсдэлтэй бүлгүүд
 6. Сүрьеэгээс сэргийлэх
 7. Сүрьеэтэй хүн, түүний гэр бүл болон олон нийтийг дэмжих
- Энэхүү сургалтын гол төвлөрөл нь эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ тул сургагч багш 4-р дэд хэсэгт хамгийн их цаг зарцуулах нь зүйтэй. Гэсэн хэдий ч 1–3-р дэд хэсгийг алгасаж болохгүй. Учир нь эмэнд мэдрэг сүрьеэ, түүний оношилгоо, эмчилгээний талаарх суурь ойлголт дээр үндэслэн л эмэнд тэсвэртэй сүрьеэг ойлгох боломжтой.

Хичээлийн зорилго

- Оролцогчдод сүрьеэ, эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ болон сүрьеэгийн халдварын талаарх шинжлэх ухааны үндсэн ойлголтыг тайлбарлах
- Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн оношилгоо, эмчилгээ, урьдчилан сэргийлэлтийн талаар танилцуулах

- Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн нийгэм, эдийн засгийн нөлөөллийг онцлон ойлгуулах

Хүлээгдэж буй үр дүн

- Оролцогчид сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн үндсэн ойлголтыг, үүнд халдвар дамжих зам, оношилгоо, эмчилгээ, урьдчилан сэргийлэлт, нийгмийн хүчин зүйлс болон эрсдэлт хүчин зүйлсийг ойлгосон байна.
- Оролцогчид эмийн тэсвэржилт гэж юу болох, хэрхэн үүсдэг, мөн түүнийг хэрхэн оношлох, эмчлэх, урьдчилан сэргийлэх талаар ойлголттой болсон байна.
- Оролцогчид сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй холбоотой түгээмэл ташаа ойлголт, буруу мэдээллийг ялган таньж, тэдгээрийн зөв мэдээллийг тайлбарлаж сурсан байна.
- Оролцогчид олон нийтэд түгээх шаардлагатай сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн талаарх үндсэн мэдээллийг эзэмшсэн байна.

Нөхцөл байдлыг тодорхойлох

- Сургагч багш хичээлийг эхлүүлэхдээ суурь ойлголтыг зөв эзэмшихийн ач холбогдлыг оролцогчдод сануулна. Сүрьеэгийн манлайлагчдын хувьд олон нийттэй ажиллахдаа сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн талаар үнэн зөв, баталгаатай мэдээлэл хүргэж байгаа гэдэгтээ итгэлтэй байх шаардлагатай.
- Мөн хичээлийн турш оролцогчдыг чөлөөтэй асуулт асуухыг уриалж, “тэнэг асуулт гэж байдаггүй” гэсэн зарчмыг хуваалцана.

Оролцогчид яагаад сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн үндсийг сурах шаардлагатай вэ?

- Энэ нь дараагийн бүх хичээл болон сургалтын хөтөлбөрийг бүхэлд нь ойлгох суурь болно.
- Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүст эмчилгээний талаарх мэдлэг олгох, сэтгэлзүй-нийгмийн дэмжлэг үзүүлэх үндэс суурийг бүрдүүлнэ.
- Нөлөөллийн ажил хийх, мөн хөтөлбөрт санал хүсэлт өгөхөд шаардлагатай үндсэн мэдлэгийг бий болгоно.

Сургалтын өмнөх бусад чухал чиглүүлэг

- Сургагч багш хичээлийг эхлэхдээ сэдвүүдийн ерөнхий агуулга болон сургалт явагдах хэлбэрүүдийн талаар товч танилцуулна.
- Сургагч багш сургалтын турш өөдрөг, урам зориг өгөх өнгө аясыг хадгалахыг зорино. Өнөө үед сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ нь урьдчилан сэргийлэх, эмчлэх, бүрэн эдгээх боломжтой өвчин гэдгийг онцолж, шинэ сүрьеэгийн манлайлагчид энэ ойлголттойгоор замналаа эхлүүлэх нь чухал.

- Оролцогчдыг жижиг бүлгүүдэд хуваан, богино хэмжээний асуулт-хариултын дасгал ажиллуулна. Ингэснээр сургагч багш оролцогчдын сүрьеэгийн талаарх мэдлэгийн түвшнийг үнэлж, дараагийн хичээлүүдийг түүнд тохируулан зохион байгуулах боломжтой болно.
- Дэд хэсэг бүр PowerPoint танилцуулгатай байх боловч дундуур нь “мэдлэг шалгах асуултууд”-ыг оруулж өгнө. Энэ нь оролцогчдын идэвх оролцоог хадгалахад чухал ач холбогдолтой.
- Сургагч багш оролцогчид сүрьеэ болон/эсвэл эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгээр өвдөж байсан хүмүүс учраас зарим мэдээллийг мэддэг байж болох ч бүх мэдээллийг бүрэн эзэмшээгүй байж болохыг анхаарах хэрэгтэй.
- Ялангуяа сүрьеэтэй хүн болон түүний гэр бүлийг дэмжих тухай дэд хэсгийг зөвхөн лекц хэлбэрээр бус, оролцогчдын туршлагад тулгуурлан хамтран хэлэлцэх байдлаар явуулах нь зүйтэй. Учир нь оролцогчид өөрсдөө сүрьеэгийн нийгэм, эдийн засгийн олон үр дагаврыг биеэр мэдэрсэн байх магадлалтай.
- Сургагч багш оролцогчдыг хоёроор нь ажиллуулж, эмчилгээний хугацаанд ямар дэмжлэг авсан эсвэл ямар дэмжлэг авахыг хүсэж байсан талаар жагсаах богино дасгал хийлгэж болно.
- Мөн хавьтлын илрүүлгийн талаар дүрд тоглох богино бүлгийн дасгал зохион байгуулж болно.
- Боломжтой бөгөөд тохиромжтой тохиолдолд богино хэмжээний видео, кино үзүүлж болно.

Санал болгож буй арга зүй

- Танилцуулга болон хэлэлцүүлэг
- Богино асуулт-хариулт / санал асуулгын асуултууд
- Оролцогчдын хийсэн дүгнэлт, хураангуй
- Бүлгийн дасгал ажил
- Дүрд тоглох дасгал
- Богино хэмжээний видео, кино үзүүлэх

Шаардлагатай материал

- Проектор бүхий танилцуулгын материал
- Самбар эсвэл флипчарт, маркерууд
- Асуулт-хариултын идэвхжүүлэх жижиг бэлгүүд
- А4 хэмжээтэй цаас

Хичээлийн агуулга

Дэд хэсэг 1: Сүрьеэ гэж юу вэ?

- Сүрьеэ нь *Mycobacterium tuberculosis* хэмээх нянгаар үүсгэгддэг халдварт өвчин юм.

- Сүрьеэ ихэвчлэн уушгийг гэмтээдэг (уушгины сүрьеэ) боловч яс, үе мөч, бөөр, тархи, бэлэг эрхтэн, шээсний зам, нуруу, тунгалгийн систем, гэдэс зэрэг бусад эрхтнийг мөн өвчлүүлж болно. Өөрөөр хэлбэл үс, хумснаас бусад бараг бүх эрхтнийг гэмтээх боломжтой.
- Сүрьеэ уушгинаас бусад эрхтнийг өвчлүүлсэн тохиолдлыг уушгины бус сүрьеэ гэж нэрлэдэг.
- Сүрьеэ агаараар дамжин халдварладаг. Уушгины сүрьеэтэй хүн ханиах, нус, цэрээ хаях, найтаах үед сүрьеэгийн нян агуулсан жижиг дуслууд агаарт тархдаг. Тэдгээр дуслыг амьсгалаар авсан хүн сүрьеэгийн халдвар авч болно.
- Хүн сүрьеэгийн нянг амьсгалаар авч, сүрьеэгийн халдвар үүссэн тохиолдолд үүнийг сүрьеэгийн халдвар (TB Infection – TBI) буюу сүрьеэгийн халдвартай гэж үздэг.
- Сүрьеэгийн халдвар (TBI) гэдэг нь хүн сүрьеэгийн нянгаар халдварласан боловч ямар нэгэн шинж тэмдэггүй байх үе юм. Энэ үед нян зөвхөн дархлааны урвал үүсгэдэг бөгөөд бусдад халдвар тараахгүй. Харин идэвхтэй сүрьеэ өвчин гэдэг нь нян бие махбодод үржиж, уушги зэрэг эрхтнийг гэмтээж эхлэхийг хэлнэ. Ингэснээр цээжний рентген зурагт өөрчлөлт илрэх, ханиалгах, халуурах зэрэг шинж тэмдэг гарч, бусдад халдвар тараах эрсдэлтэй болдог.
- Гэсэн хэдий ч идэвхтэй сүрьеэ нь зарим тохиолдолд ямар ч шинж тэмдэггүй байж болно. Үүнийг шинж тэмдэггүй сүрьеэ гэж нэрлэдэг. Ийм хэлбэрийн сүрьеэг ихэвчлэн цээжний рентген зураг болон түргэвчилсэн молекул биологийн шинжилгээгээр илрүүлдэг.
- Хоол тэжээлийн дутагдал, тамхи татах, агааржуулалт муу орчин, чихрийн шижин, ХДХВ, жирэмслэлт болон дархлааг сулруулдаг бусад нөхцөл байдал нь сүрьеэг идэвхжүүлж, өвчний шинж тэмдэг илрэхэд нөлөөлдөг.
- Сүрьеэгийн халдвартай хүн дархлаа нь сулрах үед идэвхтэй сүрьеэ өвчнөөр өвчилж болно. Сүрьеэгийн нянгаар халдварласан хүмүүсийн ойролцоогоор 5–10% нь амьдралынхаа аль нэг үед идэвхтэй сүрьеэ өвчнөөр өвчилдөг.
- Тамхи татах нь уушгийг гэмтээж, дархлааг сулруулдаг тул сүрьеэгийн эрсдэлт хүчин зүйл болдог.
- Архины хэрэглээ нь сүрьеэгээр өвчлөх эрсдэлийг нэмэгдүүлэхээс гадна эмчилгээний үр дүнд сөргөөр нөлөөлж болзошгүй.
- Уушгины сүрьеэтэй хүнтэй ойр хавьтал болсон хүмүүс сүрьеэгийн халдвар авах өндөр эрсдэлтэй байдаг. Сүрьеэгийн халдвартай болсон хүн цаашид идэвхтэй сүрьеэ өвчнөөр өвчлөх эрсдэлтэй.
- Хүүхдүүд ч мөн сүрьеэгээр өвчилж болно. Хүүхдийн сүрьеэ нь нийт сүрьеэгийн тохиолдлын ойролцоогоор 10%-ийг эзэлдэг (орон нутгийн нөхцөл байдалд тохируулан өөрчилж болно).
- Сүрьеэ нь хэн ч өвчилж болох өвчин боловч ядууралтай хүмүүст илүү ихээр нөлөөлдөг. Ядуурал нь сүрьеэгээр өвчлөх нөхцөлийг бүрдүүлдэг бол сүрьеэ

өвчин нь эргээд гэр бүлийг улам ядууралд хүргэдэг сөрөг мөчлөгийг бий болгодог.

- Сүрьеэ нь урьдчилан сэргийлэх боломжтой бөгөөд бүрэн эдгэрдэг өвчин юм.

Дэд хэсэг 2: Сүрьеэг илрүүлэх болон оношлох

- Уушгины сүрьеэгийн нийтлэг шинж тэмдгүүд:
 - Хоёр долоо хоногоос дээш хугацаанд үргэлжилсэн ханиалга
 - Халуурах
 - Жин буурах
 - Шөнө хөлөрөх
 - Хоолны дуршил буурах
 - Цээжээр өвдөх
 - Цэрэнд цус үзэгдэх
- Эдгээр шинж тэмдгүүдийн зарим нь уушгины болон уушгины бус сүрьеэнд хоёуланд нь нийтлэг илэрдэг. Үүнд халуурах, шөнө хөлөрөх, жин буурах, хоолны дуршил буурах зэрэг орно.
- Хэрэв хүн хоёр долоо хоногоос дээш хугацаанд ханиалгаж байвал эмчид яаралтай хандаж, сүрьеэгийн шинжилгээ өгөх нь чухал.
- Гэсэн хэдий ч уушгины сүрьеэ нь ямар нэгэн шинж тэмдэггүйгээр явагдах боломжтой бөгөөд үүнийг шинж тэмдэггүй эсвэл субклиник сүрьеэ гэж нэрлэдэг. Сүүлийн үеийн судалгаануудын дүнгээр идэвхтэй сүрьеэтэй хүмүүсийн 30–50% нь илрүүлэх үедээ ямар нэгэн шинж тэмдэггүй байсан байна. Зарим орчин нөхцөлд энэ хувь бүр өндөр байж болно. Шинж тэмдэггүй сүрьеэтэй хүмүүс ханиалгах, халуурах, жин буурах зэрэг нийтлэг шинж тэмдэггүй байдаг бөгөөд цаашид шинж тэмдэгтэй хэлбэрт шилжих эсэх нь харилцан адилгүй. Тэд халдвар тараах боломжтой байж болох ч үүний хэмжээ одоогоор бүрэн тодорхой болоогүй байна. Иймээс олон улс шинж тэмдэггүй сүрьеэг илрүүлэх скринингийг оношилгооны алгоритмдаа тусгаж эхэлж байна.
- Уушгины сүрьеэг NAAT буюу түргэвчилсэн молекул биологийн шинжилгээ, эсвэл цэрний өсгөврөөр оношилдог. Цээжний рентген зураг нь өндөр мэдрэг скрининг шинжилгээ боловч баталгаажуулах шинжилгээ биш юм. Түргэвчилсэн молекул биологийн шинжилгээ нь сүрьеэг оношлох хамгийн тохиромжтой, зөвлөмж болгож буй арга юм. Харин цэрний түрхэцийн микроскопи нь одоо ч зарим улсад хэрэглэгддэг боловч сүрьеэг оношлох үндсэн арга болгон хэрэглэхийг зөвлөдөггүй.
- Уушгины бус сүрьеэгийн үед тухайн өвчилсөн эрхтэнтэй холбоотой шинж тэмдэг илэрдэг. Жишээлбэл, гэдэсний сүрьеэтэй бол суулгах, үе мөчний сүрьеэтэй бол тухайн хэсгээр өвдөх, хавдах зэрэг шинж илэрч болно. Үүнээс гадна оройн халууралт, шөнө хөлрөх, хоолны дуршил буурах, жин хасах зэрэг ерөнхий шинж тэмдгүүд мөн ажиглагдаж болно.

- Уушгины бус сүрьеэг ихэвчлэн өвчилсөн эрхтэн, хэсгээс сорьц авч шинжлэх замаар оношилдог. Жишээлбэл, тунгалгийн булчирхай эсвэл уушгины шингэнээс биопси эсвэл нарийн зүүний сорил (FNAC) авч лабораторид шинжилнэ. Үүнд NAAT шинжилгээ багтана. Боломжтой тохиолдолд сорьцыг мөн сүрьеэгийн нянгийн өсгөвөр болон эмийн мэдрэг чанарын шинжилгээнд илгээх шаардлагатай. Хэрэв биопси хийх боломжгүй бол (жишээ нь нурууны сүрьеэ) рентген зураг, CT, MRI болон эмнэлзүйн үзлэгийг хавсарган оношилдог.
- Сүрьеэгийн халдвар нь шинж тэмдэггүй байдаг бөгөөд Interferon Gamma Release Assay (IGRA), Мантугийн сорил буюу Tuberculin Skin Test (TST), мөн Су-ТВ тест зэрэг шинжилгээгээр илрүүлдэг. Эдгээрийг сүрьеэгийн халдвар авсан байж болзошгүй өндөр эрсдэлтэй бүлэг, тухайлбал сүрьеэтэй хүний шинж тэмдэггүй хавьтлуудад хэрэглэдэг. Гэхдээ эдгээр шинжилгээг идэвхтэй сүрьеэ өвчнийг оношлоход ашиглаж болохгүй.
- Зарим тохиолдолд хүнийг оношилгоонд илгээхээс өмнө скрининг хийдэг. Скрининг гэдэг нь тухайн хүн сүрьеэгийн эрсдэлтэй эсэх, эсвэл сүрьеэгийн шинж тэмдэгтэй байгаа эсэхийг үнэлж, цаашид оношилгоонд хамруулах шаардлагатай эсэхийг тодорхойлох үйл явц юм. Уушгины сүрьеэг илрүүлэхэд цээжний рентген зураг ашиглахаас гадна асуумж авах буюу шинж тэмдгийн талаар асуулт асуудаг.
- Сүүлийн жилүүдэд хиймэл оюун ухаанд (AI) суурилсан цээжний рентген скринингийг олон улсад нэвтрүүлж эхэлсэн. Энэ нь сүрьеэгийн тохиолдлыг эрт илрүүлэх, тэр дундаа шинж тэмдэггүй хүмүүсийн сүрьеэг илрүүлэх боломжийг нэмэгдүүлж, оношлогдох хугацааны хоцрогдлыг бууруулахад чиглэж байна.

Дэд хэсэг 3: Сүрьеэг эмчлэх нь

- Эмэнд мэдрэг сүрьеэгийн эмчилгээний дундаж хугацаа зургаан сар байдаг бөгөөд үүнээс богино хугацааны эмчилгээний горимуудыг нэвтрүүлэх ажил хийгдэж байна.
- Эмэнд мэдрэг сүрьеэг дөрвөн төрлийн эмийн хавсарсан хэрэглээгээр эмчилдэг. Үүнд Изониазид (Isoniazid), Рифампицин (Rifampicin), Этамбутол (Ethambutol), Пиразинамид (Pyrazinamide) ордог бөгөөд эмийн тунг тухайн хүний жинд үндэслэн тогтоодог.
- Эмчилгээний бүтэн курсийг бүрэн дуусгах нь маш чухал. Сүрьеэтэй хүн эмчилгээ эхэлснээс хэдхэн долоо хоногийн дараа биеийн байдал нь сайжирч болох ч энэ нь бүрэн эдгэрсэн гэсэн үг биш юм. Сүрьеэгийн эсрэг эмүүд нь хүчтэй антибиотик тул өвчин дахин сэдрэхээс сэргийлэх, мөн нян эмэнд тэсвэртэй болохоос хамгаалахын тулд эмчилгээний курсийг бүрэн дуусгах шаардлагатай. Эс бөгөөс илүү хүндрэлтэй хэлбэр болох эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ үүсэх эрсдэлтэй.
- Сүрьеэгийн эмчилгээг ихэнхдээ амбулаторийн нөхцөлд хийх боломжтой. Харин хүнд хэлбэрийн, хүндрэлтэй сүрьеэ болон хавсарсан өвчтэй хүмүүс эмнэлэгт хэвтэн эмчлүүлэх шаардлагатай байж болно.

- Сүрьеэгийн эмчилгээ бүх улсын эрүүл мэндийн байгууллагуудад үнэ төлбөргүй байдаг (орон нутгийн нөхцөл байдалд тохируулан өөрчилж болно).
- Сүрьеэтэй бүх хүнд эмийн гаж нөлөө болон сөрөг урвалын талаар урьдчилан зөвлөгөө өгөх ёстой. Гаж нөлөө нь хөнгөн байж, зөвхөн тайлбар зөвлөгөө шаардлагатай байж болохоос гадна хүнд хэлбэртэй болж, эмийг өөрчлөх шаардлага гарч болно. Мөн гаж нөлөө нь богино хугацаанд эсвэл эмчилгээний турш үргэлжилж болзошгүй.
- Эмийн гаж нөлөөнд хэвлийгээр тавгүйрхэх, шээс улаан/улбар шар өнгөтэй болох, дотор муухайрах, бөөлжих, шарлах, загатнах, гар хөл мэдээгүй болох, үе мөч өвдөх, хараа муудах, чих шуугих, толгой эргэх зэрэг шинжүүд орж болно.
- Хэрэв сүрьеэтэй хүн эмийн гаж нөлөө мэдэрвэл эмч эсвэл эмчилгээ хариуцсан ажилтанд яаралтай хандах ёстой бөгөөд өөрийн шийдвэрээр эмээ зогсоох, өөрчлөх ёсгүй.
- Эмэнд мэдрэг сүрьеэтэй гэж оношлогдсон жирэмсэн эмэгтэй жирэмсний хугацаанд эмчилгээгээ эхлүүлж болно. Хэрэв төрөхөөс өмнөхөн сүрьеэ оношлогдсон бол нярай хүүхдэд мөн сүрьеэгийн шинжилгээ хийх шаардлагатай.

Дэд хэсэг 4: Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ

- Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ (DR-TB) гэдэг нь сүрьеэгийн нян сүрьеэгийн эсрэг үндсэн эмүүдэд мэдрэг бус болж, үйлчлэхээ болихыг хэлнэ.
- Хэрэв сүрьеэтэй хүний нян хамгийн үр дүнтэй эмүүдийн нэг болох Изониазид (Isoniazid)-д тэсвэртэй болсон байвал түүнийг Изониазид тэсвэртэй сүрьеэ гэж нэрлэдэг.
- Хэрэв сүрьеэгийн нян эмчилгээний хамгийн үр дүнтэй хоёр эм болох Изониазид болон Рифампицинд (бусад эмэнд тэсвэртэй эсэхээс үл хамааран) зэрэг тэсвэртэй болсон бол үүнийг олон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ (MDR-TB) гэж нэрлэдэг.
- Хүмүүс эмэнд тэсвэртэй сүрьеэг хоёр үндсэн замаар авч болно. Нэгдүгээрт, эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүнээс өөр хүнд шууд халдварлах замаар үүснэ. Үүнийг анхдагч эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ гэж нэрлэдэг. Хоёрдугаарт, эмэнд мэдрэг сүрьеэгийн эмчилгээ үр дүнгүй болсон үед эмэнд тэсвэржилт үүсэж болно. Үүнийг олдмол буюу хоёрдогч эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ гэдэг.
- Дэлхийн хэмжээнд эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн нийт тохиолдлын ойролцоогоор 70% нь анхдагч эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ байдаг гэж үздэг. Өөрөөр хэлбэл, гуравны хоёроос илүү хувь нь эмчилгээний явцад бус, шууд эмэнд тэсвэртэй нянгаар халдварласан байдаг. Энэ нь эмэнд тэсвэртэй сүрьеэг зөвхөн “эмчилгээ тасалдсанаас үүдэлтэй” гэж ойлгож, өвчтэй хүмүүсийг буруутгах, гадуурхах хандлагыг бууруулахад чухал ач холбогдолтой.
- Гэхдээ энэ үзүүлэлт улс орон бүрийн сүрьеэгийн тархалтын нөхцөл байдлаас хамааран өөр байж болно. Үүнд анх удаа сүрьеэ оношлогдсон

хүмүүс болон дахин эмчилгээ хийлгэж буй хүмүүсийн дундах эмэнд тэсвэржилтийн түвшинг ойлгох шаардлагатай.

- Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэнд рифампицинд тэсвэртэй сүрьеэ (RR-TB) болон олон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ (MDR-TB) багтдаг бөгөөд зөв эмчилгээ хийснээр эдгэрэх боломжтой.
- Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ нь энгийн сүрьеэтэй адил агаараар халдварладаг. Өөрөөр хэлбэл уушгины халдвартай сүрьеэтэй хүний ялгаруулсан нянг амьсгалаар авах үед халдварлана. Гар барих, хоол хүнс, хувцас хэрэглэл хамт хэрэглэх замаар халдварлахгүй.
- Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн шинж тэмдэг нь эмэнд мэдрэг сүрьеэтэй төстэй боловч ихэвчлэн илүү хүнд байдаг. Үүнд удаан үргэлжилсэн ханиалга, цээжээр өвдөх, халуурах, хоолны дуршил буурах, жин хасах зэрэг орно.
- Орчин үеийн молекул биологийн шинжилгээнүүд нь сүрьеэгийн нян тодорхой эмэнд тэсвэртэй эсэхийг богино хугацаанд тодорхойлох боломжтой. Нэмэлт лабораторийн шинжилгээнүүд нь тухайн хүний сүрьеэнд ямар эм хамгийн үр дүнтэйг тогтоох боломж олгодог.
- Эмийн тэсвэржилт батлагдсаны дараа эмч нар хамгийн аюулгүй, хамгийн үр дүнтэй, бүрэн уудаг эмийн горимыг сонгон эмчилгээг эхлүүлдэг. Эмчилгээг эрт эхлүүлэх нь бүрэн эдгэрэх боломжийг нэмэгдүүлдэг.
- Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэг цэрний сорьцод Line Probe Assay (LPA) шинжилгээ, эсвэл өсгөвөр болон эмийн мэдрэг чанарын шинжилгээ хийх замаар оношилдог. LPA нь 2–3 хоногийн дотор хариу гардаг тул өсгөврөөс хурдан бөгөөд өргөн хэрэглэгддэг. Харин өсгөврийн шинжилгээ нь сүрьеэгийн нянг лабораторид ургуулж, эмэнд тэсвэртэй эсэхийг шалгадаг бөгөөд 3–6 долоо хоног шаарддаг.
- NAAT буюу түргэвчилсэн молекул биологийн шинжилгээ нь сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэг оношлоход өргөн хэрэглэгдэж байна. Энэ нь AFB түрхэцийн шинжилгээнээс илүү мэдрэг тул зарим хүмүүсийн түрхэц сөрөг гарсан ч NAAT-аар сүрьеэ илрэх боломжтой.
- NAAT шинжилгээ нь мөн Рифампицин эм үйлчлэх эсэхийг тодорхойлдог. Өөрөөр хэлбэл Рифампицинд тэсвэртэй эсэхийг эхнээс нь илрүүлж, MDR-TB-ийн тохирох эмчилгээг цаг алдалгүй эхлүүлэх боломж олгодог. Учир нь Рифампицинд тэсвэртэй хүмүүсийн ихэнх нь мөн Изониазидод тэсвэртэй байдаг.
- Маш өргөн хүрээний эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ (XDR-TB) нь MDR-TB-ийн илүү хүнд хэлбэр бөгөөд сүрьеэгийн нян Изониазид, Рифампицинээс гадна MDR-TB-ийн эмчилгээнд чухал хэрэглэгддэг фторхинолон болон/эсвэл Бедаквилин, Линезолид зэрэг эмүүдэд мөн тэсвэртэй болсон байдаг. Үүний улмаас XDR-TB-ийн эмчилгээний сонголт хязгаарлагдмал, өндөр өртөгтэй бөгөөд олон хүнд гаж нөлөөтэй байдаг.
- Сүүлийн жилүүдэд эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн эмчилгээг зөвхөн уудаг эмийн горимд шилжүүлж, тарилгын эмүүдийг хассан. Энэ нь хүмүүсийн эмчилгээнд хамрагдах байдал болон эмчилгээ дуусгах түвшинг

сайжруулсан. Улс орнууд бүрэн уудаг эмийн горимд бүрэн шилжих тусам үр дүн улам сайжрах төлөвтэй байна.

- Одоогоор хэрэглэгдэж буй эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн эмчилгээний горимд Н mono/poly DR-TB-ийн горим (6–9 сар), BPaLM горим (6–9 сар), богино хугацааны уудаг MDR/RR-TB-ийн горим (9–11 сар), урт хугацааны уудаг MDR/RR-TB-ийн горим (18–20 сар) багтдаг. Ихэнх улс орнууд урт хугацааны горимыг аль болох халж, богино горимд шилжихийг зорьж байна.
- Бедаквилин, Претоманид, Линезолид, Моксифлоксацин зэрэг эмүүдийг ашигласан зургаан сарын хугацаатай BPaLM зэрэг бүрэн уудаг шинэ горимууд нь хамгийн ихээр зөвлөмжлөгдөж байна. Эдгээр нь илүү хурдан эдгэрэлт өгч, эмчилгээ дуусгах боломжийг нэмэгдүүлдэг.
- Бүх хүн ижил эмчилгээний горим хэрэглэх боломжгүй. Эмчилгээний сонголт нь шинжилгээний хариу, нас, жирэмслэлт болон бусад хавсарсан өвчнөөс хамаардаг. Сүрьеэг эмчилж буй эмч нар хүн бүрт тохирсон эмчилгээний төлөвлөгөөг сонгон хэрэгжүүлэхээр бэлтгэгдсэн байдаг.
- Хэрэв шинэ бүрэн уудаг горим тухайн хүнд тохирохгүй бол бусад үр дүнтэй эмүүдийг ашигласан өөр богино хугацааны горимуудыг хэрэглэж болно. Эдгээр нь мөн адил өндөр эдгэрэлтийн түвшинг зорьдог.
- Хүүхдүүд мөн эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгээр өвчилж болно. Ихэнх хүүхдийг нас, жинд нь тохируулсан бүрэн уудаг эмийн горимоор эмчилдэг бөгөөд зохих эмчилгээ хийвэл ихэнх нь бүрэн эдгэрч, эрүүл амьдрах боломжтой. Гэсэн хэдий ч хүүхдэд илүү тохиромжтой эмийн хэлбэрийг боловсруулах судалгаа нэн шаардлагатай хэвээр байна.
- Жирэмсэн эмэгтэйчүүдийг эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн үед аюулгүй эмийн сонголтоор үр дүнтэй эмчлэх боломжтой.

Дэд хэсэг 5: Хэн сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгээр өвчлөх өндөр эрсдэлтэй вэ?

- Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ нь боломжийг ашиглагч халдварууд юм. Өөрөөр хэлбэл дархлаа суларсан хүн эрүүл дархлаатай хүнтэй харьцуулахад сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгээр өвчлөх эрсдэл өндөр байдаг.
- Сүрьеэ нь ХДХВ-тэй хүмүүсийн дундах хамгийн түгээмэл боломжийг ашиглагч халдвар юм. ХДХВ-тэй хүмүүс сүрьеэгээр өвчлөх эрсдэл нь бусад хүмүүсээс ойролцоогоор 10 дахин өндөр байдаг бөгөөд дархлаа сул байдгаас шалтгаалан сүрьеэд өртөмтгий бүлэгт тооцогддог.
- ХДХВ ба сүрьеэгийн хавсарсан халдвар нь нас баралтыг нэмэгдүүлдэг бөгөөд ХДХВ-тэй хүмүүсийн нас баралтын бараг дөрөвний нэг нь сүрьеэтэй холбоотой байдаг.
- Ихэнх үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөрүүдийн хүрээнд ХДХВ-тэй хүмүүсийг сүрьеэгийн үзлэгт тогтмол хамруулах, мөн сүрьеэтэй болон сүрьеэгээр сэжиглэгдэж буй хүмүүсийг ХДХВ-ийн шинжилгээнд хамруулахыг шаарддаг.

- Үүнтэй адил сүрьеэ болон чихрийн шижингийн хооронд мөн нягт холбоо байдаг. Чихрийн шижинтэй хүмүүс идэвхтэй сүрьеэгээр өвчлөх эрсдэл нь чихрийн шижингүй хүмүүсээс 3–4 дахин өндөр байдаг.
- Судалгаагаар чихрийн шижин нь сүрьеэгийн эмчилгээний үр дүнд сөргөөр нөлөөлж, нас баралт болон дахилтын түвшинг нэмэгдүүлдэг болох нь тогтоогдсон.
- Иймээс сүрьеэтэй гэж оношлогдсон хүн бүрийг чихрийн шижингийн шинжилгээнд тогтмол хамруулах, мөн эсрэгээрээ чихрийн шижинтэй хүмүүсийг сүрьеэгийн үзлэгт хамруулах нь чухал.
- Хоёр хавсарсан өвчнийг зэрэг удирдах нь тухайн хүнд хүндрэлтэй байдаг тул гэр бүл, хамт олны дэмжлэг маш чухал үүрэгтэй.
- Хоол тэжээлийн дутагдал болон сүрьеэ нь мөн хоорондоо нягт холбоотой. Хоол тэжээлийн дутагдал нь дархлааг сулруулж, хүнийг сүрьеэд илүү өртөмтгий болгодог.
- Хүн шим тэжээлийн дутагдалтай үед бие махбод сүрьеэгийн халдварыг хянах чадвар буурч, сүрьеэ идэвхжих, улмаар идэвхтэй сүрьеэ өвчин үүсэх эрсдэл нэмэгддэг.
- Хоол тэжээлийн дутагдал нь эмэнд мэдрэг болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн явцыг хүндрүүлдэг. Учир нь дархлааны хариу урвал сулрах нь халдвартай тэмцэх чадварыг бууруулдаг.
- Мөн хоол тэжээлийн дутагдал нь сүрьеэ дахих магадлалыг нэмэгдүүлж, урт хугацааны эмчилгээний амжилтад сөргөөр нөлөөлдөг.

Дэд хэсэг 6: Сүрьеэгээс урьдчилан сэргийлэх

- Хүн сүрьеэгийн нянгаар халдварласан боловч идэвхтэй сүрьеэ өвчний шинж тэмдэггүй, биеийн зовиургүй байвал сүрьеэгийн халдвартай (өмнө нь “далд сүрьеэ” гэж нэрлэдэг байсан) гэж үздэг. Гэсэн хэдий ч тухайн хүн ирээдүйд идэвхтэй сүрьеэ өвчнөөр өвчлөх боломжтой. Хүн амын ойролцоогоор х% нь сүрьеэгийн нянтай байдаг гэж үздэг (орон нутгийн нөхцөл байдалд тохируулна). Гэхдээ бүх хүн өвчилж, шинж тэмдэг илэрдэггүй.
- Уушгины сүрьеэтэй хүний гэр бүлийн хавьтал болсон хүмүүс, ХДХВ-тэй хүмүүс, чихрийн шижинтэй хүмүүс, хоол тэжээлийн дутагдалтай хүмүүс болон дархлаа сулруулах бусад эмгэгтэй хүмүүс сүрьеэгээр өвчлөх өндөр эрсдэлтэй байдаг.
- Олон оронд сүрьеэгээс сэргийлэх эмчилгээг (TPT) уушгины сүрьеэтэй хүний гэр бүлийн хавьтал болсон хүмүүс болон дархлаа султай хүмүүст өргөжүүлэн хэрэгжүүлж байна. Гэхдээ TPT эхлэхээс өмнө бүх бүлэгт идэвхтэй сүрьеэ өвчнийг заавал үгүйсгэх шаардлагатай.
- Өргөжүүлсэн зорилтот бүлгүүдийн хувьд “шинжилж, эмчлэх” зарчмыг хэрэгжүүлэхийг зөвлөж байна. Үүнд IGRA эсвэл TST шинжилгээгээр сүрьеэгийн халдвар илрүүлж, эерэг гарсан хүмүүст TPT хийхийг зөвлөдөг. Гэсэн хэдий ч ялангуяа гэр бүлийн хавьтлуудын хувьд сүрьеэгийн

халдварын шинжилгээ байхгүйгээс шалтгаалан ТРТ-ийг хойшлуулж болохгүй.

- Уушгины сүрьеэтэй хүний гэр бүлийн хавьтал болсон 5-аас дээш насны хүмүүст Мантугийн сорил эсвэл IGRA шинжилгээгээр үнэлгээ хийсний дараа ТРТ хийнэ. Харин сүрьеэгийн халдварын шинжилгээ хийх боломжгүй байсан ч ТРТ-ийг зогсоох ёсгүй.
- ДЭМБ-аас сүрьеэгээс сэргийлэх эмчилгээний хэд хэдэн горимыг зөвлөсөн байдаг. Үүнд 1HR, 3HR, 3HR, 4R, 6H, 9H зэрэг орно. Эдгээр горимууд улс орон бүрт харилцан адилгүй түвшинд нэвтэрч байна. Энэ нь байнга шинэчлэгдэж буй чиглэл бөгөөд ДЭМБ шинэ нотолгоог тогтмол үнэлж байна.
- Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүний хавьтал болсон хүмүүст өдөр бүр Левофлоксацин хэрэглэдэг 6 сарын хугацаатай 6Lfx горимыг ашиглаж болно. Мөн Изониазидод тэсвэртэй сүрьеэтэй хүний хавьтлуудад 4R горимыг хэрэглэж болно.
- Ерөнхийдөө сүрьеэгээс сэргийлэх эмчилгээ (ТРТ) нь сүрьеэгийн үндсэн эмчилгээтэй (АТТ) харьцуулахад хоруу чанар багатай, эмийн гаж нөлөө цөөнтэй бөгөөд хүмүүсийг өвдөлт, хүндрэлээс урьдчилан сэргийлдэг.
- Сүрьеэгийн үе шат бүрт хэрэгжүүлэх урьдчилан сэргийлэлтийн түвшин:
 - Анхдагч урьдчилан сэргийлэлт: Сүрьеэгийн халдвартай хүмүүс сүрьеэгээс сэргийлэх эмчилгээ (ТРТ) хийлгэж, шим тэжээлтэй хоол хүнс хэрэглэхийг зөвлөнө.
 - Хоёрдогч урьдчилан сэргийлэлт: Идэвхтэй сүрьеэтэй хүмүүс сүрьеэгийн эмчилгээ (АТТ) хийлгэж, шим тэжээлтэй хоол хүнс хэрэглэх шаардлагатай.
- Сүрьеэгээс урьдчилан сэргийлэх хамгийн үр дүнтэй арга нь сүрьеэгийн шинж тэмдгийн талаарх мэдлэгийг нэмэгдүүлэх, эрт оношлох, эмчилгээг цаг тухайд нь эхлүүлэх, эмчилгээг тасалдуулахгүй байх, мөн ханиалгын зөв дадлыг хэвшүүлэх явдал юм.
- Эмнэлэг, эрүүл мэндийн байгууллагын орчин дахь урьдчилан сэргийлэлт:
 - Эрүүл мэндийн байгууллагуудад халдвараас сэргийлэх арга хэмжээний талаарх мэдээллийг хангалттай байршуулсан байх ёстой. Үүнд ханиалгын зөв дадал, цэр болон эмнэлгийн хог хаягдлыг зөв устгах тухай мэдээлэл орно.
 - Ханиалгах, нус гоожих зэрэг амьсгалын замын шинж тэмдэгтэй хүмүүс сүрьеэ оношлогдсон эсэхээс үл хамааран эмнэлгийн орчинд амны хаалт хэрэглэхийг зөвлөх хэрэгтэй. COVID-19 цар тахлын дараа амны хаалт хэрэглэх дадал хэвшсэн нь амьсгалын замын халдварууд, тэр дундаа сүрьеэгийн тархалтыг бууруулахад чухал ач холбогдолтой.
 - Амьсгалын замын шинж тэмдэгтэй хүмүүсийг эмч, тусламж үйлчилгээ үзүүлэгчид хурдан шуурхай үзүүлэх шаардлагатай. Ингэснээр эрүүл

мэндийн байгууллагад байгаа бусад хүмүүсийн халдвар авах эрсдэл буурна.

- Тасаг болон хүлээлгийн өрөөнүүд хангалттай агааржуулалттай байх ёстой.
- Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн тасгууд нь халдвар тархахаас сэргийлэх тодорхой шаардлагуудыг хангасан байх хэрэгтэй. Жишээлбэл, орны хоорондын зай хамгийн багадаа зургаан фут буюу ойролцоогоор 1.8 метр байх шаардлагатай.
- Олон нийтийн түвшинд урьдчилан сэргийлэх нь:
 - Уушгины сүрьеэ болон амьсгалын замын халдвартай хүмүүс амьсгалын замын ариун цэвэр, ханиалгын зөв дадлыг мөрдөх хэрэгтэй.
 - Хаана хамаагүй нус, цэрээ хаяхгүй байх шаардлагатай. Ялангуяа оношлогдсоноос хойших эхний хэдэн долоо хоногт сүрьеэтэй хүмүүсийг амны хаалт тогтмол хэрэглэхийг зөвлөх хэрэгтэй.
 - Сүрьеэтэй хүмүүс агаар сайн сэлгэдэг орчинд амьдрах, ажиллах шаардлагатай. Хэрэв агааржуулалт муу, гэр бүлийнхэн нь нэг өрөөнд хамт амьдардаг бол бүгд гэр дотор амны хаалт зүүхийг зөвлөж болно.
- Хавьтлын илрүүлэлт, шинжилгээ:
 - Хөтөлбөрийн хүрээнд “хавьтлын тандалт” хэрэгждэг бөгөөд энэ нь сүрьеэтэй хүнтэй ойр амьдардаг, хамт ажилладаг хүмүүсийг мөн шинжилгээнд хамруулахыг хэлнэ. Ялангуяа уушгины сүрьеэтэй хүний гэр бүлийнхэн өндөр эрсдэлтэйд тооцогддог.
 - Зарим хавьтал хүмүүст ямар ч шинж тэмдэг илрэхгүй байхад зарим нь шинж тэмдгээ үл тоомсорлосон байж болно. Иймээс шинж тэмдгийн асуумж болон цээжний рентген шинжилгээг хослуулан цаашдын оношилгоонд илгээдэг.
 - Сүрьеэтэй бүх хүүхдийн хувьд “урвуу хавьтлын тандалт” хийх шаардлагатай. Өөрөөр хэлбэл хүүхэд уушгины эсвэл уушгины бус сүрьеэтэй эсэхээс үл хамааран эцэг эхийг нь сүрьеэгийн шинжилгээнд хамруулж, халдварын эх уурхайг тогтоох хэрэгтэй.
- Сүрьеэгийн вакцин:
 - BCG (Bacille Calmette-Guérin) вакцин нь одоогоор сүрьеэгийн эсрэг хэрэглэж буй цорын ганц вакцин юм. Энэ нь сулруулсан сүрьеэгийн нян агуулдаг бөгөөд бие махбодод сүрьеэгийн эсрэг дархлаа үүсгэдэг. BCG вакцин нь хүүхдийг сүрьеэгийн хүнд хэлбэрүүд болох сүрьеэгийн менингит болон тархмал сүрьеэгээс хамгаалдаг. Гэхдээ хүүхэд болон насанд хүрэгчдийн уушгины сүрьеэг бүрэн сэргийлж чаддаггүй. Мөн уяман өвчнөөс тодорхой хэмжээнд хамгаалах нөлөөтэй. 2021 онд BCG вакцин нээгдсэний

100 жилийн ой тохиосон. Сүрьеэг устгах зорилгод хүрэхийн тулд илүү үр дүнтэй вакцин эсвэл нэмэлт тун шаардлагатай гэж олон тал онцолдог.

- Сүрьеэгийн вакцины хөгжүүлэлт сүүлийн жилүүдэд бодит ахиц үзүүлж байна. Одоогоор хэд хэдэн шинэ вакцин туршилт, хөгжүүлэлтийн янз бүрийн шатанд явж байгаа бөгөөд ойрын хэдэн жилд шинэ вакцин ашиглалтад орох боломжтой гэсэн найдвар бий. M72/AS01E, MTBVAC болон mRNA технологид суурилсан вакцинууд зэрэг сүүлийн шатны нэр дэвшигчид II болон III шатны туршилтад орж байгаа бөгөөд өсвөр насныхан болон насанд хүрэгчдэд үр дүнтэй болох нь эхний үр дүнгээр харагдаж байна.
- 2023 оны НҮБ-ын Сүрьеэгийн дээд түвшний уулзалтаар 2027 он гэхэд дор хаяж нэг шинэ сүрьеэгийн вакциныг ашиглалтад нэвтрүүлэх зорилт тавьсан. Энэ нь сүрьеэгийн эсрэг дэлхийн хэмжээний улс төр, шинжлэх ухааны дэмжлэг эрчимжиж байгааг харуулж байна. Хэрэв энэ зорилт биелбэл зөвхөн эмчилгээгээр халдварын тархалтыг хянахад хүндрэлтэй өндөр ачаалалтай орнуудын хувьд сүрьеэтэй тэмцэх стратегид томоохон өөрчлөлт авчрах ач холбогдолтой юм.

Дэд хэсэг 7: Сүрьеэтэй хүнийг, гэр бүл болон олон нийтийг дэмжих нь

- Сүрьеэ нь хүний амьдралд олон талаас нь нөлөөлдөг өвчин бөгөөд эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн сэтгэлзүй, нийгэм, эдийн засгийн дарамт нь эмэнд мэдрэг сүрьеэнээс илүү хүнд байдаг.
- Бие махбодын шинж тэмдгээс гадна сүрьеэ нь тухайн хүний хөдөлмөр эрхлэх, орлого олох чадварт сөргөөр нөлөөлдөг бөгөөд олон хүн ажил хийх, гэр бүлээ тэжээх боломжгүй болдог.
- Ядууралд амьдарч буй хүмүүс агааржуулалт муутай, хэт давчуу орчинд амьдрах, хоол тэжээлийн дутагдлаас үүдэлтэй дархлаа сул байх зэрэг шалтгаанаар сүрьеэд өртөх эрсдэл өндөртэй байдаг.
- Сүрьеэтэй хүмүүс гэр бүл, эрүүл мэндийн ажилтан болон нийгмийн зүгээс ялгаварлан гадуурхалт, гутаан доромжлолтой тулгарч, зарим тохиолдолд тусгаарлагдах, нийгмээс гадуурхагдах эрсдэлтэй байдаг. Сүрьеэ нь гэр бүлийн болон нийгмийн харилцааг эвдэж, амьжиргаанд ноцтой нөлөө үзүүлж болно.
- Сүрьеэтэй холбоотой олон жилийн туршид тогтсон буруу ойлголт, ташаа мэдээлэл өнөөдөр ч байсаар байгаа нь гутаан доромжлолыг улам даамжруулдаг. Жишээлбэл, зарим хүмүүс сүрьеэг удамшлын өвчин гэж үздэг боловч энэ нь буруу ойлголт юм. Гутаан доромжлолын улмаас зарим хүн ажил, орон байр, орлогоо алдах эрсдэлд ордог.
- Сүрьеэ нь жендэрийн ялгаатай нөлөөтэй өвчин бөгөөд эрэгтэй, эмэгтэй болон бэлгийн болон жендэрийн цөөнхийн хүмүүст өөр өөр байдлаар нөлөөлдөг (Хайрцаг 13).
- Бэлгийн болон жендэрийн цөөнхийн бүлгийн хүмүүс, тэр дундаа эрүүл мэндийн үйлчилгээ үзүүлэгчдийн зүгээс хүртэл ялгаварлан гадуурхалт,

гутаан доромжлолтой тулгардаг нь эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ авахад саад болдог. Ялангуяа сүрьеэ-ХДХВ-ийн хавсарсан халдварын хүрээнээс гадуур эдгээр бүлгийн дундах сүрьеэгийн талаарх мэдээлэл, судалгаа хангалтгүй байна.

- Сүрьеэтэй хүмүүс сэтгэл гутралд өртөх, амиа хорлох бодол төрөх эрсдэлтэй тул сэтгэлзүйн зөвлөгөө болон нийгмийн дэмжлэг зайлшгүй шаардлагатай байдаг.
- Энэ үйл явцад гэр бүл, найз нөхдийн оролцоо маш чухал. Сүрьеэгийн эмчилгээ ихэвчлэн 6 сар болон түүнээс дээш хугацаанд үргэлжилдэг тул энэ хугацаанд сүрьеэтэй хүн гэр бүл, найз нөхөд, ойр дотнын хүмүүс болон олон нийтийн байнгын дэмжлэг хэрэгтэй байдаг.
- Сайн дэмжлэгийн тогтолцоо нь сүрьеэтэй хүнийг сэтгэл гутралд автах, эмчилгээгээ таслах эрсдэлээс хамгаалахад чухал үүрэгтэй.
- Сүрьеэгийн эмчилгээний үед шим тэжээлтэй, чанартай хоол хүнс хэрэглэх нь нэн чухал бөгөөд олон оронд үүнийг нийгмийн хамгааллын хөтөлбөрөөр дамжуулан дэмждэг.

Хүйс ба сүрьеэ

Хүйс нь хэн сүрьеэгээр өвчлөх, хүмүүс хэр хурдан оношлогдох, ямар чанартай тусламж үйлчилгээ авах, мөн эмчилгээгээр бүрэн дуусгаж чадах эсэхэд хүчтэй нөлөөлдөг. Дэлхий дахинд эрэгтэйчүүдийн сүрьеэгийн бүртгэгдсэн ачаалал өндөр байдаг ч эмэгтэйчүүд, охид болон жендэрийн олон янз бүлгийн хүмүүс оношлогоо, эмчилгээ авах явцдаа өвөрмөц бөгөөд давхар бэрхшээлүүдтэй тулгардаг. Эдгээр нь ялгаварлан гадуурхалт, шийдвэр гаргах эрх мэдэл хязгаарлагдмал байх, санхүүгийн хараат байдал, мөн тэдний хэрэгцээг ойлгож, хариу арга хэмжээ авч чаддаггүй эрүүл мэндийн тогтолцоотой холбоотой. Ийм саад бэрхшээлүүд нь оношлогоо хожуу хийгдэх, ялангуяа уушгины бус сүрьеэг дутуу илрүүлэх, эмчилгээний туршлага муу байх нөхцөл болдог. Мөн жендэрийн хэвшмэл ойлголтууд нь эрүүл мэндийн тусламж эрэлхийлэх зан төлөвт нөлөөлдөг бөгөөд эрэгтэйчүүд ажил хөдөлмөр, шилжилт хөдөлгөөн, бодисын хэрэглээ зэрэг шалтгаанаар эмнэлэгт хандахыг хойшлуулах, эсвэл эмчилгээнээс завсардах магадлал өндөр байдаг. Үүний улмаас халдварын тархалт үргэлжилж, урьдчилан сэргийлэх боломжтой өвчлөл, хүндрэл нэмэгддэг.

Эдгээр жендэртэй холбоотой саад бэрхшээлүүд нь ялангуяа эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн үед илүү ноцтой илэрдэг. Учир нь удаан хугацааны, хоруу чанар өндөртэй эмчилгээ нь өвчтөнүүдэд нийгэм, эдийн засаг, сэтгэлзүйн асар их дарамт учруулдаг. Судалгаагаар эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн эмчилгээ тасалдах тохиолдол эрэгтэйчүүдийн дунд шилжилт хөдөлгөөн болон ажлын дарамтаас шалтгаалан өндөр байдаг бол эмэгтэйчүүд оношлогдсоныхоо дараа ялгаварлан гадуурхалт, гэр бүлээсээ хаягдах, нийгмийн хамгааллаа алдах эрсдэлтэй тулгардаг нь тогтоогдсон. Иймээс сүрьеэгийн хариу арга хэмжээ нь жендэрт мэдрэмжтэй, сүрьеэг даван туулагчдын манлайлалд тулгуурласан байх нь эмэнд тэсвэртэй сүрьеэг хянахад нэн чухал юм. TB Champion-ууд болон сүрьеэ даван туулагчдын сүлжээг оролцуулах нь нуугдмал саад бэрхшээлийг илрүүлэх, эмчилгээний мөрдөлтийг дэмжих, хор нөлөөтэй хэвшмэл ойлголтуудыг өөрчлөх, мөн эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээг хамгийн их өртөж буй хүмүүсийн бодит амьдралын хэрэгцээнд нийцүүлэн зохион байгуулахад чухал үүрэгтэй.

Эх сурвалж: Stop TB Partnership-ийн 2021 оны “Gender and TB” баримт бичиг.

СУРГАГЧИД ЗОРИУЛСАН ХУРЛЫН ХААЛТЫН ТЭМДЭГЛЭЛ

Хичээлийг нэгтгэн дүгнэх

- Сургалтын хэсэг бүрийн төгсгөлд сургагч тухайн сэдвийн гол ойлголтуудыг товч дүгнэж, оролцогчдын сурсан мэдлэгийг бататгана.
- Мөн дараагийн хэсэг рүү шилжихийн өмнө сайн дурын оролцогчдоор тухайн дэд хэсгийг товчлон тайлбарлуулж болно.
- Хичээлийн төгсгөлд сургагч оролцогчдод “Сүрьеэгийн элч”-ийн ажлаа эхлүүлэхдээ мэдлэгээ тогтмол сэргээн бататгаж байх нь чухал болохыг онцлон сануулна.

Уялдаа холбоог ойлгуулах нь

- Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн суурь ойлголтыг Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөр (ҮСХ)-ийн бүтэцтэй холбон тайлбарлана. Үүнд:
 - лабораториуд хаана байрладаг,
 - шинжилгээний хариу хэрхэн бүртгэгдэж, мэдээлэгддэг,
 - оношилгооны алгоритм хэрхэн хэрэгждэг зэрэг асуудлууд орно.
- “Сүрьеэгийн элч”-ийн эмчилгээний талаарх мэдлэг олгох үүргийг онцолж, дээрх мэдээллүүдийг сүрьеэтэй хүмүүст эмчилгээний явцын олон үе шатанд тайлбарлаж өгөх шаардлагатайг тэмдэглэнэ.

Модуль 2: Сүрьеэгийн тархалт ба хариу арга хэмжээ

Нийт хичээлийн тоо: 2 хичээл (тус бүр ойролцоогоор 45 минут)

1-р хичээл: Сүрьеэгийн тархалтын нөхцөл байдлыг ойлгох

2-р хичээл: Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөр болон хувийн хэвшлийн үүргийг ойлгох

Нийт хугацаа: 90 минут

Энэхүү модулийн тухай

Энэхүү модуль нь оролцогчдод өөрийн улс орон болон тухайн бүс нутгийн сүрьеэ, эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн нөхцөл байдал, түүнд үзүүлж буй өнөөгийн хариу арга хэмжээг ойлгоход чиглэнэ.

Энэ модулийн хүрээнд оролцогчид:

- Өөрийн улс орон болон шаардлагатай тохиолдолд бүс нутгийн сүрьеэ, эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн тархалтын талаар мэдлэгтэй болно.
- Сүрьеэгийн тархвар зүйн үндсэн дүр төрх болон энэ нь “Сүрьеэгийн элч”-ийн үүрэгтэй хэрхэн холбоотойг ойлгоно.
- Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөрийн бүтэц, үйл ажиллагааг янз бүрийн түвшинд ойлгоно.
- Сүрьеэгийн хариу арга хэмжээнд оролцдог бусад гол талууд, ялангуяа хувийн хэвшлийн эрүүл мэндийн салбарын үүрэг, ач холбогдлын талаар суралцана.

1-р хичээл: Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн тархалтын нөхцөл байдлыг ойлгох

СУРГАГЧИД ЗОРИУЛСАН НЭЭЛТИЙН ЗААВАРЧИЛГАА

Хичээлийн бүтэц

- Модуль 2-ын эхний хичээл нь дараах 4 дэд хэсгээс бүрдэнэ:
 1. Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн тархалт
 2. Эмчилгээний үр дүн
 3. Өвчлөлийн чиг хандлага
 4. Тулгамдаж буй сорилтууд
- Сургагч нь нийт хугацааны ихэнхийг эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн тархалтын асуудалд зориулахыг зөвлөж байна.
Эмэнд мэдрэг сүрьеэгийн өвчлөлийг товч дурдан, харьцуулалт болон жишиг мэдээлэл болгон ашиглаж болно.

Хичээлийн зорилго

- Сүрьеэгийн тархалт, өвчлөл, нас баралт, эмчилгээний үр дүн болон олон жилийн өөрчлөлтийн чиг хандлагын талаар суурь мэдээлэл өгөх.
- Улс орон сүрьеэтэй тэмцэхэд тулгарч буй гол сорилтуудыг оролцогчдод ойлгуулах.

Хүлээгдэж буй суралцах үр дүн

- Оролцогчид сүрьеэгийн тархалтын цар хүрээ, хэмжээ болон тархвар зүйн нөхцөл байдлыг ойлгосон байна.
- Оролцогчид улс орон сүрьеэг устгах үйл ажиллагаанд тулгарч буй олон төрлийн сорилтын талаар анхан шатны ойлголттой болсон байна.

Ашиглах арга зүй

- Илтгэл ба хэлэлцүүлэг
- Слайданд инфографик, график, диаграмм, хүснэгт зэрэг дүрслэл ашиглах
- Боломжтой тохиолдолд оролцогчдоос санал, хариулт авч интерактив хэлбэрээр хичээлийг явуулах
- Асуулт, тодруулга хийх хангалттай хугацаа гаргах

Шаардлагатай материал

- Цагаан самбар эсвэл флипчарт
- Танилцуулга болон проекторын төхөөрөмж

Яагаад сүрьеэгийн тархалтын талаар сурах хэрэгтэй вэ?

- Жил бүр хэчнээн хүн сүрьеэгээр өвчилж, хэдэн хүн нас барж байгааг ойлгохын тулд
- Тухайн аймаг, дүүрэг, бүс нутгийн өвчлөлийн онцлог нөхцөл байдлыг ойлгохын тулд

Хичээлийн агуулга

Тайлбар: Энэхүү модульд зориулсан нарийвчилсан агуулгыг оруулаагүй болно. Учир нь мэдээлэл нь улс орон бүрийн нөхцөл байдалд тохирсон байх шаардлагатай. Харин энэ модульд ямар төрлийн агуулга заавал багтах ёстой талаар ерөнхий чиглэл өгсөн. Түнш байгууллагууд өөрсдийн улс орны сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн нөхцөл байдлын үнэлгээ, судалгааны материалыг мөн ашиглаж болно.

Нөхцөл байдлыг тайлбарлах нь

- Энэ хичээлд техникийн шинжтэй олон мэдээлэл, нэр томьёо агуулагдана. Иймээс сургагч нь бүх нэр томьёо, ойлголтыг аль болох энгийнээр, шаардлагатай тохиолдолд дахин дахин тайлбарлаж, оролцогчдыг хэт их төвөгтэй мэдээллээр дарамтлахгүй байх хэрэгтэй.
- Энэ хичээлээр сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй холбоотой өвчлөл, нас баралтын сэтгэл түгшээм тоон мэдээллүүд яригдаж болзошгүй. Гэсэн хэдий ч өмнө дурдсанчлан оношилгоо болон эмчилгээний шинэ дэвшлүүд гарч ирсэн нь бидэнд итгэл найдвар төрүүлж буйг онцлон тэмдэглэх нь чухал.
- “Сүрьеэгийн элч”-ийн шинэ бүлэг нь өөрийн улс оронд сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн тархалтын дүр төрхийг өөрчлөхөд бодит хувь нэмэр оруулах боломжтойг онцлон ойлгуулах хэрэгтэй.

Сургалтын өмнөх нэмэлт зөвлөмжүүд (Сургагчид зориулсан)

- Сургагч хичээлийг “тархалт”, “өвчлөлийн түвшин”, “нас баралт” зэрэг нэр томьёог аль болох энгийн, ойлгомжтой байдлаар тайлбарлан эхлүүлнэ.
- Үүний дараа тухайн улсын сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн нөхцөл байдлыг танилцуулна. Гол зорилго нь асуудлын цар хүрээ, ноцтой байдлыг ойлгуулах боловч оролцогчдод айдас, найдваргүй байдал төрүүлэхгүй байх явдал юм.
- Хоёр дахь дэд хэсэгт сургагч “эмчилгээний үр дүн” гэж юу болох, мөн яагаад энэ үзүүлэлт чухал болохыг тайлбарлана.
- Гурав дахь дэд хэсэгт сургагч өвчлөлийн чиг хандлагын тухай ойлголтыг танилцуулж, өвчний өөрчлөлт, динамикийг тогтмол хянах нь яагаад чухал болохыг тайлбарлана. Мөн тухайн орны нөхцөл байдалтай уялдуулан “бүртгэл”, “мэдээлэгдсэн тохиолдол” зэрэг үндсэн ойлголтуудыг тайлбарлаж болно.
- Сүүлийн дэд хэсэгт сургагч оролцогчдоос тухайн улс сүрьеэтэй тэмцэхэд ямар хүндрэл, сорилттой тулгарч байж болох талаар нэрлүүлэх замаар хэлэлцүүлэг өрнүүлнэ. Энэ хэсгийг оролцоонд тулгуурласан, интерактив байдлаар явуулах нь зүйтэй.
- Оролцогчдын хэлсэн санал, сорилтууд дээр сургагч шаардлагатай тохиолдолд санал нийлэх, залруулах, нэмэлт тайлбар өгөх байдлаар чиглүүлж ажиллана.

- Дэд хэсэг бүрийн төгсгөлд сургалт явагдаж буй аймаг, бүс нутаг, орон нутгийн онцлогт тохирсон тоон мэдээлэл, статистик, нөхцөл байдлын мэдээллийг хуваалцах хэрэгтэй.

Дэд хэсэг 1: Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн ачаалал

- Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгээр хэн ч өвчилж болохыг тайлбарлана.
- Дэлхий даяар жил бүр хэдэн хүн сүрьеэгээр оношлогддог талаар танилцуулна.
- Эдгээрээс хэд нь танай улсад бүртгэгддэг вэ? Танай улс дэлхийн сүрьеэгийн нийт ачааллын хэдэн хувийг эзэлдэг вэ? Танай улс сүрьеэгийн өндөр ачаалалтай орны тоонд ордог уу?
- Дэлхий дахинд эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн тархалт ямар түвшинд байна вэ, танай улсын нөхцөл байдал ямар байна вэ?
- Дэлхийн хэмжээнд сүрьеэгийн нас баралтын түвшин ямар байгаа болон танай улсад ямар байгааг тайлбарлана. Өдөр бүр хэдэн хүн сүрьеэгийн улмаас нас барж байна вэ?
- Дэлхийн хэмжээнд эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн нас баралтын түвшин болон танай улсын үзүүлэлтийг танилцуулна. Өдөр бүр хэдэн хүн эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн улмаас нас барж байна вэ?
- Шаардлагатай тохиолдолд сүрьеэгийн өвчлөл өндөртэй аймаг, бүс нутаг, орон нутгийн мэдээллийг танилцуулна.

Дэд хэсэг 2: Эмчилгээний үр дүн

- Сүрьеэ нь зөв оношилж, зохих эмчилгээ хийвэл бүрэн эдгэрэх боломжтой өвчин гэдгийг онцлон тайлбарлана. Өмнө нь эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн эмчилгээний үр дүн хангалтгүй байсан ч шинэ эмчилгээний горимууд нэвтэрснээр үр дүн мэдэгдэхүйц сайжирч байгааг дурдана.
- Сүрьеэтэй хүмүүсийн эмчилгээний амжилтын түвшин ямар байгааг тайлбарлана.
- Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүсийн янз бүрийн эмчилгээний горимын үр дүнг танилцуулна.
- Шаардлагатай бол эмчилгээний үр дүн сул байгаа аймаг, бүс нутаг, орон нутгийн мэдээллийг хуваалцана.

Дэд хэсэг 3: Өвчлөлийн олон жилийн чиг хандлага

- Өвчлөлийн чиг хандлага яагаад чухал болохыг тайлбарлана. Учир нь энэ нь сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй тэмцэх хүчин чармайлт үр дүнтэй байгаа эсэхийг ойлгоход тусалдаг.

- Танай улсын өвчлөлийн чиг хандлага ямар дүр зураг харуулж байгааг тайлбарлана.
- “Мэдээлэгдсэн тохиолдол” (notification) гэж юу болохыг тайлбарлана. Энэ нь нийгмийн эрүүл мэндийн тогтолцоонд бүртгэгдсэн сүрьеэгийн тохиолдлын тоог хэлнэ.
- Танай улсын сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн нас баралтын түвшин ямар байгаа, сүүлийн 5 жилийн хугацаанд хэрхэн өөрчлөгдсөнийг танилцуулна.
- “Мэдээлэгдсэн тохиолдол”-ыг өвчлөлийн тархалттай харьцуулан тайлбарлаж, оношлогдоогүй эсвэл бүртгэлээс гадуур үлдэж буй “орхигдсон сүрьеэтэй хүмүүс” гэсэн ойлголтыг танилцуулна.

Дэд хэсэг 4: Тулгамдаж буй сорилтууд

- Танай улсын сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй тэмцэх үйл ажиллагаанд тулгарч буй хамгийн чухал таван сорилтыг тодорхойлно (оролцогчдоос санал авч хамтран тодорхойлж болно).

СУРГАГЧИД ЗОРИУЛСАН ТЭМДЭГЛЭЛ: ХИЧЭЭЛИЙГ ДҮГНЭЖ ХААХ НЬ

Хичээлийг нэгтгэн дүгнэх

- Сургагч сессийн төгсгөлд оролцогчдоос энэ удаагийн хичээлээр танилцуулсан үндсэн ойлголтуудыг хэр ойлгосныг асууж тодруулна.
- Шинэ эмүүд болон богино хугацааны, зөвхөн ууж хэрэглэдэг эмчилгээний горимууд нэвтэрснээр олон хүний эмчилгээний туршлага эрс сайжирч, эмчилгээний хугацаа, гаж нөлөө болон өдөр тутмын амьдралд үзүүлэх сөрөг нөлөө буурч байгааг сургагч онцлон тэмдэглэнэ.
- Сургагч оролцогчдоос энэ сессээс авч үлдэх хамгийн чухал хоёр санааг нэрлэхийг хүснэ. Энэ үеэр шинэ оношилгоо болон шинэ эмчилгээний горимуудын талаар эерэг хүлээлт, итгэл найдвараа илэрхийлэхийг дэмжих нь зүйтэй. Жишээлбэл, сургагч:
“Танай орон нутагт сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй тэмцэх ажлын ирээдүйд ямар зүйл танд итгэл найдвар төрүүлж байна вэ?” гэж асууж болно.
- Сургагч оролцогчдод өөрсдийн ажиллах орон нутгийн нөхцөл байдлыг сайн ойлгоход анхаарахыг зөвлөнө. Үүнд тухайн бүс нутгийн сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн өвчлөлийн түвшин, онцлог байдал багтана.

Уялдаа холбоог тайлбарлах нь

- Сүрьеэгийн өвчлөлийн өндөр ачаалал нь өвчний онцлог шинжүүдтэй нягт холбоотой. Үүнд агаараар дамжин халдварлах, удаан хугацааны нууц үе шаттай байх, өндөр үр дүнтэй вакцин хангалтгүй зэрэг хүчин зүйлс орно.

- Өвчлөлийн ачаалал өндөр байгаа нь өвчнийг таслан зогсоох, устгах үйл ажиллагаанд олон нийтийн оролцоо болон Сүрьеэгийн элчүүдийн оролцоо зайлшгүй шаардлагатайг харуулж байна.

Хичээл 2: Сүрьеэгийн үндэсний хөтөлбөрийг (ҮСХ/NTP) ойлгох нь

Энэхүү хичээлийг Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөрийн (ҮСХ/NTP) төлөөлөгч, бэлтгэгдсэн TB Champion буюу мастер сургагчтай хамтран удирдан явуулах нь хамгийн тохиромжтой.

Сургагч багш нарт зориулсан удирдамж

Хичээлийн бүтэц

Модуль 2-ын энэхүү хоёр дахь хичээл нь дараах таван дэд хэсгээс бүрдэнэ:

1. Үндэсний стратегийн төлөвлөгөө (NSP)
2. Улсын эрүүл мэндийн тогтолцооны бүтэц
3. ҮСХ-ийн бүтэц
4. Нийгмийн хамгаалал ба холбон зуучлах үйлчилгээ
5. Хувийн хэвшлээс тусламж үйлчилгээ авч буй хүмүүс

Өмнөхийн адил сургагч нь эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ (DR-TB)-д түлхүү анхаарч, NSP болон эрүүл мэндийн тогтолцоонд DR-TB-ийг тэргүүлэх чиглэл болгон тусгасан хэсгүүдийг онцлон тайлбарлах нь зүйтэй.

Хичээлийн зорилго

- Оролцогчдод тухайн улсын Үндэсний стратегийн төлөвлөгөөний (NSP) үндсэн чиглэл, үзэл баримтлалыг танилцуулах
- Үндэсний түвшнээс сум, дүүргийн түвшин хүртэлх ҮСХ-ийн үндсэн бүтэцтэй танилцуулах
- Нийтийн эрүүл мэндийн тогтолцооны ерөнхий бүтцийг ойлгуулах
- Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүст шаардлагатай нийгмийн дэмжлэг, хамгааллын тогтолцооны хэрэгцээг танилцуулах
- Сүрьеэ болон DR-TB-ийн хариу арга хэмжээнд хувийн хэвшлийн эрүүл мэндийн байгууллага, эмч үйлчилгээ үзүүлэгчдийн гүйцэтгэх үүргийн талаар ерөнхий ойлголт өгөх

Хүлээгдэж буй суралцах үр дүн

Хичээлийн төгсгөлд оролцогчид:

- Өөрийн улсын ҮСХ-ийн зорилго, амлалт, стратегийн талаар ойлголттой болсон байна
- ҮСХ болон эрүүл мэндийн тогтолцооны шаталсан бүтэц, үйл ажиллагааг ойлгосон байна
- TB Champion-ийн хувьд нөлөөллийн ажил хийх, сүрьеэ болон DR-TB-ээр өвдсөн хүмүүст дэмжлэг үзүүлэхдээ ямар байгууллага, албан тушаалтантай хамтран ажиллах шаардлагатайг мэддэг болсон байна

- Сүрьеэтэй хүмүүст зориулсан нийгмийн хамгааллын хөтөлбөрүүдийн хэрэгцээг ойлгож, өөрийн орон нутагт хэрэгжиж буй холбогдох үйлчилгээ, хөтөлбөрүүдийг тодорхойлох чадвартай болсон байна
- Хүн сүрьеэ болон DR-TB-ийн оношилгоо, эмчилгээг төрийн эсвэл хувийн хэвшлээс үл хамааран хамгийн чанартай тусламж үйлчилгээ авах эрхтэй гэдгийг ойлгосон байна
- Хувийн хэвшлээс үйлчилгээ авч буй сүрьеэтэй хүмүүст шаардлагатай зөвлөгөө, чиглүүлгийг өгөх чадвартай болсон байна

Санал болгож буй арга зүй

- Танилцуулга ба хэлэлцүүлэг
- Слайд дээр инфографик, график, хүснэгт, диаграм ашиглах
- Боломжтой үед оролцогчдоос санал авч, харилцан идэвхтэй хэлбэрээр хичээл явуулах
- Асуулт, тодруулгад хангалттай хугацаа гаргах

Шаардлагатай материал

- Цагаан самбар эсвэл флипчарт
- Проектор бүхий танилцуулгын хэрэгсэл

Яагаад УСХ-ийн талаар ойлголттой байх хэрэгтэй вэ?

- Эрүүл мэндийн байгууллагын түвшинд сүрьеэ болон DR-TB-тэй хүмүүст үйлчилгээ үзүүлдэг ажилтнууд хэн болохыг ойлгох
- TB Champion-ууд ажлын явцдаа ямар хүмүүстэй хамтран ажиллах магадлалтайг мэдэх
- Сүрьеэтэй хүмүүст шаардлагатай үйлчилгээг зөв байгууллага, зөв мэргэжилтнээс авахад нь чиглүүлж туслах

Нөхцөл байдлыг тайлбарлан ойлгуулах нь

- Сургагч өмнөх хичээлээр оролцогчид сүрьеэ болон DR-TB-ийн тархалт, ачааллын талаар ойлголт авсныг сануулж хичээлийг эхлүүлнэ.
- Мөн тухайн улс сүрьеэ болон DR-TB-ийн оношилгоо, эмчилгээг өргөн хүрээтэй нийтийн эрүүл мэндийн тогтолцоогоор дамжуулан үнэ төлбөргүй үзүүлдэг болохыг тайлбарлана. TB Champion-уудын хувьд энэ тогтолцоог ойлгох нь маш чухал гэдгийг онцлоно.
- Сургагч оролцогчдоос өвчнийхөө хугацаанд уулзаж байсан эрүүл мэндийн ажилтан, үйлчилгээ үзүүлэгчдийн төрлүүдийг нэрлэхийг хүснэ. Үүнийг мод, схем зэрэг дүрслэлээр хамтран бүтээх дасгал болгон явуулж болно.
- Оролцогчдоос хувийн хэвшлийн байгууллагатай холбоотой туршлагаасаа товч хуваалцахыг хүснэ.
- Мөн хүн бүр төрийн болон хувийн хэвшлийн аль ч байгууллагаас үйлчилгээ авах эрхтэй бөгөөд хаана хандсанаас үл хамааран чанартай оношилгоо, эмчилгээ авах ёстойг тайлбарлана.

Гол мэдээлэл, мессежийг хүргэх нь

- Сургагч NSP-ийн үндсэн чиглэлүүдийг товч танилцуулж, бодлого нь аймаг, дүүрэг, сумын түвшинд хүмүүст хэрхэн нөлөөлдөг талаар жишээ өгнө.
- Үүний дараа ҮСХ-ийн бүтэц, шатлалын талаар тайлбарлах бөгөөд явцын дунд оролцогчдын өмнөх мэдлэгийг асуулт, ярилцлагаар тодруулж оролцоог хангана.
- Сургагч PowerPoint дээрх диаграммаас гадна самбар эсвэл флипчарт дээр бүтцийг зурж тайлбарлаж болно.
- Оролцогчид бүтцийг ойлгосон гэдэгт итгэлтэй болсны дараа сүрьеэтэй хүмүүст зориулсан нийгмийн хамгааллын тогтолцооны хэрэгцээг тайлбарлана.
- Одоогоор оношлогдоогүй хүмүүсийн ихэнх нь хувийн хэвшлээс тусламж авч байгаа эсвэл огт оношлогдоогүй хэвээр байгаа гэж үздэгийг оролцогчдод сануулна.
- Хувийн хэвшлийн оролцооны гол зорилго нь хувийн хэвшлээс үйлчилгээ авч буй хүмүүст төрийн системд байдаг боломжууд — оношилгоо, эмчилгээ болон бусад үйлчилгээг аль болох бүрэн хүргэхэд оршдог гэдгийг тайлбарлана.

Хичээлийн агуулга

Дэд хэсэг 1: Үндэсний стратегийн төлөвлөгөө (NSP)

- Өөрийн улсын Үндэсний стратегийн төлөвлөгөөний (NSP) гол чиглэл, зорилго, зорилтот үзүүлэлтүүдийг тайлбарлана.

Дэд хэсэг 2: Улсын эрүүл мэндийн тогтолцооны бүтэц

- Улсынхаа эрүүл мэндийн тогтолцоог товч танилцуулна.
- Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөр (ҮСХ/НТП) нь босоо (vertical) эсвэл нэгдмэл/хөндлөн (horizontal) бүтэцтэй хөтөлбөр эсэх, мөн нийтийн эрүүл мэндийн тогтолцоотой хэрхэн уялдан ажилладгийг тайлбарлана.

Дэд хэсэг 3: ҮСХ-ийн бүтэц

- Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөрийн бүтцийг тайлбарлана.
- Бодлого хэрхэн боловсруулагддаг талаар танилцуулна.
- Оношилгоо болон эмчилгээний үйлчилгээ хаана, ямар түвшинд үзүүлэгддэгийг тайлбарлана.
- Түвшин бүрд оролцдог гол байгууллага, оролцогч талуудыг танилцуулна.
- Энэ хэсэгт сургагч “Global Drug Facility (GDF)” буюу Дэлхийн Эмийн Сангийн талаар танилцуулж болно. Stop TB Partnership-ийн удирддаг GDF нь сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн (DR-TB) оношилгоо, эмчилгээний чанарын баталгаатай бүтээгдэхүүний хүртээмжийг хангах чухал худалдан авалтын механизм юм.
GDF нь дэлхийн эрэлтийг нэгтгэж, олон улсын шаардлага хангасан үйлдвэрлэгчидтэй хамтран ажилласнаар улс орнуудад, ялангуяа бага болон дунд орлоготой орнуудад DS-TB болон DR-TB-ийн эмүүд (шинэ DR-TB

эмчилгээний схемүүдийг багтаан), мөн түргэвчилсэн молекул оношлуурыг харьцангуй бага өртгөөр худалдан авах боломжийг бүрдүүлдэг. Чанарын хатуу хяналтын тогтолцоо нь өвчтөнд хүрч буй эм, оношлуур олон улсын аюулгүй байдал, үр нөлөөний стандартыг хангаж байгааг баталгаажуулдаг. ҮСХ болон хэрэгжүүлэгч байгууллагуудын хувьд GDF нь зөвхөн худалдан авалтын дэмжлэг бус, техникийн зөвлөгөө, нийлүүлэлтийн төлөвлөлт, хэрэгцээний тооцооллын дэмжлэг үзүүлдэг тул сүрьеэгийн эм, хэрэгслийн хүртээмжийн дутагдлыг бууруулахад зайлшгүй чухал түнш болдог.

- Хэрэв оролцогчид ҮСХ-ийн худалдан авалтын багтай нягт хамтран ажиллах магадлалтай бол сургагч GDF-ийн каталогийн холбоосыг хуваалцаж болно.

Дэд хэсэг 4: Нийгмийн хамгаалал ба холбон зуучлах үйлчилгээ

- Ихэнх улс оронд сүрьеэгийн үйлчилгээ үнэ төлбөргүй байдаг ч өвчтөнүүд тодорхой хэмжээний шууд бус зардал гаргах шаардлагатай болдог. Үүнд нэмэлт эм, нэмэлт шинжилгээ, мөн тээвэр, байр зэрэг эмнэлгийн бус зардлууд орно.
- Үүн дээр ажлын бүтээмж буурах, орлого тасалдах зэрэг эдийн засгийн хүндрэл нэмэгддэг. DR-TB-тэй хүмүүсийн шинж тэмдэг илүү хүнд байдаг тул орлогын алдагдал ихсэх эрсдэлтэй бөгөөд тэдэнд илүү өргөн хүрээний нийгмийн хамгаалал шаардлагатай байдаг.
- Мөн өвчинтэй холбоотой ялгаварлан гадуурхалт, гутаан доромжлолын улмаас үүсэх шууд бус сэтгэлзүйн болон нийгмийн өртөг бий.
- Төрийн эрүүл мэндийн байгууллагаар үйлчлүүлж буй хүмүүсийн хувьд оношилгооны шинжилгээнүүд үнэ төлбөргүй байдаг. Харин хувийн хэвшлээс үйлчилгээ авч буй хүмүүст хувийн лаборатори эсвэл үйлчилгээ үзүүлэгчид рүү нөхөн төлбөр олгох тогтолцоо зарим оронд байдаг (тухайн улсын нөхцөлд тохируулан тайлбарлана).
- Төрийн секторын хүрээнд сүрьеэ болон DR-TB-ийн эмчилгээ ихэвчлэн үнэ төлбөргүй байдаг бөгөөд олон улс хувийн хэвшлээр үйлчлүүлж буй хүмүүст ч эмийн сан, хувийн эмчээр дамжуулан үнэ төлбөргүй эм олгох тогтолцоотой байдаг.
- Эмчилгээ тасалдахаас сэргийлэх, сүрьеэтэй хүмүүсийн эдийн засгийн хүндрэлийг бууруулах зорилгоор төрөөс хэрэгжүүлдэг нийгмийн хамгааллын хөтөлбөрүүд бий.
 - Танай улсад хэрэгжиж буй нийгмийн хамгааллын хөтөлбөрүүдийг тайлбарлана.

Дэд хэсэг 5: Хувийн хэвшлээс тусламж үйлчилгээ авч буй хүмүүс (шаардлагатай тохиолдолд)

- Хүн амын ойролцоогоор х% нь хувийн эмнэлэг, клиникээр үйлчлүүлдэг (тухайн улсын нөхцөлд тохируулан тайлбарлана).
- Танай улсын хувийн хэвшлийн эрүүл мэндийн салбарын бүтцийг тайлбарлана.

- Хувийн хэвшлээс үйлчилгээ авч буй хүмүүс өөрөөсөө өндөр хэмжээний зардал гаргах шаардлагатай болдог бөгөөд үйлчилгээний чанар харилцан адилгүй байдгийг тайлбарлана.
- Ялангуяа DR-TB-ийн оношилгоо, эмчилгээ хувийн хэвшилд өндөр өртөгтэй байх хандлагатай байдаг.
- Эмийн сан, лаборатори болон хувийн хэвшлийн бусад оролцогч талуудын гүйцэтгэх үүргийг тайлбарлана.

Хичээлийг дүгнэхэд зориулсан сургагчийн тэмдэглэл

Хичээлийг нэгтгэн дүгнэх

- Сургагч оролцогчдоос нэг хуудас цаас авч, өөрсдийн амьдарч буй хот/сум/дүүрэг/аймгийн Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөрийн (ҮСХ/NTP) бүтцийг зурж, тухайн байгууллагуудад ажилладаг гол мэргэжилтэн, ажилтнуудын албан тушаалыг тэмдэглэхийг хүснэ.
- Сургагч оролцогчдод ҮСХ-ийн гол ажилтнуудтай өөрсдийгөө танилцуулж, TB Champion-ийн хувиар тэдэнтэй нягт хамтран ажиллах шаардлагатайг сануулна.
- Энэхүү хамтын ажиллагаа нь TB Champion-ууд зорилгодоо хүрэхэд маш чухал болохыг онцлон тайлбарлана.
- Сургагч оролцогчдыг өөрийн улс эсвэл бүс нутагт хэрэгжиж буй нийгмийн хамгааллын хөтөлбөрүүдийн талаар илүү дэлгэрэнгүй судлахыг уриална. Үүний үндсэн дээр тэд шинэ хөтөлбөр, дэмжлэгийн тогтолцоог бий болгох талаар нөлөөллийн үйл ажиллагаа өрнүүлэхээс гадна, сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүс одоо байгаа боломж, үйлчилгээг мэдэж, хэрхэн хүртэх талаар мэдээлэлтэй болоход дэмжлэг үзүүлж чадна.
- Хичээлийн төгсгөлд сургагч оролцогчдоос тухайн хичээлээс авсан хамгийн чухал хоёр санааг нэрлэхийг хүснэ.
- Мөн оролцогчдоос өөрсдийн орон нутагт хамтран ажиллах боломжтой гэж үзэж буй хувийн хэвшлийн эрүүл мэндийн байгууллага, үйлчилгээ үзүүлэгчдийг тодорхойлохыг хүснэ.

Уялдаа холбоог тайлбарлах нь

- Сургагч ҮСХ-ийн бүтэц болон түүний хүрээнд ажиллаж буй төрөл бүрийн ажилтан, мэргэжилтнүүдийн үүргийг ойлгох нь TB Champion-ийн гүйцэтгэх үүргийг зөв тодорхойлж, үр дүнтэй ажиллахад нэн чухал болохыг онцлон тэмдэглэнэ.

Модуль 3: Сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээний шатлал (TB Care Cascade)

Нийт хичээлийн тоо: 2

- Хичээл 1: Бидний сүрьеэгийн түүхүүд (90 минут)
- Хичээл 2: Эдгэрэл рүү хүрэх замууд (90 минут)

Нийт хугацаа: 3 цаг

Энэ модулийн тухай

Энэхүү модуль нь оролцоонд суурилсан бөгөөд дараах зорилготой:

- Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ (DR-TB)-ийн талаарх өөрсдийн хувийн туршлага, түүний амьдралд үзүүлсэн нөлөөг хуваалцах
- TB болон DR-TB-тэй хүмүүст тусламж үйлчилгээний шат бүрт тулгарч болох саад бэрхшээлийг хамтран ойлгож, тодорхойлох
- Эдгээр саад бэрхшээлийг нөлөөллийн ажил, олон нийтийн мэдлэг олгох үйл ажиллагаа эсвэл үе тэнгийн дэмжлэгийн боломж болгон хувиргаж эхлэх

Энэ модулийн хичээлүүдийг туршлагатай TB Champion-ууд, ялангуяа DR-TB-ийг даван туулсан хүмүүс удирдан явуулах нь хамгийн тохиромжтой.

Хичээл 1: Бидний сүрьеэгийн түүхүүд

Сургагчид зориулсан нээлтийн заавар

Хичээлийн бүтэц

- Модуль 3-ын эхний хичээл нь нэг үндсэн хэсгээс бүрдэх бөгөөд нийт 90 минут үргэлжилнэ.
- Боломжтой бол DR-TB-ийг даван туулсан олон оролцогчдыг оролцуулж, өөрсдийн түүхээ хуваалцахыг дэмжинэ.

Хичээлийн зорилго

- Аюулгүй, дэмжсэн орчин бүрдүүлж, оролцогчдыг өөрсдийн сүрьеэгийн түүхээ хуваалцахад урамшуулах
- Сүрьеэг даван туулсан хүмүүс гэсэн нийтлэг үнэмшил, туршлага дээр тулгуурлан оролцогчдын эв нэгдлийг бэхжүүлэх
- Өөрсдийн түүх ямар хүчтэй, нөлөөтэй байж болохыг оролцогчдод ойлгуулах

Хүлээгдэж буй суралцах үр дүн

- Оролцогчид өөрсдийн хувийн түүхийг хоорондоо хуваалцаж эхэлсэн байна.
- Оролцогчид TB болон DR-TB бусдын амьдралд хэрхэн нөлөөлснийг сонсож ойлгосон байна.

- Оролцогчид сүрьеэ болон DR-TB хүмүүсийн амьдралд олон талын нөлөө үзүүлдгийг ойлгосон байна.

Яагаад түүхээ хуваалцах хэрэгтэй вэ?

- Өөрийн сүрьеэгийн түүхийг чангаар илэрхийлэн ярих үйл явц нь өөрөө шинэ бөгөөд хүчирхэгжүүлэх туршлага болдог. Ихэнх оролцогчид өмнө нь найз нөхөд, гэр бүлийнхэнтэйгээ ч ийм түүхээ нээлттэй хуваалцаж байгаагүй байдаг.
- Бие биенийхээ түүхийг сонсох нь TB болон DR-TB-тэй хүмүүст тулгардаг бэрхшээлүүдийн талаар хамтын ойлголт бий болгодог.

Шаардлагатай материал

- Ундны ус
- Дугуй хэлбэрээр суух боломжтой орчин (шалан дээр эсвэл сандал дээр сууж болно)
- Аль болох тайван, саад багатай орчин — гар утаснуудыг чимээгүй горимд оруулах

Санал болгож буй аргачлал

Оролцогчид дугуйлан сууж, ээлжлэн өөрсдийн TB болон DR-TB амьдралд нь хэрхэн нөлөөлсөн тухай хувийн түүхээ хуваалцана. Зарим оролцогчид өөрсдөө болон гэр бүлийнхэн нь өвчнийг хэрхэн хүлээн авч, даван туулсан тухайгаа мөн ярьж болно.

Орчныг бүрдүүлэх нь

- Сургагч хичээлийг танилцуулж, зорилгыг тайлбарлан оролцогчдыг идэвхтэй оролцохыг урьна.
- Энэ хичээлийг ideally TB Champion өөрөө удирдах бөгөөд эхлээд өөрийн түүхээ хуваалцаж эхэлнэ.
- Сургагч оролцогчдыг хүнд сэдвээ хуваалцахаас өмнө тухайн орчиндоо тайван төвлөрөхөд туслах богино “grounding exercise” буюу сэтгэл төвлөрүүлэх дасгалаар эхлүүлж болно. Энэ нь оролцогчдод хэр их зүйл хуваалцахаа өөрсдөө сонгох боломжтой гэдгийг сануулж, сэтгэлзүйн аюулгүй байдлыг бүрдүүлдэг. Ийм эхлэл нь түгшүүрийг бууруулж, хүнд эмоцын хүчийг сааруулан, бие биенээ хүндэтгэн сонсох орчныг бий болгодог. Уг дасгалыг Хавсралт 2-т дэлгэрэнгүй тайлбарласан.
- Оролцогчид ярьж эхэлсний дараа тэднийг дундаас нь тасалдуулахгүй байх үүднээс хангалттай хугацаа төлөвлөх нь чухал. 90 минутын хугацаанд ойролцоогоор 20 оролцогч тус бүр 3–4 минут ярьж чадна гэж тооцоолсон.
- Сургагч хичээлийн үеэр гаднын саадгүй, зөвхөн оролцогчид болон сургагчид байх нөхцөлийг хангана. Энэ нь сайн дурын оролцоонд суурилсан дасгал

бөгөөд хүн бүр заавал түүхээ хуваалцах албагүй гэдгийг тодорхой тайлбарлана. Хэн нэгэнд дарамт учруулахгүй, шүүмжлэлгүй орчин бүрдүүлж, оролцогчдын мэдээлэл нууцлагдахыг баталгаажуулна.

Сургагчид зориулсан бусад урьдчилсан зөвлөмж

- Энэ хичээл нь сэтгэл хөдөлгөм туршлага болох магадлалтай тул сургагч маш мэдрэмжтэй, зөөлөн чиглүүлэн удирдах шаардлагатай.
- Оролцогчдод бодол, мэдрэмжээ цаасан дээр тэмдэглэх хугацаа өгч болно. Энэ нь олон нийтийн өмнө ярихаас эмээж буй хүмүүст илүү дэмжлэг болдог.
- Хувийн түүхүүд нь маш хүчтэй хэрэгсэл бөгөөд зөв ашиглавал нөлөөллийн ажлын үр дүнтэй арга болж чаддаг.
- Боломжтой тохиолдолд TB Champion-уудыг эдгэрэлт, үйлчилгээ сайжирсан туршлага, эсвэл өөрсдийн ажигласан эерэг өөрчлөлтийн тухай хуваалцахыг уриалж болно. Гэхдээ одоо ч тулгарч буй бэрхшээлүүдийг үнэнч, хүндэтгэлтэйгээр илэрхийлэх нь чухал.

Хичээлийн агуулга

- Энэ хичээлд тусгайлан тогтоосон агуулга байхгүй.
- Энэхүү хичээл нь TB эсвэл DR-TB-ийг даван туулсан хүмүүст өөрсдийн түүхээ зааварчилгаа, шүүлтүүргүйгээр чөлөөтэй хуваалцах орон зайг олгодог. Хүний талыг нь ихэвчлэн орхигдуулдаг эдгээр өвчний хүрээнд энэхүү орон зай нь хүмүүст маш хувийн туршлагаа нээлттэй, чөлөөтэй ярилцах ховор боломж болдог.
- Энэ хичээлийн эерэг үр дүн нь оролцогчдын хооронд өрөвдөх сэтгэл, эв нэгдэл, харилцан ойлголцол, нягт холбоо үүсэх явдал бөгөөд энэ нь олон эерэг үр дүнд хүргэж чадна.
- Олон оролцогчийн хувьд энэ нь өөрсдийн туршлагыг анх удаа ил тод хуваалцаж, мөн TB болон DR-TB бусдын амьдралд хэрхэн нөлөөлснийг сонсох боломж болдог.

Хичээлийг дүгнэхэд зориулсан сургагчийн тэмдэглэл

Хичээлийг нэгтгэн дүгнэх

- Сургагч тохиромжтой мөчид хичээлийг өндөрлөж, түүхээ хуваалцсан оролцогчдод талархал илэрхийлнэ.
- Хичээлийг зөвөөр хаахын тулд Хавсралт 3-т тайлбарласан дасгалыг ашиглаж болно. Энэхүү дасгал нь оролцогчдод хуваалцсан мэдрэмжээ “дотроо тогтоон барих”, хэт эмзэг эсвэл сэтгэл хөдлөлдөө автсан байдалтай үлдэхээс сэргийлэхэд тусалдаг. Мөн оролцогчдын анхаарлыг одоо цаг мөч рүү зөөлөн буцааж, түүхээ ярьсны дараах сэтгэлзүйн тогтвортой байдлыг дэмждэг.

- Хүчтэй сэтгэл хөдлөл илрэх нь хичээл амжилтгүй болсон гэсэн үг биш. Харин хүмүүсийг сэтгэлзүйн хувьд “нээлттэй” байдалтай нь хаалтгүй орхих нь сөрөг нөлөөтэй байж болно. Тиймээс хэлэлцүүлгийн хугацааг богиносгосон ч гэсэн хичээлийг зохих ёсоор хаах цагийг заавал гаргах хэрэгтэй.

Уялдаа холбоог тайлбарлах нь

- Энэ хичээлээс дараагийн хичээл рүү шилжихдээ оролцогчид ТВ болон DR-TB-ийн тусламж үйлчилгээний шат бүрт тулгардаг бэрхшээлүүдийг тодорхойлж эхэлнэ.
- ТВ Champion-уудын туршлагаас гарч ирсэн оношилгоо, ялгаварлан гадуурхалт, эмчилгээний мөрдөлт зэрэг асуудлуудыг тэмдэглэн авч, сургалтын дараагийн хэсгүүдэд эргэн холбон тайлбарлах нь оролцогчдод шинэ ойлголтуудыг илүү сайн уялдуулан ойлгоход тусална.
- Оролцогчид хоорондоо хэрхэн холбогдож, харилцаж байгааг ажиглаж, энэ холбоон дээр тулгуурлан “сүлжээ” гэсэн ойлголтыг танилцуулж болно.

Хичээл 2: Эдгэрэх арга замууд

СУРГАГЧ НАРТ ЗОРИУЛСАН УДИРДАМЖ

Хичээлийн бүтэц

- 3-р модулийн хоёр дахь хичээл нь 90 минутын хугацаанд хэрэгжүүлэх нэг үндсэн хэсгээс бүрдэнэ. 90 минутыг дараах байдлаар хуваарилж болно.
 - 15 минут: Танилцуулга (оролцогчдыг бүлэгт хуваах болон үе шатуудыг тайлбарлах)
 - 45 минут: Бүлгийн ажил
 - 30 минут: Тайлагнах, туршлага хуваалцах, хэлэлцүүлэг
- Сургагч нь өмнөхийн адил эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ (DR-TB)-д түлхүү анхаарч, эмэнд мэдрэг сүрьеэ (DS-TB)-тэй харьцуулахад тусламж үйлчилгээний шатлал DR-TB-ийн үед хэрхэн илүү төвөгтэй, хүндрэлтэй байдгийг онцлон тайлбарлахыг зөвлөж байна.

Хичээлийн зорилго

- Оролцогчдын сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээний шатлал (TB Care Cascade)-ын талаарх ойлголтыг гүнзгийрүүлэх.
- Оролцогчид өөрсдийн TB болон DR-TB-ийн туршлага дээр үндэслэн тусламж үйлчилгээний шат бүрд тулгарч болох бэрхшээлүүдийг тодорхойлоход дэмжлэг үзүүлэх.
- Эдгээр хүндрэлүүд нь сүрьеэтэй олон хүнд, тэр дундаа эрэгтэй, эмэгтэй болон хүйс, бэлгийн цөөнхийн хүмүүст нийтлэг тулгардаг асуудал болохыг бүлгээрээ ойлгоход чиглүүлэх.

Хүлээгдэж буй суралцах үр дүн

- Оролцогчид сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээний шатлал болон түүний үе шатуудыг ойлгосон байна.
- Оролцогчид үе шат бүрд өөрсдөд нь тулгарсан саад бэрхшээлийг тодорхойлсон байна.
- Оролцогчид бусад хүмүүсийн өөр өөр үе шатанд туулсан хүндрэлүүдийн талаар ойлголттой болж, зарим саад бэрхшээл нь хүйсээс хамааран ялгаатай байдгийг мэдсэн байна.
- Оролцогчид сүрьеэтэй холбоотой өөрсдийн туршлагын ижил болон ялгаатай талуудыг ойлгож эхэлсэн байна.

Шаардлагатай материал

- Том цаас (chart paper) – хамгийн багадаа 10 ширхэг, өнгөт байвал зохимжтой
- Маркер, өнгийн үзэг
- Наадаг тэмдэглэлийн цаас (Post-it notes)
- Бүлгийн ажил хийх ширээ

Яагаад тусламж үйлчилгээний шатлал дахь саад бэрхшээлийг авч үзэх хэрэгтэй вэ?

- Тусламж үйлчилгээний шатлалын дасгал нь оролцогчдод эдгэрэл рүү чиглэсэн замналын туршид үүсэж болох бүх төрлийн бэрхшээлийг системтэйгээр авч үзэх боломж олгодог.
- Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүнд тулгарч болох хүндрэлүүдийг урьдчилан ойлгох нь үе тэнгийн дэмжлэг үзүүлэх чухал чадвар юм.
- Хүйсээс шалтгаалсан саад бэрхшээлийг ойлгох нь TB Champions-д хүйсийн мэдрэмжтэй дэмжлэг үзүүлэхэд тусална.

Нөхцөл байдлыг бүрдүүлэх нь

- Сургагч оролцогчдыг сонирхолтой дасгал эсвэл тоглоом ашиглан жижиг бүлгүүдэд хувааснаар хичээлийг эхлүүлнэ.
- Дараа нь хичээлийн зорилго болон бүтцийг тайлбарлана.
- Үүний дараа оролцогчид бүлгийн ажлаа эхлүүлнэ.
- Сургагч болон хамтран ажиллагч нь өрөөгөөр явж, бүлгүүдэд чиглэл өгч, асуултад нь хариулна.

Сургалтын өмнөх нэмэлт зөвлөмж

- Сургагч жишээ өгч болох ч оролцогчдыг хэт чиглүүлэхээс зайлсхийх хэрэгтэй.
 - Жишээлбэл, оролцогчид нэг үе шат хаана дуусаж, дараагийн шат хаанаас эхлэх талаар асууж болно.
 - Эсвэл гутаан доромжлол нь бүх үе шатанд нөлөөлдөг хөндлөн хүчин зүйл учраас аль шатанд хамааруулах талаар асууж болно.
 - Сургагч оролцогчдоос DR-TB-тэй хүмүүс тусламж үйлчилгээний шатлалыг хэрхэн өөрөөр, илүү хүндрэлтэй туулдаг талаар эргэцүүлэн бодохыг хүснэ.
- Сургагч бүлэг бүрийг эхэндээ ахлагч сонгож, тайлагнах үүрэг хариуцлага өгөхийг дэмжинэ.
- Ялангуяа дуугүй, оролцоо багатай бүлгүүдэд анхаарч, шаардлагатай тохиолдолд нэмэлт дэмжлэг үзүүлнэ.
- Хүйсээс шалтгаалсан саад бэрхшээлийн талаар жишээ ашиглан бодож үзэхийг бүлгүүдэд урамшуулна.
- Оролцогчдод өөрсдийн эрүүл мэндийн тогтолцоотой харьцаж байсан туршлагадаа үндэслэн дараах энгийн асуултыг өөрөөсөө асуухыг сануулна: “Үе шат бүрд ямар өөрчлөлт гараасай гэж та хүсэж байсан бэ?”

Санал болгож буй арга зүй

Энэхүү хичээл нь бүлгийн ажилд суурилсан байдлаар явагдана. Оролцогчдыг ideally 5–7 хүний бүрэлдэхүүнтэй дөрвөн бүлэгт хувааж болно. Бүлэг бүрт тусламж үйлчилгээний шатлалын нэг үе шатыг оноож, тухайн шатны нэрийг бичсэн том цаас өгнө.

Оролцогчид сургагчийн дэмжлэгтэйгээр хамтран ажиллаж, өөрсдөд оноогдсон үе шатанд тулгардаг саад бэрхшээл, хүндрэлүүдийг тодорхойлно.

Мөн оролцогчдыг нийгэм хүмүүсээс хүйсээс нь хамааран өөр өөр хүлээлт шаарддаг байдгийг, энэ нь тусламж үйлчилгээний шатлал дахь бэрхшээлд хэрхэн нөлөөлж болохыг эргэцүүлэн бодоход уриална.

Жишээлбэл:

- Сүрьеэтэй эрэгтэй хүн ажил, орлогоо нэн тэргүүнд тавьснаас шинжилгээнд хамрагдах боломж гаргалгүй оношлуулах хугацаа хойшлох эрсдэлтэй байж болно.
- Харин сүрьеэтэй эмэгтэй хүн оношлогдсоныхоо дараа төрсөн гэр рүүгээ явуулах нөхцөл байдалтай тулгарч болно.

Бүлэг бүр дараа нь нийт оролцогчдод тайлагнана. Оролцогчид бусад бүлгийн үе шатанд ч мөн санал, нэмэлт мэдээлэл өгөх боломжтой байна.

Оролцогчид саад бэрхшээлүүдийг Post-it цаасан дээр бичиж, том цаасан дээр нааж ажиллаж болно.

Хичээлийн агуулга

“Эдгэрэх арга замууд” нь оролцогчдод өөрсдийн эдгэрэлд нөлөөлсөн эрүүл мэндийн байгууллага болон олон нийтийн орчин дахь саад бэрхшээлүүдийг тодорхойлоход чиглэсэн бүлгийн дасгал юм.

Өмнөх хичээл дээр хуваалцсан хувийн түүхүүддээ тулгуурлан оролцогчид ТВ болон DR-TB-ийн туршлагаа илүү бүтэцтэй байдлаар эргэцүүлэн бодож, сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээний шатлалын хүрээнд өөрсдийн амьдралд нөлөөлсөн эсвэл ноцтой нөлөөлөх боломжтой байсан асуудлуудыг тодорхойлно.

Саад бэрхшээлүүдийг дөрвөн үндсэн үе шатанд ангилан авч үзэж болно. Эдгээр үе шатыг өнгөт том цаасан дээр бичиж хананд эсвэл ширээн дээр байрлуулна.

Дөрвөн үе шат:

- Шинж тэмдэг илэрч, тусламж эрж эхлэх
- Онош тогтоолгох
- Эмчилгээг эхлүүлж, бүрэн дуусгах
- Эдгэрч, хэвийн амьдралдаа эргэн орох буюу сүрьеэгийн дараах амьдрал

Доорх хүснэгт нь оролцогчид хувь хүн, олон нийт болон эрүүл мэндийн тогтолцооны түвшинд тулгарч болох зарим саад бэрхшээлийг хэрхэн тодорхойлж болохыг харуулсан жишээ болно:

Оролцогчид хамтран эрүүл мэндийн байгууллага болон олон нийтийн орчинд тулгарч буй саад бэрхшээлүүдийг задлан шинжилж, ангилан бүлэглэж болно. Сүрьеэтэй холбоотой хэлэлцүүлгүүдэд ихэвчлэн хувь хүнтэй холбоотой асуудал болон эрүүл мэндийн тогтолцооны хүндрэлүүдийг тус тусад нь авч үздэг бөгөөд ингэснээр сүрьеэтэй хүний бодит туршлага, цогц хэрэгцээг бүрэн ойлгохгүй өнгөрөх нь олонтаа байдаг.

Сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээний замналыг үе шат бүрээр нь системтэй авч үзснээр оролцогчид хүмүүс яг хаана, ямар хүндрэлтэй тулгарч байгааг тодорхойлоод зогсохгүй, дэмжлэг үзүүлэх, оролцоо нэмэгдүүлэх, өөрчлөлт хийх бодит боломжуудыг мөн олж харж чадна. Энэхүү цогц дүн шинжилгээ нь сүрьеэ, ялангуяа эмэнд тэсвэртэй сүрьеэг зайлшгүй тохиолдох эсвэл даван туулах боломжгүй өвчин мэтээр бус, харин эрт оношилгоо, хүнд төвтэй тусламж

үйлчилгээ, олон нийтийн дэмжлэг, хариу үйлдэл үзүүлэх чадвартай эрүүл мэндийн тогтолцооны тусламжтайгаар үр дүнтэй даван туулах боломжтой өвчин гэж ойлгоход чиглэнэ. Ингэснээр энэхүү дасгал нь сургалтын үндсэн санааг дахин бататгаж өгнө. Өөрөөр хэлбэл, зөв арга хэрэгсэл, түншлэл болон сүрьеэг даван туулагчдын манлайлал байвал эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн хүндрэлүүдийг бууруулж, эдгэрэл, нэр төртэй амьдрал болон сүрьеэгийн дараах хэвийн амьдралд хүрэх бүрэн боломжтой юм.

ХИЧЭЭЛИЙГ ДҮГНЭЖ ХААХАД ЗОРИУЛСАН СУРГАГЧИЙН ТЭМДЭГЛЭЛ

Хичээлийг нэгтгэн дүгнэх нь

- Оролцогчид хэлэлцүүлгээ дуусгасны дараа сургагч тэднийг нийт бүлэгтэйгээ үр дүнгээ хуваалцахыг урьна. Бүлгүүд тайлагнах үед хүйсээс шалтгаалсан саад бэрхшээлийн талаар хэлэлцэхийг дэмжинэ.
- Эсвэл нийт оролцогчид өрөөгөөр тойрон явж, бүлэг бүрийн боловсруулсан том цааснуудтай танилцан хэлэлцэж болно.
- Тусламж үйлчилгээний замналын талаар ярилцахдаа хүндрэл бэрхшээлийг дэвшил, боломжуудтай тэнцвэртэй авч үзэх нь чухал. Бодит саад бэрхшээлийг хүлээн зөвшөөрөхийн зэрэгцээ оролцогчдод “ямар ч гарцгүй” мэт мэдрэмж төрүүлэхээс зайлсхийх хэрэгтэй.
- Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ нь өнөө үед улам бүр эмчлэгдэх боломжтой болж байгаа бөгөөд эмчилгээний үр дүн арван жилийн өмнөхтэй харьцуулахад мэдэгдэхүйц сайжирсныг оролцогчдод сануулна.
- Сургагч хичээлийг өндөрлөхдөө оролцогчдод өөрсдийн сүрьеэтэй холбоотой туршлагаа эргэцүүлэн бодож, нээлттэй хуваалцсанд талархал илэрхийлээд, эдгээр саад бэрхшээл бүр нь цаашид оролцоо, дэмжлэг үзүүлэх боломж болж болохыг онцлон тэмдэглэнэ. Энэ талаар дараагийн хичээлүүдэд дэлгэрэнгүй авч үзэхийг хэлнэ.

Холбон тайлбарлах нь

- Сургагч эдгээр саад бэрхшээлийг даван туулах нь зөвхөн оношилгоо, эмчилгээний үйлчилгээ үзүүлэхээс гадна маш чухал гэдгийг онцолж, энд л ТВ Champion-уудын гол үүрэг оршдог болохыг тайлбарлаж болно.
- Мөн гутаан доромжлол зэрэг бүх шатанд нөлөөлдөг зарим саад бэрхшээлийг ганц ТВ Champion дангаараа шийдвэрлэхэд хүндрэлтэй байдгийг, харин ТВ Champion-уудын сүлжээ, хамтын ажиллагаа нь илүү өргөн нөлөө үзүүлэх боломжтойг тайлбарлаж болно.

Модуль IV. Сүрьеэгийн манлайлагчдын үүрэг

Нийт хичээлийн тоо: 6

- Хичээл 1: Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүсийг дэмжих (120 минут)
- Хичээл 2: Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн талаарх олон нийтийн мэдлэгийг сайжруулах (60 минут)
- Хичээл 3: Сүрьеэгийн талаар нөлөөлөл, өмгөөллийн ажил хийх (120 минут)
- Хичээл 4: Гутаан доромжлол ба ялгаварлан гадуурхалтыг бууруулах (30 минут)
- Хичээл 5: Олон нийтэд суурилсан хяналт болон эрүүл мэндийн тогтолцоонд санал, дүгнэлт өгөх (60 минут)
- Хичээл 6: Өөрийгөө халамжлах дадал (30 минут)

Нийт хугацаа: 7 цаг

Хөтөлбөрийн тухай

Сүрьеэгээр өвдөж эдгэрсэн хүмүүс болон сүрьеэгийн манлайлагчид нь сүрьеэгийн хариу арга хэмжээний салшгүй чухал бүрэлдэхүүн хэсэг бөгөөд олон гол чиглэлд шийдвэрлэх үүрэг гүйцэтгэх боломжтой. Энэхүү модуль нь сүрьеэгийн манлайлагчдын гүйцэтгэх тодорхой үүргийг танилцуулж, эдгээр чиглэлд шаардагдах мэдлэг, ур чадварыг хөгжүүлэхэд чиглэнэ. Модуль төгсөх үед оролцогчид өөрсдийн үүрэг, хариуцлагыг тодорхой ойлгож, сүрьеэгийн манлайлагчийн хувиар ажлаа эхлүүлэх буюу үргэлжлүүлэхэд шаардлагатай суурь ойлголттой болсон байна.

Хичээл 1: Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүсийг дэмжих

СУРГАЛТ ЗОХИОН БАЙГУУЛАГЧДАД ЗОРИУЛСАН УДИРДАМЖ

Хичээлийн бүтэц

Энэхүү модуль 4-ийн эхний хичээл нь 5 дэд хэсгээс бүрдэх бөгөөд нийт 2 цагийн хугацаанд явуулна:

1. Сэтгэл зүй, нийгмийн дэмжлэг яагаад чухал вэ
2. Сүрьеэгийн манлайлагчид юу хийж чадах вэ
3. Хүн төвтэй үе тэнгийн дэмжлэгийн гол зарчмууд
4. Сүрьеэгийн манлайлагчдад шаардлагатай ур чадварууд
5. Хүмүүс хоорондын харилцааны ур чадвар

Өмнөх хичээлүүдийн адил эмэнд тэсвэртэй сүрьеэд онцгой анхаарал хандуулж, эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүсийн дэмжлэгийн хэрэгцээ илүү өндөр, илүү урт хугацаатай байдгийг онцолно. Мөн эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ нь эдгэрэх боломжтой бөгөөд танхимд буй олон сүрьеэгийн манлайлагчид өөрсдөө тэсвэр хатуужил, эдгэрэл, итгэл найдварын бодит жишээ гэдгийг онцлон тэмдэглэнэ.

Хичээлийн зорилго

- Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүст үе тэнгийн дэмжлэг хэрхэн үр дүнтэй тусалж болохыг ойлгуулах
- Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүст дэмжлэг үзүүлэхдээ шилдэг туршлагыг хэрэглэх чадварыг хөгжүүлэх, мөн эдгэрэл, нэр төр, боломжийн талаарх эерэг мессежийг бататгах
- Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүсийг шаардлагатай үед эмч болон бусад мэргэжилтэнд илгээх (referral) шаардлагыг ойлгуулах

Хүлээгдэж буй сургалтын үр дүн

- Оролцогчид сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүс, тэдний гэр бүл, ойр дотнын хүмүүст тулгардаг сэтгэл зүйн болон нийгмийн гол асуудлуудыг тайлбарлаж чаддаг болно
- Идэвхтэй сонсох, энгийн харилцааны ур чадвар ашиглан сэтгэл зүйн болон нийгмийн асуудлыг дэмжих арга барилд суралцана
- Мэдлэг, ойлголтод тулгуурласан итгэл найдварыг бий болгох арга барилд суралцана
- Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүст дэмжлэг үзүүлэх өөрийн үүрэг, хязгаарлалт (юуг хийж болох ба юуг хийж болохгүй)-ийг тодорхой ойлгоно

Зөвлөмжит арга зүй

- Танилцуулга (presentation)
- Хэлэлцүүлэг
- Дүрд тоглох (role play)

Шаардлагатай материал

- Танилцуулга ба проектор
- Самбар эсвэл флипчарт

Яагаад сүрьеэгийн манлайлагчдыг дэмжиж сурах хэрэгтэй вэ?

- Олон сүрьеэгийн манлайлагчид бусдад туслах нь хамгийн сэтгэл ханамжтай туршлага бөгөөд тэдний гол урам зориг болдог: “Бусад хүмүүс над шиг зовох ёсгүй”
- Ялангуяа эмэнд тэсвэртэй сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийн хувьд өөр шиг нь эмчилгээ дуусгасан хүний үгийг сонсох нь итгэл найдвар, тайвшрал өгдөг
- Өгөгдөх мэдлэг нь санамсаргүй бус, шинжлэх ухаанд суурилсан, бүтэцтэй байх ёстой. Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн үед буруу мэдээлэл нь айдас нэмэгдүүлж, эмчилгээг таслах эрсдэл үүсгэдэг

Нөхцөл байдлыг танилцуулах

- Сургагч багш нь сүрьеэгийн манлайлагчийн гол үүрэг бол сүрьеэтэй хүмүүсийг дэмжих гэдгийг сануулна

- “Сэтгэл зүй, нийгмийн сайн сайхан байдал” болон “үе тэнгийн дэмжлэг” гэсэн үндсэн ойлголтуудыг тайлбарлана
- “Яагаад сүрьеэгийн манлайлагчид сэтгэл зүйн болон нийгмийн дэмжлэг үзүүлэхэд хамгийн тохиромжтой байдаг вэ?” гэсэн асуултаар хэлэлцүүлэг өрнүүлнэ. Бүх хариултыг самбар дээр бичнэ

Бусад бэлтгэл зөвлөмж

- Сүрьеэгийн манлайлагчид сүрьеэ, эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүс болон тэдний гэр бүлд хэрхэн дэмжлэг үзүүлж болох талаар хэлэлцүүлэг явуулна
- Сургагч багш нь сүрьеэгийн манлайлагчийн хийж болох ба хийх ёсгүй зүйлсийг тодорхой ялгаж өгнө
 - Жишээ нь: сүрьеэгийн манлайлагч нь эмч эсвэл сэтгэл зүйчийг орлохгүй, сэтгэл гутрал болон сэтгэцийн эмгэгийг эмчлэх үүрэггүй
 - Оролцогчдыг шүүмжилсэн, буруутгасан өгүүлбэрүүдийг төвийг сахисан хэлбэрт хувиргах дасгал хийлгэнэ
- Харилцааны ур чадварын ач холбогдлыг тайлбарлаж, дүрд тоглох дасгал явуулна
- “Сурга, ярилц, дэмж” гэсэн зарчмыг баримтална
- Өмнөх “Түүх хуваалцах” болон “Эмчилгээ хүртэлх зам” хичээлүүдийн барьсан асуудлуудыг ашиглан хэлэлцүүлгийг баяжуулна

Хичээлийн агуулга

Дэд хэсэг 1: Сүрьеэтэй хүмүүст сэтгэл зүй, нийгмийн дэмжлэг яагаад чухал вэ?

- Сүрьеэ нь хүний биеийн эрүүл мэндээс гадна сэтгэл зүйн болон сэтгэл хөдлөлийн эрүүл мэндэд нөлөөлдөг өвчин юм. Хүн сүрьеэгийн эмчилгээ хийлгэж байж болох ч сэтгэл зүйн болон нийгмийн дэмжлэг заавал авдаггүй тохиолдол олон байдаг. Сүрьеэгийн манлайлагчид энэ чухал хоосон орон зайг нөхөх боломжтой. Энэ хэрэгцээ нь эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүсийн хувьд илүү тод илэрдэг бөгөөд тэд урт хугацааны тусгаарлалт, эмийн гаж нөлөө, эдгэрэлтийн талаарх тодорхойгүй байдалтай тулгардаг.
- Сэтгэл зүй, нийгмийн эрүүл мэнд (psychosocial health) гэдэг нь хүний эрүүл байхыг тодорхойлох сэтгэц, сэтгэл хөдлөл, нийгмийн харилцаа болон оюун санааны бүх хэмжигдэхүүнийг хамарсан ойлголт юм. Энэ нь хүний дотоод сэтгэл зүй болон бусадтай хэрхэн харилцаж, тэднийг хэрхэн ойлгож, хариу үйлдэл үзүүлж байгааны цогц харилцан үйлчлэлийн үр дүн юм.
- Хэрэв хүн сэтгэл зүй, нийгмийн хувьд эрүүл байвал сүрьеэтэй холбоотой бэрхшээлийг даван туулах чадвар нь илүү сайн, эмчилгээг бүрэн дуусгах магадлал өндөр, эрүүл мэндийн үр дүн нь илүү сайн байдаг. Энэ нь ялангуяа эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн үед маш чухал ач холбогдолтой.
- Сүрьеэгийн манлайлагчид өөрсдөө эдгэрсэн туршлагатай хүмүүс тул үе тэнгийн (peer) дэмжлэг үзүүлэх боломжтой. Үе тэнгийн дэмжлэг гэдэг нь урт хугацааны эдгэрэл, сэргэлтийг дэмжих зорилгоор урам зориг, тусалцаа өгч, авч буй харилцан үйл явц юм. Ийм дэмжлэг нь сэтгэл зүйн дэмжлэг үзүүлэх, мэдлэг хуваалцах, ур чадвар заах, практик тусламж өгөх, мөн хүмүүсийг

нөөц, боломж, дэмжлэгийн сүлжээтэй холбох зэрэг үйл ажиллагааг хамардаг.

- Сүрьеэгийн манлайлагчид өөрсдийн эдгэрэлтийн бодит туршлага болон сургалтаар олж авсан мэдлэгээ ашиглан хүмүүсийн эмчилгээний дэглэм баримтлах, бие-сэтгэлийн сэргэлт, тэсвэр тэвчээрийг нэмэгдүүлэхэд тусалдаг.
- Амьд туршлага болон зөв, шинжлэх ухаанд суурилсан мэдээллийг хуваалцах замаар сүрьеэгийн манлайлагчид эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн талаарх буруу ойлголтыг багасгаж, айдас ба буруутгалыг ойлголт, тайвшрал, бодит найдвараар солиход хувь нэмэр оруулдаг.

Дэд хэсэг 2: Үе тэнгийн дэмжигчид (Сүрьеэгийн манлайлагчид) юу хийж чадах вэ?

- Тэд сэтгэл зүрхээрээ ойлгон сонсох (compassionate listening) дэмжлэг үзүүлж, ирээдүйн талаар эерэг төсөөлөл, итгэл найдварыг бий болгоход тусалж чадна. Мөн хувь хүнтэй хамтран асуудлыг шийдвэрлэх, хэрэгжих боломжтой үйл ажиллагааны төлөвлөгөө боловсруулахад дэмжлэг үзүүлнэ. Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүсийн хувьд энэ нь хүндрэл бэрхшээлийг хүлээн зөвшөөрөхийн зэрэгцээ эдгэрэх боломж бодитоор байгаа бөгөөд эмчилгээний үр дүн өмнөхөөсөө илүү сайжирсан гэдгийг бататгахыг багтаана.
- Тэд хүмүүсийг өөрийн өвчнийг өөрөө удирдах (self-management) болон эрүүл мэндийн цогц зорилгод хүрэхэд нь дэмжихэд чухал үүрэг гүйцэтгэнэ. Сүрьеэгийн манлайлагчид бусдыг өөрийн нийгэмтэй холбогдох, дэмжлэгтэй харилцаагаа бэхжүүлэх, албан болон албан бус нөөцүүдэд хандах, мөн соёлын мэдрэмжтэй (cultural humility) хандлагаар олон янзын хүмүүстэй ажиллахад онцгой чадвартай байдаг.
- Үе тэнгийн дэмжлэг олон хэлбэртэй байж болно: ганцаарчилсан уулзалт, бүлгийн уулзалт, утсаар, WhatsApp эсвэл онлайн орчинд.
- Сүрьеэгийн манлайлагч болон сүрьеэтэй хүний хоорондын харилцаа ихэвчлэн итгэлцэл дээр суурилдаг — өвчтэй хүн өмнө нь эдгэрсэн хүний туршлагаас суралцаж, түүнийг үлгэр дуурайл болгон дагах хэлбэрээр хөгждөг. Энэ “эдгэрэлтийн үлгэрлэл” нь ялангуяа сүрьеэгийн манлайлагч өөрөө эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн эмчилгээг амжилттай дуусгасан үед илүү хүчтэй нөлөө үзүүлдэг.

Сүрьеэгийн манлайлагч юу вэ / юу хийдэг вэ	Сүрьеэгийн манлайлагч юу биш вэ / юу хийдэггүй вэ
Сүрьеэ / эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн эмчилгээ хийлгэж байсан хүн, эсвэл сүрьеэгээр өвчилсөн хүн (жишээ нь сүрьеэгээр өвчилсөн эсвэл нас барсан хүний ойрын гэр бүлийн гишүүн байж болно)	Эмнэлгийн мэргэжилтэн биш (гэхдээ өөрөө өмнө нь эмч, сувилагч, эрүүл мэндийн ажилтан байсан байж болох тохиолдлыг эс тооцно)

Сүрьеэгийн манлайлагч юу вэ / юу хийдэг вэ	Сүрьеэгийн манлайлагч юу биш вэ / юу хийдэггүй вэ
Өөрийн амьд туршлагаа хуваалцдаг	Мэргэжлийн эмнэлгийн зөвлөгөө өгдөггүй
Үлгэр дуурайлал үзүүлэгч хүн	Эрх мэдэл бүхий “захирах” байр суурь эзэлдэг хүн биш
Хүнийг зөвхөн онош, өвчин гэж бус, түүний гэр бүл, нийгэм дэх үүрэгтэй нь хамтад нь цогцоор нь хардаг	Хүнийг зөвхөн “тохиолдол” эсвэл “онош” гэж хардаг
Итгэл найдвар, урам зоригоор дамжуулан сэдэл өгдөг	Сөрөг үр дагавраар айлгаж сэдэл өгдөггүй
Шаардлагатай нөөц, боломжийг хэрхэн олж авахыг зааж, чиглүүлдэг	Хүнд шууд мөнгө эсвэл материал өгдөггүй
Хүмүүсийн нийтлэг туршлага дээр суурилсан энгийн, ойлгомжтой хэлээр ярьдаг	Зөвхөн эмнэлзүйн, хэт мэргэжлийн хэллэг ашигладаг
Эмч, сэтгэл зүйч, хуульч гэх мэт мэргэжлийн үйлчилгээ рүү чиглүүлж, холбодог	Мэргэжлийн эмчилгээ, үйлчилгээ өөрөө үзүүлдэггүй
Хувийн зорилгоо тодорхойлоход нь тусалдаг	Хүний хийх зүйлсийг заавал биелүүлэхээр тулгадаггүй

•

Сүрьеэгийн манлайлагч болон сүрьеэтэй хүний хоорондын харилцаа ихэнхдээ нэг удаагийнх байдаггүй бөгөөд ихэвчлэн хэдэн сарын турш, олон удаагийн уулзалт, харилцаагаар үргэлжилдэг. Сүрьеэтэй хүн биеийн байдал сайжирч, эмчилгээ дуусах шатандаа ойртсон үед сүрьеэгийн манлайлагч нь түүнийг өөрөө сүрьеэгийн манлайлагч болох, мөн сүрьеэ даван туулагчдын сүлжээнд (survivor-led network) нэгдэхийг урамшуулж, дэмжиж чадна.

Дэд хэсэг 3: Хүн төвтэй үе тэнгийн дэмжлэгийн гол зарчмууд

Сүрьеэгийн манлайлагчид сүрьеэтэй хүмүүст сэтгэл зүйн хэрэгцээг нь ойлгож дэмжихийн зэрэгцээ эмчилгээг амжилттай дуусгахад шаардлагатай чухал мэдээллийг өгч, үе тэнгийн дэмжлэг үзүүлж чадна. Гэхдээ энэ дэмжлэг нь тухайн хүний хэрэгцээнээс хамаарч уян хатан, хувь хүнд тохирсон байх ёстой. Мөн үе тэнгийн дэмжлэг нь зөвлөгөө өгөх (counselling) биш гэдгийг анхаарах хэрэгтэй, ялангуяа сэтгэцийн эрүүл мэндийн мэргэжлийн тусламж шаардлагатай хүмүүст сүрьеэгийн манлайлагчид заавал мэргэжлийн сэтгэл зүйчийн орлох үүрэг гүйцэтгэхгүй.

Сүрьеэгийн манлайлагчийн өгч болох үе тэнгийн дэмжлэгийн гол чиглэлүүд:

- Эмчилгээний талаарх ойлголт (treatment literacy) өгөх: эмчилгээний явцад юу хүлээх талаар мэдээлэл өгөх — эмийн тоо, эмийн нэршил, эмчилгээний

үргэлжлэх хугацаа, эмийг хэрхэн, хэзээ уух, мөн дараагийн хяналтын шинжилгээ, үзлэгүүдийн талаар тайлбарлах. Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн хувьд эмчилгээ удаан үргэлжлэх болон эмчилгээний дэглэм өөрчлөгдөх магадлалтайг урьдчилан ойлгуулах.

- Эмчилгээ таслах эрсдэлийг үнэлэх (vulnerability assessment): хүн эмчилгээг бүрэн дуусгахгүй байж болзошгүй нийгмийн болон эмнэлзүйн эрсдэлүүдийг ойлгож тодорхойлох. Ингэснээр эдгээр бэрхшээлийг урьдчилан илрүүлж, шийдвэрлэх боломжтой болдог.
- Хүйсийн онцлогт нийцсэн сэтгэл зүй, нийгмийн дэмжлэг үзүүлэх: эмчилгээг үргэлжлүүлэхэд нөлөөлөх хүйсийн онцлог хэрэгцээг харгалзан дэмжлэг үзүүлэх.
- Гэр бүлд тайлбар өгөх: өвчний талаар гэр бүлийн гишүүдэд ойлгомжтойгоор тайлбарлаж, өвчтэй хүнийг хэрхэн зөв дэмжих талаар зөвлөх.
- Гэр бүлийн гишүүдийг багтаасан мэдээлэл өгөх: бүх гэр бүлийн гишүүдийг сүрьеэгийн илрүүлэг шинжилгээнд хамруулах болон сүрьеэгээс урьдчилан сэргийлэх эмчилгээ (TPT)-ийн талаар ойлголт өгөх.
- Гаж нөлөөний талаар мэдээлэл өгөх: эмийн гаж нөлөө гарч болзошгүйг тайлбарлаж, шаардлагатай үед эмчид яаралтай хандахыг урамшуулах бөгөөд ихэнх гаж нөлөөг цаг тухайд нь илрүүлбэл зохицуулах боломжтойг тайвшруулж ойлгуулах.
- Хоол тэжээлийн талаар мэдээлэл өгөх: эмчилгээний явцад хоол тэжээлийн ач холбогдол болон амьдралын хэв маягт хийх боломжтой өөрчлөлтүүдийг тайлбарлах.
- Гэр бүлийн илрүүлэг, урьдчилан сэргийлэлтийг хангах: гэр бүлийн гишүүдийг сүрьеэгийн шинжилгээнд хамруулах, шаардлагатай тохиолдолд урьдчилан сэргийлэх эмчилгээ авахад чиглүүлэх.
- Сэтгэцийн эрүүл мэндийн асуудлыг илрүүлэх: сэтгэл гутрал, түгшүүр зэрэг асуудлыг анзаарч, зохих мэргэжлийн үйлчилгээтэй холбох.
- Дагалдах өвчний тусламж үйлчилгээтэй холбох: чихрийн шижин, ХДХВ зэрэг хавсарсан өвчний үед зохих эмнэлгийн үйлчилгээтэй холбож, хяналт хийхэд дэмжлэг үзүүлэх.
- Бусад үйлчилгээтэй холбох: тамхинаас гарах үйлчилгээ, донтолтын эмчилгээний хөтөлбөр гэх мэт шаардлагатай нийгмийн болон эрүүл мэндийн үйлчилгээнд холбох.
- Эмчилгээ тасалдсан тохиолдолд дэмжлэг үзүүлэх: шүүмжлэлгүй, буруутгалгүй хандлагаар эмчилгээг дахин эхлүүлэх, үргэлжлүүлэхэд туслах.
- Ханиалгын дэглэм, цэр аюулгүй хаях талаар мэдээлэл өгөх.
- Нийгмийн хамгааллын хөтөлбөрүүдийн талаар мэдээлэл өгөх.

Хүйсийн мэдрэмжтэй дэмжлэг болон гэр бүлийн дэмжлэгийн талаар тэмдэглэл:

Бид бүгд янз бүрийн нөхцөлд хүйсийн тэгш бус байдлыг ямар нэг хэлбэрээр мэдэрч байсан. “Эдгэрэлд хүрэх зам” дасгалын үеэр хэлэлцсэнчлэн, эмчилгээний бүх үе шатанд хүйсээс хамаарсан саад бэрхшээлүүд байдаг. Сүрьеэгийн манлайлагчид эдгээрийг харгалзан үзэж дэмжлэг үзүүлэх хэрэгтэй. Жишээлбэл, эрэгтэйчүүд ажил, орлогоо хайж нүүх магадлал өндөр байж болно; эмэгтэйчүүдийн

хувьд хоол тэжээлд тэгш бус хандах асуудал гарч болно; транс эмэгтэйчүүдийн хувьд гутаан доромжлол, гэр бүлийн дэмжлэггүй байдалтай тулгарч болно. Сүрьеэгийн манлайлагчид эдгээр хүйсийн онцлог хэрэгцээг таньж, боломжит хэмжээнд шийдвэрлэхийг хичээх хэрэгтэй.

Дэд хэсэг 4: Үе тэнгийн дэмжлэг үзүүлэхэд шаардлагатай сүрьеэгийн манлайлагчдын ур чадвар

- *Шүүмжлэлгүй, ялгаварлалгүй хандах*

Сайн үе тэнгийн дэмжигчийн хамгийн чухал чанар бол сүрьеэгийн онош, эсвэл өөрөө болон ойр дотнын хүн нь сүрьеэгээр өвчилсөнтэй холбоотой хүнд бэрхшээлтэй тулгарч буй хүнийг шүүмжлэхгүй, буруутгахгүй байх юм. Хүн бүр өвчнийг даван туулах туршлага, сэтгэл зүйн хариу үйлдэл, нөхцөл байдал өөр байдаг. Шүүмжлэл агуулсан үг хэллэг, асуулт болон дууны өнгө зэргээс зайлсхийх нь чухал.

- *Идэвхтэй сонсох*

Идэвхтэй сонсох нь итгэлцэл, харилцан ойлголцлыг бий болгож, харилцааг бэхжүүлдэг. Идэвхтэй сонсогч нь:

- Нээлттэй асуулт асуух
- Мэдрэмжийг тусган илэрхийлэх (reflections)
- Урамшуулсан, дэмжсэн хариу илэрхийлэх (affirmations)
- Харилцааны саад болох хандлага, үг хэллэгээс зайлсхийх

Фасилитатор нь хаалттай эсвэл шүүмжлэл агуулсан асуултуудыг өгч, оролцогчдоор тэдгээрийг идэвхтэй сонсох аргын нээлттэй, дэмжлэгтэй асуулт болгон өөрчлөх дасгал хийлгэж болно.

- *Эерэг хандлага*

Эмпатитай байх нь чухал боловч хэзээ ч хүнийг болон түүний гэр бүл, ойр дотнынхныг шүүмжлэх ёсгүй. Сүрьеэгийн манлайлагчид өөрийн туршлага болон асуултуудыг ашиглан хүнийг эерэг шийдэл рүү чиглүүлж чадна. Эерэг хандлага гэдэг нь бэрхшээлийг үгүйсгэх биш — харин бэрхшээлийг бодитоор хүлээн зөвшөөрч, зэрэгцүүлэн эдгэрэл, боломж, ирээдүйн итгэл найдварыг хадгалахыг хэлнэ.

- *Түүхүүдээ хуваалцах*

Түүх хуваалцах замаар үе тэнгийн дэмжигчид өөрсдийн эмзэг байдал, хүч чадлаа илэрхийлж, “үе тэнгийн” буюу адил туршлагатай гэдгээ бататгадаг. Өөрийн амьд туршлагыг хуваалцах нь шууд зааварчилгаа өгөхгүйгээр эерэг зан үйл, даван туулах арга барилыг үлгэрлэн харуулах, асуудал шийдэх сэдэл төрүүлэх боломжтой.

Гэхдээ анхаарах зүйл нь тэнцвэртэй байдал юм — хэт их ярих, өөрийн түүхээр яриаг давамгайлах эрсдэлээс зайлсхийх хэрэгтэй.

- *Сайн сүрьеэгийн манлайлагчийн эзэмших чанарууд*

Сүрьеэгийн манлайлагч нь дараах чанаруудтай байх нь зүйтэй:

- Шүүмжлэлгүй, ялгаварлалгүй ханддаг
- Тайван, найрсаг зан төлөвтэй
- Үр дүнтэй харилцагч, идэвхтэй сонсогч
- Ажлаа зохих ёсоор баримтжуулж чаддаг
- Өөр өөр нөхцөл байдалд дасан зохицох чадвартай
- Хариуцлагатай
- Өөрийн сүрьеэгийн туршлагыг бусдад туслах зорилгоор хуваалцах хүсэлтэй
- Нийгэмд хувь нэмэр оруулах эрмэлзэлтэй

ХИЙХ	ХИЙХГҮЙ
• Сүрьеэгийн тухай өөрийн туршлагаа хуваалцах • Сүрьеэгийн талаар зөв, үнэн мэдээлэл өгөх • Сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээ үзүүлэхэд олон нийтийн эрүүл мэндийн тогтолцоог дэмжих • Техникийн/эмнэлзүйн асуулт гарвал сүрьеэтэй хүмүүсийг эмчид хандахад чиглүүлэх • Сүрьеэтэй хүмүүстэй харилцаж, тэднийг урам зоригтой, идэвхтэй байхад дэмжих • Сүрьеэтэй хүмүүст зөв сонголт хийхэд нь туслах • Хүн бүрийн ойлголтын түвшинг үнэлсний үндсэн дээр сүрьеэгийн мэдээллийг тохируулж хүргэх • Мэргэжлийн, ёс зүйтэй харилцааг хадгалах	• Өөрөө тухгүй санагдах үед өөрийн хувийн мэдээллийг хэт их хуваалцах • Сүрьеэгийн талаар буруу, ташаа мэдээлэл өгөх • Сүрьеэтэй хүмүүсийг гутаан доромжлох, ялгаварлан гадуурхах мэдрэмж төрүүлэх • Улсын эрүүл мэндийн байгууллагын ажилтнуудын талаар сөргөөр ярих • Өөрийн үзэл бодлыг тулгах, эсвэл тэд таны зөвлөгөөг дагаагүйд сэтгэлээр унах • Сүрьеэгийн мэдээллийг эмнэлзүйн хэт төвөгтэй нэр томъёо (жаргон) ашиглан ойлгомжгүй болгох • Сүрьеэтэй хүмүүсээс үйлчилгээний хариуд мөнгө авах • Сүрьеэтэй хүмүүстэй бизнесийн аливаа үйл ажиллагаанд оролцох

Дэд хэсэг 5: Үе тэнгийн дэмжлэгийг үр дүнтэй үзүүлэхэд шаардлагатай харилцааны үр чадвар

- Сүрьеэтэй хүмүүст үе тэнгийн дэмжлэгийг үр дүнтэй үзүүлэхэд хүмүүс хоорондын харилцаа (interpersonal communication) хэрхэн явагддагийг ойлгох нь маш чухал.
- Хүмүүс хоорондын харилцаа гэдэг нь хоёр хүн эсвэл жижиг бүлгийн хооронд мэдээлэл, үзэл бодол, туршлага шууд солилцох үйл явц юм.
- Сонсох нь хүмүүс хоорондын харилцааны хамгийн чухал бүрэлдэхүүн хэсгүүдийн нэг (Зураг 6). Үүнтэй адил чухал зүйл нь нөгөө хүн өөрийгөө сонсогдож байгаа гэдгээ мэдэрч, илүү их мэдээлэл хуваалцахад урамшуулах явдал юм.

- Сайн үе тэнгийн дэмжигчийн чанаруудыг эргэн санахад тэдгээрийн олонх нь хүмүүс хоорондын харилцааны ур чадвартай шууд холбоотой байдаг. Үүнд:
 - Хүмүүсийн цагийг хүндэтгэх
 - Хүмүүсийг байгаагаар нь хүлээн зөвшөөрөх, “дутагдал” хайхгүй байх
 - Ярианы явцад тэвчээртэй, хүндэтгэлтэй хандах
 - Үргэлж зөв, үнэн мэдээлэл өгөх
 - Хүмүүсийг чөлөөтэй ярьж, асуулт асуухад нь урамшуулах

Бүлгийн дасгал

- Сургагч нь хоёр сайн дурын оролцогчийг дуудаж, сүрьеэгийн манлайлагч болон сүрьеэтэй эмчилгээ хийлгэж буй хүний хоорондын анхны харилцан яриаг (3–5 минут) дүрд тоглон үзүүлнэ. Үүнийг утсаар эсвэл нүүр тулсан байдлаар хийж болно. Оролцогч бүрээс энэ харилцан ярианы үед тулгарсан 2–3 бэрхшээлийг тодорхойлж, дараагийн хэлэлцүүлэгт ашиглахыг урамшуулна.
- Дүрд тоглолтын дараа сургагч тухайн харилцан ярианы талаар богино хэлэлцүүлэг өрнүүлж, юу сайн болсон болон юуг сайжруулж болох талаар ярилцана. Шүүмжлэл өгч болох ч аль болох эерэг, дэмжих өнгө аясыг хадгална.
- Бүх оролцогчдыг хосоор нь ажиллуулж, анхны харилцан яриаг дүрд тоглох дасгал хийлгэнэ. Ингэхдээ хүн бүр нэг удаа сүрьеэтэй хүний, нэг удаа сүрьеэгийн манлайлагчийн дүрийг ээлжлэн гүйцэтгэнэ.
- Хосоор хийсэн дасгалын дараа бүлгээрээ юу хамгийн хэцүү байсан, сайн үе тэнгийн дэмжигч байхад ямар ур чадвар шаардлагатай гэж үзэж байгааг хэлэлцүүлнэ. Мөн ярилцсан хэцүү нөхцөл байдлуудад хэрхэн шийдэл олох талаар хамтран санал боловсруулна.

Хичээлийг дүгнэж дуусгах тэмдэглэл

Дүгнэлт

- Сургагч нь дүрд тоглолтын хамтын дүн шинжилгээг удирдаж, юу хэцүү байсан болон юу үр дүнтэй байсан талаар оролцогчидтой хамт хэлэлцэнэ.
- Хичээлийн гол нэр томъёонуудыг давтан дүгнэж, оролцогчдоос тухайн хичээлээс авсан хамгийн чухал 2 санааг нэрлүүлэхийг хүснэ.
- Сүрьеэгийн манлайлагчдад үр дүнтэй үе тэнгийн дэмжлэг үзүүлэх ур чадварыг тогтмол дадлагажуулахыг урамшуулна.
- Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн эмчилгээний явцад үзүүлэх жижиг боловч тогтмол дэмжлэг, эерэг сануулга нь эмчилгээний үр дүнд том өөрчлөлт авчирч чадна гэдгийг сануулна.

Холболт хийх (Connecting the dots)

- Сүрьеэтэй хүмүүст дэмжлэг үзүүлэхийн тулд сүрьеэгийн манлайлагчид сүрьеэгийн талаар зохих мэдлэгтэй байх шаардлагатай.
- “Эдгэрэлд хүрэх зам” (Pathways to Cure) дасгалын хүснэгтүүдийг дахин харж, сүрьеэтэй хүмүүст дэмжлэг үзүүлэх өөр боломжуудыг тодорхойлохыг урамшуулна.
- Сүрьеэтэй хүмүүст дэмжлэг үзүүлэх явцад илэрч буй асуудал, санаа зовоосон зүйлсийг Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөр, орон нутгийн удирдлага эсвэл сүлжээний дэмжлэгээр шийдвэрлэх боломжтойг тэмдэглэж авах хэрэгтэй. Эдгээр нь санал хүсэлт болон нөлөөллийн ажлын үндэс болно.

Хичээл 2: Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн талаарх олон нийтийн мэдлэгийг сайжруулах

ХИЧЭЭЛИЙН ЭХЛЭЛИЙН ЗААВАР (СУРГАГЧДАД)

Хичээлийн бүтэц

- Энэхүү модуль 4-ийн хоёр дахь хичээл нь 3 дэд хэсгээс бүрдэх бөгөөд нийт 60 минутын хугацаанд хийнэ (дэд хэсэг тус бүр ~20 минут).
- Дэд хэсгүүд:
 1. Олон нийтийн мэдлэгийг яагаад сайжруулах шаардлагатай вэ?
 2. Олон нийтийн мэдлэг олгох уулзалт зохион байгуулах
 3. Олон нийтийн өмнө ярих ур чадвар (public speaking)
- Өмнөхтэй адил хэлэлцүүлгийн явцад эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ-д онцгой анхаарал хандуулна.

Нийт хугацаа: 60 минут

Хичээлийн зорилго

- Оролцогчдод өөрсдийн орон нутгийн иргэдийн дунд сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн талаарх мэдлэгийг нэмэгдүүлэх хэрэгцээг ойлгуулах
- Орон нутгийн иргэдэд мэдээлэл хүргэх боломжит арга замуудыг тодорхойлоход туслах
- Олон нийтэд дамжуулах гол мессежүүдийг ойлгуулах
- Сүрьеэгийн манлайлагчдыг олон нийтийн дунд айдас бууруулах, эрүүл мэндийн тогтолцоонд итгэх итгэлийг нэмэгдүүлэх мэдээлэл түгээхэд чадавхжуулах, мөн эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн эмчилгээ урт боловч эдгэрэх боломжтой гэдгийг онцлох

Хүлээгдэж буй сургалтын үр дүн

- Оролцогчид олон нийтэд мэдээлэл түгээх шаардлага, ач холбогдлыг ойлгосон байна
- Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн талаарх үндсэн мэдээлэл (өвчний тухай ба хаана хандах) түгээх шаардлагатайг ойлгосон байна
- Олон нийтийн оролцоо нь сүрьеэтэй холбоотой ялгаварлан гадуурхалт, гутаан доромжлолыг бууруулж чадна гэдгийг ойлгосон байна

Санал болгож буй арга зүй

- Илтгэл (presentation)
- Хэлэлцүүлэг
- Дүрд тоглох дасгал (role play)

Шаардлагатай материал

- Танилцуулга / проектор
- Самбар эсвэл флипчарт

Олон нийтийн мэдлэгийг сайжруулахын ач холбогдол

- Олон нийтийн мэдлэг сайжрах нь хүмүүсийг эрт оношлуулах, эрүүл мэндийн байгууллагад эрт хандах зан үйлийг дэмжиж, сүрьеэгийн халдварыг бууруулахад тусална
- Олон нийт дунд эмэнд тэсвэржилтийн тухай ойлголт ихэвчлэн хангалтгүй байдаг тул энэ мэдлэгийг нэмэгдүүлэх шаардлагатай
- Мэдээллийг бүтэцтэй, ойлгомжтой байдлаар хүргэх нь анхаарал татах, ойлголтыг сайжруулахад чухал
- Олон нийтийн өмнө ярих нь ихэнх хүмүүсийн хувьд шинэ ур чадвар тул энэ талаар дадлага хийх шаардлагатай

Хичээлийн эхлэл (Setting the context)

- Сургагч эхлээд “олон нийтийн мэдлэг” гэж юу болохыг оролцогчдоос асууж, самбар дээр хариултуудыг тэмдэглэнэ
- Дараа нь нийгмийн эрүүл мэндийн олон асуудал дээр олон нийтийн оролцоо хэрхэн зан үйлийг өөрчилж ирснийг жишээгээр тайлбарлана
- Олон нийтийн мэдлэг яагаад сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн хариу арга хэмжээнд чухал болохыг тайлбарлаж, оролцогчдын санааг тэмдэглэнэ
- Янз бүрийн орчинд ямар мэдээлэл тохиромжтой байхыг тайлбарлана (жишээ нь: сургууль дээр шинж тэмдгийг заах нь илүү тохиромжтой, харин гутаан доромжлолын талаар илүү гүн яриа нь өөр орчинд тохиромжтой гэх мэт)
- Сургагч олон нийтийн мэдлэг олгох ажлыг төлөвлөх үндсэн алхмуудыг хамтдаа тодорхойлно:
 - Хаана, хэзээ уулзалт хийх вэ?
 - Хэн оролцох вэ?
 - Хэрхэн мэдэгдэх вэ?
 - Орон нутгийн удирдагчдыг оролцуулах уу?
 - Юу ярих вэ?
 - Бусад хэн үг хэлэх вэ?
 - Асуулт авах уу?
 - Эрүүл мэндийн ажилтнууд оролцох уу?
 - Давтан уулзалт шаардлагатай юу?

СУРГАГЧДАД ЗОРИУЛСАН НЭМЭЛТ ЗААВАР

- Олон нийтийн өмнө ярих ур чадварыг дадлагажуулахыг урамшуулах
- Мэдээллийг нэг хэв загварт баригдахгүй, тухайн орон нутгийн онцлогт тохируулан хүргэхийг онцлох
- Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн тухай айдас төрүүлэх бус, үнэн зөв боловч итгэл төрүүлэх байдлаар ярихыг онцгой анхаарах
- Хэрэв хэлэлцүүлэг айдас давамгай болвол эдгэрсэн, амжилттай эмчилгээ хийлгэсэн жишээг оруулах

Хичээлийн агуулга

Дэд хэсэг 1: Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн талаар олон нийтийн мэдлэгийг яагаад сайжруулах вэ?

- Дэлхий даяар сүрьеэгийн тухай ойлголт хангалтгүй, олон буруу ойлголт түгээмэл байдаг
- Мэдлэгийг сайжруулах нь айдас багасгаж, эрүүл мэндэд эрт хандах зан үйлийг сайжруулна
- Гутаан доромжлол, ялгаварлан гадуурхалтыг бууруулахад тусална
- Мэдлэгтэй нийгэм нь бусдыг эрт оношлуулахад дэмжлэг үзүүлж, халдварын тархалтыг бууруулна

- Сүрьеэгийн манлайлагчид өөрсдийн туршлага дээр үндэслэн олон нийтийн ойлголтыг нэмэгдүүлэх хамгийн тохиромжтой хүмүүс юм
- Тэд олон нийтэд сүрьеэтэй холбоотой эрх, үйлчилгээнд хэрхэн хандах талаар мэдээлэл өгч чадна
- Олон нийтэд зөв мэдээлэл өгснөөр эрүүл мэндийн үйлчилгээний чанарыг сайжруулахад нөлөөлнө
- Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн тухай ойлголтыг тайлбарлаж, яагаад үүсдэг, хэрхэн эмчилдэг, өнөөдрийн эмчилгээний үр дүн өмнөхөөс хамаагүй сайжирсныг ойлгуулах нь чухал
- Эрт оношлогоо, эмчилгээний тасралтгүй байдал нь эдгэрэлд хүргэдгийг онцлон ойлгуулна

Дэд хэсэг 2: Олон нийтийн мэдлэг олгох уулзалт зохион байгуулах

- Сүрьеэгийн манлайлагчид олон нийтийн уулзалтыг янз бүрийн байршилд, мөн өөр өөр бүлгийн хүмүүст зориулан зохион байгуулж болно. Доор зарим жишээг дурдсан боловч тухайн орон нутгийн нөхцөл байдалд тохируулан өөрчлөх шаардлагатай.
- Тодорхой бүлэгтэй уулзалт зохион байгуулахын тулд тухайн байгууллагын менежер эсвэл удирдагчид хандаж зөвшөөрөл авах шаардлагатай байж болно. Сүрьеэгийн манлайлагчид тухайн уулзалтын хэрэгцээ, мөн оролцогчдод ямар ашиг тустай болохыг ойлгомжтой тайлбарлах хэрэгтэй.
- Олон нийтийн уулзалт бүр дээр сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн талаар үндсэн зөв мэдээлэл өгөх, мөн хүмүүсийн дунд байдаг буруу ойлголт, домгийг залруулах нь зайлшгүй шаардлагатай. Зарим гол агуулгыг доор дурдсан болно.
- Боломжтой үед орон нутгийн удирдагчид болон нөлөө бүхий хүмүүсийг уулзалтад урьж, сүрьеэгийн талаар үг хэлэхийг урамшуулах хэрэгтэй.
- Проектор эсвэл дэлгэц боломжтой бол сүрьеэгийн манлайлагчдын оролцсон видео материалыг үзүүлэх боломжтой.

Боломжит сэдвүүд	Боломжит байршил / бүлгүүд
• Яагаад сүрьеэгийн талаар ярих хэрэгтэй вэ – олон нийт яагаад сүрьеэг сонирхох ёстой вэ • Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ • Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн нийгмийн нөлөө • Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ хэрхэн тархдаг • Сүрьеэгийн төрлүүд • Сүрьеэгийн шинж тэмдэг ба эрт оношлохын ач холбогдол • Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн талаарх домог, буруу ойлголтууд • Ямар сүрьеэгийн шинжилгээ байдаг, хаана хийлгэх боломжтой вэ • Эмчилгээ үнэ төлбөргүй гэдгийг онцлох • Хоол тэжээлийн ач холбогдол	• Орон нутгийн засаг захиргааны уулзалтууд • Эрүүл мэндийн үзлэг, эрүүл мэндийн аян • Шашны цугларалт • Өөртөө туслах бүлэг эсвэл эмэгтэйчүүдийн бүлгүүд • Залуучуудын клуб • Фэн клуб • Үйлдвэрчний эвлэлүүд • Ажлын байрны бүлгүүд (үйлдвэрийн ажилчид / уурхайчид) • Сүрьеэгээр өвчилж байсан хүмүүс (сүрьеэгийн манлайлагчид) • Эмнэлэгт хандаж буй сүрьеэтэй хүмүүс • Олон нийтийн үйлчилгээ үзүүлэгчид болон эрүүл мэндийн ажилтнууд • Сургуулийн сурагчид

• Гутаан доромжлол ба сүрьеэтэй хүмүүсийг дэмжих хэрэгцээ • Сүрьеэгийн шинж тэмдгийг онцлох, шинжилгээнд хамрагдах шаардлага, сүрьеэг устгах хамтын ажиллагааны хэрэгцээ • Уриалга (call to action): олон нийт хэрхэн сүрьеэтэй хүмүүс, шинж тэмдэгтэй хүмүүс болон сүрьеэгийн манлайлагчдын сүлжээг дэмжих вэ	• Их сургуулийн оюутнууд • Багш, профессорууд
--	--

Дэд хэсэг 3: Олон нийтийн өмнө ярих ур чадвар

- Сүрьеэгийн манлайлагчид олон нийтийн томоохон цугларалтад оролцож, сүрьеэгийн талаар илтгэл, мэдээлэл танилцуулах шаардлагатай болдог.
- Эхний үеийн хүндрэлүүдэд итгэлгүй байдал, юу ярихаа мэдэхгүй байх, бүлэг хүмүүстэй холбогдож чадахгүй байх зэрэг багтаж болно. Гэвч эдгээрийг бүгдийг дадлага хийснээр даван туулж болно.
- Сүрьеэгийн манлайлагчид ярих мессежээ урьдчилан төлөвлөж, сонсогчдын онцлогт тохируулан өөрчлөх шаардлагатай.
- **Илтгэлийн үндсэн бүтэц (4 хэсэг)**
 - Мэндчилгээ (Address):
Сонсогчдыг угтан авч, мэндчилнэ.
 - Оршил (Introduction):
Өөрийгөө танилцуулж, ярианы зорилгоо тайлбарлана. Мөн товч суурь мэдээлэл өгнө. Энд сүрьеэгийн манлайлагчийн хувийн туршлага маш чухал.
 - Гол агуулга (Key messages):
Энгийн хэлээр гол мэдээллээ хүргэнэ. Жишээ нь: сүрьеэгийн шинж тэмдэг, хэзээ шинжилгээнд хамрагдах, хаана хандах гэх мэт.
 - Дүгнэлт (Closing):
Сонсогчдоос хүлээж буй үйлдэл (call to action)-ийг тодорхой хэлж, яриагаа өндөрлөнө.
- Энгийн зөвлөмжүүд
 - Орон нутгийн хэл, соёл, орчны онцлогийг харгалзан үзэх
 - Эхэнд нь бүх хүмүүсийг хамруулан мэндлэх
 - Энгийн, ойлгомжтой үг хэллэг ашиглах
 - Итгэлтэй, тодорхой ярих
 - Сонсогчтой харц тулгарах (eye contact) хийх
 - Боломжтой үед тохиромжтой хошигнол ашиглах
 - Холбогдох бодит жишээ ашиглах
 - Асуулт асууж, оролцоог нэмэгдүүлэх

ХИЧЭЭЛИЙГ ДҮГНЭЖ ДУУСГАХ ЗААВАР

Дүгнэлт

- Сургагч оролцогчдоос өөрсдийн орон нутагт сүрьеэгийн талаар мэдлэгийг хэрхэн нэмэгдүүлэх талаар 1–2 санал хэлүүлэхийг хүснэ.
- Боломжтой бол сүрьеэгийн манлайлагчдаар богино илтгэл, туршилтын уулзалт (mock meeting) хийлгэж дадлагажуулна.
- Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн талаар үнэн зөв, итгэл төрүүлэх яриа бүр нь гутаан доромжлолыг бууруулж, амь насыг авардаг гэдгийг сануулна.

Уялдаа холбоог ойлгох нь

- Сүрьеэтэй хүмүүст дэмжлэг үзүүлэх нь эмчилгээ амжилттай дуусахад чухал бол, олон нийтэд мэдээлэл хүргэх нь гутаан доромжлолыг бууруулах, эрт оношлуулахад чухал — энэ хоёр нь хамтдаа хэрэгжинэ.
- Олон нийтийн уулзалтууд нь зөвхөн мэдээлэл түгээхээс гадна хүмүүсийн эрүүл мэндийн үйлчилгээ авахад тулгарч буй асуудлыг ойлгох боломж олгодог. Энэ мэдээллийг Сүрьеэгийн үндэсний хөтөлбөр болон эрүүл мэндийн тогтолцоонд буцаан хүргэх боломжтой.

Хичээл 3: Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн нөлөөллийн ажил

СУРГАГЧДАД ЗОРИУЛСАН НЭЭЛТИЙН ЗААВАР

Хичээлийн бүтэц

- Энэхүү гурав дахь хичээл нь 4 дэд хэсгээс бүрдэх бөгөөд нийт 2 цаг үргэлжилнэ (дэд хэсэг тус бүр ~30 минут).

Дараах байдлаар зохион байгуулна:

1. Өмгөөлөл гэж юу вэ? Энэ нь сүрьеэгийн бусад хариу арга хэмжээг хэрхэн бэхжүүлдэг вэ?
2. Өмгөөллийн боломжийг тодорхойлох ба ашиглах
3. Өмгөөллийн төрөл
4. Хувийн түүхийг ашиглах

- Өмнөхийн адил эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ-д онцгой анхаарах ба, сүрьеэгийн манлайлагчид өөрсдийн хүнд туршлагыг бусдад тус болох өөрчлөлт болгон хувиргах хамгийн хүчтэй арга бол өмгөөлөл гэдгийг онцолно.

Хичээлийн зорилго

- Оролцогчдод сүрьеэгийн хариу арга хэмжээнд, ялангуяа эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээний цоорхойг шийдвэрлэхэд өмгөөллийн ач холбогдлыг ойлгуулах
- Өмгөөлөл нь эерэг өөрчлөлт авчрах үр дүнтэй арга хэрэгсэл гэдгийг ойлгуулах
- Сүрьеэгийн манлайлагчдыг өөрсдийн туршлага дээр суурилсан энгийн өмгөөллийн арга хэрэглэх чадвартай болгох

- Өмгөөлөх зорилтот оролцогч талуудыг (stakeholders), ялангуяа эмчилгээний горим, гаж нөлөө, нийгмийн хамгаалал зэрэг асуудлаар тодорхойлох
- Өөр өөр оролцогч талд өөр өөр өмгөөллийн арга хэрэгтэй гэдгийг ойлгуулах
- Харилцаа холбоо ба өгүүллэг (storytelling)-ийн ач холбогдлыг ойлгуулах
- Өөрийн туршлагын түүхийг үр дүнтэй илэрхийлэх чадварыг хөгжүүлэх

Хүлээгдэж буй үр дүн

- Өмгөөллийн утга, үндсэн зарчмыг сүрьеэ ба эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн жишээгээр тайлбарлаж чаддаг болсон байна
- Өмгөөлөл яагаад хэрэгтэйг ойлгож, хэрэглэх арга хэрэгслүүдтэй танилцсан байна
- Асуудлыг тодорхойлж, өмгөөллийн зорилт болгон хувиргаж чаддаг болсон байна
- Гол оролцогч талууд болон өмгөөллийн төрлүүдийг нэрлэж чадна
- Үр дүнтэй өмгөөллийн стратеги, хэрэгслийг тодорхойлж сурсан байна
- Үнэн ба итгэл найдварыг тэнцвэртэй илэрхийлэх өгүүллэгийн үндсийг ойлгосон байна
- Өөрийн сүрьеэгийн аяллын түүхийг (ялангуяа эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн туршлага) өмгөөллийн хэрэгсэл болгон ашиглаж чаддаг болсон байна
- Сайн түүхийн бүтэц, элементүүдийг ойлгосон байна
- Эдгээрийг практикт хэрэглэх боломж олгосон байна

Санал болгож буй арга зүй

- Танилцуулга
- Нээлттэй хэлэлцүүлэг
- Дүрийн тоглолт (roleplay) ба бүлгийн ажил
- Жижиг бүлгийн дадлага, харилцан үнэлгээ (боломжтой бол)

Шаардлагатай материал

- Слайд бүхий танилцуулга
- Самбар / флипчарт
- Дүрийн тоглолтын нэмэлт хэрэгсэл
- А4 цаас
- Үзэг
- Сүрьеэгийн манлайлагчдын богино видео

Яагаад өмгөөллийг сурах хэрэгтэй вэ?

- Олон нийт, удирдагчид, хэвлэл мэдээлэл нь тухайн үеийн “шинэ” өвчинд илүү анхаардаг. Харин сүрьеэгийн асуудал ихэнхдээ мартагддаг
- Өмгөөлөл нь сүрьеэг дахин анхаарлын төвд оруулах чухал хэрэгсэл
- Ялангуяа эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ нь хувь хүн, гэр бүлд их ачаалал өгдөг боловч олон нийтийн ярианд “харагддаггүй” байх нь элбэг
- Сүрьеэгийн манлайлагчид нь бодит туршлага дээрээ үндэслэн шийдвэр гаргагчид болон олон нийтэд хүчтэй дуу хоолой болж чадна

Хичээлийн орчныг бүрдүүлэх

- Сургагч “өмгөөлөл” гэж юу болох талаар асуулт тавьж эхэлнэ
- Жишээ, туршлага дээр тулгуурлан ойлголтыг өргөжүүлнэ
- Сүрьеэгийн хариу арга хэмжээнд өмгөөлөл яагаад хэрэгтэйг оролцогчдоос асууж, хариултыг тэмдэглэнэ
- Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ яагаад илүү хүчтэй дуу хоолой шаарддаг талаар хэлэлцүүлэг өрнүүлнэ

Сургагчдад зориулсан нэмэлт заавар

- Хичээлийн өнгө аяс нь **яарал ба итгэл найдварын тэнцвэртэй байх ёстой**
- Өмгөөллийн үр дүнд оношилгоо, эмчилгээний дэвшил гарсан жишээг онцлох
- Өгүүллэгийн бүтэц (story spine) тайлбарлаж болно
- Оролцогчдыг өөрийн түүхээ бичих, хуваалцах дасгалд оролцуулна
- Хэл яриа, биеийн хэлэмжийн ач холбогдлыг онцолно
- 2–3 сайн түүхийн жишээ видео үзүүлнэ

Хичээлийн төгсгөлийн үйл ажиллагаа

- Оролцогч бүр өөрийн түүхээ бичнэ
- Хосоор болон бүлгээр хуваалцана
- 2–3 хүн том бүлэгт түүхээ танилцуулна

Уялдаа холбоог ойлгох нь:

- Өмгөөлөл нь сүрьеэгийн манлайлагчдын гол үүргийн нэг
- Нийгмийн мэдлэг, бодлого, үйлчилгээний сайжруулалт хоорондын холбоог ойлгуулах
- Хувийн түүх → бодлого өөрчлөлт → үйлчилгээ сайжрал гэсэн гинжин холбоог харуулах

Дэд хэсэг 3: Нөлөөллийн төрлүүд

Сүрьеэгийн манлайлагч нарын хэрэгжүүлдэг нөлөөлөл нь олон хэлбэртэй бөгөөд эдгээр нь сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ (DR-TB)-ийн талаарх буруу ойлголтыг арилгах, мөн хүн төвтэй сүрьеэгийн хариу арга хэмжээг бэхжүүлэхэд хувь нэмэр оруулдаг. Дэлхий даяар олон нийтийн болон иргэний нийгмийн байгууллагуудын сүрьеэ ба эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн нөлөөллийн ажил нь Сүрьеэгийн эсрэг тэмцлийн түншлэл (Stop TB Partnership)-ийн Иргэний нийгмийн сорилтын сан (Challenge Facility for Civil Society – CFCS)-ийн ажлаар тусгагдсан дараах дөрвөн харилцан уялдаатай чиглэлд улам бүр төвлөрч байна.

- Эрэлт бий болгох (Demand creation): Үүнд сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн талаар мэдлэг ойлголт нэмэгдүүлэх, эрт үед эмнэлгийн тусламж авах зан үйлийг дэмжих, оношилгоо ба эмчилгээний үйлчилгээг ашиглахыг уриалах, мөн илүү шинэ, илүү сайн, хүн төвтэй багаж хэрэгсэл, үйлчилгээний хэрэгцээг олон нийтийн түвшинд бий болгох зэрэг багтана. Сүрьеэгийн элч нар нь чанартай сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээ байгаа бөгөөд түүнийг эрт эрж хайх нь зүйтэй гэдгийг олон нийтэд ойлгуулахад туслахын зэрэгцээ хүмүүсийг эмчилгээг бүрэн дүүрэн дуусгах, шаардлагатай дэмжлэг авахад урамшуулдаг.

- Хүртээмжийн саад тотгорыг даван туулах нөлөөлөл: Сүрьеэгийн элч нар нь хүмүүсийн тусламж үйлчилгээ авахад саад болж буй хүчин зүйлсийг шийдвэрлэх чиглэлээр мөн нөлөөлөл хийдэг. Эдгээр саад нь нийгмийн гутаан доромжлол, ялгаварлан гадуурхалт, айдас, буруу мэдээлэл, жендэрийн хүчин зүйлс, хөдөлгөөний хязгаарлалт, санхүүгийн хүндрэл болон бусад нийгмийн эсвэл бүтцийн бэрхшээлүүд байж болно. Энэ төрлийн нөлөөллийн хүрээнд элч нар нь сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүс оношилгоонд хамрагдах, эмчилгээг эхлүүлэх, эмчилгээний явцдаа үлдэхэд илүү аюулгүй, дэмжлэгтэй орчныг бүрдүүлэхэд хувь нэмэр оруулдаг.

- Олон нийтээр удирдуулсан хяналт ба хариуцлага (Community-led monitoring and accountability): Нөлөөлөл нь сүрьеэ өвчнөөр өртсөн хүмүүсийн бодит туршлагыг баримтжуулах, түүнийг ил тод болгохыг мөн хамарна. Сүрьеэгийн элч нар болон олон нийтийн сүлжээнүүд нь үйлчилгээний дутагдал, цоорхойг тодорхойлох, өвчтөн болон гэр бүлийн санал хүсэлтийг цуглуулах, олон нийтийн байр суурийг эрүүл мэндийн үйлчилгээ үзүүлэгчид болон хөтөлбөрийн менежерүүдтэй хэлэлцэхэд хүргэх боломжтой. Энэ нь хариуцлагыг сайжруулж, сүрьеэгийн үйлчилгээний чанар, хариу үйлдэл, тэгш байдлыг дээшлүүлэхэд тусалдаг.

- **Тогтвортой байдлыг хангах интеграцчилал (Integration for sustainability):** Өөр нэг төрлийн нөлөөлөл нь олон нийтийн дуу хоолой болон сүрьеэгийн элч нарын санаачилгыг түр зуурын эсвэл тусдаа үйл ажиллагаа гэж үзэхгүй байхыг баталгаажуулахад чиглэнэ. Үүнд сүрьеэгийн элч нар, өвчнөөс амьд үлдэгсдийн бүлгүүд болон олон нийтэд суурилсан хариу арга хэмжээг сүрьеэгийн ердийн төлөвлөлт, хэрэгжилт, хяналт-шинжилгээний үйл явцад нэгтгэхийг нөлөөлөх үйл ажиллагаа багтана. Ийм нэгтгэл нь урт хугацааны тогтвортой байдал, мөн илүү хүчтэй, хүн төвтэй сүрьеэгийн хариу арга хэмжээг бий болгоход зайлшгүй шаардлагатай.

Эдгээр дөрвөн чиглэлийг нэгтгэн авч үзвэл, сүрьеэгийн элч нарын нөлөөлөл нь өргөн хүрээтэй, бодит хэрэгжихүйц, тогтолцоонд чиглэсэн бөгөөд сүрьеэгийн талаарх буруу ойлголтыг системийн бүх түвшинд арилгахад чухал үүрэг гүйцэтгэдэг болох нь харагдана. Энэ нь зөвхөн олон нийтэд үг хэлэх эсвэл хувийн түүх хуваалцахаар хязгаарлагдахгүй бөгөөд эрэлт бий болгох, саад бэрхшээлийг бууруулах, хариуцлагыг сайжруулах, мөн олон нийтийн манлайллыг сүрьеэгийн хариу арга хэмжээнд тогтвортойгоор шингээх үйл ажиллагааг хамарна.

Нэмэлт нэр томьёо

о Бодлогын нөлөөлөл (Policy advocacy): Улс төрчид, сонгогдсон төлөөлөгчдөд тухайн асуудал улс оронд хэрхэн нөлөөлөхийг танилцуулж, хууль болон бодлогыг сайжруулах тодорхой арга хэмжээ авахыг шаардана.

о Хөтөлбөрийн нөлөөлөл (Programme advocacy): Янз бүрийн түвшний хөтөлбөр хэрэгжүүлэгчдийг тодорхой арга хэмжээ авахад чиглэнэ.

о Хэвлэл мэдээллийн нөлөөлөл (Media advocacy): Асуудлын ач холбогдлыг олон нийтэд хүргэж, хэвлэл мэдээллийн анхаарлыг сүрьеэтэй холбоотой сэдвүүд рүү хандуулна.

Нөлөөллийн хэрэгсэл ба арга техник

- Парламентын мэтгэлцээн
- Улс төрийн арга хэмжээ
- Олон нийтийн уулзалт
- Өргөдөл
- Захидлын кампанит ажил
- Олон нийтийн сүлжээ ашиглах
- Хувийн түүх хуваалцах
- Хэвлэл мэдээлэлтэй хамтран ажиллах

Гол мессежүүд

- Нөлөөлөл нь сүрьеэгийн стратегийг дэмжиж, эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ нь эмчлэгдэх боломжтой бөгөөд өртсөн хүмүүс нэр төртэй, дэмжлэг авах эрхтэй гэдгийг бататгана.
- Үйл ажиллагааг тодорхой асуудал, бодит үр дүнд чиглүүлэн төлөвлөх хэрэгтэй.
- Төлөвлөлт амжилтын үндэс.
- Харилцааг урт хугацаанд хөгжүүлж нөлөөллөө нэмэгдүүл.
- Одоогийн тэргүүлэх чиглэлүүдийг ашигла.
- Хамгийн их үр дүн өгөх бүлэг, газар руу төвлөр.
- Сүлжээг өргөжүүлж, түншлэл бий болго.

Бүлгийн хэлэлцүүлэг

- Чиглүүлэгч бүлгийн хэлэлцүүлгийг эхлүүлэхдээ оролцогчид өмнөх хичээлээр сурсан зүйлээ дадлагаар хэрэгжүүлэх боломжтой болохыг танилцуулна.
- Эхний алхам болгон оролцогч бүр гол оролцогч талуудыг зураглан тодорхойлох даалгавар авна (энэ нь газар зүйн тодорхой бүс нутаг эсвэл сүрьеэтэй холбоотой нөлөөллийн тодорхой сэдвийн хүрээнд байж болно).
- Үүний дараа чиглүүлэгч нь сүрьеэгийн манлайлагчид хамтран ажиллаж болох болон хамтран ажиллах шаардлагатай оролцогч талуудын төрлүүдийн талаар нээлттэй хэлэлцүүлэг өрнүүлнэ.
- Хоёр дахь дасгалын хүрээнд чиглүүлэгч оролцогчдыг хамгийн ихдээ 7–8 хүний бүрэлдэхүүнтэй бүлгүүдэд хуваана.
- Бүлэг бүр тодорхой нөлөөллийн зорилго тодорхойлох даалгавар авна.
Чиглүүлэгч оролцогчдоос эхлээд “pathways” дасгалд тулгуурлан ямар асуудлын талаар эсвэл ямар асуудлын төлөө нөлөөлөл хийхийг хүсэж байгаагаа тодорхойлохыг хүснэ.
- Үүний дараа бүлэг бүр кампанит ажлын зорилгоо боловсруулж, түүнд хэрхэн хүрэх талаарх урьдчилсан төлөвлөгөө гаргана. Тухайлбал, нэг бүлэг өөрийн орон нутагт үүсээд буй эмийн тасалдлын асуудлаар сонгогдсон төлөөлөгчид танилцуулах санал боловсруулж, илтгэж болно. Нөгөө бүлэг нь өөрийн олон нийтийн дундах эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй холбоотой асуудлаар жишиг хэвлэлийн бага хурлын дүр үзүүлэн танилцуулж болно. Харин гурав дахь бүлэг нь талбарын

мэдээлэлд үндэслэн хөтөлбөрт хандан арга хэмжээ авахыг хүссэн албан бичгийн төсөл боловсруулж болно.

- Чиглүүлэгч өрөөгөөр явж, шаардлагатай үед зөвлөгөө өгч, оролцогчдыг аль болох шинэлэг, бүтээлч байдлаар ажиллахыг дэмжинэ.
- Гурван бүлэг ажлаа танилцуулж, бусад оролцогчдоос санал хүсэлт авна.
- Чиглүүлэгч бүлгүүдээс үйл явцын аль хэсэг нь таалагдсан, мөн ямар зүйлс хүндрэлтэй санагдсан талаар тодорхойлохыг хүснэ.
- Бүлгийн үйл ажиллагааны төгсгөлд чиглүүлэгч нөлөөллийн ажил нь ихэвчлэн бага хэмжээний амжилтаас эхэлж, цаг хугацааны явцад эрч хүчээ нэмэгдүүлэн өргөждөг болохыг оролцогчдод сануулна.

Дэд хэсэг 4: Нөлөөллийн үйл ажиллагаанд хувийн түүхийг ашиглах нь

- Нөлөөллийн ажилд хувийн түүх яагаад чухал вэ? Сүрьеэг даван туулсан хүмүүс яагаад өөрийн түүхээ хуваалцах ёстой вэ?

о Мэдлэг, мэдээллийг энгийн бөгөөд ойлгомжтой байдлаар хүргэх арга болдог.

о Их хэмжээний мэдээлэл болон нарийн дэлгэрэнгүй агуулгыг дамжуулах боломжтой.

о Нөхцөл байдлыг тайлбарлахын зэрэгцээ хувь хүний бодит туршлагад тулгуурладаг.

о Сонсогчийг тухайн асуудал, нөхцөл байдалтай холбон ойлгоход тусалдаг.

о Сонсогч шинэ зүйл сурдаг.

о Түүх ярьж буй хүн өөрөө ч мөн суралцдаг.

- Сайн түүх нь зан үйлийн өөрчлөлтийг өдөөж чаддаг.
(зураг нэмэх)

- Сайн түүхийн үндсэн элементүүд юу вэ?

о Өөрт тань бодитоор тохиолдсон зүйл дээр суурилсан байх

- “Намайг ... байхад”
- “Миний хамтран ажиллагч/найз надад ... тухай ярьсан”
- Өөрийн өнцгөөс өгүүлсэн байх

о Тодорхой цаг хугацаа, байршлыг дүрсэлсэн байх

- “Өнгөрсөн жил намайг ... дээр ажиллаж/хэн нэгэнд тусалж байхад ...”
- Сайн түүх нь “өгүүлэмжийн бүтэц” (story spine)-тэй байдаг. Энэ нь уншигч, сонсогчийн сонирхлыг татаж, үйл явдлын өрнөлөөр дамжуулан логик дүгнэлтэд хүргэдэг.
(Story spine зураг нэмэх)

- Үр дүнтэй түүх хуваалцахад баримтлах зарчмууд юу вэ?

о Энгийн бөгөөд хувь хүний төвтэй байх

- Гол анхаарал нь сүрьеэгийн манлайлагчийн өөрийн түүх дээр төвлөрөх ёстой бөгөөд сүрьеэгийн ерөнхий дарамт эсвэл бусдад тохиолдсон зүйл дээр бус байна.

о Сонсогчоо таньж мэдэх, нэг түүхийг өөр өөр хүмүүст өөр өөр байдлаар хүргэж чаддаг байх

- Жишээлбэл, сонгогдсон удирдах албан тушаалтантай уулзаж буй сүрьеэгийн манлайлагч бодлогын түвшний асуудлыг онцлон ярих шаардлагатай.
- Харин хөтөлбөрийн менежертэй уулзаж буй сүрьеэгийн манлайлагч газар дээр тулгамдаж буй, шийдвэрлэх шаардлагатай асуудлыг тодорхойлох ёстой.
- Бусад даван туулагчидтай ярилцаж буй сүрьеэгийн манлайлагч тэдэнд урам зориг өгч, идэвхжүүлэх хэрэгтэй.
- Эдгээр нь бүгд нэг ижил хувийн түүх дээр суурилж болох боловч өөр өөр хэсгийг нь онцолж ашиглана.

о Ямар мэдээллийг оруулах, аль нь ач холбогдолгүй болохыг ялгаж ойлгох, мөн товч байх

- Сүрьеэгийн манлайлагч өөрийн хүргэхийг хүсэж буй гол мессежийг тодорхойлох ёстой. Жишээлбэл: оношилгооны хоцрогдол, үйлчилгээний хүртээмжгүй байдал, эмийн гаж нөлөө, гутаан доромжлол, орлогын алдагдал, эмчилгээний зардал гэх мэт.
- Хувийн түүхийн бүх нарийн мэдээлэл нь түүх өгүүлэгчид чухал байж болох ч сонсогч бүрт заавал ач холбогдолтой байдаггүй.
- Жишээлбэл, сүрьеэгийн манлайлагчийн туулсан оношилгооны замнал тодорхой нэг сонсогчид ач холбогдолтой байж болох ч бүх хүнд ижил ач холбогдолтой биш байж болно.

о Хүчтэй түүх заавал гунигтай байх албагүй бөгөөд зорилго нь сонсогчдыг уйлуулах биш гэдгийг ойлгох

- Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн эмчилгээний явц дахь дасан зохицолт, тэмцэл, эдгэрлийн тухай түүхүүд нь зовлон бэрхшээлийн тухай түүхүүдтэй адил хүчтэй нөлөө үзүүлж чадна.

о Хувийн түүх нь сонсогчид өрөвдөх сэтгэл төрүүлэхээс илүүтэйгээр тэднийг үйлдэл хийхэд уриалах ёстой

- Гол зорилго нь юуг өөрчлөх шаардлагатай байгааг харуулах бөгөөд мөн өөрчлөлт хийх боломжтой гэдгийг ойлгуулах явдал юм.

о Зарим мэдээлэл хэт хувийн байж болохыг хүлээн зөвшөөрөх

- Зарим зүйлээ хуваалцахад хэт эмзэг, хүнд байж болох бөгөөд сүрьеэ нь сүрьеэгийн манлайлагчийн амьдралд хэрхэн нөлөөлсөн талаарх зарим мэдээллийг ярихад хэцүү байгааг үнэнээр нь хүлээн зөвшөөрөх нь зүйтэй.

Бүлгийн ажил

Танилцуулгын дараа оролцогчид сүрьеэ нь тэдний амьдралд хэрхэн нөлөөлсөн тухай хувийн түүхээ бичихэд хэдэн минут зарцуулна. Үүнд дараах нөхцөлийг баримтална:

- Өөрийн түүхийг бусдад ярихад ердөө хоёр минутын хугацаа байгаа бөгөөд аль болох хүчтэй, нөлөөтэй байдлаар хүргэх ёстой.
- “Story spine” буюу өгүүлэмжийн бүтцийн аргыг ашиглана.
- Оролцогчид өөрт хамгийн тухтай хэлээрээ бичиж эсвэл ярьж болно.

Хугацаа боломжтой бол оролцогчид 4–5 хүний жижиг бүлгүүдэд хуваагдан, бие биедээ түүхээ ярьж дадлага хийнэ. Боломжтой тохиолдолд хүн бүр өөрийн бичсэн түүх дээр үндэслэн дор хаяж нэг удаа хуваалцах боломжтой байх ёстой. Мөн 2–3 сайн дурын оролцогчийг нийт бүлгийн өмнө түүхээ хуваалцаж, бусад оролцогчдоос санал хүсэлт авахад урьж болно.

Чухал: Чиглүүлэгчийн үүрэг нь оролцогчдыг дэмжиж, тэд өөрсдийн түүхээ аюулгүй, тайван орчинд чөлөөтэй хуваалцах боломж бүрдүүлэхэд оршино. Чиглүүлэгч нь хэт шүүмжлэлтэй санал хүсэлтийг ил тод өгөх ёсгүй бөгөөд ямар нэг оролцогчийг өөрийн түүхийн тодорхой хэсгийг хуваалцсаны төлөө discouraged буюу зориг мохоох ёсгүй. Түүнчлэн чиглүүлэгч нь аль болох олон оролцогчийг энэ үйл ажиллагаанд оролцохыг дэмжих боловч янз бүрийн шалтгаанаар хуваалцахаас татгалзаж буй хүмүүсийг албадах ёсгүй.

Хичээлийг дүгнэхэд зориулсан чиглүүлэгчийн тэмдэглэл

Хичээлийг дүгнэх нь

- Чиглүүлэгч хичээлийг өндөрлөхдөө үр дүнтэй нөлөөллийн ажлын үр дүнд хүрсэн бодит жишээнүүдийг, боломжтой бол орон нутгийн нөхцөлөөс жишээлэн танилцуулна. Үүнд эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй холбоотой сайжруулалтын жишээ (эмчилгээний схем, оношилгоо, өртсөн олон нийтэд үзүүлэх дэмжлэг гэх мэт)-ийг дор хаяж нэгийг багтаана.
- Чиглүүлэгч нь ерөнхийдөө нөлөөллийн ажил хоёр үндсэн зорилготой байдгийг тайлбарлаж болно. Үүнд:
 - сүрьеэгийн асуудалд олон нийтийн анхаарлыг хандуулах;
 - хөтөлбөр болон үйлчилгээний хүргэлтийг тасралтгүй, үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх.
- Чиглүүлэгч түүх хуваалцахын ач холбогдлыг нэгтгэн дүгнэж, бүх сүрьеэгийн манлайлагчдыг шүүлт, гутаан доромжлолоос айлгүйгээр өөрсдийн түүхээ зоригтой, нээлттэй хуваалцахыг уриална.

- Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн бодлого боловсруулахад тэдний дуу хоолой өмнө нь чухал нөлөө үзүүлж ирсэн бөгөөд цаашид ч мөн адил үргэлжлэн нөлөөлөх болно гэдгийг онцлон тэмдэглэнэ.

Уялдаа холбоог ойлгох нь

- Зарим асуудлыг хувь хүний түвшинд шийдвэрлэх боломжгүй байдаг. Нөлөөллийн ажил нь олон хүнд үр өгөөжтэй тогтолцооны өөрчлөлтийг бий болгоход чиглэсэн хэрэгсэл юм.
- Түүх хуваалцах нь нөлөөллийн хүчирхэг арга хэрэгсэл бөгөөд сүрьеэгийн хариу арга хэмжээний цоорхой, тулгамдсан асуудлыг илрүүлэхэд тусалдаг.
- Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн хувьд, даван туулагчдын манлайлсан тогтвортой нөлөөллийн ажил нь тусламж үйлчилгээ илүү сайжрах, илүү хүнлэг болох, мөн хүн төвтэй хэвээр хадгалагдахад зайлшгүй шаардлагатай юм.

Хичээл 4: Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээн дэх гутаан доромжлол ба ялгаварлан гадуурхалтыг бууруулах нь

Чиглүүлэгчид зориулсан нээлтийн заавар

Хичээлийн бүтэц

- Модуль 4-ийн энэхүү дөрөв дэх хичээл нь 30 минутын хугацаанд хэрэгжүүлэх таван дэд хэсгээс бүрдэнэ (дэд хэсэг тус бүр ойролцоогоор 5 минут үргэлжилнэ).

Дэд хэсгүүд нь:

1. Гутаан доромжлол гэж юу вэ?
2. Гутаан доромжлолын нөлөө ба төрлүүд
3. Ялгаварлан гадуурхалт гэж юу вэ?
4. Гутаан доромжлол ба ялгаварлан гадуурхалт
5. Сүрьеэгийн манлайлагчид юу хийж чадах вэ?

- Өмнөхийн адил чиглүүлэгч эмэнд тэсвэртэй сүрьеэд анхаарлаа үргэлжлүүлэн төвлөрүүлэхийг зөвлөж байна. Тэд эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ нь зөвхөн сүрьеэгийн эмчилгээг дутуу хийснээс үүддэг гэж олон хүн үздэг хэдий ч бодит байдал дээр анхдагч эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ илүү түгээмэл байдгийг онцлон тайлбарлах хэрэгтэй. Энэ төрлийн буруутгал нь өртсөн хүмүүс болон олон нийтийг буруутгах хандлагыг улам нэмэгдүүлдэг болохыг мөн дурдана.

Хугацаа: 30 минут

Хичээлийн зорилго

- Оролцогчдод гутаан доромжлол болон ялгаварлан гадуурхалтын ойлголтыг ерөнхий болон сүрьеэ/эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн нөхцөлд тайлбарлан ойлгуулах.

- Гутаан доромжлол нь жендэр зэрэг бусад хүчин зүйлстэй хавсарч, сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүсийг тусламж үйлчилгээ авах эсвэл эмчилгээгээ дуусгахаас хэрхэн сэргийлдэг болохыг ойлгуулах.

- Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүсийн хувьд эрүүл мэндийн тогтолцоотой удаан хугацаанд дахин дахин харилцдаг тул гутаан доромжлол илүү удаан үргэлжилж болохыг ойлгуулах.

- Оролцогчдод гутаан доромжлолыг бууруулахад өөрсдийн гүйцэтгэх үүргийг тодорхойлоход туслах.

Хүлээгдэж буй суралцах үр дүн

- Оролцогчид гутаан доромжлолын утга агуулгыг янз бүрийн түвшинд тайлбарлаж чаддаг болно.

- Оролцогчид гутаан доромжлол болон ялгаварлан гадуурхалтын ялгааг ойлгож, тайлбарлаж чаддаг болно.

- Оролцогчид өөрсдийн бүх үйл ажиллагаанд гутаан доромжлолыг бууруулах арга хэмжээг тусган төлөвлөж чаддаг болно.

Санал болгож буй арга зүй

Илтгэл ба хэлэлцүүлэг

Шаардлагатай материал

- Слайдтай танилцуулга
- Флипчарт
- Гутаан доромжлолын талаар ярьж буй сүрьеэгийн манлайлагчдын видео

Яагаад гутаан доромжлолын талаар суралцах хэрэгтэй вэ?

- Гутаан доромжлол нь сүрьеэтэй хүмүүст тусламж эрэлхийлэх, оношлуулах, эмчилгээгээ дуусгах зэрэг эмчилгээний бүх үе шатанд нөлөөлдөг. Гутаан доромжлолыг бууруулснаар тусламж үйлчилгээний шат бүр дэх саад тотгорыг арилгах боломжтой.

- Гутаан доромжлолыг бууруулснаар сүрьеэтэй хүмүүс эмчилгээгээ таслах эсвэл зогсоохоос сэргийлж болно.

- Олон нийтийн дундах гутаан доромжлолыг бууруулах нь эрүүл мэндийн тусламж эрэлхийлэх зан үйлийг сайжруулж, эрт оношилгоог дэмжсэнээр халдварын тархалтыг бууруулахад тусална.

- Сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийн хувьд оролцогчид нь сүрьеэтэй холбоотой гутаан доромжлолыг ойлгож, энэ талаар бусадтай ярилцах хамгийн тохиромжтой хүмүүс юм.

- Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн хувьд эмчилгээний ядаргаа болон нийгмийн тусгаарлалт түгээмэл байдаг тул гутаан доромжлолыг бууруулах нь онцгой ач холбогдолтой.

Нөхцөл байдлыг бүрдүүлэх нь

- Чиглүүлэгч хичээлийг эхлүүлэхдээ энэ нь сүрьеэтэй хүмүүст үзүүлж болох үндсэн дэмжлэгийн нэг болохыг оролцогчдод сануулна.
- Мөн эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүсийн хувьд гутаан доромжлол өөр хэлбэртэй, заримдаа илүү хүчтэй илэрч болохыг хүлээн зөвшөөрч тайлбарлана.
- Чиглүүлэгч нь сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээний хүртээмжгүй байдал, эрүүл мэндийн тусламж эрэлхийлэх буруу зан үйл, өвчний нийгмийн нөлөө зэрэг гол ойлголтуудыг тайлбарлана.
- Дараа нь чиглүүлэгч оролцогчдоос дараах асуултад хариулахыг хүснэ:
“Гутаан доромжлолыг бууруулах ажилд сүрьеэгийн манлайлагч яагаад хамгийн тохиромжтой хүн бэ?”

Оролцогчдыг сүрьеэ эсвэл эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн бодит туршлага нь бусдын итгэл, үнэмшлийг хэрхэн бий болгодог талаар эргэцүүлэн бодоход чиглүүлнэ. Бүх хариултыг самбар эсвэл флипчарт дээр тэмдэглэнэ.

Сургалтын өмнөх нэмэлт зөвлөмжүүд

- Чиглүүлэгч сүрьеэтэй хүмүүст хамгийн их нөлөөлдөг хоёр гол асуудал нь гутаан доромжлол ба ялгаварлан гадуурхалт болохыг тайлбарлана. Дараа нь эдгээр ойлголтын тодорхойлолтыг өгнө.
- Үүний дараа чиглүүлэгч сүрьеэтэй хүмүүсийг ямар хэлбэрээр гутаан доромжилж, ялгаварлан гадуурхдаг талаар хоёр жагсаалт гаргах эсвэл хэлэлцүүлэг өрнүүлж болно.
- Дараа нь дээр дурдсан үйл ажиллагааг хэрэгжүүлж, бүх оролцогч дүрд тоглох дасгалд оролцох хангалттай хугацаатай байхыг баталгаажуулна.
- Чиглүүлэгчид эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ нь эмнэлзүйн өвчин болохоос “алдаа” эсвэл “хувь хүний буруу” биш гэдгийг онцгойлон тайлбарлах ёстой. Буруутгал дээр суурилсан гутаан доромжлол нь бодит бус бөгөөд хор хөнөөлтэй болохыг тодотгоно.
- Хичээлийн уур амьсгал нь учирсан хор нөлөөг хүлээн зөвшөөрөхийн зэрэгцээ, мэдээлэлд суурилсан энэрэнгүй үйл ажиллагаагаар гутаан доромжлолыг бууруулж, өөрчлөх боломжтой гэдгийг оролцогчдод ойлгуулахад чиглэсэн байх ёстой.

Хичээлийн агуулга

Дэд хэсэг 1: Ялгаварлан гадуурхал гэж юу вэ?

- “Ялгаварлан гадуурхал” гэдэг нь шууд утгаараа ичгүүр, нэр хүндгүй байдал, эсвэл “тэмдэглэх” гэсэн утгыг илэрхийлдэг.
- Гутаан доромжлол нь эдийн засаг, нийгмийн нөхцөлтэй холбоотой эрүүл мэндийн нийгмийн тодорхойлогч хүчин зүйл юм. Энэ нь олон нийтийн хэм хэмжээ, хувь

хүний хандлага, байгууллагын дүрэм журам зэргээс шалтгаалан хувь хүн эсвэл бүлгийн шинж чанар, зан үйлийг хүсээгүй, үнэ цэнгүй мэтээр ойлгуулж бий болдог.

- Гутаан доромжлолд өртсөн хүмүүс өөрийгөө доогуур үнэлэх, ичих, гэмших, жигших мэдрэмж төрүүлэхээс гадна нийгмээс өөрийгөө тусгаарлах хандлагатай болдог.
- Гутаан доромжлол нь сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүсийн эрүүл мэнд, эрүүл мэндийн тусламж эрэлхийлэх зан үйлд сөргөөр нөлөөлдөг.
- Зарим тохиолдолд гутаан доромжлол нь өвчнөөсөө ч илүү хүнд хор нөлөөтэй байж болдог.
- Сүрьеэтэй холбоотой гутаан доромжлолын болзошгүй нөлөө нь хүмүүсийг эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээнд цаг тухайд нь хамрагдахаас сэргийлдэг. Энэ нөлөө нь эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй гэж оношлогдсон хүмүүсийн хувьд илүү ноцтой байж болно.
- Гутаан доромжлол нь нийгмийн анги давхарга, каст, эдийн засгийн нөхцөл байдлыг үл харгалзан бүх түвшинд илэрдэг бөгөөд мөн жендэрийн шинж чанартай байдаг.

Дэд хэсэг 2: Ялгаварлан гадуурхалын нөлөө ба төрлүүд

Ялгаварлан гадуурхал эрүүл мэндэд үзүүлэх нөлөө

- Тусламж үйлчилгээний хүртээмжид саад болдог.
- Оношилгоог хойшлуулж, эрүүл мэндийн тусламж эрэлхийлэхээс татгалзахад хүргэдэг.
- Тусламж, эмчилгээ авах боломжийг хязгаарладаг.
- Эмчилгээний мөрдөлт болон эмчилгээний үр дүнд сөргөөр нөлөөлдөг. Энэ эрсдэл нь эмчилгээний хугацаа урт, эмийн гаж нөлөө их, эрүүл мэндийн байгууллагатай олон дахин харилцах шаардлагатай байдаг тул эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн үед илүү өндөр байдаг.

Ялгаварлан гадуурхалын нийгмийн нөлөө

- Эмэгтэйчүүдэд илүү хүчтэй, disproportionate байдлаар нөлөөлдөг.
- Ганцаардал, нийгмийн тусгаарлалт, сэтгэл гутралд хүргэдэг.
- Харилцаа холбоо, гэр бүлийн болон нийгмийн харилцааг сөргөөр нөлөөлж задрахад хүргэдэг.
- Ажлаа алдах, сургуульд хамрагдах боломжгүй болох, ядууралд өртөх эрсдэлийг нэмэгдүүлдэг.

Ялгаварлан гадуурхал илрэх орчин, хэлбэрүүд

- Өөрийгөө ялгаварлан гадуурхах (Self-stigma)

- Гэр бүлийн гишүүдийн зүгээс үзүүлэх ялгаварлан гадуурхах
- Олон нийт, хөршүүдийн зүгээс үзүүлэх ялгаварлан гадуурхах
- Ажлын байр, сургууль, коллеж дахь ялгаварлан гадуурхах
- Эрүүл мэндийн ажилтнуудын зүгээс үзүүлэх ялгаварлан гадуурхал. Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүсийн хувьд “эмчилгээгээ мөрдөөгүйгээс эмийн тэсвэржилт үүссэн” гэх урьдчилсан буруу ойлголтоос шалтгаалан эрүүл мэндийн байгууллагад нэмэлт гутаан доромжлолтой тулгарах тохиолдол байдаг.

Дэд хэсэг 3: Гутаан доромжлол гэж юу вэ?

- Гутаан доромжлол гэдэг нь ялгаварлан гадуурхалт бодит үйлдэл болон илрэхийг хэлнэ. Алагчлал нь хүмүүсийг гадуурхаж, тэгш бус байдал болон шударга бус нөхцөл байдалд хүргэдэг.
- Ялгаварлан гадуурхалт нь нийгэм, олон нийт болон хувь хүний түвшний ойлголт, хандлага байдаг бол алагчлал нь хүний эрхийн зөрчил юм. Алагчлал нь шударга бус, тэгш бус хандлагыг бий болгодог.
- Сүрьеэтэй хүмүүс ажлын байр, эрүүл мэндийн үйлчилгээ, боловсролын орчин, гэр бүл зэрэг олон түвшинд алагчлалтай тулгардаг. Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүсийн хувьд айдас болон буруу ойлголтоос шалтгаалан ажил эрхлэлт, орон байр, хүндэтгэлтэй тусламж үйлчилгээ авах боломжийг үгүйсгэх зэрэг илүү хүчтэй алагчлалтай тулгарах тохиолдол бий.

Дэд хэсэг 4: Ялгаварлан гадуурхалт ба гутаан доромжлол

- Ялгаварлан гадуурхалт гэдэг нь сүрьеэгийн онош зэрэг тодорхой шинж чанараас нь шалтгаалан хувь хүн эсвэл бүлэг хүмүүсийн талаар сөрөг дүгнэлт хийх, шошголохыг хэлнэ.

o Хүмүүс өөр ямар шалтгаанаар ялгаварлан гадуурхагддаг вэ?
(оролцогчдоос аль болох олон хариулт авах)

▪ Хариултад: каст, арьс өнгө, шашин шүтлэг, нас, нийгэм-эдийн засгийн байдал, жендэрийн ялгамж чанар, бэлгийн чиг баримжаа, жендэрийн илэрхийлэл, хүйсийн онцлог, боловсролын түвшин, өвчин (жишээлбэл ХДХВ), гарал үүсэл эсвэл иргэншил зэрэг багтаж болно.

- Гутаан доромжлолын гэдэг нь тухайн хүний нөхцөл байдал эсвэл онцлогоос шалтгаалан түүнд бусдаас дор, шударга бус байдлаар хандахыг хэлнэ.

- Сүрьеэтэй хүний талаар хүмүүс нийтлэг ямар сөрөг ойлголт, ялгаварлан гадуурхсан хандлагатай байдаг вэ?
(оролцогчдоос аль болох олон хариулт авах)

o Хариултад: ядуу, бохир, архичин, ажилгүй, удамшлын өвчинтэй, “муу” гэр бүлээс гаралтай, хараал хүрсэн гэх мэт ойлголтууд багтаж болно.

- Сүрьеэтэй хүмүүс ямар хэлбэрийн гутаан доромжлолтой тулгардаг вэ? (оролцогчдоос аль болох олон хариулт авах)

о Хариултад: ажлаа алдах эсвэл ажилд орох боломжгүй болох, гэр бүл болон найз нөхдөдөө гадуурхагдах, гэрлэх боломжгүй болох, чанаргүй эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ авах зэрэг багтаж болно.

- Хэн нэгэн эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй болох нь мэдэгдсэн үед хүмүүс өөр ямар нэмэлт таамаг, буруу ойлголттой болдог вэ?

- Ялгаварлан гадуурхалт болон гутаан доромжлолтой тулгарч, зохих дэмжлэг авч чадаагүй хүмүүсийн сэтгэлзүй, нийгмийн эрүүл мэнд илүү муудах хандлагатай бөгөөд сүрьеэгээс эдгэрэх магадлал нь буурдаг.

- Иймээс ялгаварлан гадуурхалтыг бууруулах нь эмчилгээг бүрэн дуусгах болон эдгэрэлтийг шууд дэмждэг бөгөөд энэ нь эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн үед онцгой ач холбогдолтой юм.

Дэд хэсэг 5: Сүрьеэгийн манлайлагчид юу хийж чадах вэ?

- Сүрьеэтэй хүмүүст өөрийгөө ялгаварлан гадуурхах мэдрэмжийн талаар зөвлөгөө өгч, сүрьеэгийн оношоо хүлээн зөвшөөрөхөд нь дэмжлэг үзүүлэх. Сүрьеэгээр оношлогдох нь ичих зүйл биш гэдгийг онцлон ойлгуулах. Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүсийн хувьд эмийн тэсвэржилт нь тэдний буруу биш бөгөөд энэ нь тэдний үнэ цэнэ, нэр төрийг бууруулахгүй гэдгийг онцлон тайлбарлах.

- Гэр бүлийн гишүүдэд ялгаварлан гадуурхалтын талаар болон гэр бүлийн дэмжлэг ямар чухал болох талаар зөвлөгөө өгөх.

- Олон нийтийн дунд сүрьеэ болон ялгаварлан гадуурхалтын талаар мэдээлэл, ойлголт түгээх үйл ажиллагаа зохион байгуулах. Үүнд эмэнд тэсвэртэй сүрьеэг эмчлэгдэх боломжтой эмнэлзүйн өвчин гэдгийг хэвийн ойлголт болгон түгээх, мөн эдгэрэлт болон даван туулсан түүхүүдийг онцлон хүргэхийг багтаана.

- Эрүүл мэндийн байгууллага, ажлын байр зэрэг орчин дахь ялгаварлан гадуурхалт болон алагчлалыг таслан зогсоох чиглэлээр холбогдох талуудтай хамтран нөлөөллийн ажил хийх.

- Сүрьеэтэй хүмүүсийг ялгаварлан гадуурхаж, алагчлан ханддаг гэр бүлүүдтэй сүрьеэгийн манлайлагчид ярилцаж болно. Эмчилгээ хийлгэж буй хүмүүс ихэвчлэн хэдхэн долоо хоногийн дараа халдвар тараахгүй болдог гэдгийг тайлбарлаж, гэр бүлийн гишүүдэд ойлгуулан, тэднийг сүрьеэтэй хүнээ дэмжихэд уриалж болно.

Сүрьеэтэй холбоотой ялгаварлан гадуурхалтын дэлхийн чиг хандлагын тойм

- Улс орнуудын хэмжээнд авч үзэхэд сүрьеэтэй хүмүүс (PwTB) үйлчилгээ авахад саад болж буй ялгаварлан гадуурхалтыг хамгийн түгээмэлээр олон нийтийн орчинд (25%) болон өөрийгөө ялгаварлан гадуурхах хэлбэрээр (23%) мэдэрч байсан байна. Үүний дараа эрүүл мэндийн байгууллага (18%), гэр бүл/гэр орчин (18%), ажлын байр (16%) орж байна.

- Ялгаварлан гадуурхалтыг өдөөж буй хамгийн нийтлэг хандлагад сүрьеэтэй хүмүүс өөрсдийгөө тусгаарлах, гэр бүлүүд сүрьеэтэй гишүүнээ нуух, олон нийт сүрьеэтэй хүнээс

зай барих (жишээлбэл хоол, ундаа хуваалцахаас татгалзах), мөн эрүүл мэндийн ажилтнууд эмчилгээний зорилгоор албадан тусгаарлахыг дэмжих зэрэг багтаж байв.

- Онцлон тэмдэглэхэд, эрүүл мэндийн ажилтнуудын 30% нь мөн ялгаварлан гадуурхалтад өртөж байсан бөгөөд энэ нь ихэвчлэн хамтран ажиллагсдын зүгээс илэрч байжээ. Ялгаварлан гадуурхалт нь хүмүүс эрүүл мэндийн байгууллагад хандахаас өмнөх үе шатанд, ялангуяа шинж тэмдгээ таньж мэдэх болон эмчилгээгээ мөрдөх явцад хамгийн түгээмэл илэрч байсан бөгөөд эмэгтэйчүүд болон үйлчилгээний хүртээмж багатай бүлгүүдэд илүү хүчтэй нөлөөлж байв.

- Ихэнх улс орнууд хамгаалах хууль, бодлоготой гэж мэдээлсэн боловч эдгээр нь ихэвчлэн сүрьеэд тусгайлан зориулагдаагүй, ерөнхий эрүүл мэндийн болон Үндсэн хуулийн зохицуулалтын хүрээнд багтсан байжээ. Гэсэн хэдий ч ажлын байрны аюулгүй байдал, нууцлал, алагчлал, албадан тусгаарлалтаас хамгаалах асуудлаарх хэрэгжилт болон хэвлэл мэдээллийн хамрах хүрээ хангалтгүй байсан байна.

Эдгээр үр дүн нь ялгаварлан гадуурхалт сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээ авахад томоохон саад хэвээр байгааг харуулж байгаа бөгөөд сүрьеэтэй холбоотой ялгаварлан гадуурхалтыг бууруулах хөтөлбөрүүдийг дараах чиглэлээр бэхжүүлэх шаардлагатайг онцолж байна. Үүнд:

1. Сүрьеэгийн эмчилгээний замналын тодорхой орчин, үе шатуудад чиглэсэн арга хэмжээ хэрэгжүүлэх;
2. Ялгаварлан гадуурхсан нийтлэг хандлагыг өөрчлөхөд чиглэсэн мэдээлэл, сургалт, нөлөөллийн ажлыг тухайн нөхцөл байдалд тохируулан зохион байгуулах;
3. Одоо мөрдөгдөж буй хууль эрх зүйн хамгаалалтын хэрэгжилт болон хэвлэл мэдээллийн хамрах хүрээг сайжруулах;
4. Илүү их өртөж буй хүн амын бүлгүүдэд чиглэсэн арга хэмжээг тэргүүлэх чиглэл болгох;
5. Сүрьеэтэй хүмүүсийн оролцоотой хамтран боловсруулах, хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг нэмэгдүүлэх.

Source: <https://tbstigma.org/>

Хичээлийг дүгнэхэд зориулсан чиглүүлэгчийн тэмдэглэл

Хичээлийг нэгтгэн дүгнэх нь

- Чиглүүлэгч оролцогчдод сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүс ямар ч үед ялгаварлан гадуурхалттай тулгарч болох ч энэ тухайгаа бусдад хэлэхээс эргэлзэж, эмээдэг байж болохыг сануулна. Иймээс сүрьеэгийн манлайлагч нь идэвхтэй сонсох ур чадвараа ашиглаж, сүрьеэтэй хүмүүс өөрсдийн мэдрэмж, туршлагаа чөлөөтэй хуваалцах дэмжлэгтэй орчныг бүрдүүлэх нь чухал юм.

- Мөн эрүүл мэндийн ажилтнууд сүрьеэтэй хүмүүсийг ялгаварлан гадуурхах тохиолдол байдаг ч тэд өөрсдөө ч мөн ялгаварлан гадуурхалтад өртөж болохыг оролцогчдод сануулна.

- Чиглүүлэгч хичээлийн гол агуулгыг нэгтгэн дүгнэж, сүрьеэгийн манлайлагчдыг Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөрийн (NTP) “Ялгаварлан гадуурхалт ба алагчлалыг бууруулах стратеги” (хэрэв байгаа бол)-тай танилцахыг зөвлөнө.

- Хэрэв оролцогчдын сэтгэл хөдлөл хүчтэй илэрвэл чиглүүлэгч ярилцлагыг сүрьеэгийн манлайлагчдын хэрэгжүүлж болох бодит үйл ажиллагаа руу зөөлөн чиглүүлэх хэрэгтэй. Ялгаварлан гадуурхалт нь сурч тогтсон хандлага бөгөөд тогтмол, энэрэнгүй харилцаа, ойлголтоор дамжин өөрчлөгдөж болдог гэдгийг онцлон тэмдэглэнэ.

Уялдаа холбоог ойлгох нь

- Сүрьеэгийн манлайлагчийн үүргүүд хоорондоо нягт уялдаатай байдаг. Сүрьеэтэй хүмүүсийг дэмжих явцад ялгаварлан гадуурхалтыг илрүүлэх боломж бүрддэг бөгөөд үүнийг илрүүлснээр гэр бүлийн зөвлөгөө, нөлөөллийн ажил, олон нийтийн уулзалт зэрэг арга хэмжээгээр дамжуулан шийдвэрлэх боломжтой болдог.
- Эрүүл мэндийн байгууллагын орчин дахь ялгаварлан гадуурхалт түгээмэл тохиолддог. Ийм тохиолдлуудыг Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөр (NTP) болон эрүүл мэндийн тогтолцоонд мэдээлж, анхаарал хандуулах шаардлагатай.
- Сүрьеэгийн манлайлагчид гэр бүл болон олон нийтийн түвшинд ялгаварлан гадуурхалтыг бууруулахад ажиллаж болохын зэрэгцээ, тэдний сүлжээ нь энэ асуудалд өргөн хүрээний анхаарал хандуулах боломжийг бүрдүүлдэг.

Хичээл 5: Олон нийтээр удирдуулсан хяналт- ба эрүүл мэндийн тогтолцоонд санал хүсэлт хүргэх нь

Чиглүүлэгчид зориулсан нээлтийн заавар

Хичээлийн бүтэц

- Модуль 4-ийн энэхүү тав дахь хичээл нь нэг цагийн хугацаанд хэрэгжүүлэх хоёр дэд хэсгээс бүрдэнэ (дэд хэсэг тус бүр ойролцоогоор 30 минут үргэлжилнэ). Дэд хэсгүүд нь:

1. Олон нийтийн хариуцлага ба Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөрт (NTP) санал хүсэлт хүргэх
2. Олон нийтийн манлайлалд суурилсан санал хүсэлтийн механизм

- Өмнөхийн адил чиглүүлэгч эмэнд тэсвэртэй сүрьеэд анхаарлаа үргэлжлүүлэн төвлөрүүлэхийг зөвлөж байна. Чиглүүлэгчид олон нийтийн манлайлалд суурилсан хяналт-шинжилгээ (CLM) нь олон улс оронд сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн үйлчилгээний бодит сайжруулалтад хувь нэмэр оруулсан болохыг онцлон тэмдэглэх хэрэгтэй. Үүнд эмийн хүртээмж, үйлчилгээний хариу үйлдэл, өвчтөний туршлага зэрэг сайжирсан үр дүнгүүд багтана.

Хугацаа: 60 минут

Хичээлийн зорилго

- Олон нийтийн манлайлалд суурилсан хяналт-шинжилгээ (CLM) нь хүн төвтэй тусламж үйлчилгээ болон эрүүл мэндийн тогтолцоог сайжруулахад, ялангуяа эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн үйлчилгээний хүрээнд ямар ач холбогдолтой болохыг оролцогчдод ойлгуулах.
- Сүрьеэгийн салбарт ашиглагдаж буй CLM-ийн хэрэгслүүдийн талаар оролцогчдод танилцуулах, ялангуяа хамгийн өргөн хэрэглэгддэг платформ болох ONEIMPACT-д онцгойлон анхаарах.
- Үндэсний сүрьеэгийн хариу арга хэмжээний хүрээнд CLM-ийг эхлүүлэх, өргөжүүлэх, тогтолцоонд нэвтрүүлэх шилдэг туршлагаудын талаар оролцогчдод чиглэл өгөх.

Хүлээгдэж буй суралцах үр дүн

- Оролцогчид хүн төвтэй сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээнд чиглэсэн эрүүл мэндийн тогтолцооны сайжруулалтыг дэмжих CLM-ийн талаар нөлөөллийн ажил хийхэд шаардлагатай мэдээлэл, арга хэрэгсэлтэй болно.
- Оролцогчид сүрьеэгийн салбарт ашиглагдаж буй CLM-ийн хэрэгслүүд, ялангуяа ONEIMPACT (Хайрцаг 15)-ийн талаар ойлголттой болно.
- Оролцогчид энэ үйл явц дахь өөрсдийн үүргийг тодорхой ойлгож, хэрхэн оролцох, мөн олон нийтийн санал хүсэлт нь хөтөлбөрийн бодит үйл ажиллагаа болон илүү сайн үр дүнд хэрхэн хүргэдгийг мэддэг болно.

Санал болгож буй арга зүй

- Тархины шуурга (Brainstorming)
- Танилцуулга
- Бүлгийн хэлэлцүүлэг

Шаардлагатай материал

- Танилцуулга болон проектор
- Самбар / флипчарт

Олон нийтийн санал хүсэлт ба CLM нь эрүүл мэндийн тогтолцоог хэрхэн сайжруулдаг талаар суралцах нь

- Сүрьеэгийн манлайлагчид өвчтөний туршлагын талаар үнэ цэнтэй ойлголт өгдөг. Тэд сүрьеэгийн үйлчилгээ хүмүүсийн амьдралд хэрхэн нөлөөлж буй талаар гүнзгий, бодит мэдлэгтэй байдаг. Эдгээр туршлагыг хуваалцсанаар тусламж үйлчилгээний чанарыг сайжруулахад хувь нэмэр оруулж чадна. Энэ нь ялангуяа эмчилгээний замнал илүү төвөгтэй, тогтолцооны сул тал илүү тод харагддаг эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн үед онцгой ач холбогдолтой.
- Сүрьеэгийн манлайлагчид олон нийт болон эрүүл мэндийн үйлчилгээг холбох гүүр болдог. Сүрьеэгийн манлайлагчид сүрьеэтэй хүмүүс болон Үндэсний

сүрьеэгийн хөтөлбөр (NTP)-ийн хооронд санал хүсэлтийг дамжуулах онцгой байр суурьтай байдаг. Энэ санал хүсэлтийг CLM-ийн хүрээнд цуглуулж, нэгтгэн, зохион байгуулалттайгаар хүргэх үед илүү өндөр итгэлцэл, хүрээ, нөлөө бий болдог.

Нөхцөл байдлыг бүрдүүлэх нь

- Чиглүүлэгч эхлээд “олон нийтийн манлайлалд суурилсан хяналт-шинжилгээ” болон “санал хүсэлт” гэсэн ойлголтын утгыг оролцогчдоос асууж, хамтдаа тодорхойлно.
- Дараа нь олон нийтийн санал хүсэлт яагаад шаардлагатай болох, энэ үйл явцад сүрьеэгийн манлайлагчдын гүйцэтгэх үүрэг юу болохыг оролцогчдоос асууна.
- Чиглүүлэгч олон нийтийн манлайлалд суурилсан хяналт-шинжилгээний зорилго нь сүрьеэтэй хүмүүст хүрч ажиллах, сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээний чанарыг сайжруулахын тулд өртсөн олон нийт, эрүүл мэндийн үйлчилгээ болон Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөрүүдийн хамтын оролцооны талбар бүрдүүлэхэд оршдог болохыг тайлбарлана.
- Мөн CLM нь зөвхөн асуудал илрүүлэхэд бус, олон нийтийг чадавхжуулах, дайчлах, оролцоог нэмэгдүүлэх замаар шийдэл олох, эрүүл мэндийн тогтолцоог бэхжүүлэхэд чиглэдгийг онцлон тэмдэглэнэ. Эрүүл мэндийн тогтолцоонд гарч буй эерэг өөрчлөлт, сайжруулалтыг хүлээн зөвшөөрч, тэмдэглэн урамшуулах нь CLM-ийн чухал хэсэг юм.

Чиглүүлэгчид зориулсан сургалтын өмнөх нэмэлт тэмдэглэл

- CLM-ийг зөвхөн асуудал илрүүлэх бус, харин аль хэдийн эхэлсэн сайжруулалтыг түргэтгэх бодит өөрчлөлтийн үйл явц гэдгээр тайлбарлах.
- Чиглүүлэгч оролцогчдод олон нийтийн манлайлалд суурилсан санал хүсэлтийн янз бүрийн механизмын жишээг танилцуулна.
- Мөн ONEIMPACT платформ болон Stop TB Partnership / CFCS-ийн хүрээнд CLM-ийг амжилттай өргөжүүлсэн улс орнуудын туршлагыг онцлон дурдах хэрэгтэй.

ONEIMPACT гэж юу вэ?

ONEIMPACT нь сүрьеэгээс урьдчилан сэргийлэх, илрүүлэх, оношлох, эмчлэх, тусламж үйлчилгээ үзүүлэх үйл явц дахь тогтвортой саад бэрхшээлүүдийг бууруулах зорилготой, хувь хүн болон гэр бүлийн дэмжлэг, олон нийтийн тогтолцоог бэхжүүлэх, эрүүл мэндийн тогтолцоог сайжруулах үйл ажиллагааг нэгтгэсэн цогц дижитал платформ юм.

ONEIMPACT нь хүмүүс, олон нийт болон эрүүл мэндийн тогтолцоог бодит цаг хугацаанд холбодог олон чиглэлтэй дэмжлэг, мэдээллийн платформ байдлаар ажилладаг. Энэ нь найдвартай мэдээлэл хүргэх, үйлчилгээ авах замыг чиглүүлэх, ижил туршлагатай хүмүүсийн харилцан дэмжлэгийг бий болгох, мөн олон нийтийн

мэдээлсэн саад бэрхшээлийг эрүүл мэндийн тогтолцооны хэрэгжүүлэхүйц арга хэмжээ болгон хөрвүүлэх боломжийг олгодог.

Энэхүү нэгдсэн аргачлалаар дамжуулан ONEIMPACT нь хамтын оролцооны нэгдсэн талбар бүрдүүлж, сүрьеэгийн хөтөлбөрүүдийн хамгийн том сорилтуудын нэг болох сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээний бүх үе шатанд, ялангуяа үйлчилгээний хүртээмж багатай хүн амыг тогтмол олж илрүүлэх, татан оролцуулах, эмчилгээнд тогтвортой хамруулах, дэмжих асуудлыг шийдвэрлэхэд чиглэдэг. Үүний үр дүнд оношлогдохгүй үлдэх, хожуу оношлогдох, эмчилгээнээс тасрах тохиолдлыг бууруулахад хувь нэмэр оруулдаг.

ONEIMPACT-ийн харилцан уялдаатай гурван түвшний хувь нэмэр

1) Хувь хүн болон гэр бүлийн дэмжлэг

ONEIMPACT нь сүрьеэтэй хүмүүс болон тэдний гэр бүлд зориулсан дэмжлэг, чадавхжуулалтын дижитал платформ байдлаар ажилладаг. Энэ нь найдвартай мэдээлэл, үйлчилгээний чиглүүлэг, ижил туршлагатай хүмүүсийн харилцаа холбоо, тусламж үйлчилгээ авахад тулгарч буй саад бэрхшээлийг мэдээлэх энгийн механизмыг санал болгодог.

Эрүүл мэндийн боловсролыг нэмэгдүүлэх, ялгаварлан гадуурхалтыг бууруулах, үйлчилгээний хүртээмжийг сайжруулах замаар ONEIMPACT нь хүмүүсийг эрт тусламж үйлчилгээ авахад дэмжиж, оношилгоо болон эмчилгээний хоцрогдлыг бууруулж, эмчилгээний мөрдөлт болон бүрэн дуусгалтыг сайжруулж, хяналтаас алдагдах эрсдэлийг бууруулдаг. Ингэснээр өвчтөний туршлага болон эмчилгээний үр дүн шууд сайжирч, сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээний шат бүрт орхигдох хүмүүсийн тоо буурдаг.

2) Олон нийтийн тогтолцоог бэхжүүлэх

ONEIMPACT нь бодит туршлагыг бүтэцтэй, бодит цагийн нотолгоо болгон хувиргах замаар олон нийтийн тогтолцоо болон иргэний нийгмийн чадавхыг бэхжүүлдэг.

Энэ нь олон нийтэд тулгарч буй саад бэрхшээлийг баримтжуулах, үйлчилгээний сул талыг илрүүлэх, эрүүл мэндийн байгууллагуудтай үр дүнтэй хамтран ажиллах боломжийг бүрдүүлдэг.

Олон нийтийн дуу хоолойг хэрэгжүүлэхүйц мэдээлэл болгон хөрвүүлэх замаар ONEIMPACT нь олон нийтийн манлайлалд суурилсан хяналт-шинжилгээ болон нөлөөллийн ажлыг бэхжүүлж, тэгш бус байдал болон үйлчилгээний саад тотгорыг хурдан илрүүлэх боломжийг нэмэгдүүлдэг. Мөн зорилтот олон нийтийн арга хэмжээ, чиглүүлгийг дэмжиж, олон нийт ба эрүүл мэндийн тогтолцооны хооронд бодит холбоос үүсгэн, үйлчилгээг илүү хариуцлагатай, хүртээмжтэй, хүн төвтэй болгоход тусалдаг.

3) Эрүүл мэндийн тогтолцоог бэхжүүлэх

ONEIMPACT нь эрүүл мэндийн байгууллага, дүүрэг болон үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөрүүдэд зориулсан бодит цагийн мэдээлэл, хариуцлагын платформ байдлаар ажилладаг.

Олон нийтийн мэдээлсэн өгөгдлийг нэгтгэн, хэрэгжүүлэхүйц хяналтын самбар болгон боловсруулснаар эрүүл мэндийн тогтолцоо үйлчилгээний доголдол болон хүртээмжийн саадыг эрт илрүүлэх боломжтой болдог.

Үүний үр дүнд үйлчилгээний чанар, хариу үйлдэл сайжирч, хяналт болон нөөцийн хуваарилалт илүү оновчтой болж, хариуцлага болон гүйцэтгэлийн удирдлага бэхжинэ. Энэ нь засах арга хэмжээг илүү хурдан хэрэгжүүлэх, хөтөлбөрийн үр нөлөөг нэмэгдүүлэх, сүрьеэгийн илрүүлэг, шинжилгээ, эмчилгээний зорилтуудад хүрэх явцыг түргэтгэхэд хувь нэмэр оруулдаг.

Хичээлийн агуулга

Дэд хэсэг 1: Олон нийтийн хариуцлага ба хөтөлбөрт санал хүсэлт хүргэх нь

- Олон нийтийн хариуцлага нь сүрьеэгийн эсрэг олон нийтийн манлайлалд суурилсан хариу арга хэмжээний салшгүй хэсэг юм. Энэ нь хүн төвтэй тусламж үйлчилгээ, хариуцлагыг бэхжүүлэх, сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн үйлчилгээний тасралтгүй сайжруулалтын үндэс болдог.
- Олон нийт нь бодит нөхцөл байдлаас гарсан, цаг үеийн үнэ цэнтэй мэдээллийг өгдөг бөгөөд ийм мэдээлэл бусад сувгаар олдохгүй байх тохиолдол элбэг. Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн хувьд үүнд эмчилгээний гаж нөлөө, үйлчилгээний саатал, ялгаварлан гадуурхалт, тусламж үйлчилгээний тасралтгүй байдлын асуудлууд зэрэг ердийн тайлан мэдээлэлд тусгагддаггүй зүйлс багтана.
- Олон нийтийн санал хүсэлт нь үйлчилгээ хэрэглэгчдийг үйлчилгээ үзүүлэгчидтэй зохион байгуулалттай байдлаар шууд холбодог бөгөөд ингэснээр асуудлыг албан ёсны тайлагналын мөчлөгийг хүлээлгүйгээр цаг тухайд нь илрүүлж, шийдвэрлэх боломж бүрддэг.
- Олон нийтийн хариуцлага нь “Сүрьеэд өртсөн бүх хүмүүс, ялангуяа тогтолцооны гадна үлдэж буй бүлгүүд (жишээлбэл үйлчилгээний хүртээмж багатай хүн ам) хамгийн чанартай үйлчилгээнд хэрхэн хүрэх вэ?” гэсэн асуултыг тогтмол тавьж байдаг. Энэхүү аргачлал нь олон улс оронд эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн эмчилгээний схемийг сайжруулах, өртсөн хүмүүст үзүүлэх дэмжлэгийг нэмэгдүүлэх, үйлчилгээг илүү хариуцлагатай болгоход хувь нэмэр оруулсан.
- Үр дүнтэй бөгөөд тогтвортой олон нийтийн манлайлалд суурилсан хяналт-шинжилгээний (CLM) тогтолцоо нь асуудлыг цаг алдалгүй шийдвэрлэх боломжийг бүрдүүлдэг. Энэ нь мэдээллийн шууд урсгалыг хангахын зэрэгцээ бодит цаг хугацаанд асуудлыг шийдвэрлэхэд таатай орчныг бүрдүүлдэг.
- Олон нийтийн бодит цагийн санал хүсэлт нь урвалж, эмийн хангамж, хүний нөөцийн дутагдал зэрэг логистикийн асуудал болон үйлчилгээний чанартай холбоотой бусад дутагдлыг албан тушаалтнуудын анхааралд шуурхай хүргэх боломжтой.
- Олон нийтийн хариуцлага нь алдаа хайх үйл ажиллагаа биш юм. Мөн амжилт, ахиц дэвшлийг онцлон харуулж, итгэлцлийг бэхжүүлэх, сайн туршлагыг дэмжих, тасралтгүй суралцах болон эрүүл мэндийн тогтолцоог сайжруулахад чиглэсэн санал хүсэлтийн соёлыг бий болгодог.

- Чиглүүлэгчийн асуулт:

“Олон нийтийн санал хүсэлт сүрьеэ эсвэл эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн үйлчилгээг сайжруулахад нөлөөлсөн жишээ та бүхэнд бодогдож байна уу?”

Дэд хэсэг 2: Олон нийтийн манлайлалд суурилсан санал хүсэлтийн механизм

- Танай улсад одоо хэрэгжиж буй олон нийтийн манлайлалд суурилсан хяналт-шинжилгээний (CLM) механизм байгаа бол түүнийг тайлбарлана. Хэрэв ийм механизм байхгүй бол төсөл хэлбэрээр хэрэгжүүлж байсан эсвэл туршиж үзсэн туршлага байгаа эсэхийг тодруулна. Энэ хүрээнд олон нийтийн манлайлалтай, өөрөөр хэлбэл эрүүл мэндийн тогтолцооноос хараат бус механизмыг, эрүүл мэндийн тогтолцооны хүрээнд хааяа санал хүсэлт цуглуулах зорилготой механизм (жишээлбэл үнэлгээний багийн айлчлал гэх мэт)-аас ялгаж ойлгох нь чухал юм.
- Хэрэв ONEIMPACT танай улсад хэрэгжиж байгаа бол түүнийг танилцуулна, эсвэл нэвтрүүлэх төлөвлөгөө байгаа бол энэ талаар мэдээлнэ. ONEIMPACT-ийг сүрьеэгийн салбар дахь олон нийтийн манлайлалд суурилсан хяналт-шинжилгээний тэргүүлэх хэрэгсэл болгон танилцуулах хэрэгтэй. Энэ нь RESPECT болон CFCS хөтөлбөр хэрэгжиж буй олон улсад өргөн ашиглагддаг бөгөөд мэдээлэл солилцох, олон нийтийн сүлжээ бий болгох, сүрьеэгийн хариу арга хэмжээнд олон нийт болон хөтөлбөрүүдийн хамтын оролцоог дэмждэг.
- Сүрьеэгийн манлайлагчид, эмчилгээ хийлгэж буй хүмүүс болон даван туулагчдын сүлжээнүүд нь сүрьеэгийн үйлчилгээний талаар холбогдох албан тушаалтнуудад шууд санал хүсэлт өгөх боломжтой. Зарим нөхцөлд сүлжээний хүрээнд хамтран санал хүсэлт хүргэх нь илүү үр дүнтэй байж болно.
- Сүлжээ болон ONEIMPACT зэрэг CLM платформоор дамжуулан санал хүсэлт хүргэх нь мэдээллийн итгэлцэл, харагдах байдал, хариу арга хэмжээ авах боломжийг нэмэгдүүлдэг. Энэ нь ялангуяа эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй холбоотой тогтолцооны асуудлуудын үед илүү ач холбогдолтой байдаг.
- CLM-ийн ажлын төлөвлөлт: Чиглүүлэгч оролцогчдод өөрийн улсын CLM ямар шатанд явж байгааг (эхлүүлэх, өргөжүүлэх, тогтолцоонд нэвтрүүлэх) эргэцүүлэн бодоход чиглүүлнэ. Мөн үе шат бүрд сүрьеэгийн манлайлагчид болон сүлжээнүүд ямар үүрэг гүйцэтгэж болох талаар богино хэлэлцүүлэг өрнүүлнэ.

Хичээлийг дүгнэхэд зориулсан чиглүүлэгчийн тэмдэглэл

Хичээлийг нэгтгэн дүгнэх нь

- Олон нийтийн манлайлалд суурилсан хяналт-шинжилгээ (CLM) нь олон нийтийг дайчлах, чадавхжуулах, хариуцлагыг бэхжүүлэх үйл явцыг нэгтгэн, хүн төвтэй тусламж үйлчилгээг сайжруулахад чиглэдэг гэсэн нийтлэг ойлголтыг оролцогчдын дунд бий болгосон эсэхийг баталгаажуулах.
- Чиглүүлэгч хичээлийг өндөрлөхдөө оролцогчдоос өөр ямар аргаар санал хүсэлт хүргэж болох талаар асууж, мөн энэ хичээлээс авсан хамгийн чухал ойлголтоо хуваалцахыг хүснэ.

- CLM нь олон орчинд сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн үйлчилгээг сайжруулахад бодит хувь нэмэр оруулсан болохыг дахин онцлон тэмдэглэнэ. Мөн илүү хүчтэй, системтэй олон нийтийн санал хүсэлт нь цаашдын ахицыг улам түргэтгэх боломжтойг ойлгуулна. CLM нь хүмүүсийн бодит туршлагыг нотолгоо болгон, харин нотолгоог бодит үйл ажиллагаа болгон хувиргадаг гэдгийг онцлон тайлбарлана.

Уялдаа холбоог ойлгох нь

- Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөрт (NTP) хэрэгжүүлэх боломжтой санал хүсэлт хүргэх нь сүрьеэтэй хүмүүсийн төлөө хийж буй нөлөөллийн ажлын нэг хэлбэр юм. Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн хувьд энэ нь эмчилгээний туршлага, эмчилгээнд тогтвортой хамрагдалт, эмчилгээний үр дүнг сайжруулахад онцгой ач холбогдолтой.
- Санал хүсэлтийг эрүүл мэндийн байгууллагын түвшин, дүүргийн түвшин, эсвэл аймаг/улсын түвшний Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөрт хүргэж болно.
- Сүлжээ болон форумууд нь сүрьеэтэй олон хүнд нийтлэг тулгарч буй асуудал, эсвэл өргөн газар нутгийг хамарсан хүндрэл бэрхшээлийн талаар санал хүсэлт хүргэх чухал бүтэц болдог. ONEIMPACT зэрэг тогтолцоонд нэвтрүүлсэн CLM механизмууд нь эдгээр санал хүсэлтийг нэг удаагийн хариу арга хэмжээ бус, харин тогтвортой тогтолцооны өөрчлөлтөд хүргэхэд тусалдаг.

ONEIMPACT кейс судалгаа: Мозамбик — Сүрьеэтэй боловч илрээгүй хүүхдүүдийг илрүүлсэн нь

- Мозамбикийн Замбезиа мужид хүүхдийн сүрьеэгээс урьдчилан сэргийлэх болон илрүүлэх ажил нь ялгаварлан гадуурхалт, үйлчилгээний хүртээмж хязгаарлагдмал байдал, газарзүйн саад бэрхшээл, хавьтлын тогтолцоотой үзлэг хангалтгүй зэрэг шалтгааны улмаас үндэсний зорилтот түвшнээс удаан хугацаанд хоцорч байв.
- Эдгээр асуудлыг шийдвэрлэхийн тулд Stop TB Partnership-ийн Иргэний Нийгмийн Challenge Facility (CFCS) болон Dure Technologies-ийн дэмжлэгтэйгээр олон нийтийн түнш байгууллагууд ONEIMPACT-ийн олон нийтийн манлайлалд суурилсан хяналт-шинжилгээний аргыг хоёр дүүрэгт тохируулан нэвтрүүлжээ.
- ONEIMPACT платформоор дамжуулан сүрьеэд өртсөн бараг 2,500 хүнийг хамруулсан олон нийтийн санал асуулгын үр дүнд CLM баг өрхийн 15-аас доош насны хүүхдүүдийн 88% нь сүрьеэгийн үзлэгт хамрагдаагүй байгааг тогтоосон бөгөөд энэ нь үйлчилгээний ноцтой дутагдлыг ил болгосон байна.
- Энэхүү мэдээлэлд үндэслэн олон нийтийн оролцогчид болон эрүүл мэндийн байгууллагууд хамтран ажиллаж, 397 хүүхдийг сүрьеэгийн үзлэгт хамруулан шаардлагатай тусламж үйлчилгээнд холбож өгсөн. Энэ нь ONEIMPACT-ийн өгөгдөл бодит нөхцөлд хурдан шуурхай арга хэмжээ авч, үйлчилгээний чанарыг сайжруулахад хэрхэн нөлөөлж болохыг харуулсан тод жишээ болсон.
- Шууд үзүүлсэн энэ үр нөлөөнөөс гадна уг санаачилга нь ойролцоогоор 10,000 хүнийг хамруулж, олон нийтийн мэдээлсэн 2,100 гаруй асуудлыг баримтжуулан,

тэдгээрийн өндөр хувийг шийдвэрлэж чадсан байна. Энэ нь платформ олон нийтийн санал хүсэлт болон эрүүл мэндийн тогтолцооны хариу арга хэмжээг хооронд нь үр дүнтэй холбож чаддагийг харуулжээ.

- Мозамбикийн энэхүү туршлагын амжилт нь бусад улс орнуудын CLM-ийн туршлагад нөлөөлж, ONEIMPACT-ийг илүү олон эрүүл мэндийн байгууллага болон дүүрэгт өргөжүүлэхэд дэмжлэг болсон. Ингэснээр сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээг, тэр дундаа эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ болон бусад эмзэг бүлгийн хүмүүст чиглэсэн үйлчилгээг сайжруулах тасралтгүй үйл ажиллагаанд олон нийтийн дуу хоолойг тогтвортой тусгаж эхэлсэн байна.

Хичээл 6: Сүрьеэгийн манлайлагчийн өөрийгөө хамгаалах, анхаарах дадал

СУРГАГЧ НАРТ ЗОРИУЛСАН НЭЭЛТИЙН ЗААВАРЧИЛГАА

Хичээлийн бүтэц

- Модуль 4-ийн зургаа дахь буюу сүүлийн хичээл нь 3 дэд хэсгээс бүрдэх бөгөөд нийт 30 минутын хугацаанд явагдана (дэд хэсэг тус бүр ойролцоогоор 10 минут). Дэд хэсгүүд:
 1. Сүрьеэгээс өөрийгөө хамгаалах
 2. Сүрьеэгийн манлайлагчийн үүргийг бусад амьдралын үүрэг хариуцлагатай тэнцвэржүүлэх
 3. Сүрьеэтэй хүнийг алдахтай холбоотой сэтгэлзүйн даван туулах чадвар

Өмнөхийн адил сургагч нь эмэнд тэсвэртэй сүрьеэнд төвлөрсөөр байхыг зөвлөж байна. Мөн өөрийгөө хамгаалах, анхаарах нь сул дорой байдлын илрэл биш харин ялангуяа урт хугацааны, төвөгтэй эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн эмчилгээ хийлгэж буй хүмүүст дэмжлэг үзүүлэх үед сүрьеэгийн манлайлагчдад зайлшгүй шаардлагатай үндсэн чадвар гэдгийг онцлох хэрэгтэй.

Хугацаа: 30 минут

Хичээлийн зорилго

- Оролцогчдод сүрьеэгийн манлайлагчийн үүргээ бусад амьдралын хариуцлагатайгаа хэрхэн тэнцвэржүүлэхийг ойлгуулах
- Өөрийгөө хамгаалж, анхаарч чадсанаар урт хугацаанд эрүүл мэнд, сэтгэлзүйдээ хохиролгүйгээр энэ ажлыг үргэлжлүүлэх боломжтойг ойлгуулах
- Өөрсдийгөө сүрьеэ болон бусад халдварт өвчнөөс хамгаалахад шаардлагатай халдварын сэргийлэлт, хяналтын арга хэмжээг ойлгуулах
- Сүрьеэтэй хүнийг алдах үед даван туулахад шаардлагатай мэдлэг, ойлголтыг олгох

Хүлээгдэж буй суралцах үр дүн

- Оролцогчид сүрьеэгийн халдвар дамжих талаарх мэдлэгээ ашиглан өөрсдийгөө хамгаалж чаддаг болно.
- Оролцогчид сүрьеэгийн манлайлагчаар ажиллахад шаардагдах хүчин чармайлтын хэмжээг ойлгосон байна.
- Оролцогчид зарим үед өөрсдийгөө хэт ачаалалтай, туйлдсан мэт мэдэрч болох бөгөөд ийм үед өөрийн сэтгэлзүй, сэтгэцийн эрүүл мэндийг нэн тэргүүнд тавих шаардлагатайг ойлгосон байна.

Зөвлөмжит арга зүй

- Танилцуулга
- Хэлэлцүүлэг

Шаардлагатай материал

- Слайдтай танилцуулга
- Флипчарт

Яагаад өөрийгөө халамжлах, анхаарах нь чухал вэ?

- Сүрьеэгийн манлайлагчид сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүстэй тогтмол харилцаж ажилладаг. Иймээс өөрсдийгөө хэрхэн хамгаалж, дахин сүрьеэгээр өвчлөхөөс хэрхэн сэргийлэхээ мэддэг байх нь чухал.
- Сүрьеэтэй хүмүүст дэмжлэг үзүүлэх, тэдний эрх ашгийг хамгаалах нөлөөллийн ажил хийх нь урт хугацааны үйл явц юм. Ахиц дэвшил гарах хэдий ч тодорхой нэг үед өөрийгөө умартаж, туйлдах, урам хугарах, сэтгэлзүйн ядаргаанд орох эрсдэлтэй.
- Сүрьеэтэй хүмүүсийн нас баралтын түвшин дунджаар 10–15% байдаг бөгөөд зарим оронд үүнээс өндөр байж болно. Ирээдүйг өөдрөгөөр харах олон шалтгаан байгаа ч бүх үр дүн эерэг байдаггүй тул үүнд бэлтгэлтэй байх нь чухал.
- Сүрьеэгийн манлайлагчид ажиллах хугацаандаа нас барж буй хүмүүсийг, тэр дундаа өөрсдийн шууд дэмжиж байсан хүмүүсээ ч харах нь гарцаагүй. Ийм үед өөрийгөө буруутгах мэдрэмж төрөх нь амархан байдаг.
- Хэзээ тусламж хүсэх шаардлагатайг ойлгодог байх нь сүрьеэгийн манлайлагчдад алдагдал, уй гашууг даван туулахад тусална.

Нөхцөл байдлыг бүрдүүлэх

- Хичээлийг эхлэхдээ бусдад дэмжлэг үзүүлдэг аливаа эрүүл мэндийн ажилтан өөрөө бие болон сэтгэлзүйн хувьд сайн байж others effectively support гэх санааг онцлон тэмдэглэнэ.

- Сургагч сүрьеэгийн манлайлагчдаас “Сүрьеэгийн манлайлагчаар ажиллах үед ямар хүндрэлтэй нөхцөл байдал тулгарна гэж та бодож байна вэ?” гэж асууж болно.
- Ялангуяа эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүст удаан хугацаанд дэмжлэг үзүүлэх, олон дахин дагаж хянах, сэтгэлзүйн ядаргаа үүсэх талаар эргэцүүлэн бодоход чиглүүлнэ.
- Сургагч оролцогчдын хариултыг нэгтгэн дүгнэж, өөрийгөө хамгаалах, анхаарахтай холбоотой санаануудыг өргөжүүлэн ярилцана.

Хичээлийн агуулга

Дэд хэсэг 1: Сүрьеэгээс өөрийгөө хамгаалах

- Саяхан сүрьеэгийн эмчилгээгээ дуусгасан бүх сүрьеэгийн манлайлагчид эмчилгээ дууссанаас хойш хоёр жилийн хугацаанд зургаан сар тутамд эмчийн үзлэг, рентген шинжилгээ, цэрний шинжилгээнд хамрагдах, эсвэл Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөрийн зааврын дагуу хяналтад орох ёстой. Энэ нь ялангуяа эмэнд тэсвэртэй сүрьеэг даван туулсан хүмүүст илүү чухал бөгөөд эмчилгээний дараах хяналт илүү нарийн байх шаардлагатай байдаг.
- Сүрьеэгийн манлайлагчид, ялангуяа ХДХВ-ийн халдвартай хүмүүс сүрьеэгийн урьдчилан сэргийлэх эмчилгээний бүрэн курсээ дуусгасан эсэхээ баталгаажуулах хэрэгтэй.
- Мөн хүнсний ногоо, жимс, уургаар баялаг хоол хүнс хэрэглэх нь шим тэжээлийн байдлыг хэвийн түвшинд хадгалахад чухал. Биеийн жингийн индекс (BMI) хэвийн байх нь шим тэжээлийн зохистой байдлын нэг үзүүлэлт болно.
- Биеийн идэвхтэй хөдөлгөөн нь чихрийн шижин, даралт ихсэх зэрэг халдварт бус өвчнөөс сэргийлэхээс гадна дархлааг бүхэлд нь дэмждэг. Долоо хоногт дор хаяж гурван удаа, 30 минутын турш дунд болон өндөр эрчимтэй дасгал хөдөлгөөн хийхийг хүн бүр зорих хэрэгтэй.
- Амны хаалт зүүх, мөн сүрьеэтэй хүмүүсийг харилцааны явцад амны хаалт зүүхийг дэмжих нь сүрьеэгээр дахин халдварлах эрсдэлийг бууруулна. COVID-19 цар тахлын дараа амны хаалт хэрэглэх нь илүү түгээмэл болсон. Амны хаалтыг хэвийн хэрэглээ болгох нь сүрьеэгийн манлайлагч болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүсийг хамгаалахаас гадна удаан хугацааны уулзалт, харилцааны үеийн айдас, түгшүүрийг бууруулахад тусална.
- Амны хаалт зүүхтэй холбоотой гарч болох гадуурхалт, сөрөг ойлголтыг сүрьеэгийн манлайлагчид тайлбарлан багасгаж чадна. Амны хаалтыг айдсын илэрхийлэл бус, харин бусдыг хүндэтгэх, өөрийгөө хамгаалах, мэргэжлийн хандлагын илэрхийлэл гэж ойлгуулах нь чухал.
- Сүрьеэтэй хүн эсвэл сүрьеэгийн шинж тэмдэгтэй хүнтэй харилцахдаа дор хаяж хоёр метрийн зай барих хэрэгтэй. Сүрьеэгийн манлайлагчид өөрсдөө

амны хаалтаа зөв зүүж, харилцаж буй хүмүүсээ мөн адил амны хаалт зүүхийг уриалах ёстой.

- Сүрьеэтэй хүмүүстэй уулзах үед сүрьеэгийн манлайлагчид тухайн хүнд ч мөн амны хаалт зүүхийг зөвлөнө. Сүрьеэтэй хүний гэрт очих үедээ амны хаалтаа үргэлжлүүлэн зүүж, боломжтой бол гадаа орчинд уулзалт хийхийг хичээх хэрэгтэй.

Дэд хэсэг 2: Сүрьеэгийн манлайлагчийн үүргийг бусад хариуцлагатайгаа тэнцвэржүүлэх нь

- Сүрьеэгийн манлайлагчдад зориулсан зөвлөмжүүд:
 - Сүрьеэтэй хүмүүст дэмжлэг үзүүлэх ажил болон өөрийн ажил, гэр бүлийн цаг хугацааны хооронд тодорхой хил хязгаар тогтоох хэрэгтэй. Энэ нь ялангуяа эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүстэй удаан хугацаанд тогтмол холбоотой ажиллах үед маш чухал.
 - Өөрийн дэмжиж буй хүмүүстэй хэдийд холбогдох нь тохиромжтой талаар урьдчилан хэлж ойлгуулах хэрэгтэй. Яаралтай нөхцөлөөс бусад үед тухайн цагийн хүрээнд холбоо барихыг зөвлөнө.
 - Сүрьеэгийн манлайлагчийн ажил болон бусад амьдралын үүрэг хариуцлагын хооронд ялгаа, хил хязгаар тогтоох тодорхой дадлуудыг хэвшүүлж болно.
 - Жишээлбэл: сүрьеэтэй холбоотой бүх бичиг баримт, материал хадгалсан цүнхээ зочны өрөөний шүүгээ, шургуулга эсвэл тодорхой нэг газарт хадгалж болно. Тэр материалыг зөвхөн сүрьеэгийн манлайлагчийн ажлаар гарах үедээ авч хэрэглэдэг байх нь ажлын ба хувийн амьдралын заагийг тодорхой болгоход тусална.
 - Мөн тэмдэг, пайз зэргийг ижил зарчмаар ашиглаж болно. Сүрьеэгийн манлайлагчийн үйл ажиллагаанд оролцох үедээ зүүж, гэр бүлтэйгээ цаг өнгөрүүлэх эсвэл бусад үүрэгт ажлаа хийхдээ тайлж хадгална.
 - Зарим үед сүрьеэтэй хүмүүст тогтмол дэмжлэг үзүүлэх явцад туйлдах, ядрах мэдрэмж төрж болно. Эмч, сувилагч болон бусад эрүүл мэндийн ажилтнууд ч ийм мэдрэмжийг үе үе мэдэрдэг. Ийм үед өөрийгөө буруутгах хэрэггүй — сүрьеэгийн манлайлагчийн ажлаасаа нэг эсвэл хоёр хоног түр завсарлага авах нь хэвийн зүйл.
 - Сэтгэлзүйн ядаргаа буюу “burnout” нь бүтэлгүйтэл гэсэн үг биш; харин таны бие, сэтгэл амрах шаардлагатай байгаагийн дохио юм. Түр хугацаанд ухарч амсхийх нь урт хугацаанд үргэлжлүүлэн үр дүнтэй ажиллахад тусалдаг.
 - Сүрьеэтэй хүмүүст дэмжлэг үзүүлж байсан бусад сүрьеэгийн манлайлагчидтай ярилцаж, туршлагаас нь суралцах хэрэгтэй. Тэднээс

сэтгэлзүйн ядаргаанаас хэрхэн сэргийлэх, эсвэл түүнийг хэрхэн даван туулах талаар зөвлөгөө авч болно.

- Сүрьеэтэй хүмүүст дэмжлэг үзүүлж байгаа бусад сүрьеэгийн манлайлагчидтай ярилцаж, туршлага солилцоорой. Сэтгэлзүйн ядаргаанаас хэрхэн сэргийлэх, эсвэл түүнийг хэрхэн даван туулах талаар тэднээс суралцах боломжтой. Сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийн удирдсан сүлжээ доторх харилцан дэмжлэг нь сэтгэлзүйн ядаргаанаас хамгаалах хамгийн хүчтэй хамгаалалтын нэг юм.

Дэд хэсэг 3: Сүрьеэтэй хүний нас баралтыг даван туулах нь

- Жил бүр сүрьеэтэй хүмүүсийн ойролцоогоор 10–15% нь нас бардаг гэсэн тооцоо байдаг. Энэ нь эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүсийн дунд илүү ажиглагдаж болох ч өнөө үед эмчилгээний үр дүн өмнөх үеэс хавьгүй сайжирсан гэдгийг онцлох нь зүйтэй.
- Сүрьеэтэй хүмүүст сэтгэлзүй, нийгмийн дэмжлэг үзүүлэх явцдаа биеийн байдал муудах, эмийн гаж нөлөө илрэх зэрэг аливаа сөрөг өөрчлөлтийг яаралтай эмч, эмнэлгийн ажилтанд мэдэгдэх нь чухал.
- Сүрьеэгийн манлайлагчдад зориулсан зөвлөмжүүд:
 - Таны дэмжиж байсан сүрьеэтэй хүн нас барсан тохиолдолд гуниглах нь хэвийн бөгөөд байгалийн зүйл юм. Гашуудал мэдрэх нь та буруу зүйл хийсэн гэсэн үг биш.
 - Өөрийн хооллолт, нойр, өдөр тутмын хөдөлгөөндөө анхаараарай. Сайн хооллож, хангалттай унтаж, тогтмол дасгал хөдөлгөөн хийх нь сэтгэлзүйн тогтвортой байдлыг дэмждэг.
 - Нас барсан хүний гэр бүлтэй цаг гарган хамт байгаарай. Зарим үед үг хүрэлцэхгүй санагдсан ч таны дэргэд нь байх нь өөрөө тэдэнд маш их дэмжлэг болдог.
 - Өөрийн мэдрэмж, сэтгэл хөдлөлөө эргэцүүлэн бодох цаг гаргаарай. Зарим хүмүүс сэтгэлээ хурдан боловсруулж хэвийн амьдралдаа ордог бол заримд нь илүү урт хугацаа шаардлагатай байдаг. Түр хугацаанд гунигтай, идэвхгүй байх нь буруу зүйл биш.
 - Гэхдээ тухайн хүний нас баралт таны сэтгэл санаанд хэт удаан хугацаанд нөлөөлж байвал бусад сүрьеэгийн манлайлагчид эсвэл сүрьеэг даван туулсан хүмүүсийн сүлжээнээс дэмжлэг хүсэх хэрэгтэй.
 - Хэрэв таны мэдэх сүрьеэгийн манлайлагч удаан хугацаанд гашуудаж, сэтгэл санаа нь дээрдэхгүй байвал мэргэжлийн сэтгэлзүйн зөвлөгөө, тусламж авах боломжийг нь бүрдүүлэхийг хичээгээрэй.

СУРГАГЧИДАД ЗОРИУЛСАН ХИЧЭЭЛИЙГ ДҮГНЭЖ ХААХ ТЭМДЭГЛЭЛ

Хичээлийг нэгтгэн дүгнэх нь

- Сургагч нь бүх сүрьеэг даван туулагчдад эдгэрсний дараах хоёр жилийн хугацаанд зургаан сар тутам сүрьеэгийн шинжилгээ, хяналтад хамрагдах шаардлагатайг (эсвэл тухайн улсын эмчилгээний дараах хяналтын удирдамжийн дагуу) дахин сануулах ёстой.

- Сургагч нь сүрьеэгийн манлайлагчид болон сүрьеэтэй хүмүүс амны хаалт тогтмол хэрэглэхийн ач холбогдлыг онцлон тайлбарлаж болно.
- Мөн ажлын болон хувийн амьдралын хил хязгаарыг зөв тогтоож, сэтгэлзүйн ядаргаанаас урьдчилан сэргийлэхийн чухлыг онцлон тэмдэглэх хэрэгтэй.
- Сургагч нь эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүсийн эмчилгээний үр дүн сайжирч байгааг оролцогчдод сануулж болно. Шинэ эмчилгээний схемүүд нь өмнөхөөсөө богино хугацаатай, илүү үр дүнтэй, хор нөлөө багатай болсон бөгөөд эмчилгээний амжилтын түвшин тогтмол нэмэгдэж байна.

Уялдаа холбоог ойлгох нь

- Сүрьеэгийн үндсэн ойлголтын хичээл дээр үзсэн халдвар дамжих замыг эргэн сануулна. Сүрьеэ нь COVID-19-ийн нэгэн адил агаараар дамжин халдварладаг тул амны хаалт хэрэглэх нь сүрьеэгийн манлайлагчдыг эдгээр халдвараас хамгаалахад чухал ач холбогдолтой.
- Энэ хичээлийг сүрьеэтэй хүмүүсийн сэтгэлзүйн хэрэгцээтэй холбон тайлбарлана. Хэрэв сүрьеэгийн манлайлагч эсвэл сүрьеэтэй хүний сэтгэл хөдлөл нь өдөр тутмын амьдрал, гэр бүлийн харилцаанд нөлөөлж эхэлбэл сэтгэлзүйн дэмжлэг, тусламж авах шаардлагатайг онцлох хэрэгтэй.
- Мөн энэ хичээлийг Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөрийн бүтэцтэй холбон тайлбарлаж, Эрүүл мэндийн яам болон хувийн байгууллагуудаас үзүүлдэг сэтгэлзүйн эрүүл мэндийн үйлчилгээтэй хэрхэн уялддагийг дурдана.

Модуль 5: Сүрьеэг даван туулагчдын сүлжээ

СУРГАГЧИДАД ЗОРИУЛСАН НЭЭЛТИЙН УДИРДАМЖ

Хугацаа: 60 минут

Хичээлийн тоо: 1

Хичээлийн бүтэц

- 5-р модуль буюу төгсгөлийн модуль нь нэг цагийн хугацаатай нэг хичээлээс бүрдэнэ. Энэ хичээлийг боломжтой бол аль хэдийн байгуулагдсан сүлжээний үүсгэн байгуулагч гишүүн удирдах эсвэл чиглүүлэх нь зүйтэй. Боломжтой бол эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн чиглэлээр нөлөөллийн ажил хийж байсан эсвэл сүлжээ удирдан өөрчлөлт бий болгосон туршлагатай хүн оролцвол илүү үр дүнтэй.
- Модуль нь дараах гурван дэд хэсгээс бүрдэх бөгөөд тус бүрийг ойролцоогоор 20 минутын хугацаанд авч үзнэ:
 1. Сүлжээ гэж юу вэ, тэд юу хийж чадах вэ?
 2. Сүлжээ хэрхэн байгуулагддаг вэ?

3. Сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээ ба урьдчилан сэргийлэлтийн үйл ажиллагаанд сүлжээний гүйцэтгэх үүрэг

- Сургагчид сүрьеэг даван туулагчдын удирдсан сүлжээ нь дэлхий дахинд болон улс орнуудад сүрьеэ, ялангуяа эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээг сайжруулахад чухал үүрэг гүйцэтгэсэн болохыг онцлон тайлбарлах хэрэгтэй.
- Энэхүү модулийг ирээдүйд чиглэсэн, урам зориг өгөх агуулгатайгаар явуулах нь зүйтэй. Хамтын үйл ажиллагаа нь ялангуяа эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн чиглэлээр илүү сайн эмчилгээ, бодлого, дэмжлэгийн тогтолцоог бий болгоход бодит өөрчлөлт авчирсан гэдгийг харуулах хэрэгтэй.

Хичээлийн зорилго

- Нөлөөллийн ажил болон хамтын хүчийг бэхжүүлэх хэрэгсэл болох сүлжээний ач холбогдол, боломжийг ойлгуулах, ялангуяа эмэнд тэсвэртэй сүрьеэ зэрэг төвөгтэй асуудлуудыг шийдвэрлэхэд сүлжээний үүргийг тайлбарлах.
- Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэг даван туулагчид болон асран хамгаалагчдыг хамруулсан үр дүнтэй сүлжээ байгуулах үйл явцыг танилцуулах.
- Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээ, үр дүнг сайжруулахад сүрьеэг даван туулагчдын сүлжээний хамрах хүрээ, хариуцлагыг тайлбарлах.

Хүлээгдэж буй суралцах үр дүн

- Оролцогчид сүлжээний хүч нөлөө болон түүнийг байгуулахад өөрсдийн гүйцэтгэх үүргийг тодорхой ойлгосон байна. Тэд сүрьеэг даван туулагчдын хамтын үйл ажиллагаа нь эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн хариу арга хэмжээг сайжруулахад аль хэдийн нөлөөлсөн болохыг ойлгосон байна.
- Оролцогчид хүчтэй сүлжээ байгуулахад шаардлагатай суурь мэдлэг, ур чадвартай болсон байна.
- Оролцогчид сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээ, урьдчилан сэргийлэлттэй холбоотой олон чиглэлд сүлжээ ямар үүрэгтэй, ямар боломжтойг ойлгосон байна.

Тэмдэглэл: Хэрэв тухайн орон нутагт аль хэдийн сүлжээ байгуулагдсан бол энэ хичээлийг сүлжээг бэхжүүлэх, одоо байгаа болон шинээр нэгдэх боломжтой гишүүдийг холбох чиглэлд төвлөрүүлж болно.

Санал болгож буй арга зүй

- Илтгэл, танилцуулга
- Нээлттэй хэлэлцүүлэг
- Жижиг бүлгийн дасгал ажил

Шаардлагатай материал

- РРТ танилцуулга
- Флипчарт цаас
- Маркер
- Хоёр талт наадаг тууз

Яагаад сүрьеэг даван туулагчдын сүлжээний талаар суралцах эсвэл сүлжээ байгуулах хэрэгтэй вэ?

- Хамтын үйл ажиллагаа нь заримдаа ганцаарчилсан хүчин чармайлтаас илүү өргөн хүрээтэй, хүчтэй нөлөө үзүүлдэг. Энэ нь ялангуяа эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн чиглэлээр тод харагдсан бөгөөд сүрьеэг даван туулагчдын удирдсан нөлөөллийн ажлын үр дүнд илүү богино хугацаатай, аюул багатай, үр дүн сайтай эмчилгээний сонголтууд бий болсон.
- Янз бүрийн өвчний чиглэлээр байгуулагдсан сүрьеэг даван туулагчдын сүлжээ нь шинээр оношлогдсон хүмүүст дэмжлэг, зөвлөгөө, урам зоригийн эх үүсвэр болж ирсэн. Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн эмчилгээ эхлүүлж буй хүмүүсийн хувьд ийм сүлжээ нь итгэл найдвар, бодит зөвлөгөө өгөх чухал эх сурвалж болдог.
- Сүлжээ нь сүрьеэгийн манлайлагчид дангаараа хүрч чадахгүй түвшинд хөтөлбөр болон бусад байгууллагатай харилцах, дуу хоолойгоо хүргэх чухал бүтэц болдог.

Нөхцөл байдлыг бүрдүүлэх нь

- Сургагч хичээлийг эхлүүлэхдээ “сүлжээ” гэхээр хамгийн түрүүнд юу санаанд орж байгааг оролцогчдоос асууж, хариултуудыг флипчарт дээр тэмдэглэнэ.
- Дараа нь сүлжээ байгуулах шалтгаануудыг оролцогчдоос цуглуулж, холбогдох слайдыг танилцуулна.
- Сургагч сүлжээнүүдийн хийж буй ажлын тухай богино хэмжээний видео үзүүлж, ямар чиглэлээр ажиллаж болох талаар ойлголт өгч болно.
- Мөн энэ хэсэгт дурдсан богино бүлгийн дасгалаар оролцогчдыг удирдана.

Сургагчдад зориулсан нэмэлт тэмдэглэл

- Сургагч нь сүрьеэгийн чиглэлээр ажиллаж буй бусад байгууллага, бүлгүүдтэй түншлэл байгуулахын ач холбогдлыг онцолж, боломжтой үед нөөцөө хуваалцах, хамтран ашиглахыг дэмжих хэрэгтэй.
- Сүлжээ нь нөлөөллийн ажлын чухал хэрэгсэл гэдгийг танилцуулгын туршид онцлон тайлбарлаж, бодит сүлжээний жишээнүүдийг танилцуулах нь зүйтэй.
- Сургагчид сүрьеэг даван туулагчдын сүлжээ эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн бодлого, эмийн хүртээмж, өвчтөнд үзүүлэх дэмжлэгт хэрхэн нөлөөлсөн бодит жишээнүүдийг заавал дурдах хэрэгтэй.
- Хэрэв цаг боломжтой бол багийн ажиллагааг бэхжүүлэх нэмэлт дасгалуудыг мөн оруулж болно.

Хичээлийн агуулга

Дэд хэсэг 1: Сүлжээ гэж юу вэ, тэд юу хийж чадах вэ?

Сүлжээ гэдэг нь нийтлэг зорилгын төлөө хамтран ажилладаг, хоорондоо нягт холбоотой хүмүүсийн бүлэг юм. ХДХВ-тэй хүмүүсийн сүлжээ нь ХДХВ-тэй хүмүүст дэмжлэг үзүүлэх, үйлчилгээний чанарыг сайжруулах чиглэлээр сүлжээ ямар үр дүнтэй байж болохыг харуулсан сайн жишээ болсон.

Үүнтэй адил сүрьеэг даван туулагчдын удирдсан сүлжээ, тэр дундаа эмэнд тэсвэртэй сүрьеэг даван туулагчдын сүлжээ нь хамтын дуу хоолойгоороо хөтөлбөрүүдэд нөлөөлөх, ялгаварлан гадуурхалт ба гутаан доромжлолыг бууруулах, тусламж үйлчилгээний чанарыг сайжруулах боломжтойг харуулж байна.

Мөн сүрьеэг даван туулагчдын сүлжээ нь Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөртэй хамтран ажиллаж, сүрьеэтэй хүмүүсийн тулгамдсан асуудал, хэрэгцээг хөтөлбөрт хүргэх, мөн олон нийтэд ямар үйлчилгээ, дэмжлэг, хөнгөлөлт боломжтой талаар мэдээлэл түгээхэд чухал үүрэг гүйцэтгэж чадна.

Ийм хамтын ажиллагаа нь эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн эмчилгээний арга барилыг сайжруулах, өвчтөн төвтэй үйлчилгээг хөгжүүлэхэд аль хэдийн бодит хувь нэмэр оруулж эхлээд байна.

Дэд хэсэг 2: Сүлжээ хэрхэн байгуулагддаг вэ?

- Сүлжээ байгуулах эхний алхам бол тухайн бүлэг эсвэл боломжит гишүүд сүлжээ байгуулах хэрэгцээ, шаардлагыг хүлээн зөвшөөрөх явдал юм.
- Ийм шийдвэр гарсны дараа гишүүд сүлжээний зорилго болон юунд хүрэхийг хүсэж байгаагаа хамтран ярилцаж, тохиролцох хэрэгтэй. Жишээлбэл, зорилгод эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээ, дэмжлэг, эмчилгээний үр дүнг сайжруулах асуудлыг тодорхой тусгаж болно.
- Тэд ажиллах газар нутаг, хүрээгээ тодорхойлж, цаашид сүлжээг хэрхэн өргөжүүлэх, шинэ гишүүдийг хэрхэн татан оролцуулах талаар төлөвлөж болно.
- Гишүүнчлэлийн шалгуурыг мөн хэлэлцэх шаардлагатай (Жишээлбэл: зөвхөн сүрьеэг даван туулагчид байх уу, одоо эмчилгээ хийлгэж буй хүмүүсийг хамруулах уу, гэр бүлийн гишүүдийг оруулах уу, сүрьеэд өртсөн олон нийтийг хамруулах уу гэх мэт) Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн эмчилгээ хийлгэж байгаа эсвэл хийлгэж байсан хүмүүсийг оролцуулах нь сүлжээний бодит хэрэгцээ, итгэл үнэмшлийг нэмэгдүүлдэг.
- Сүлжээ нь сүрьеэнд өртсөн хүмүүсийг хэрхэн олж, бүлэгтээ нэгтгэх талаар ярилцаж болно. Үүнд:
 - мэдээлэл түгээх арга зам,
 - боломжит гишүүдэд зориулсан мэдээлэл, сургалтын материал,
 - сүлжээнд элсүүлэх үйл явц зэрэг багтана.

- Сүлжээ нь цаашид дүүрэг, орон нутгийн салбар нэгж байгуулах боломж, тэдгээрийн үүрэг, харилцан уялдаа холбооны механизмыг тодорхойлж болно. Гэхдээ энэ нь ирээдүйн зорилт бөгөөд энэхүү сургалтын үеэр заавал шийдэх шаардлагагүй.
- Дараагийн шатанд сүлжээ байгуулагдсаны дараа хөгжлийн зураглал, үйл ажиллагааны төлөвлөгөө боловсруулж, удирдлага зохион байгуулалтын механизмыг бий болгох хэрэгтэй.
- Сүлжээний гишүүд сүлжээг албан ёсоор бүртгүүлэх эсэх, хууль эрх зүйн статусын талаар хамтран шийдвэр гаргана.
 - Гишүүд сүлжээг хууль ёсоор бүртгүүлэхийг хүсэж байна уу?
- Сүлжээ нь ерөнхийлөгч, нарийн бичгийн дарга, санхүү хариуцсан ажилтан зэрэг гол зохицуулагчдыг сонгон томилж, бүртгэл болон бусад үйл ажиллагааг зохион байгуулах үүрэг хариуцлагыг тодорхойлох хэрэгтэй.
- Сүлжээ нь өөр өөр хүйсийн төлөөлөл болон үйлчилгээний хүртээмж багатай бүлгүүдийн оролцоог хангах ёстой. Энэ нь ялангуяа эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн хувьд чухал бөгөөд учир нь эмзэг байдал, ялгаварлан гадуурхалт давхар тохиолдох эрсдэлтэй байдаг.

Дэд хэсэг 3: Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээ ба урьдчилан сэргийлэлтийн үйл ажиллагаанд сүлжээний үүрэг

- Сүлжээ нь эрүүл мэндийн байгууллага болон олон нийтийн түвшинд үзүүлж буй тусламж үйлчилгээ, дэмжлэгийн хүртээмжийн талаар Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөрт бодит цаг үеийн санал хүсэлт өгөх боломжтой.
- Сүлжээ нь сүрьеэтэй хүмүүст хэрэгтэй үйлчилгээ, арга хэмжээг дэмжин нөлөөллийн ажил үр дүнтэй хийх боломжтой. Үүнд: эмийн хүртээмж, оношилгооны шинжилгээ, зөвлөгөө, сэтгэлзүйн дэмжлэг зэрэг үйлчилгээ, эмэнд мэдрэг болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүст зориулсан бусад дэмжлэгүүд багтаж болно. Хэдийгээр хувь хүний түвшний нөлөөллийн ажил чухал боловч сүлжээ нь сүрьеэтэй холбоотой ноцтой асуудал, үйлчилгээний дутагдлыг илүү хүчтэйгээр анхаарлын төвд авчирч чаддаг. Сүрьеэг даван туулагчдын удирдсан сүлжээ нь эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн илүү үр дүнтэй эмчилгээний схем, оношилгоо, сэтгэлзүйн дэмжлэгийг сайжруулах нөлөөллийн ажилд чухал хувь нэмэр оруулсан.
- Сүлжээ нь санхүүгийн хүндрэлтэй сүрьеэтэй хүмүүст дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор олон талын оролцогчдоос нөөц бололцоо татан төвлөрүүлж чадна. Үүнд: эмчилгээ, эмнэлэгт хэвтэх зардалд дэмжлэг үзүүлэх, шим тэжээлийн дутагдалтай сүрьеэтэй хүмүүст хоол тэжээлийн дэмжлэг үзүүлэх, эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн эмчилгээ дуусгасан хүнийг нийгэмд эргэн дасан зохицоход туслах зэрэг орно.
- Сүлжээ нь гишүүд болон сүрьеэтэй хүмүүст зориулсан мэдээлэл, мэдлэгийн эх сурвалж болж чадна. Жишээлбэл: шинэ шинжилгээ, үйлчилгээ,

халамжийн хөтөлбөр, дэмжлэгийн схемүүдийн талаар мэдээлэл авч, түүнийг гишүүддээ түгээж болно.

- Сүлжээ нь дангаараа эсвэл иргэний нийгмийн бусад байгууллагатай хамтран: сүрьеэгийн талаарх мэдлэгийг нэмэгдүүлэх, сүрьеэтэй холбоотой гутаан доромжлол, ялгаварлан гадуурхалтыг бууруулах, олон нийтийн дунд тархсан буруу ойлголтыг арилгах зорилготой арга хэмжээ зохион байгуулж болно.
- Сүлжээ нь сүрьеэг эдгэрсэн ч амьдралын хүндрэлтэй нөхцөлд байгаа гишүүддээ сэтгэлзүйн болон нийгмийн дэмжлэг үзүүлж чадна. Сүлжээний гишүүдийн хооронд үүсдэг итгэлцэл, дотно харилцаа нь харилцан туслалцах, дэмжлэг авах хүчтэй нийгмийн хамгаалалтын орчин болдог.

Бүлгийн дасгал:

Хэлэлцүүлгийн дараа оролцогчдыг дөрвөн жижиг бүлэгт хуваана. Бүлэг бүрт дараах сэдэвчилсэн чиглэлүүдээс нэгийг өгч хэлэлцүүлэг явуулна: Үндэсний сүрьеэгийн хөтөлбөрт нөлөөллийн ажил хийх болон санал хүсэлт хүргүүлэх, Олон нийтийн мэдлэг ойлголтыг нэмэгдүүлэх, Сүрьеэтэй хүмүүсийг дэмжих, Шинэ гишүүдийг элсүүлэх, чадавхжуулах

Сургагчид бүлэг бүрийг эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй холбоотой дор хаяж нэг жишээ оруулж, хамтын ажиллагааны нэмүү үнэ цэнийг тайлбарлахыг дэмжих хэрэгтэй.

Оролцогчид тухайн чиглэл бүрийн хүрээнд хэрэгжүүлж болох үйл ажиллагаануудыг 30 минутын турш хэлэлцэнэ. Үүний дараа бүлэг бүр өөрсдийн сэдвээр 5 минутын танилцуулга хийнэ. Энэхүү дасгалын зорилго нь: сүлжээ ямар үйл ажиллагаа хэрэгжүүлж чадах, хувь хүн ганцаараа хүрч чадахгүй ямар үр дүнд хамтын хүчээр хүрч болохыг оролцогчдоор ойлгуулахад оршино.

Танилцуулга болон санал болгож буй үйл ажиллагаанууд нь хамтын хүч, нэгдмэл ажиллагааны ач холбогдолд төвлөрсөн байх ёстой.

Энэ үеэр эрүүл мэндийн чиглэлээр ажиллаж буй, амжилттай хэрэгжиж буй сүлжээний жишээнүүдийг, ялангуяа ижил төстэй орчин, газар нутгаас танилцуулах нь чухал. Мөн боломжтой бол одоо ажиллаж буй сүлжээний үүсгэн байгуулагчид эсвэл гишүүдийг урьж оролцуулан: сүлжээ байгуулахад тулгардаг боломж, сорилт бэрхшээл, туршлагаасаа хуваалцах нь үр өгөөжтэй.

ХИЧЭЭЛИЙГ ДҮГНЭХ ҮЕИЙН СУРГАГЧИДАД ЗОРИУЛСАН ТЭМДЭГЛЭЛ

Хичээлийг дүгнэх нь

- Хичээлийн төгсгөлд сургагч тухайн хичээлээр авч үзсэн гол санаа, чухал ойлголтуудыг товч дүгнэн хэлэлцэнэ.
- Мөн өнөөдөр сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээ сайжирч байгаа олон өөрчлөлт нь сүрьеэг даван туулагчид нэгдэж, дуу хоолойгоо хүргэж, хамтран ажилласны үр дүн гэдгийг онцлон тайлбарлах хэрэгтэй.

- Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй холбоотой сорилтууд байсаар байгаа хэдий ч:
 - эмчилгээний үр дүн сайжирч байгаа,
 - сүрьеэг даван туулагчдын удирдсан сүлжээ энэ ахиц дэвшилд чухал хувь нэмэр оруулж буй,
 - цаашид ч эдгээр ахиц дэвшлийг хадгалж, улам сайжруулахад сүлжээ маш чухал хэвээр байх болно гэдгийг дахин онцолно.
- Хичээлийн дараа сургагч оролцогчдоос өөрсдийн улс оронд сүрьеэг даван туулагчдын сүлжээ байгуулах сонирхол байгаа эсэхийг асууж болно (хэрэв тухайн сүлжээ одоогоор байгуулагдаагүй бол).
- Харин сүлжээ аль хэдийн байгуулагдсан бол сургагч тухайн сүлжээ болон түүний үйл ажиллагааны талаар оролцогчдод мэдээлэл өгнө.

Уялдаа холбоог ойлгох нь

- Сүлжээний хамтын мэдлэг, туршлага нь шинэ гишүүдийг чадавхжуулах, сүрьеэтэй хүмүүст шинэ үйлчилгээ, боломжуудыг хүргэхэд чухал үүрэгтэй. Үүнд: эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн шинэ оношилгоо, сайжруулсан эмчилгээний схем, дэмжлэгийн тогтолцооны талаарх хамгийн сүүлийн үеийн мэдээллийг түгээх зэрэг багтана.
- Сүрьеэгийн манлайлагчдын үүрэг болон сүлжээний үүргийн хооронд тодорхой хэмжээнд давхцал байдаг хэдий ч сүлжээний хувьд эдгээр үйл ажиллагаа илүү өргөн хүрээ, илүү их нөлөөтэйгээр хэрэгждэг гэдгийг тайлбарлана.

ХААЛТЫН ХИЧЭЭЛ: Оюуны зураглал (Mind Map) хийх дасгал

Хугацаа: 30 минут

Зорилго

- Оролцогчдын гурван өдрийн турш олж авсан мэдлэгийг нэгтгэн дүгнэх
- Сүрьеэгийн манлайлагчдад цаашид ямар чиглэлээр ажиллаж эхлэхээ тодорхойлоход дэмжлэг үзүүлэх
- Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй тэмцэх үйл ажиллагаа хэрхэн ахиц гаргасныг, мөн цаашдын өөрчлөлтийг манлайлагчдын оролцоо хэрхэн хурдасгаж болохыг ойлгуулах

Хүлээгдэж буй сургалтын үр дүн

- Оролцогчид сургалтын явцад хэлэлцсэн олон төрлийн арга хэмжээг багтаасан оюуны зураглал боловсруулж чаддаг болно
- Ямар чиглэл, арга хэмжээг илүү бэхжүүлэх шаардлагатайг тодорхойлж чаддаг болно

- Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээний ямар талууд сайжирсныг, мөн цаашид нөлөөлөл, оролцоо ямар ач холбогдолтойг ойлгодог болно

Санал болгох арга зүй

- Бүлгийн ажил

Шаардлагатай материал

- Флипчарт цаас
- Маркер

Яагаад оюуны зураглал хийх вэ?

- Оюуны зураглал нь оролцогчдын хамтын мэдлэгийг дүрслэн харуулсан зураглал бөгөөд цаашдын үйл ажиллагааг төлөвлөхөд сүрьеэгийн манлайлагчид болон сүлжээнд суурь баримжаа болно.
- Энэ нь ялангуяа эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн оношилгоо, эмчилгээ, дэмжлэгийн чиглэлд гарсан ахицыг тодорхой харахад тусална.
- Оюуны зураглал нь ирээдүйд шинэ санаа, шинэ хөгжлийг өргөжүүлэх мэдлэгийн суурь болно. Үүнд арван жилийн өмнө байгаагүй эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн илүү үр дүнтэй тусламж үйлчилгээний талаарх ойлголтууд ч багтана.

Нөхцөл байдлыг бүрдүүлэх нь

- Сүрьеэтэй тэмцэх цогц хариу арга хэмжээнд олон бүрэлдэхүүн хэсэг байдгийг, үүний нэг нь олон нийтийн оролцоо гэдгийг дахин онцолно.
- Эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн эмчилгээний үр дүн сайжирч байгаа нь олон хүчин зүйл, тэр дундаа сүрьеэгийн манлайлагчдын оролцооны үр дүн болохыг онцолно.
- Энэхүү оюуны зураглалыг суурь болгон ашиглаж, сүрьеэгийн манлайлагчид болон сүлжээнүүд тодорхой арга хэмжээг сайжруулах, эсвэл дутуу байгаа үйл ажиллагааг нэвтрүүлэх талаар нөлөөллийн ажил хийж болно.
- Оролцогчдыг тогтолцоог зүгээр ажиглагч биш, харин дараагийн ахиц өөрчлөлтийн идэвхтэй оролцогчид гэдгээ ойлгоход дэмжинэ.

Хичээлийн агуулга

- Сүрьеэгийн манлайлагчдыг 2–3 бүлэгт хувааж, сүрьеэг устгах зорилгод хүрэхэд шаардлагатай олон төрлийн арга хэмжээг багтаасан оюуны зураглал боловсруулахыг хүснэ. Бүлгүүд эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй холбоотой тусгай арга хэмжээ, дэмжлэгүүдийг зураглалдаа заавал тусгах ёстой.
- Сургагч оюуны зураглалын жишээг үзүүлэн тайлбарлаж болно.
- “Илрүүлэх/хайх”, “Эмчлэх”, “Урьдчилан сэргийлэх” зэрэг өргөн хүрээний ангилал дор арга хэмжээнүүдийг бүлэглэхэд сургагч дэмжлэг үзүүлж болно. Мөн дараах асуултаар чиглүүлж болно:
— “Бид ямар чиглэлд ахиц дэвшил гарсныг харж байна вэ?”
— “Ямар үр дүн өмнөхөөсөө сайжирсан байна вэ?”
- Бүлгүүд оюуны зураглалаа хэдэн минутын турш танилцуулж, сургагч эцэст нь нэгтгэн дүгнэж, оролцогчдын нэрлэсэн арга хэмжээнүүдийг нэмж тодотгоно.

ХИЧЭЭЛИЙГ ДҮГНЭХ СУРГАГЧИЙН ТЭМДЭГЛЭЛ

Хичээлийг дүгнэх нь

- Сүрьеэгийн манлайлагчид хөтөлбөр болон үзүүлж буй үйлчилгээний хөгжил, сайжруулалтад чухал үүрэгтэй оролцож чадна. Тэдний боловсруулсан энэхүү оюуны зураглал нь бүх оролцогч талуудын ашиглаж болох ерөнхий дүр зураг юм.
- Сургагч оролцогчдод оюуны зураглалын зургийг гар утсаараа авч хадгалахыг зөвлөж болно.

Уялдаа холбоог ойлгох нь

- Энэхүү дасгалын хүрээнд боловсруулсан оюуны зураглал нь оролцогчдын ой санамжид үлдэх лавлах зураглал болж, цаашид янз бүрийн оролцогч талуудад нөлөөллийн ажил хийхдээ ашиглах мэдээллийн эх үүсвэр болно.
- Мөн энэхүү оюуны зураглалыг сүрьеэтэй холбоотой форум болон бусад платформ дээр санал хүсэлт өгөхдөө нөхцөл байдлыг тайлбарлахад ашиглаж болно.

Сургалтын төгсгөлд сүрьеэгийн манлайлагч, сонгогдсон төлөөлөгч, эрүүл мэндийн салбарын ахлах ажилтан эсвэл нөлөө бүхий хүний оролцоотой богино хэмжээний хаалтын арга хэмжээ зохион байгуулж болно. Сургалт нь оролцогчдын хүчин чармайлтыг үнэлсэн, итгэл найдвар төрүүлсэн уур амьсгалтайгаар өндөрлөх ёстой. Хаалтын үгийг хэлэх хүн сүрьеэгийн манлайлагчдын идэвх оролцоо, хичээл зүтгэлийг онцлон талархаж, хамтын хүч чармайлт нь сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн тусламж үйлчилгээг сайжруулахад бодит өөрчлөлт авчирсныг тэмдэглэж болно. Мөн оролцогчдод сертификат гардуулж, гурван өдрийн турш идэвхтэй оролцсонд нь талархал илэрхийлнэ. Цаашид сүрьеэгийн манлайлагчийн хувиар хэрхэн оролцож ажиллах боломжтой талаар мэдээлэл өгнө.

Хавсралт 1: Чадавх бэхжүүлэх сургалтын хөтөлбөр

Тэмдэглэл: Энэхүү хөтөлбөр нь зөвхөн жишээ бөгөөд хамтрагч байгууллагууд өөрсдийн нөхцөл байдал, сургалтын нөөц боломжид нийцүүлэн өөрчилж ашиглаж болно.

1 дэх өдөр

Цаг	Үйл ажиллагаа
09:00 – 09:30	Бүртгэл болон сургалтын өмнөх үнэлгээ
09:30 – 10:15	Нээлтийн хичээл (Танилцуулга, сургалтын хүлээлт, зорилго)
10:15 – 11:45 (цайны завсарлага хичээлийн үеэр)	Модуль 1: Сүрьеэгийн шинжлэх ухаан – Суурь ойлголтыг зөв эзэмших нь
11:45 – 13:15	Модуль 2: Сүрьеэгийн тархалт ба хариу арга хэмжээ
13:15 – 14:15	Өдрийн хоол
14:15 – 15:45	Модуль 3, Хичээл 1: Бидний сүрьеэтэй холбоотой түүхүүд
15:45 – 17:15	Модуль 3, Хичээл 2: Эдгэрэлд хүрэх замууд
17:15 – 17:30	Өдрийн хаалтын эргэцүүлэл

2 дахь өдөр

Цаг	Үйл ажиллагаа
09:00 – 09:30	1 дэх өдрийн дүгнэлт, нээлтийн эргэцүүлэл
09:30 – 10:00	Модуль 4: Сүрьеэгийн манлайлагчийн үүрэг (үүргийг танилцуулах, богино хэмжээний видео үзүүлэх гэх мэт)
10:00 – 12:00 (цайны завсарлага хичээлийн үеэр)	Модуль 4, Хичээл 1: Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэтэй хүмүүсийг дэмжих нь
12:00 – 13:00	Модуль 4, Хичээл 2: Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн талаарх олон нийтийн мэдлэг ойлголтыг нэмэгдүүлэх нь
13:00 – 14:00	Өдрийн хоол
14:00 – 16:00	Модуль 4, Хичээл 3: Сүрьеэ болон эмэнд тэсвэртэй сүрьеэгийн чиглэлээр нөлөөллийн ажил хийх нь
16:00 – 16:15	Цайны завсарлага
16:15 – 16:45	Модуль 4, Хичээл 4: Гутаан доромжлол ба ялгаварлан гадуурхалтыг бууруулах нь
16:45 – 17:30	Модуль 4, Хичээл 5: Олон нийтэд түшиглэсэн хяналт-шинжилгээ болон эрүүл мэндийн тогтолцоонд санал хүсэлт өгөх нь

3 дахь өдөр

Цаг	Үйл ажиллагаа
09:00 – 09:30	2 дахь өдрийн дүгнэлт, нээлтийн эргэцүүлэл
09:30 – 10:30	Сүрьеэгийн манлайлагчийн үүргийг нэгтгэн дүгнэх \nМодуль 4, Хичээл 6: Өөртөө анхаарал тавих дадал
10:30 – 12:30	Модуль 5: Сүрьеэг даван туулагчдын манлайлсан сүлжээ
12:30 – 13:30	Өдрийн хоол
13:30 – 14:30	Оюуны зураглалын дасгал
14:30 – 16:00	Хэрэв шаардлагатай бол хамтын ажиллагааны хэлбэрүүдийг танилцуулах (сүрьеэгийн манлайлагчдыг хэрхэн оролцуулах, тэднээс юу хүлээж

Цаг	Үйл ажиллагаа
	байгаа, тайлагналын шаардлага, санхүүгийн нөхөн олговор гэх мэт). Төслийн үйл ажиллагаанд оролцох зөвшөөрлийг баталгаажуулах
16:00 – 17:00	Хаалтын ажиллагаа \nОролцогчдын санал хүсэлт \nCургалтын дараах үнэлгээ

Хавсралт 2: Нээлтийн төвлөрүүлэх дасгал

Хугацаа: 5–7 минут

Хэзээ ашиглах вэ: Модуль 3, Хичээл 1: “Бидний сүрьеэтэй холбоотой түүхүүд” хичээлийн эхэнд ашиглана.

Зорилго: Оролцогчдыг тухайн мөчид төвлөрүүлэх, аюулгүй мэдрэмж төрүүлэх, мөн хэр хэмжээний зүйл хуваалцахаа өөрсдөө сонгох боломж олгох.

Дасгал: “Өрөөндөө төвлөрөн ирэх нь”

Сургагчийн уншиж хэлэх чиглүүлэх үг

(Хэл найруулгыг нөхцөл байдалд тохируулан өөрчилж болно.)

“Сүрьеэтэй холбоотой өөрсдийн түүхээ хуваалцаж эхлэхийн өмнө бид бие болон сэтгэл санаагаараа энэ орчиндоо төвлөрөхөд хэдэн минут зарцуулъя. Энэ бол шалгалт биш бөгөөд энд зөв эсвэл буруу мэдрэмж гэж байхгүй. Та юу хуваалцахаа өөрөө бүрэн шийдэх эрхтэй.”

1. Тайван төвлөрөх үе (2 минут)

- Оролцогчдоос тухтай сууж, хөлөө газарт хүргэхийг хүснэ.
- Дараах зүйлсийг анзаарахыг урьж хэлнэ:
 - Өөрийн мэдэрч байгаа нэг зүйл
(жишээлбэл: хөл шаланд хүрч буй мэдрэмж, сандал дээр сууж буйгаа мэдрэх гэх мэт)
 - Сонсож байгаа нэг зүйл
 - Өрөөнд харж байгаа нэг зүйл
- Нүдээ заавал аних шаардлагагүй, нээлттэй байж болно.

2. Сонголтод суурилсан “check-in” (3–4 минут)

- Оролцогчдоос дараах асуултын талаар дотроо чимээгүй эргэцүүлэхийг хүснэ:

“Энэ хичээлийг эхлүүлж байх энэ мөчид та өөрийгөө сэтгэл санаа болон биеийн хувьд ямар байдалтай байгаагаа анзаараарай.”

- Дараа нь хариулах хоёр сонголт санал болгоно (*сонголт өгөх нь хамгийн чухал*):
Өнөөдөр ямар мэдрэмжтэй ирснээ илэрхийлэх нэг үг хэлэх
эсвэл, Зүгээр л “Би энд байна” гэж хэлэх
- Дугуйлангаар нэг нэгээрээ хуваалцана. Сургагч зөвхөн сонсоно; тайлбар хийхгүй, хариу өгөхгүй.

Энэхүү дасгал нь оролцогчдыг өнгөрсөн хүнд дурсамжид бус, одоо байгаа мөчдөө төвлөрөхөд тусалдаг. Мөн эхнээсээ сонголт болон өөрийн хяналттай байх мэдрэмжийг өгч, түүхээ “төгс ярьж үзүүлэх” дарамтыг бууруулан, эмзэг байдлыг хүчээр шаардахгүйгээр сэтгэлзүйн аюулгүй орчныг бүрдүүлдэг.

Хавсралт 3: Хаалтын төвлөрүүлэх дасгал

Хэзээ ашиглах вэ: Модуль 3, Хичээл 1: “Бидний сүрьеэтэй холбоотой түүхүүд” хичээлийн төгсгөлд ашиглана.

Хугацаа: 6–8 минут

Зорилго: Сэтгэл хөдлөлийг тогтворжуулах, тайвшруулах, мөн хичээлээс аюулгүйгээр шилжин гарахад дэмжлэг үзүүлэх.

Дасгал: “Түүхээ түр тавьж үлдээх нь”

Сургагчийн оршил үг (*маш чухал*): “Бид түүхээ хуваалцах үедээ утга учиртай, заримдаа хүнд мэдрэмжүүдийг нээдэг. Өнөөдрийн хичээлээ дуусгахаас өмнө бид энэ орон зайг аажмаар хааж, хүн бүр өөрт хэрэггүй хүнд ачааг авч явахгүй байх боломжийг өөрсдөдөө олгоё.”

1. Чиглүүлсэн эргэцүүлэл (2–3 минут)
 - Оролцогчдыг дахин тухтай суухыг хүснэ.
2. Дараах үгийг аажмаар, тайван уншина:

“Одоо энэ мөчид та сэтгэл санаандаа эсвэл биеэрээ юу мэдэрч, юу тээж байгаагаа анзаараарай.

Өнөөдөр таны хуваалцсан, сонссон эсвэл мэдэрсэн бүх зүйлээ аюулгүй нэгэн газарт — жишээлбэл хайрцагт хийх, тавиур дээр тавих, эсвэл даавуунд болгоомжтой ороох мэтээр төсөөлөөрэй.

Та үүнийг хаяж байгаа биш. Харин яг одоо бүгдийг нь өөртэйгээ авч явахгүй байхыг сонгож байна.”
3. Хэсэг хугацаанд чимээгүй байна.
4. Одоогийн мөчдөө дахин төвлөрөх нь: (2 минут) Оролцогчдоос дараахыг хийхийг хүснэ:
 - Нэг удаа удаанаар амьсгаа авч, удаанаар гаргах (*хоёр давтах*)
 - Хөлөө газарт зөөлөн тулж мэдрэх
 - Өрөөгөө дахин анзаарах
5. Хаалтын тойрог — ирээдүйд чиглэсэн, хөнгөн өнгө аястай (2–3 минут)

Оролцогч бүрээс дараах өгүүлбэрүүдийн аль нэгийг өөрийн сонголтоор үргэлжлүүлэхийг хүснэ:

 - “Өнөөдрөөс би өөртэйгээ авч үлдэх нэг зүйл бол...”
эсвэл
 - “Энэ хичээлийн дараа өөртөө анхаарахын тулд би хийх нэг зүйл бол...”

Онцлох зүйл: Хариулт богино байх ёстой, Нэмэлт тайлбар хийх шаардлагагүй

Яагаад энэ дасгал үр дүнтэй вэ:

- Сэтгэл хөдлөлийг улам хүчтэй болгохоос илүү тогтворжуулж, хязгаарлахад тусалдаг
- Эмзэг мэдрэмжийн дараах огцом төгсгөлийг багасгадаг

- Анхаарлыг бие болон одоо байгаа мөч рүү буцаан төвлөрүүлдэг
- Хичээлийн дараа шууд ажил, замын хөдөлгөөн эсвэл гэр бүлийн орчиндоо буцах оролцогчдод шилжилтийг илүү аюулгүй болгодог